

४५८५

श्रीमंत सरकार महाराज साहेब सयाजीराय
गायकवाड सेनाप्यासभेल सभशेर
आह्मादुर येमना उदार
आश्रयथी

प्राचीनकाव्यमाळा

ग्रंथ ५

भोजाभक्तकृत

कविता.

संशोधन करी टीकासहित प्रसिद्ध करतार
हरगोविंद द्वारकादास कांटावाजा
अने

नाथाशंकर पूजशंकर शास्त्री.

पडोदरा.

संवत् १८४६ सन १८५०.

कीमत १-०-०

(सर्व हक्क रमाधीन राख्वा छे).

અમદાવાદ “આર્યોદય ”

તથા

વડોદરા “ભીરક્ષેત્રમુદ્રાલય” માં છાપ્યું.

પ્રસ્તાવના.

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ ઇશ્વરકૃપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે. તે કલ્યાણ કરવાના વિવિધ પ્રકાર છે. વસુધરા (પૃથિ-વી)નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમાં અન્નફળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમાં ધારણ થયેલ વસુ (ખનિજ ધન રત્નાદિ)ને બહિર્ કઢાવી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિ-માં ભંગ ન થતાં તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે; નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, ઔષધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનાં સાધન નિર્માણ કરેછે, તથા વિદ્યાલય, પુસ્તકાલય, ગ્રંથવૃદ્ધિ, આદિ મનની સુખ શાન્તિનાં સાધન આપે છે. ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતા-થી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાવત્ સર્વનું ભાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ મીની અન્વય જે રાજા પ્રજાનું સંરક્ષન કરવા પ્રવર્તે છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઈ, તે અક્ષય કીર્તિને પામે છે. એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે.

શ્રીવટોદરા રાજ્યના વિદ્વાન્, શક્તિમાન્ અને પરમ પવિત્ર મહારાજા-ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપ્તાસખેલ સમશેર બાહાદુર એમ-ના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર બહુ ભાવ. તથા તેવા ઉત્તમ વિચારોને આચારમાં આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન્ પ્રયત્ન, એ સાંપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશંસનીય ગુણતાં દૃષ્ટાંતરૂપ થઈ પડ્યાં છે.

શ્રીમન્ત મહારાજાધિરાજના એ ઉદાર ભાવથી ઉત્તેજાત તા. ૮ મે સન ૧૮૮૯ની એક સ્મરણી તેઓ નામદારની સેવામાં રજુ કરવામાં આવી હતી. તેનો આશય એ હતો કે વટોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા ગુર્જર કવિઓ-ના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમાં આવે તેવી યોજના રાજ્યઆશ્રયથી થાય તો સારું.

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં ગૂજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાહરેકટર ઔદ્ધવનાથજી વર્નાક્યૂલર ઇન્સ્ટ્રક્શન રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ દારકાદાસ તથા વડોદરાનિવાસી શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજશંકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનો આરંભ થઇ ચૂકેલો હતો, અને તેસારૂં ધણાં સ્તુતિપાત્ર પ્રયત્નથી હસ્તલિખિત ગ્રંથનો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીખાતું મારી દેખરેખ નીચે સુપરત થયા પછી આ સંગ્રહ બાબતમાં મેં તપાસ કરી. તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્નાદિ ધનના ભંડાર દટાઇ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના ભંડાર દટાઇ પડી રહ્યા હતા, અને તે ભંડારને પ્રજાના ઉપયોગસારૂં બાહ્ય લાવી તે દ્વારા સહવિચારને પુષ્ટિ આપવી એ લાભકારક થશે એમ લાગ્યું. આ કવિઓમાં પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, ભાલણ, દયારામ, હરિભટ્ટ, ભોજોભક્ત, ધીરોભક્ત, ગિરિધર આદિ અહીં પ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રિય કવિઓ આવી જાય છે. રાધાબાઈ તથા દીવાળીબાઈ નામની બે સ્ત્રી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે. અને ગાપુસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ થયેલા ઇશ્વરભક્તની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે. આ સર્વ કવિતા શોધી અને ટીકા સાથે છપાવતાં ત્રણ વર્ષ લાગશે એમ અજમાયશ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સંચાલિત ગાયકવાડ એમણે રૂ. ૧૨ ૦૦૦૭ આર હજારની રકમ મંજૂર કરી કીમતી આશ્રય આપ્યો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકશે. આ ઉદાર અનુગ્રાહી ગુર્જર પ્રજા અને સર્વ ગુર્જરવાસી ઉપર ઉપકાર થયો છે. એમ સર્વ સમજી જનોનો લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા વિષે એક ઇંગ્લેન્ડ કવિ લખે છે કે:—

Poetry is itself a thing of God;
He made his prophets poets, and the more
We feel of poesy do we become
Like God in love and power.

BAILEY.

કવિતા સ્વતઃ ઇશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઇશ્વરે કવિઓનેજ પોતના બિવિધદાદી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે સ્નેહમાં અને શક્તિમાં ઇશ્વર પેઠે ધર્મએ છીએ.

કવિ વિષે વર્ણવયં કહે છે કે :—

Blessings be with them, and eternal praise,
Who gave us nobler loves, and nobler cares,
The Poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત ઉપર આપણને સત્યના અને દ્રવ્યના આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને રવિ સમ ગણા તના બહુ પ્રકાર પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તી-સ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્મીઆ ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે, તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મ-શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવતા અનંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો જીર્ણોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ-રંકથી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે. એવા એક સુખપ્રદ

સાધનનો જીલ્લોદાર પ્રજના કલ્યાણસાર શ્રીમંત મહારાજધિરાજ કરાવે છે એ તેમના પ્રભરંજન કરવાના ઉચ્ચ ભાવમાંતું એક સુચિન્હ છે.

વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા કવિઓની અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન કવિતા સંભાળથી પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાના હેતુથી નીચે પ્રમાણે કમિટિ નીમવામાં આવી છે.

પ્રમુખ.

દિવાન બાહાદુર મણિભાઈ જશભાઈ

મેમ્બરો.

રાવબાહાદુર અંબાલાલ સાકરલાલ. એમ. એ. એલ. એલ. બી.

ખાનબાહાદુર જમશેદજી અરદેશર દલાલ. એમ. એ. એલ.એલ. બી.

રાવસાહેબ ખીતાબરભાઈજેઠાભાઈ.

રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસજીરકાદાસ.

દરેક અંતર્ગત અનતા સુધી અનેક પ્રતો મેળવી તેને શોધી અને ટીકા શબ્દાર્થ આપી વિશેષ ઉપયોગી કરવી વગેરે સર્વ કામ રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસની સંભાળ નીચે શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂનશંકર તથા કવિ છોટાલાલ નરભેરામ આદિ લાપક માણુસનાથી ચલાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકો સંબંધી સર્વ વ્યવસ્થા અને જવાબદારી આ કમિટિ તરફ છે. કમિટિમાંથી કોઈનું ખાનગી હિત કે સ્વાર્થ આ સંબંધમાં ન છતાં માત્ર લોકહિતાર્થ કામ જાણી કમિટિએ આ કામ માથે લીધું છે.

વડોદરા રાજ્ય નિવાસી કવિઓની કવિતા ઉપરાંત ગુજરાતના બીજા પ્રસિદ્ધ કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કવિતાનો ઘણો જથ્થો રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ તથા શાસ્ત્રી નાથાશંકરની પ્રશંસનીય શોધથી એકઠો થયેલો છે, અને વધારે જથ્થો એકઠો કરવા પ્રયત્ન કમિટિ તરફથી જારી રાખવો એમ ધારણા છે. આ સર્વ કવિતા પણ પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા યોજના તૈયાર થાય છે, અને તે ઉચ્ચ મ સફળ થવા ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા બોધક કવિતા-
થી વાંચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસગતતા, શ્રિય, રસિકતા, સહૃદયતાદિ
ઉચ્ચ પ્રકારનાં થઈ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમયે કવિઓની
કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના થઈ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને, કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતના રાજ્ય-
કર્તાઓ તરફથી તથા બીજા ઘણા સદ્ગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો
છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા.

સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૯૪૦, રવિવાર.

}

મણિભાઈ જશભાઈ.

ભોજામક્તનું ચરિત્ર.

જે પુરૂષો પોતાના અસાધારણ ગુણોવડે ખીન્ન મનુષ્યભાઈઓ કરતાં કાંઈ વિશેષ યોગ્યતા બતાવે છે તેમનો જીવનક્રમ પણ કાંઈ વિચિત્ર હોય છે. જેમ તેમાંના કેટલાક અર્થ સાધવામાં કે ધર્મ સાધવામાં પ્રખ્યાત થઈ ગયા હોય છે તેમ કેટલાક મોક્ષ સાધવામાં ખુબ પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા હોય છે. અર્થ સાધનારાના આગળ પ્રત્યક્ષ સુખની આશાઓ નાચ કરી રહી હોય છે, તેમના સુખ સામે જોઈ જોઈને તે ઉત્તેજિત થાય છે અને ગમે તેવી અસાધારણ મુશ્કેલીઓને જીતીને સાધ્ય અર્થની સિદ્ધિ કરી પોતાના નામને અમર કરી જાય છે. પણ જ્યારે મોક્ષમાર્ગ તરફ વળેલા મહાત્માઓના જીવનક્રમ સામી દૃષ્ટિ કરીએછીએ ત્યારે પૂર્વોક્ત અર્થોદ્ધિ સાધનારાઓનો અશ્રાંત યત્ન તુરત આંખો પડી જાય છે. હાથમાં આવેલી રિદ્ધિને ફેંકી દેઈને અને શૂન્ય ઉપર નજર ટકાવીને અદૃષ્ટ વસ્તુને મેળવવા પાછળ સંદાકાળ એક સરખી રીતે દૃઢતાથી ટૂંક્યા રહેવું એ કાંઈ ઓછું પરાક્રમ નથી. “ જિતંજગત્કેન ? મનોહિયેન ” એ મણિરત્નમાળાના વચનને કાંઈ પ્રકારે ખોટું કહેવાય એમ નથી ! ત્રૈલોક્ય-વિજયી મહાત્માઓ તેજ છે કે જેમણે મન વશ કર્યું છે. અથવા “ લિલના પટના ચાતુરી, તીનો જ્ઞાન સહેલ; કામદહન મન વસકરન, ગગન ચઢન મુશકેલ. ” એ વૃદ્ધાની વાણી સત્ય છે. એટલા માટેજ આપણે જનક, યાગવલ્કય, વસિષ્ઠ, વગેરે બ્રહ્મવેત્તાઓ અને શિમિ, મયૂરધ્વજ, વૃસિંહ, વગેરે ભકતોને વખાણીએછીએ, અને તેમનાં ચરિત્રને પાવન અને શ્રોતવ્ય માનીએ છીએ. ભક્ત મહાત્માનાં ચરિત્રમાં સર્વથી અદ્ભુત વસ્તુ તે હોય છે કે જે ખીન્નથી બનવી કઠણ છે. ભર્તૃહરિ કહે છે કે, “ જ્યારે આપણે ફાટેલી લંગોટીને પણ તજી શકતા નથી ત્યારે યોગીઓ સમૃદ્ધિને તજી નીકળ્યા છે માટે તેમને ધન્ય છે ! ” શંકરાચાર્ય કહે છે કે, “ કરતલમિક્ષાતક્તલવાસસ્તદપિનમુંવત્ત્યાશાપાશઃ ” “ હાથમાં ખાવાનું અને ઝાડ તળે રહેવાનું છે તથાપિ આશાનો ફાંદો છોડતો નથી ” પણ જેમણે તે છોડેલો છે એવા પુરૂષનું જીવનચરિત્ર ખીન્નને બેશક ચમત્કાર ઉપજાવતારું હોય એમાં શક નથી. ભોખભક્ત વિષે જે મુખ્ય નિરૂપણ કરવા જેવું છે તે એજ છે કે તેણે અશાનો ફાંદો તોડી નાખ્યો હતો. અંધકાર જે

અંથ કરે છે તેનું વર્તન તે પ્રમાણે હતું કે નહિ તે જાણવાની સહુને સ્વાભાવિક રીતે ઉમેદ થાય અને તેટલામાટે બનતી મેહેનતથી ભોજનભક્તની હકીકત મેળવી તેને ચરિત્રના રૂપે તેના અંથના આરંભમાં અમે આપવી દુરસ્ત ધારી છે.

ભોજને સાવલિયા કહેવાયછે તેથી માલમ પડે છે કે તેમના વડીલ મૂળ સાવલીમાં રહેનારા લેકડ્યા પાટીદાર હશે, પણ તે ઘણા વરસથી કાઠિયાવાડના જોતપર પાસેના દેવકી ગાલોડ નામે ગામમાં જઈ વસ્યા હતા, તેથી ત્યાં તેઓ સાવલિયા કહાળી કહેવાતા હશે. એ સાવલિયા કહાળીમાંના કાઈ કરશનદાસ નામના કહાળીને ત્યાં સંવત ૧૮૪૧ માં ભોજ ભક્તનો જન્મ થયો હતો. ભક્તની માનું નામ ગંગાપાઈ હતું. ભોજ સિવાય ગંગાપાઈને કરમણ અને જસો એવા બીજા બે દીકરા હતા અને તે પણ ભોજના સંબંધથી કરમણ ભક્ત અને જસો ભક્ત નામથી ઓળખાતા હતા. કાંઈ પૂર્વ સંસ્કાર બળથી કે ગમે તે કારણથી ભોજનો જન્મ થયો સ્પષ્ટ તે કાંઈ વિશ્લેષણ હતા. મોટા થયા તથાપિ તે અન્ન ખાતા નહોતા અને એ પ્રમાણે બાર વરસનું વય થતા સુધી માત્ર એ દૂધ પીને રહેતા હતા. કહાળીના કુળમાં ગામડામાં ઉછરેલા આ બાળકને વિદ્યાસંસ્કાર તો ક્યાંથી થાય, પણ મોટી ઉંમર થતાં સુધી માત્ર દૂધ પીને નિર્વાહ કરનાર બાળકનું બાલ્યવય પણ શાંત હશે એમ આપણે સંભેળ અનુમાન કરી શકીએ છીએ. આ દૂધાધારી બાળકની ખ્યાતિ લાંબી અને કેટલાક લોકો તેમને પૂર્વના તપસ્વી કહેવા લાગ્યા. એવામાં ગિરનારનો રામેતવન નામનો કાઈ અતિત ત્યાં આવ્યો હશે તેણે આ બાળકનાં લક્ષણો જોયાં અને તેથી તેની માતાને કહ્યું કે, આ બાળક મોટો ભક્ત થશે તથા તેને દક્ષિણ દેશના રાજા એકવાર બહુ પીઠ કરશે પણ પછીથી તેનું ઘણું માન સન્માન કરશે. પછી અતિતે ભોજને યોગ્ય સાધનનો ઉપદેશ કરી પોતાનો શિષ્ય કયો. અને તેને અન્ન ખાવાનો અભ્યાસ પાડ્યો. આ બિના બન્યા પછી ભોજની ખ્યાતિ વધારે થઈ તથા તેનું લક્ષ્ય (જે કે મૂળથી ઇશ્વર તરફ હતું તથાપિ) ભક્તિ તરફ વધારે લાગ્યું.

ભોજની પ્રખ્યાતિને લીધે કેટલાક તેની સેવા કરવા લાગ્યા તથા ગામ પરગામના લોકો પણ તેને સિદ્ધ તરિકે માનવા લાગ્યા. અમરેલી પાસે ફતેહપુર કરીને ગામ છે ત્યાંના કાઈ પુરૂષે તેને ફતેહપુરમાં લાવીને રાખ્યો તથા

તેની સાથે તેના બે ભાઈ અને માતાને પણ તેડી આણ્યા. ભોજનના પિતા તે વખતે ગુજરી ગયા હતા. ભોજનને ફતેહપુર તેડી લાવનાર કદાચ તેના શિષ્ય જીવરામ હશે એમ અનુમાન થાય છે, કેમકે ફતેહપુરમાં એ તેના ભાવિક શિષ્ય હતો એમ કેટલીક રીતે જણાયું છે. ફતેહપુરમાં પણ ભોજન ત્યાગ દશામાં રહેવા લાગ્યા. આર વરસની વયથી (અથવા જન્મથીજ) જે ત્યાગી હતા તેને સ્ત્રીનું લગ્ન થવાનો પ્રસંગજ ન હોય તેમ તેમણે લગ્ન કર્યાની વાત અમારા જાણવામાં પણ આવી નથી; માત્ર તેમણે બનાવેલા ચાખ-ખામાં સ્ત્રી પરિગ્રહની ઉપાધિ વર્ણવી છે તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે, કદાચ અતિતની આજા ઉપરથી બ્યારે ભોજનએ અન્ન ખાવા માંડ્યું ત્યારે તેનીજ સ્પર્જાથી લગ્ન પણ કર્યું હોય! પરંતુ એટલા ઉપરથીજ કાંઈ નિર્ણય ઉપર આવી શકાતું નથી. કેમકે ભક્તો અને કવિઓ પોતાને સંબોધીને બીજાને ઉપદેશ કરવામાટે પણ તેમ ક્ષમતા આવ્યા છે. ફતેહપુર આવ્યા પછી ભોજનએ તપનો આરંભ કર્યો. આસન વાળીને તે માત્ર માળા ફેરવ્યા કરતા હતા તથા “સાદં સાદં” અથવા “સાદંદંસ” જેને અજ્યા જપ કરે છે તે કરતા હતા. આર વર્ષ સુધી એવું તપ તેમણે કર્યું તટલામાં તેમની હામ હામ પ્રસિદ્ધિ અને પ્રશંસા થઈ ગઈ, અને કેટલાક મુમુક્ષુ જીવો આવીને તેમના શિષ્ય થયા. તેમની બક્ષિસ, તેમની નિષ્ઠા, અને તેમના દૃઢ ત્યાગ જોઈને સહુ આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા. તોણાળથી તેમને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે એમ વાત ચાલી અને તે ખ્યાલિ પસરતાં પસરતાં કાઠિયાવાડ દિવાનજી સુધી પોહોચી. તે વખતમાં વિદ્યારાવ (વિડોયા) દિવાનજી જેમણે કાઠિયાવાડ ઉપર સ્વારી કરી જ્ય મેળાઓ હતો તે અમરેલીમાં પોતાનું સદર સ્ટેશન કરીને રહેતા હતા. વિડોયા દિવાનજી જાણે આખા કાઠિયાવાડના રાજા હોય તેવા મનાતા હતા. દિવાનજીને તેવો પુરૂષ આ ક્ષિપ્રાગમાં જાણીને નવાઈ લાગી તેથી તેની પરીક્ષા કરવાનો હાથ કરીને તેમને પોતાની પાસે તેડાવ્યા. ભક્તની શાંતમુદ્રા તથા ભજન જોઈને તેમની ખાતરી તો થઈ પણ લોકો જે તેમના વિષે અમનકારિક વાતો કરતા હતા, તે વિષે તેમને કાંઈ પ્રતીતિ જડી નહિ તેથી તેમને એક ઓરડીમાં પૂરી રાખ્યા અને તેમની વર્તણૂક જોવાને ગુપ્ત માણસોની યોજના કરી. ભગત પોતાને બતાવેલી જગ્યામાં આસન વાળી બેઠા અને માળા ફેરવવા માંડી. માળા ફેરવતાં હરિદ્રષ્ટા થઈ અને ઝાડો પિસાળ નાશ પામ્યાં. દિવાનજી દિવસમાં તેમને ત્રણ વાર ભોજન મોકલતા હતા તે

સધ્ધળું ભગત પોતે આરોગી જતા હતા, પણ મળમૂત્રાદિક કરવાની તેમને જરૂર પડતી નહોતી. આ પ્રમાણે પંદરેક દિવસ સુધી પરીક્ષા બેચા પછી દિવાનજીની ખાત્રી થઇ કે, આ કોઈ મહાપુરૂષ છે એમાં શક નથી. તે ઉપરથી તેમણે સમા ભરીને ભગતને બોલાવ્યા અને તેમને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે કાંઈ જ્ઞાનવાર્તા કરો. આ સાંભળીને ભગતે કહ્યું કે, અમે જાતે કણખી અને અમણુ તેથી આપ જેવાને જ્ઞાનવાર્તા શી કહીએ ? કદાપિ હરિકીર્તન કરીએ તોપણ અમારી વાણી કઠોર તેથી તમને રૂચે નહિ. રામનું નામ એજ મોટા જ્ઞાનોપદેશ છે. દિવાનજીએ ફરીને આગ્રહથી કહ્યું કે, તમે ગમે તેવું બોલશો તેની કાંઈ ચિંતા નથી, અમને કાંઈ ખોટું નહિ લાગે; તમે સાધુ છો તેથી ગાજો દેશો તોપણ અમારે મન તે અમૃતત્રણિ છે માટે જે બોલવું હોય તે બોલો, અમે આનંદથી સાંભળીશું. ત્યારે ભોજનએ તરતજ બનાવીને એક પછી એક એમ ૧૫૦ ચાચખા કહ્યા. તેમાંના કેટલાક ચાચખા કહેતી વખત તો તેમને જ ઉદ્દેશીને કહ્યા હોય તેમ તે દિવાનજી તરફ લાંબા લાંબા હાથ કરીને કહેતા હતા. દિવાનજી મોટા શ્રદ્ધાળુ અને ધર્મિષ્ઠ હતા તેથી તેમણે ભોજનને સત્કાર કરીને પાછા ફતેહપુર મોકલ્યા. ભોજનએ કહેલા આ ચાચખા જો કે તેને લખતાં નહોતું આવડતું તથાપિ પોતે યાદ રાખીને પોતાના શિષ્યોને શીખવ્યા અને તે હજી પણ હામ હામ તાંબુરિયા ભક્તોને મોઢું આપણું સાંભળીએ છીએ. એ બધા ચાચખાનો લખેલો સંગ્રહ કોઈ જગોએ હાથ લાગતો નથી તેથી મળ્યા તેટલા ચાચખા તેવા તેવા ભક્તો પાસેથી સાંભળીને તથા તેમના પરમ ભક્ત શિષ્ય મહાન્ત શ્રીકૃષ્ણભણુ ભક્ત ચરજન ભક્ત પાસે એક પુસ્તક હતું તેમાંથી અમે એકકઠા કરી આ પુસ્તકને અંતે આપ્યા છે જે થણા રસિક અને સારવાળા છે. (અમરેલીના વકીલ કે જેમનું નામ હાલ જાણવામાં નથી તે તેમના પરમ શ્રદ્ધાળુ ભક્ત છે. તેમણે અમને આ કામમાં સારી મદદ કરી હતી માટે આ જગોએ અમે તેમને ઉપકાર માનીએ છીએ). આ વાત જાણી વાંચનારને ભોજનની સ્મરણશક્તિ વિષે આશ્ચર્ય લાગશે પણ એવીજ કથા લોકમાં પ્રચલિત છે. ભોજનને લખતાં આવડતું નહોતું એમ આપણે પાછળ કહી ગયા છીએ, તેમ તેના હાથનું કાંઈ પણ લખેલું તેના મુખ્ય સ્થાનમાંથી કે શિષ્યો પાસેથી મળી શકતું નથી તો આપણે આ વાત માનવા જેવીજ છે કે તે તેણે સ્મૃતિમાંજ રાખેલા હોવા જોઈએ, કેમકે આજની પેઢે તે વખતમાં કોઈ શાર્દૂલેન્ડ રાઈટર (લઘુલિપિ લખનાર) રિપોર્ટર જેવા પણ નહોતા કે જે

ભોળના મુખમાંથી નીકળતા અક્ષરોને ઝડપી લેધને લાખી લે. ભોળ સરખા મહાત્મામાં એટલી શક્તિ હોય એ કાંઈ વિશેષ નથી.

ભોળના શિષ્યોમાં એક જલો ભક્ત કરીને થઈ ગયો છે, જે જાતે લુલા-લો હોતો. એની પ્રસિદ્ધિ એટલી બધી છે કે જે, તે તરફ જલા અંધાના નામથી પ્રખ્યાત છે. જલા ભક્ત કાઠિયાવાડના વીરપુરના રહેવાશી હતા તથા તે પોતાના ગુરૂને વારંવાર પોતાને ત્યાં તેડી લાવતા અને ઘણા દિવસ રાખતા હતા. એ જલા ભક્તને ગુરૂની ગયાને આશરે સાત આડેક વરસ થયાં હશે. ભોળ ભક્તને વીરપુરની જગા પસંદ પડવાથી તે ત્યાં બહુ દિવસ રહેતા હતા.

ભોળ ભક્તના બાઈને સંતાન થતાં નહોતાં તેથી ભક્તે તેને કહ્યું કે, તારે એક પુત્ર થશે પણ તે તારા કામમંડ-આવશે નહિ; મારા કામમાં આવશે. અર્થાત્ સંસારમાં જીવ રાખનારો નહિ થાય પણ ભક્ત થશે. ભક્તના વચનથી તેને અરજી ભક્ત કરીને એક પુત્ર થયો તે ઘણો જાની હતો. અરજી ભક્તનો દીકરો લખમણ ભક્ત છે તે હાલ તેમની ગાદીએ છે.

ભોળ ભક્તે આગમચથી પોતાનું મરણ જ્ઞપ્ત્યું હતું, તે વિષે એક પદ પણ આ પુસ્તકમાં છે. એમાં લખે છે કે, “ હવે છેલ્લી જીજ્ઞાસા રામરામ રે ” તે ઉપરથી લાગે છે કે, તે વખતથી તે પોતાનું મરણ નક્કી કરીને ફતેહપુરથી નીકળીને વીરપુર ગયા હશે. ભોળે ભક્ત ફતેહપુરથી વીરપુર ગયા ત્યારે કહેતા ગયા હતા કે હવે હું ફતેહપુર નહિ આવું પણ વીરપુરમાં દેહ છોડીશ; એજ પ્રમાણે તેમણે વીરપુરમાં સંવત ૧૮૦૬ માં દેહ છોડી. દેહ છોડતી વખતે તેમની ઉંમર ૬૫ વરસની હતી. વીરપુરમાં ભોળ ભક્તનું દેવળ છે ત્યાં તેમની પાકુકા પૂજાય છે.

ફતેહપુરમાં પણ રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાનું દેવળ નવું કરેલું છે તેની નજીક ઓરડામાં ભોળ ભક્તની ગાદી છે. ત્યાં આટલા ઉપર ભક્તના માથાનું એકર (ફોટો) જે પોતે બાંધતા હતા તે તથા તેમની માળા મૂકેલાં છે, અને તેના સેવકો તેને નમે છે.

ભોળના સેવકો તે તરફ ઘણા છે. એના ચાખખાને બધે આખા કાઠિયાવાડમાં અને ગુજરાતમાં તે પ્રખ્યાત છે. જેમ સામળનો છપો, દયારા-

મની ગરખી, પ્રીતમનાં પદ, તસિંહ મેહેતાનાં પ્રભાતિયાં, ધીરાની કાશીઓ, તૈમજ ભોળના ચાખખા વખણાય છે. ભોળના કરેલા અથોનો કાંઈ સંગ્રહ જણાતો નથી અથવા તેણે તેવું કાંઈ કરેલું પણ બાગ્યેજ હશે. તે વખતો વખત છૂટક પદ બોલતો હશે તે મુખપાક કરીને તેમાંનાં કેટલાંક પાછળથી લખાયલાં હશે એમ અનુમાન થાય છે. ભોળની બનાવેલી કવિતાના સંગ્રહનું એક પુસ્તક અમે ભોળના મંદિરમાં તેમના પરમ ભક્ત શિષ્ય મહંત લક્ષ્મણ ભક્ત પાસે જોયું તેમાં છૂટક પદ વગેરે છે.

ભોળના જીવનક્રમ ઉપરથી માત્રમ પડે છે કે તેનું જીવન એક સરખી રીતે ભક્તિભાવમાં વધ્યું ગયું છે, તથા તેમાં કાંઈ જાણુવા કાયક ફેરફાર થયા નથી. તેનો જન્મ દેવકી ગાલોલ ગામમાં થયો, જીવન કૃતેહપુરમાં ગાળ્યું અને મૃત્યુ વીરપુરમાં થયું, એમ ત્રણ અવસ્થાઓ તેણે ત્રણે જગોએ ગાળી છે. જનમે સાદો તથા આડંબર વિનાનો હોવાથી તે લોકપ્રિય થઈ પડ્યો હશે, એમ લાગે છે. કર્મ ધર્મને તજીને એક હરિભજન કરવાનો તે ઉપદેશ કરતો હતો તેથી તથા શૂરવીર પેઢે સંસાર તજી દેવાથી, લોકાપવાદની દરકાર ન રાખવાથી, અસાધારણ પ્રેમ રાખવાથી અને મૃત્યુ થતા સુધી પણ ભક્તિના માર્ગમાંથી ન ચળવારૂપ દૃઢતા રાખવાથી નિરંજન નિરાકાર બ્રહ્મને પામી શકાય છે એમ તે કહેતો હતો તેથી તે તરફ ધૂણી લોકનું વલણ થયું હશે એમ લાગે છે. યોગ એ એક ભક્તિનું અંગ છે એમ માની જ્ઞાન ભક્તિને એકત્ર કરી ભજનાર ભક્તોમાંનો ભોળે એક હતો. યુગરાતમાં જેવા કુબેરપંથી, માધવજર, વગેરે જ્ઞાનનું કથન કરનારા થઈ ગયા છે તેમના જેવા ભોળ ભક્તને પણ માનવા. ફેર એટલો કે પેલાઓએ વ્હૂદો પંથ ચલાવ્યો છે અને ભોળને કાંઈ તેમ કરવાનો આગ્રહ નહોતો, અને એટલામાટેજ આપણે ભોળને વખાણીએ છીએ.

ગ્રંથવિવેચન.

સાહિત્યના અંગે લખનાર કવિ તરિકે વખણાયલા ભક્ત દયારામભાઈએ જેમ ભક્તિમાર્ગની કવિતા કરી છે, તેમ ભોળભક્તે જ્ઞાનમાર્ગની કવિતા કરી છે. જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય તથા ભેગો યોગ પણ ભોળભક્તે વિધવિધ પ્રકારનાં પદોમાં ગાયો છે. ભોળભક્તની વાણી સાદી અને મધુર છે પણ કેટલીક જગોએ અર્થની ગહનતાને લીધે તથા કેટલીક જગોએ આમ્ય શબ્દોની ભરતીને લીધે કિલ્લ જેવી દેખાય છે. ભોળભક્તે કવિતામય ગ્રંથ બાંધવાનો આદર કયો હોય એમ જાણવામાં નથી. તથા પાછળ ચરિત્રમાં જોઈ ગયા તેમ તે ભણેલા પણ નહોતા, તથાપિ ઈશ્વરકૃપાથી તે મહાત્માને મુખે અનેક જ્ઞાનના રાગનાં પદ, ધોળ, કીર્તન, હોરીઓ, ધમાય, ગોડીઓ, વગેરે ઉતર્યા છે અને તેના ભક્તીએ તે સઘળાંનો નહિ તો કેટલાકનો સંગ્રહ કર્યો છે, જેમાંથી આ પુસ્તક નિર્માણ થયું છે.

ભોળભક્તના જે પુસ્તક ઉપરથી આ ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે તેમાંનો ક્રમ બનતા સુધી ફેરવ્યો નથી, તેમ તેની ભાષા, જોડણી, વગેરેમાં પણ ઝાઝો ફેરફાર કર્યો નથી. ભોળની વાણી જ્ઞાનોપદેશના રહસ્યવાળી છતાં તેમાં આમ્યતા જોઈ કોઈને શંકા થશે કે, સંશોધન કર્તાએ તે કેમ સુધારી નહિ હોય ? સંશોધન કરનારની જે સત્તા અમે સમજીએ છીએ અથવા જે અમે માન્ય કરી છે તેને અનુસરતુંજ સંશોધન કરવાનો અમે રિવાજ રાખ્યો છે. ચરિત્રમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ભોળભક્ત જાતે કણબી, તે પણ ગામડાના અને તેમાં વળી કેળવણી પામ્યા વિનાના, એટલે તેમની ભાષા સંબંધી કાંઈ વિશેષ લખવું અમે ઉચિત ધારતા નથી. તેમની ભાષામાં બીજાની પેઠે પ્રૌઢ સંસ્કૃત શબ્દોના હુંગર ઝાળંધવાના નથી પણ રૂઢ દેશ્ય શબ્દોની ગલીકૂચીઓ કે સાંકડી નાળોમાંથી પસાર થવાનું છે ખરું. બ્રહ્માનંદમાં મસ્ત થયેલા મહાપુરુષને ભાષારૂપ વૈખરી વાણી સાથે શું લાગે વળગે કે તે તેને વળગી રહે ? તેવા પુરુષોના ભાષા સંબંધી વિચાર કોઈ વિચિત્રજ હોય છે. જેમ અખો કહે છે કે:—

“ ભાષાને શું વળગે ભૂર ”

“ જે રણમાં જીતે તે શૂર ”

“ સંસ્કૃતમાં શું આવી ગયું ”

“ શું પ્રાકૃતથી નાશી ગયું ? ”

“ આવનનો સઘળો વિસ્તાર ”

“ અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ”

આવી રીતે ભાષા કરતાં અર્થ ઉપર વધારે લક્ષ્ય હોવાથી પોતાનો મનો-ગત અર્થ બીજા યથાકથ્યિત જાણી શકે (અથવા તેટલુંય શું કરવા ? પોતે-જ સમજીને આનંદ પામે) એવી ભાષામાં તે પોતાનાં અદ્વૈત વ્યાખ્યાન ચલાવ્યા જાય છે—પરબ્રહ્મના ગુણાનુવાદ ગાયા કરે છે ! બોલ્યુંને ભક્તજનો-નો પ્રસંગ વધારે અને ભક્તો તીર્થવાસી હોવાથી તેમની હિંદીભાષાનો તેણે ગૂજરાતીમાં બેળ કર્યો છે. શુદ્ધ હિંદીભાષાનો નહિ પણ જે ભાષા વેરાગી અને સાધુસંત બોલે છે તે ભાષા ગ્રંથમાં આપણે જોઈએ છીએ. જેમ “ સંતો દિવા રે અગમપર ડેરા છં ” એકજ પદમાં એક ચરણ હિંદી તો બીજું ગૂજરાતી તો ત્રીજામાં હિંદી ક્રિયાપદનું રૂપ અને ગૂજરાતી વિભક્તિનું રૂપ એમ બી-ચડો પણ કંઈ કંઈ થયો છે.

કેટલીક વખત એમ પણ બને છે કે, કવિએ કાંઈક શુદ્ધ અર્થ શુદ્ધ વાણીમાં કહ્યો હોય પણ તે અર્થને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ વિનાના શ્રોતાઓની પરંપરામાં તે વાણી એવી રીતે બદલાઈ જાય છે કે, મૂળ કર્તાના કયા શબ્દો હશે તે શોધવું મુશ્કેલ પડે છે. આ બાબતનો ખુલાસો કરે એવું એક રમુજ પદ આપણે કોળી વગેરે લોકો પાસેથી સાંભળીએ છીએ કે, “ વાહાલે મારે મૂળમાંથી મોભ જાંચકાવીઓ, હવે વળિયોનું શું ગળું રે. ” ન્યારે ખરૂં પદ આ પ્રમાણે છે:—

“ વાહાલે મારે મૂળમાંથી મોહ ઉપજાવિયો, હવે અજાણનું શું ગળું રે. ”

તેમજ, “ રાધાજીને કાને જાલ ઝબુકે ” એટલે રાધાજીને કાને જામ નામનું ધરેણું ઝળકી રહ્યું છે. એને બદલે “ રાધાજી ને કાન જાલર બૂકે ” એટલે રાધાજી તથા કાન એટલે શ્રીકૃષ્ણ જાલર બૂકે એટલે વાલ ફાડે છે એમ સાધારણ લોકો બોલે છે. ફટલો અપભ્રંશ ! બોળ જેવા ભક્તો પાસેથી મોઢે સાંભળીને ઉતારો કરનાર બે સારો વિદ્વાન ન હોય તો તેના બોલેલા બોલ સિવાય બીજું શું લખે ? અને તેનો અર્થ પાછળના વિદ્વાનો પણ શો અર્થ કરે ? અમારું કહેવું એમ નથી કે, આ કવિતાના સંગ્રહમાં સર્વથા તેમ બન્યું છે પણ કોઈ કોઈ જગોએ ધણા કલેશથી અર્થ કાઢવાની જરૂર પડી છે તથા એક બે જગોએ તો અર્થ કાઢવો ફાવ્યો પણ નથી.

બોળ ભક્તે આ ગ્રંથમાં મુખ્યત્વે કરીને અલ્પોપદેશ કર્યો છે, અને ધણાં ખરાં પદ જેવાથી જણાય છે કે વેદાંત પ્રતિપાદ્ય અક્ષરનું સ્વરૂપ તેણે વર્ણવ્યું છે. તેણે જીવ-મુક્તનાં લક્ષણ બતાવ્યાં છે, અક્ષરજ્ઞાનનાં સાધન બતાવ્યાં છે, વૈરાગ્યોત્પાદક બોધ કર્યો છે, નિલાનિત્યનો વિવેક કરી બતાવ્યો છે, શમાદિ ષટ્ સંપત્તિનાં સ્વરૂપ વર્ણ્યાં છે, મુમુક્ષુને આગળ વધવાનો માર્ગ બતાવ્યો છે, એ સર્વ વેદાંતશાસ્ત્રોના અનુવાદ છે. પણ આ કાંઈ પ્રક્રિયા ગ્રંથ નથી કે જે સર્વ તેમાં ક્રમપૂર્વક સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવ્યાં. આ તો ભક્તના હૃદય-સમુદ્રના ઉછાળાની લેહેરો છે. તેથી તેમાં સાંખ્યની સાથે યોગનું પણ વર્ણન છે. સખીજ નિર્બાજ સમાધિનાં સ્વરૂપ કહ્યાં છે, યોગની ભૂમિકાઓ કહી છે, વિદ્યેષની સામે ટકી રહેવાને યોગ્ય દૃઢતા રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો છે, ગુરૂને શરણે જવાનો તથા તેનું ધ્યાન કરવાનો ઉપદેશ કર્યો છે, ઇન્દ્રિયોનો નિયંત્ર રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો છે અને ધ્યાનાદિ સિદ્ધિને અર્થે તથા ચિત્તની શુદ્ધિને અર્થે ઇશ્વરની ભક્તિરૂપ ઉપાસના પણ કહેલી છે. ભક્તિમાં પણ તેમણે અવજી, કીર્તનાદિ ભક્તિ કહી છે તથાપિ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ બહુ પ્રકારે ગાઈ છે.

બોળની વાણીમાં સહુથી વધારે ચિંતાકર્તૃક તથા જોથી કરીને તે આખા ગૂંજરાતમાં જાણીતા થયા તે, તેના ચાખખા છે, જેમાંના ધણાક અમે આ ગ્રંથને છેડે આપ્યા છે. બોળના ચાખખા તે જાણે અગાની જીવને ઉપદેશની ચાખખો છે. ગરીબ ભક્તોના વેષવાળાં બીજારી હાથમાં તંબુરો લેઈને સારા સ્વરથી બોળના ચાખખા ગાતાં ગાતાં ઘેર ઘેર ફરે છે તે કાના

જોવામાં નથી આવ્યું ? તંબુરો એ કળિયુગની બીણા છે એમ કહે છે અને કપીર, ભોળો, વગેરે ભક્તના અનુયાયીઓ તેને લેઈને પોતાનાં પદ ગાય છે. તાજ તંબુરો એજ તેમનું મુખ્ય સાજ છે, અને તે પદ પણ તેને ધટતાં આવે તેવાંજ હોય છે.

ભોળભક્તે ચાખખા બનાવ્યા તે પેઢેલાં એ રાગનાં પદ ગવાતાં હશે કે કેમ એ વાત વિચારવા જેવી છે. પણ એટલું તો ખરું કે ભોળના પેઢેલાંના ચાખખા કોઈ ભક્તના કસેલા હજી સુધી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા નથી ભોળ ભક્તે પ્રભાતિયાં કર્યા છે તે વૃસિંહ મેહેતાનાં પ્રભાતિયાંના જેવા ઢાળનાં છે તથાપિ અમારે કહેવું જરૂર છે કે વૃસિંહમેહેતાના જેવું તેમાં માધુર્ય નથી; જો કે જ્ઞાનોપદેશમાં તે તેના કરતાં કોઈ વધતે ઉતરતાં પણ નથી.

ચાખખા એ છૂટક છૂટક બોધરૂપ પદ છે, પણ આખ્યાનરૂપે સમગ્ર ગ્રંથ જો ભોળએ કોઈ કરેલો જાણવામાં આવ્યો હોય તો તે સૈલેયા આખ્યાન અને ભક્તમાળ છે. વળી બ્રહ્મબોધ કરીને એક ગ્રંથ કર્યો છે તે પણ આમાં દાખલ કર્યો છે. એ ત્રણે ગ્રંથ કડવાખંધ છે. પેઢેલાનાં ૫, બીજાનાં ૬, અને ત્રીજાનાં ૩ કડવાં છે. એ સિવાય પ્રભાતિયાં, સરવડાં, ઘોળ, કાફી, સંદેશાની ગરબીઓ, હોરીઓ, ગોડીનાં પદ, અને બીજાં નૃદા નૃદા રાગનાં અનેક કીર્તન છે. કીર્તનોમાં એક જગોએ ‘કાચખા કાચખીને સંવાદ’ વણ્યો છે તે રમણિક છે. કકકો, તિથિઓ, વાર, માસ, વગેરે પણ ભોળએ ગાયાં છે.

ભોળની વાણીનો ધણો ભાગ તેવા તેવા અનુભવીઓને ઝટ બક્ષ્યમાં આવે એવો છે. કેમકે તેણે જે જે ગાયું છે તે માત્ર પોતાના મનને રીઝવવાને ગાયું છે તેથી તેનો પૂર્વાપર ક્રમ જાળવવાની અથવા આદિથી અંતનો સંબંધ ધરાવવાની દરકાર રાખી નથી. તેણે જે જે દૃષ્ટાંતો આપ્યાં છે તે ભક્તમાળ જાણનાર સિવાય બીજાને ભાગ્યેજ સમજશે, તેમ તેણે જે જે સાંખ્યયોગ જેવું કથન કર્યું છે તે પણ તે તે વિષયમાં પ્રથમ માહિત થયા વિનાનાને કવચિત્જ રચિત્ર લાગશે. અમે જનતી કોશીશથી ઘટે ત્યાં ખુલાસા કર્યા છે ખરા તથાપિ જેના એક વાક્યને યથાર્થ સમજવવાને આખો ગ્રંથ લખવો પડે ત્યાં અમારે ગ્રંથવિસ્તારભયથી ટુંકાવવાની જરૂર પડી છે. આ ઉપરથી ભોળની વાણીની ગહનતા, તેનો મહાન અનુભવ, અને તેની દૃઢ ભક્તિ વાંચનાર જોઈ શકશે.

મોજામક્તની વાણી.

બાવનાક્ષર.

હે ગુરુ ગણપતિ લાગુ પાય, કરો કૃપા તો કવિતા થાય,
શીશ તમારે ચરણે ધરું, અક્ષર તો બાવન આદરું;
રેરા મુખાની નાખું સહી, કૃષ્ણ સમરતાં પામ્યા કંઈ,
પ્રેમ પ્રીતિશુ કરો પસાય, હે ગુરુ ગણપતિ લાગુ પાય. ૧
ભણે ભણ્યા નવ બાણે ભેદ, મરની! વાંચે ચારે વેદ,
ગુરુગમ વિના શીષે ને ગાય, તેનું જીવપાણું કદી નવ બચ;
સમજવું બાવનની વાર, ત્રેપનસો ઉતાદે પાર,

૧ બાવનાક્ષર—પંચીશ સ્પર્શ, ચાર અર્ધસ્વર, ત્રણ ઉચ્ચ, એક મહાપ્રાણ, જ, ક્ષ, ઙ, અને સોળ સ્વર મળીને બાવન અક્ષર ગણેલા છે. તે પ્રત્યેક અક્ષરને આરંભમાં લાવીને એક એક પદ કરવું તેને બાવનાક્ષર કહે છે. હિંદીમાં કિસનબાવની, બીખજનબાવની, વગેરે ઘણી બાવનીઓ છે. તેજ પ્રમાણે ગૂઢરાત્રીમાં પણ અખા, પ્રીતમ, ભાંજો, વગેરે ઘણા કવિઓએ બાવનીઓ લખી છે. કેટલીક બાવનીઓમાં પદનો આઘક્ષર અનુક્રમે એ બાવનમાંનો આવે છે, અને કેટલીકમાં કકડો, ખખખો, એ અક્ષરોને સંબોધન કરીને ઉપદેશાદિ કહેલાં હોય છે. રેરા ઇ—એ બાવન અક્ષરોમાં ર તથા મ અક્ષરની સહી (કબૂલત) નાખું છું. તાત્પર્ય કે એ અક્ષરોમાં રામ શબ્દ રહેલો છે માટે તથા તે અક્ષરોથી થયેલા ‘કૃષ્ણ’ શબ્દના સ્મરણથી કંઈ (કેટલાક) (મુક્તિ) પામ્યા છે, માટે એ અક્ષરોનું હું કથન કરું છું. પસાય (પ્રસાદ)—કૃપા.

મોટું મીડું વિધિનિષેધ, ભણે ભણ્યા નવ ભણે બેદ. ૧
 બે આંટી તો છૂટે કેમ, કર્મધર્મ બંધાણું એમ,
 સમજ્યા વિના જે આદરે, પુણ્ય ખાય ને પાછો પડે;
 જપ તપ તિરથ વૃત ને જોગ, ભક્તિ વિનાના સર્વે રોગ,
 જેમ જેમ ભટકે ભરમે તેમ, બે આંટી તો છૂટે કેમ. ૨
 એ ગુણ પાડ તું ભૂલી ગયો, કૃતદ્રી તું કેમજ થયો,
 શું કહી આવ્યો શું આદ્યું, મૂળગું ખાતું માથે ધ્યું;
 ને છૂટયાનો કરચ ઊપાય, (તો) સદ્ગુરુ સંતને મળીએ ધાય,

૨ ભણે ઇં—ધણા જણુ ભણે છે ખરા પણ માત્ર ભણવાવડે તેઓ
 બેદ જણતા નથી. મરની—છોને ! સમજવું ઇં—પરાક્ષ જ્ઞાન મેળવવું
 હોય તેને તો ખાવન અક્ષર ઓળખવા જેટલીજ વાર છે. અર્થાત્ સઘળાં
 શાસ્ત્ર ખાવન અક્ષરવડે જણવામાં આવે છે. પણ જેને પાર ઉતારવું હોય
 તેને તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. એ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એ ત્રેપનમા
 અક્ષર છે. તાત્પર્ય એ છે કે જ્ઞાન રૂપ પરમાત્મા ખાવન અક્ષર રૂપ
 વૈખરીની વાણીથી જણવામાં આવતો નથી; માત્ર પરા વાણીથીજ
 ગમ્ય છે. કોઈ તો તેને પરાથી પણ પાર (પરાપાર) કહે છે. માટે ખાવન
 અક્ષરરૂપ શાસ્ત્રોનો વિસ્તાર શોધવો પડ્યો મૂકીને અનુભવ ગમ્ય ત્રેપનમા
 અક્ષરરૂપ પરમેશ્વરને શોધો, કેમકે તેજ પાર ઉતારે એવો છે. મોટું ઇં—
 ખાવન અક્ષરરૂપ શાસ્ત્ર જણનાર જેને વિધિનિષેધરૂપ શાસ્ત્ર કહે છે તે મોટું
 મીડું છે. અર્થાત્ વિધિનિષેધ એ અજ્ઞાનજન્ય છે.

૩ બે આંટી ઇં—યજ્ઞાદિક કર્મ અને વિધિ નિષેધ આદિક ધર્મ એ બે
 આંટીઓમાં બધા બંધાય છે, તે બે આંટીઓ કેમ છૂટે? સમજ્યા વિના
 જે કર્મ આદરે છે તે સ્વર્ગ લોકમાં જઈને પોતાનું પુણ્ય ખાય છે—પુણ્યનું ફળ
 ભોગવે છે (અને તે થઈ રહે છે ત્યારે પાછો નવાં કર્મ કરી નવું પુણ્ય સંપા-
 દન કરવાને) પાછો પડે—ફરી જન્મ ધારણ કરે છે. જુઓ ભગવદ્ગીતા
 અધ્યાય ૯ મો “તેતંમુક્ત્વાસ્વર્ગલોકં વિશાલં ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશંતિ ।
 એવં ત્રવીષ-
 મૈમનુ પ્રપન્નાગતાગતં કામક્રમાલ્ભન્તે” :- “ તેઓ (કર્મ કરનારા) વિશાળ સ્વર્ગ

આજ્ઞાનપણમાં ઊંઘી રહ્યો, એ ગુણપાડ તું ભૂલી ગયો. ૪

નત્તો વિઠાળ્યો સહુને કરે, જે કોઇ આવી દાર ઉતરે,
કમાડ દઇને કરપી ખાય, આંગણ આપ્યો અમથો જાય;
મારી માયા હું સહુ ધણી, તન પોખ્યાની ત્રેવડ ઘણી,
પશુની પેરે પેટજ ભરે, નત્તો વિઠાળ્યો સહુને કરે. ૫

મહિમા મૂળ તેં જાણ્યો નથી, જઠ ચૈતન્યમાં એની રતિ,
ગોલાણુહારો દીસે એક, જોવામાં જૂજવો વિવેક;
જીવશિવની જડે જો જાત, (તો) નજરે નાવે નવકી ભાત,
વેદપુરાણમાં જોની કંથી, મહિમા મૂળ તેં જાણ્યો નથી. ૬

ચારે ચોકડી ઇકોતેર, ઈંદ્રરાજ કરે અવેર,

લોકને ભોગતીને બ્યારે પુણ્યનો ક્ષય થાય છે ત્યારે પાછા મૃત્યુ લોકમાં આવે છે, એ પ્રમાણે વેદોક્ત કર્મ માર્ગને અનુસરનારા અને વિષયાભિલાષી પુરુષોને આવાગમન પ્રાપ્ત થાય છે.” ભટકે-(શાંત્રાદિ માર્ગમાં). ભરમે-ભરમાય.

૪ એ ઇન્-ઇશ્વરે તને મનુષ્ય જન્મ આપીને જે ગુણપાડ (ઉપકાર) કર્યો છે તે તો તું ભૂલી ગયો ! એ ઉપકારના અદલારૂપ ભક્તિ જો તું કરે નહિ તો તું કૃતદ્વી કહેવાય. એમ છે માટે કહે છે કે, -તું કૃતદ્વી કેમ થયો ? કહી આવ્યો-(ગર્ભવાસમાં). ગર્ભવાસના દુઃખમાંથી છુટવાને તેં ગર્ભાન્તરયામાં ઇશ્વરની ભક્તિ કરવારૂપ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે કેમ ભૂલી ગયો ? એ ભાવ છે. મૂળયું-આખું-બિલકૂલ. ખાતામાં તેં કાંઇજ વસુલ ન આપ્યું-જન્મેજ રહેવા દીધું. કરેલી પ્રતિજ્ઞામાંથી એકંકે પણ ન પાળી ! ધાય-ધાધને.

૫ તું દાન આપતો નથી તે વિષે કહે છે: નન્નો ઇન્-જે કોઇ તારે આ-રણ્યે આવે તે સહુને કરે (હાથમાં) તેં નન્નો વીંટાળ્યો છે-સહુને તું ના કહે છે. સહુ-સહુનો.

૬ મહિમા ઇન્-તેં મૂળનો (અદિતીય પરમાત્માનો) મહિમા જાણ્યો નથી, એની રતિ (પ્રીતિ) જડ અને ચેતન બંનેમાં છે. અર્થાત્ તું જો તેને

(એવા) ચૌદ મનુજ એમ ચાલ્યા જાય, તહીં એક દિવસ પ્રજ્ઞાનો થાય;
એવા ઉઠ કોડ પ્રજ્ઞા આવટે, તહીં આ જીવને ચોરાશી મટે,
મનુષ્યાદેહ ના આવે વેરવેર, ચારે ચોકડી ઇકાતેર. ૭

પછે આવ્યો કુંડાળી ફરી, ભયી જીવાની ભૂલ્યો હરિ,
ધ્રાણો નથી હજી ઢોકળે, મા'લ્યો છે જીવ બહુ મોકળે;
બંધન વિના બળમાં ફરે, કનક કામની દીડી હરે,
તે એ ચોરાશી માથે ધરી, પછે આવ્યો કુંડાળી ફરી. ૮

અમ મન ભાવ્યા તે નર ભલા, બીજા કંઈ કંઈ ખાયછે ખલા,
એકે લાલ સવાયા લિયા, બીજા આવી અમથા ગિયા;
કોઈ કોઈ સમશેર કાઢી વળ્યા, ઘરખેડી ભાગી નીકળ્યા,

જાણે તો જડ અને ચેતન સર્વેમાં તે એકજ આત્મા તને દેખાશે. બોલણુહારે—જેની સત્તાથી બોલી શકાય, છે તે. જેવામાં ઇન્—માત્ર જેવામાં જૂદી જૂદી આકૃતિઓ આવે છે. જીવ ઇન્ જે જીવ અને શિવની જાત જડે—જીવ શું છે અને શિવ શું છે તે જાણવામાં આવે. નવલી ઇન્—નવીન નવીન ભાત તારી નજરે આવે નહિ. અર્થાત્ જીવ અને આત્માનું તત્ત્વ જાણવાથી જગતનાં જૂદાં જૂદાં રૂપનું મિથ્યાપણું તને સમજાશે. વેદ ઇન્—એ વાત વેદ અને પુરાણમાં કથી (કહેલી) છે તે તું જાણે.

૭ ચારે ઇન્—ચાર યુગની એક ચોકડી કહેવાયછે. અવેર—વ્યવસ્થા. ઇકાતેર ચોયુગી વીતતાં સુધી ઈર્દ્ર તેની, વ્યવસ્થા કરે છે—ઈર્દ્ર એટલા કાળસુધી રાજ્ય કરે છે.—એટલા કાળ સુધીને એક મન્વંતર કહે છે. એવા ચૌદ મન્વંતર થતાં પ્રજ્ઞાનો એક દિવસ વીતે છે. નેટલાજ કાળને પ્રજ્ઞાની રાત્રી કહે છે. એવાં પ્રજ્ઞાનાં સો વર્ષ વીતે ત્યારે એક પ્રજ્ઞા થાય છે. એટલા કાળને કલ્પ કહે છે. ઉઠ કોડ—સાડાત્રણ કોટિ. આવટે—અવટાઈ જાય—નાશ પામે. તહીં ઇન્—ત્યારે આ જીવને ચોરાશી (ચોરાશી લાખ જાતિમાં જન્મ મરણ સેવાપણું) મટે. અને તેમાં પણ મનુષ્યનો દેહ વેર વેર (વારંવાર) નથી આવતો.

૮ કુંડાળી—જન્મમરણરૂપી ચક્ર. ભયી—થઈ, દીડી હરે—જેની જીએ તેની સેઈ શે.

જેણે સદ્ગુણના પકડ્યા પલા, અમ મન ભાવ્યા તે નર ભલા. ૯

મ ડરેકાં વર્ષ જ્યારે થયું, જરા પૂગી ને જોખન ગયું,
પચાસ મેલી પળિયો વન, પછે આવ્યા સાઠયુંના દિન;
શાઠ ! ફટ ! બૂઠા એમ સૌકો કરે, લાજ મેલી વહુ ને દીકરે,
વળતો પછે તે ફૂટે હયું, મ ડરેકાં વર્ષ જ્યારે થયું. ૧૦

ઉકાશણાં કરવાને સહુ, મરવા ટાણે મળિયું બહુ,
માંચા ત્રોડ મરે તો દીક, તોય બહુનામીની ના'વી બીક;
જરા જોખનનું ભાગ્યું જોર, પકડી ચાલ્યા ચારે ચોર,
જમરાજ તો લેખે સહુ, ઉકાશણાં કરવાને સહુ. ૧૧

સમર્થા નહિ જેણે શ્રીપતિ, પછે મનુષ્યા દહ પાચ્યો નથી,

૯ અમ છં—તે માણસ અમારા મનમાં ભલા ભાવ્યા છે, અને બીજા કંઈ કંઈ ખલા (ખત્તા) ખાય છે. કયા માણસો ભાવ્યા તે કહેછે: એકે ધં—જેણે સવાયો લાભ લીધો તે—મનુષ્યજન્મનું સુખ મેળવવાની સાથે પરસોકનું સુખ સંપાદન કર્યું તે. ખત્તા કાણ ખાયછે તે ખતાવેછે: બીજા ધં—બીજા કેટલાક લાભ નથી મેળવતા પણ જન્મ ધરીને કાંઈ પરમાર્થ ન સાધતાં એ-મને એમ મરી જાયછે. કહ્યુંછે કે “ધર્માર્થક્ષમમોક્ષાણંયસ્યૈકોપિનવિચિતે । મજાગ-લસ્તનસ્યેવતસ્યજન્મનિરર્થકમ્-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, એ ચાર અર્થમાંથી જોનાથી એક પણ સિદ્ધ થતો નથી તેનો જન્મ બકરાની કોટના આંચળી પેટે નકામો જાયછે.” —હિતોપદેશ. સમશોર-વૈરાગ્યરૂપી સમશોર (તલ્લવાર). વળ્યા—(ત્યાગદશા તરફ). ધરબેડી-ધરરૂપી બેડી. પલા-પલ્લો-પાલવ-છેડો.

૧૦ પૂગી-આવી પોહોચી. વન-એકાવન, બાવન, વગેરે પચાસથી સાઠ સુધીનાં વરસ. દન-દિન. વહુને દીકરે-દીકરે અને વહુએ. હયું-હૈયું.

૧૧ ઉકાશણાં કરવાને-ઉકાંસવાને. માંચાત્રોડ-(મરનારનું વિશેષણ) ખાટલો તોડતો. સગાંવાહાલાં કહેછે કે હવે આ ખાટલો તોડતો મરે તો દીક-

મહાઅજ્ઞાની મૂઠ મતિ, અંતે પડિયા અધોગતિ;
પામર નરકે કરે પોકાર, છોડાવો કોઈ સરજનહાર,
દાન પુણ્ય કીધું નહિ રતિ, સમર્થા નહિ જેણે શ્રીપતિ. ૧૨

આપુ કરણીના એ આંકડા, ન કરતા તે ભોગવવા પડ્યા,
કર્મે નાખ્યા નરકે નામ, ને ધર્મે પામ્યા વૈકુંઠ ધામ;
મનુષ્યા દેહના માર્ગ છે બે, શુભ અશુભ ગમે તે લે,
દવરી નિત્ય તે એ ખેખડા, આપું કરણીના એ આંકડા. ૧૩

બાવી ત્રેવી ટીલાં કરે, દયા વિનાનું દર્પણ ધરે,
તિલક બનાવી નિર્ભે તન, જાણે થયો હું હરિના જન;
વઢેલ પે'રી બેઠા વેશ, ભક્તિ રહી ભક્તિને દેશ,
મન મત તાણી માયા હરે, બાવી ત્રેવી ટીલાં કરે. ૧૪

સત્તાં પાસલા એ વાધે, આડચતણા મારગ છે બે,
ભોળાજનને અસાધ્ય રોગ, ડાહ્યો કમાયો જોગ કજોગ;
બેમાં નહિ કોઈ પામે હરિ, જેણે બેદાબેદની ભક્તિ કરી,

બહુતામીની—ઈશ્વરની. જરા ધ૦—જરા (વદાવસ્થા) અને જોળન બન્નેનું
જોર (મરતી વખતે) ભાગી ગયું. ચારે ચોર—ચાર ચમકૂત.

૧૨ અધોગતિ—નરકવાસ. પામર—અધમ—હલકો. છોડાવો ઈ—હે સ-
રજનહાર ! કોઈ મને છોડાવો. રતિ—લગાર પણ. ૧૩ આપુ ધ૦—કર્મ ભોગ-
રૂપી આંકડા એ આપ કરણી—પોતાની કરણીના છે. એ આંકડા જે તમે કરતા
હતા તે ભોગવવા પડ્યા છે. કર્મે—દુષ્ટ કર્મે. દવરી ઈ—(?)

૧૪ બાવી ઈ—બાવીશ ત્રેવીશ (અર્થાત્ ગમે તેટલાં—ધણાંક) ટીલાં
કરે અને મનમાં દયાનો લેશ ન છતાં પણ પોતાના મુખ સામું દર્પણ ધરે.
અર્થાત્ દર્પણમાં જોઈ ટીલાં કરીને પોતાનામાં દયા ગુણ છે એમ બતાવવા-
નો દંભ કરે. વેશ—(હરિજનનો—ત્યાગીનો). ભક્તિને દેશ—ભક્તિને ઠેકાણું.
મન ધ૦—મનઃકલ્પિત મત તાણીને માયા (દ્રવ્ય) હરે.

આતમવેતા નિર્મત રહે, સુતાં પાસલા એ વાધે.

૧૫

બિજ પાસલાની વાધે વેલ, હું ને મારું પડતું મેલ,
સર્વ સ્થાનક વ્યાપક હરિ, વિચાર કર્યં તો વસ્તુ ખરી;
જેને આપુ ઉભું છે, તેને પ્રભુ ભાસે છે બે,
નિસ્પૃહી નિર્દાવે ખેલ, બીજ પાસલાની વાધે વેલ.

૧૬

એહી મહીમાં મતિયા ઘણા, પંથ વખાણે પોતાતાણા,
એકનું થાપ્યું બીજે હણે, આપોપું આધકેરું ગણે;
સમજ્યા નહિ સનાતન ધર્મ, ફો દખણિયા થઈ બાંધે કર્મ,

૧૫ સૂતાં ઈ૦—મોહ રૂપી નિદ્રામાં સૂતાં સૂતાં એ (માયા રૂપી)
પાસલા (ફાંસા) વાધે છે. આજ્ય ઇ૦—મુક્તિ મળતાં અટકાવ થવાના
બે માર્ગ છે. તે બે માર્ગ કહે છે : મોળા ઈ૦—ભોળા (મૂર્ખ) જનને
અસાધ્ય રોગ છે—તેમનાથી સંસાર એવો સત્ય મનાયો છે કે કેમે કરતાં
તેમના મનમાંથી સંસારની સત્યતા ટળતી નથી. બીજે માર્ગ : ડાહ્યો ઇ૦—
જે ડાહ્યો છે તે જોગ (હકયોગ) કમાયો છે તે પણ કળેગ છે. કેમકે તે બન-
વો કઠણ હોવાથી તેના અધિકારની બાહાર છે. ચંચલંહિમનઃકૃષ્ણપ્રમાથીબલવદ-
દ્વં” —ગીતા. અથવા, ડાહ્યો છે તે જોગ કે કળેગ કરીને દ્રવ્ય કમાયો છે—
એટલે તે પણ સંસારથી છૂટતો નથી. અથવા, જોગ કળેગ—વિધિનિષેધ
રૂપ દ્વૈત ધર્મને ડાહ્યો (મીમાંસકાદિ) કમાયો છે, અને તેથી તેને સ્વર્ગાદિ
પ્રાપ્તિ રૂપ સંસાર છૂટતો નથી. માટે કેવળ અગ્નિ તથા દ્વૈતરૂપ જ્ઞાન એ
બન્ને મોક્ષ માર્ગની આડ્ય રૂપ છે. બેમાં-બીજર કહ્યા તે બેમાંથી. બેદા
બેદને ઇ૦—જીવ ઈશ્વરનો બેદ માનીને બેદ બુદ્ધિથી ગમ્ય ઇશ્વરની ભક્તિ કરી
એવા તે બે (ઉપર કહેલા). આતમવેતા ઇ૦—જે આતમવેતા (અજ્ઞાતાની)
છે તેઓ તો નિર્મત (મત વગર) રહે છે. અર્થાત્ તેઓ એકે પ્રકારનો મત
તાણતા નથી.

૧૬ હું ને મારું—અહંમત્વ. વિચાર ઇ૦—જો તું વિચાર કરીશ
તો ખરી વસ્તુ તને જણાશે. અથવા, જે વસ્તુ છે તેજ ખરી માલમ પડશે
(અને આકાર છે તે મિથ્યા માલમ પડશે). જેમ સોનાના અનેક અ-

(તેમાં) કોક ભડત છે કૃષ્ણતાણા, એહી મહીમાં મતિયા ઘણા. ૧૭

બીજી એઇ માત્ર લોપીને ગિયા, ઘર ઘર આપા પંથી થિયા,

ન્યાં ત્યાં ઝઘડો કરતા ફરે, દયાહીણા જીવ દાઝી મરે;

મૂળ ધર્મની માલમ નથી, શું નીપજશે પાણી મથી,

મિથ્યા પ્રપંચને માની રહ્યા, બીજી એઇ માત્ર લોપીને ગયા. ૧૮

આણું વેહે ગડ બળાધડા, ને ઘર થોભે સો ધોરીડા,

ધર્મની ધોંસરી કાંધે ધરી, જેણે પાછી પાની કરી;

અતે નર અઘોરે પડે, તેને જમના મારા જડે,

પછે તો પામે બહુ પીડા, આણું વેહે ગડ બળાધડા. ૧૯

બીજાં વેગળાં જોની કરી, એક પ્રજાને માયા ખરી,

લંકાર થાય છે પણ વસ્તુગત્યા તે સોનુંજ છે તેમ માયાનાં અલેકરૂપ જગત્માં જણાય છે તથાપિ વસ્તુગત્યા તે માયાજ છે એટલે મિથ્યા ભ્રમ માત્ર છે. એ ભ્રમનો નિરાસ થતાં થતાં હરિ-બ્રહ્મરૂપ માત્ર ખરું છે એમ માલમ પડશે. આપુ-હું'પણું. નિરુપહી-નિરુપહી થઇને. નિર્દાવે-માયા ઉપર મમતાં છોડીને ખેલ-પ્રારબ્ધ ભોગવ. અથવા સંસારરૂપી નાટકમાં ખેલ્યા કર.

૧૭ એહી-આ. મહીમાં-પૃથ્વીમાં. મતિયા-મતવાદી. આપોપું-પોતાનું. અધિકરૂ-અધિક. સનાતન-પ્રાચીન. દખળિયા-ડખલ કરનારા.

૧૮ એઇ-આયના-મર્યાદા. (?) ગિયા-ગયા. થિયા-થયા. આપાપંથી-પોતપોતાનો મત ચલાવનારા. દયાહીણા ઇન્-એવા દયા વિનાના જીવો (દેખાદિ-કૃત્રી) દાઝી મરે છે. અથવા, નરકમાં પડીને દાઝી મરે છે. મૂળ ધર્મ-સનાતન અદ્વૈત ધર્મ. શું ઈન્-સ્વકીય મત ખેંચવારૂપ પાણી મથવાથી શું નીપજશે ? -તેમાંથી માખણ શું નીકળવાનું છે ? મિથ્યા પ્રપંચ-અસત જગત. માની રહ્યા-સાચો માની રહ્યા.

૧૯ આણું ઈન્-જે સંસારરૂપી આણું (ઘેર આણવાનો બોજો) ગાઉ થી વહે છે (વહી લાવે છે) તેને બળધીડા (બળધિયા) જાણવા, અને જેઓ મેરજ થોભી રહે છે તેમને ધોરીડા (બળધિયા) જાણવા. અર્થાત્ જેઓ સં-

ત્રીજું આમાં નહિ કોઈ ભઈ, બ્રહ્મને બ્રહ્મની સત્તા સહી;
પગ પૂજે ને માથું હણે, જડ ચૈતન્ય બે ન્યારાં ગણે,
વાણે તાણે વસ્તુ ભરી, બીજાં વેગળાં જોતી કરી. ૨૦
અંગ ચરાચર વ્યાપક રામ, ન્યાઈ ન્યાઈ ધરિયું નામ,
જેમ રવિ નિકસે ફિરણોની ફાજ, એમ હરિ વિલસ્યો પોતાની મોજ;
જેમ ચમક પાહાણથી લોકું ગરે, અંતે જડ ચૈતન્યમાં ભજે,

સારનાં વૈતરાં કરે છે તેઓ તથા જેઓ બીજાની મેહેનતે ઘેર બેઠા સુખભો-
ગ ભોગવે છે તે બંને બળધિયા જેવા છે. તેજ પ્રમાણે ધર્મની ધોંસરી કાંધે
(ખાંધે) ધરીને જેણે પાછીપાની કરી-તે છોડીને નાહા-અર્થાત્ ધર્મ આચર-
વાનો (ત્યાગીનો) વેષ લેછે તે પછી ઈંદ્રિયો ન જીતાયાથી પાછા સંસારી થાય
છે તે નરકમાં પડે છે ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ છે. અધોરે-અધોર નરકમાં. મારા-માર.

૨૦ એક ઈ-એક બ્રહ્મ અને તેની માયા એ બે સાચાં છે. માયા
મિથ્યા છે એમ કહેવામાં આવે છે તે એવા હેતુથી કે બ્રહ્મને વિષે
માયા લીન થઈ રહે છે. બોજાએ બ્રહ્મની સત્તાને માયા કહી છે. ત્રીજું
ઈ-જગત્ જે અનેક રૂપે દેખાય છે તે બધું મિથ્યા છે; માત્ર બ્રહ્મ
અને બ્રહ્મની સત્તા એજ સહી-માન્ય કરવા જેવાં છે. આખા જગત્ પ્રપંચનો
' માયા ' એક શબ્દમાં સમાવેશ કરેલો છે. માયા સત્ નથી તેમ અસત્
પણ નથી. માયા સત્ નથી, કેમકે વસ્તુગત્યા તે પ્રાપ્ત થતી નથી.
જે જે કાર્ય હોય તે તે તેના કારણથી વસ્તુતઃ ભિન્ન નથી એમ વ્યતિ-
રેક કરતાં કરતાં છેવટે એક ચૈતન્ય માત્ર અવશિષ્ટ રહે છે માટે માયા અસત્
કરે છે. પણ માયા અને તેનાં કાર્ય આપણે પ્રત્યક્ષ દેખીએ છીએ. જે કેવળ અ-
સત્ છે એટલે ત્રણે કાળમાં છેજ નહિ માટે તે વર્તમાનકાળમાં પણ દેખાવી ન
જેછએ. પણ માયા હમણા છે, માટે પૂર્વે પણ હતી. અને એ ન્યાયથી માયા સત્
કરે છે. એ રીતે સત્ અને અસત્ બંને રૂપે માયાનું પ્રતિપાદન થઈ શકે છે
માટે તેને તત્વજ્ઞાનીઓ સદ્સત્ (સત્ તથા અસત્) વિશેષણ આપે છે. બો-
જાએ જે માયાને ખરી કહી છે તે તેના સદ્ભાવને માનીનેજ. પણ તેજ પાછો

અખંડ રહે પોતાનું ધામ, અંગ ચરાચર વ્યાપક રામ. ૨૧

એક રાશે રહે જેનું મન, તેનું તો ભાષ્ય જીવિત ધન,

એ રાશ્યમાં જે કો રહે, તેને મેલો મીડાં બે;

સલેલતણો ન કરીએ સંગ, જેને લાગ્યો નથી રંગ,

તેને અસત્ કહેશે, માટે વાંચનારે ભ્રમમાં ન પડતાં ઉપર કહ્યો તે ખુલાસો સમજી લેવો. બેદવાદીનું અજ્ઞાન દષ્ટાંતથી બતાવે છે: પગ ૪૦-જેઓ જડ અને ચેતન બે ન્યારાં (જૂદાં) ગણે છે તે તેઓ એક શરીરવાળાનું માથું કાપી નાખે છે અને પગ પૂજે છે, એમ સમજવું. અર્થાત્ જડ અને ચેતન એવા બે બેદ એકજ પરમાત્માને વિષે અજ્ઞાનીઓએ કલ્પેલા છે. અને તેથી એક પરમાત્માનાં એ બે અંગ છે. તેમાંથી ચેતનને સત્ય માનીને જડને મિથ્યા કરવા કરતાં એક અંગ હણુયા બરાબર થયું. ત્યારે શું સમજવું તે કહે છે: વાણે ૪૦-જેમ વાણે અને તાણે કરીને પટરૂપ વસ્તુ બરી છે-તૈયાર કરી છે -વાણો કે તાણો એ બે અંગમાંથી એક અંગ જૂદું કાઢીને જાડી પટ સંજ્ઞા રાખી શકાતી નથી, તેમ જડ અને ચૈતન્ય જડું કરીને બ્રહ્મ સંજ્ઞા રાખી શકાતી નથી-એ અસંભવજ છે. અર્થાત્ માયા અને બ્રહ્મ ભિન્ન નથી પણ અગ્નિ અને દાહકતાની પેઠે એકજ છે. પણ અગ્નિ સાચો અને દાહકતા મિથ્યા એમ કહેવાતું નથી તેમ બ્રહ્મ સત્ય અને માયા અસત્ એમ પણ થઈ શકતું નથી, એ તાત્પર્ય છે.

૨૧ અન્વય વ્યતિરેકથી જગત્ અને હરિ અથવા માયા અને બ્રહ્મની એકતા સિદ્ધ કરે છે: અંગ ૪૦-ચરાચર (જંગમ અને સ્થાવર) ૩૫ અંગ-માં રામ (પરમાત્મા) વ્યાપક છે. ન્યારું ન્યારું-જૂદું જૂદું. “एकोद्બહસ્વામ્-હું એક છું તે ઘણો થાઉં” એવી ઈચ્છાથી હરિએજ પોતે અનેકરૂપ ધારણ કર્યા છે તે દષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે: જેમ ૪૦-જેમ ૨૫ નીકસે (ઉગે) ત્યારે કિરણોની ફેાજ (સમુદાય) દેખાય છે-પણ તે ૨૫થી ભિન્ન નથી-રવિનાં અનેક ૩૫ છે, તેમ હરિ પણ જગત્માં પોતાની મોજ (ઈચ્છા-લીલા)થી સર્વત્ર વિલસ્યો છે. માટેજ “ હરિરેવજગજ્જગદેવહરિર્હરિતોજગતોનહિભિન્નતનુ: । इतिवस्यमंति:परमार्थगति:सनरोमदसत्तारमुत्तरति” હરિ એજ જગત્ છે અને જગત્ એજ હરિ છે; માં ૩૫ હરિથી અને જગત્થી નોખું નથી. એ પ્રમાણે પ્રમત્તવત્તને જાણનારી જેની શુદ્ધિ છે તે પુરૂષ સંસાર સમુદ્રને તરે છે.” એમ

કક્કા.

કક્કા લે કેશવને ભજી, કામ કોધને લોભજી તજી,
તન મન ધન સદ્ગુરુને દધ, રહેની તું નિસ્પૃહી થઈ;
ધાણી થયાનું શું છે કામ, તેમાં રાજી નથી રામ,
શબ્દ સુણી ચેત્યો નહિ હજી, કક્કા લે કેશવને ભજી. ૧

ખખખા બાજી ખોટી છે, માથે મોટી જમની ભે,
જો સમજું તું શ્રીગોપાળ, તો તુંને લોપે નહિ કાળ;
એમ સમજીને સત્સંગ કરચ, તો સે'જે ભવસાગર તરચ,
આંડે પહોર આનંદમાં રહે, ખખખા બાજી ખોટી છે. ૨

ગગગા ગાઈ લેની હરિ, મનુષ્યા દેહ નહિ આવે કુરી,
સમરી લેની સીતારાન, નામતણું નવ જેસે દામ;
એવું જાણી આપ સંભાળ, પૂર પેહેલી તું બાંધેપાળ,
પાખંડ વિદ્યા રોડી પરી, ગગગા ગાઈ લેની હરિ. ૩

ઘઘઘા જાણો ખોટા ઘાટ, આ સર્વે છે જૂઠા ઠાઠ,
માત પિતા કુટુંબ પરિવાર, સર્વે જશો જમની લાર;
તેમાં શું તું મોહી રહ્યો, જેટલો આશર સૂકી ગયો,

૧ નિસ્પૃહી—સ્પૃહા (ઈચ્છા) વગરનો. શબ્દ ઈ—તું ગુરુના શબ્દ સાં-
ભળીને હજી પણ ચેત્યો નહિ.

૨ બાજી—સંસારરૂપી બાજી. ભે—ભય. (સં' મી શબ્દ સ્ત્રીલિંગે છે
માટે તેનો અપભ્રંશ. મે શબ્દ પણ નારીજાતિમાં કવિએ લખ્યો જણાય છે).
લોપે—નાશ કરે. કરચ ઈ—સત્સંગ કરીશ તો ભવસાગરને સેહેજે તરીશ.

૩ મનુષ્યાદેહ—મનુષ્યનો દેહ. આપ સંભાળ—તું પેાતે કાણ છે તેની
તપાસ કર—તું પોતાને ઓળખ. અથવા, તું આપનું (પોતાનું) હિત સંભા-
ળ. પૂર—(પાણીનું). પાણીનું પૂર આવતા પેહેલી પાળ બાંધ—મૃત્યુ આવતા
પેહેલાં પરમેશ્વરને ભજી લે. પાળ કોયા—ઈશ્વર ભક્તિને નામે ચાલતા જૂઠા
ઢાંગ. અથવા વેદશાસ્ત્રનું ખંડન કરનારી વિદ્યાઓ પાખંડવિદ્યા કહેવાય છે,
તેને પરી (દૂર) મૂકીને.

આગળ વસમી દીસે વાટ, ઘઘઘા જાણો ખોટા ઘાટ. ૪

નત્રા નિત્ય પ્રતિ લેની નામ, જે સાથે આગળ છે કામ,

ભજ્યાતણો એવો પરતાપ, જ્યાં જમનો નવ લાગે તાપ;

એવા પ્રભુ છે કાળના કાળ, તે તારી કરશે સંભાળ,

પ્રીતે પામ્ય સંપૂર્ણ ધામ, નત્રા નિત્ય પ્રતિ લેની નામ. ૫

ચર્યા ચિત્ત વિચારી જોશ, કોણ ગયું ને કેને રોશ,

ક્યાંથી આ-ચો ક્યાં તું જશ, ગુરૂગમ વિના ગોથાં ખાશ;

જમકેરો તને જડશે માર, પછે તો તું કરે પોકાર,

કોડી સાટે હીરો કાં ખો, ચર્યા ચિત્ત વિચારી જો. ૬

છછછ સહુમાં રાખે સાંત, કો સાથે મા કરજે દાંત,

દુર્લભ દેહ આ દો દીન છે, તેમાં તું નીવેડી લે;

કરશે કર્મ ભાધ તેને નડે, પારકું શીદને ધોવું પડે,

ભાવે ભક્તિ કરે એકાંત, છછછ સહુમાં રાખે સાંત. ૭

૪ સર્વે ઇન્દ્રિયો-એ સર્વે જ્યાં જમની લાર-પંક્તિ છે ત્યાં જશો-જશે. અર્થાત્ એ સર્વે જમપુરીમાં જવાના છે. છેલ્લો અક્ષર-સો વાંતની એક વાત-સારભૂત વચન-રામનામ. વસમીવાટ-યમપુરીનો માર્ગ.

૫ આગળ-મુઆ પછી. સંપૂર્ણ ધામ-અખંડ ધામ. ૬ જોશ-જોઈશ. કોણુ ઇન્દ્રિય-મનુષ્ય મરે છે ત્યારે તેમાંથી જાય છે કોણુ અને તું રોશ-રોઈશ કોને ? અર્થાત્ જાય છે જીવ અને રૂવે છે દેહને-અથવા તત્ત્વ દૃષ્ટિએ જોઈ-એ તો તું રૂવે છે તારા સ્વાર્થને. જશ-જઈશ. ગુરૂગમ-ગુરૂથી મળેલી ગમ (જ્ઞાન). ખાશ-ખાઈશ. કોડી-સંસારના વિષય ભોગ. હીરો-આત્મજ્ઞાન-મોક્ષ અથવા મનુષ્યજન્મરૂપી હીરો.

૭ સાંત-શમતા. દાંત-દેવ (?) નીવેડી લે-પરવારી લે. કોઈની નિંદા કરવી નહિ એવો ઉપદેશ કરે છે: કરશે ઇન્દ્રિય-જે કરશે તેને. પારકું ઇન્દ્રિય-બીજાની નિંદા કરીને તારે પારકું પાપ શીદ ધોવું પડે છે ! (જેની નિંદા થાય તેનું પાપ ધોવાય છે, એમ કહેવામાં આવે છે). એકાંત-અનન્ય ભક્તિ (એકની જ ભક્તિ). અથવા એકાંત સ્થળમાં ભક્તિ.

જનન જપો જગદાધાર, તે શામળિયો લેશે સાર,
 સંતચરુમાં રહો સમાઈ, તો વૈકુંઠે પોહોચો ભાઈ;
 (જે) વિષયારસમાં વળગી રહો, (તો) નિશ્ચે નર તું નરકે ગયો,
 (પછે) પંથ તણો નહિ આવે પાર, જનન જપો જગદાધાર. ૮

અઝો જગ તું જીતી લે, કામ તજ શ્રીકૃષ્ણ કે',
 કૃષ્ણ નામે ઊધરિયા કંઈ, માન વચન તે કહું છું સહી;
 તેમાટે તું જીતી જા, આ અવસર એજે કાં જો,
 સદ્ગુરુને ચરણે રહે, અઝો જગ તું જીતી લે. ૯

નત્રા કાં ન કરવાની કયં, ભુંડા કાંક પ્રભુથી ડર્ય,
 આવડી શી માંડી ઉત્પાત, પ્રાણી ઉપર કરે છે ઘાત;
 મારૂં મારૂં કરતો રહો, પારકે દુઃખે સુખિયો થયો,
 પરનિંદા મુખથી પરહર્ય, નત્રા કાં ન કરવાની કયં. ૧૦

ટદા એવી લેજે ટેક, સદ્ગુરુ સાહેબ જાણે એક,
 ભિન્નાભિન્ન આણીશમાં ભઈ, એણે તો ઉગાર્યા કંઈ;
 ગજ ગણિકા પાર્ધ્યાદિક ઘણા, જેણે કર્મ કરતાં નવ રાખી મણા,
 એવા પારંગત પોહોચ્યા અનેક, ટદા એવી લેજે ટેક. ૧૧

૮ જપો—જપો—જલ્પો—ગોલો. પંથ—ચોરાશી લક્ષ યોનિમાં કરવા-
 ૩૫ પંથ.

૯ એજે—નકામો. ૧૦ ન કરવાની—(વાત—ખાખત). કાંક—લગાર. આ-
 વડી—ઉત્પાતનું વિશેષણ. મારૂં—ખીજને માર મારૂં. પરહર—તજ.

૧૧ સદ્ગુરુ ઈ—સદ્ગુરુને અને સાહેબને (પરમેશ્વરને) એક જા-
 ને એવી ટેક લેજે—ધારજે. ભિન્નાભિન્ન—અર્થાત, બેદળુદ્ધિ. ગજ—હાથી (ને
 મગરથી છોડાવ્યો). ગણિકા (પોપટને ભણાવતાં મુક્તિ પામી). પાર્ધ્યાદિક—
 પારધિ વગેરે. કર્મ—કુલ્કર્મ. પારંગત—સંસાર સમુદ્રને તરીને તેની પેલે પાર
 ગયેલા.

ઠક્ષ વૃત્તિ રાખે ઠીક, માથે મોટી જમની બીક,
 જમતાણા છે જોખા ઘણા, અતિ દુઃખ નથી કાંઈ મણા;
 તેમાટે તું ચેતી લે, દિલની દુગ્ધા છોડી દે,
 દિન દિન પ્રીતિ કરે અધિક, ઠક્ષ વૃત્તિ રાખે ઠીક, ૧૨
 ડહા ડાઢી ધોળી થઈ, અંધા અક્ષલ ઉઠી ગઈ,
 પચાસ વર્ષે આવ્યાં પળી, વાલમને વિસાર્યા વળી;
 બુદ્ધિહીણ શું બોલછ વેણ, ગુરુતાણું નવ માન્યું કે'ણ,
 જો આવરદા અલ્પ રહી, ડહા ડાઢી ધોળી થઈ. ૧૩
 ઢઢા તું ઢુંડીશ મા કાંઈ, સાહેબ છે સદ્ગુરુ માંહી,
 વેદપુરાણ કહે છે ઉચારી, જીતી બાજી જાતો નહિ હારી;
 પછી પામીશ નહિ હે પ્રાણી, સમરે સાચા સદ્ગુરુ જાણી,
 સંતચરણ છોડીશ મા ભાઈ, ઢઢા તું ઢુંડીશ મા કાંઈ. ૧૪
 જાણણા રાંકદાવે થઈ રહીએ, કટાણાં વચન કેને નવ કહીએ,
 ગરીબીમાં ગુણ છે બહુ, હાંજી હાંજી કરશે સહુ;
 આધીનપણું છે એવું, પ્રીતે પ્રેમપદને લેવું,
 તરશેા ભવસાગર તહીંચે, જાણણા રાંક દાવે થઈ રહીએ. ૧૫

૧૨ જોખા-જોખમ. દુગ્ધા-દુઃખ દાયક ઉપાધિ. ૧૩ અંધા-જ્ઞાન-
 રૂપી નેત્ર રહિત ! પળી-પળિયાં. વાલમ-પ્રીતિપાત્ર ભગવાન. બોલછ-બોલેછે.
 આવરદા-આર્યદા-આયુષ્ય.

૧૪ ઢુંડીશ-શોધીશ. સાહેબ-મધ્વર. જીતી ધ૦—મનુષ્ય દેહ પામ્યો
 છે માટે તે સંસારરૂપી બાજી જીતી છે, પણ તે દેહ પામીને ભક્તિ નહિ કરે
 અને પછી પશ્વાદિકનો જન્મ પામીશ તો તે જીતેલી હાર્યા જેવું થશે.

૧૫ રાંકદાવે-દીનતા ગુણ ગ્રહણ કરીને. પ્રેમપદને ધ૦—આધીન-
 પણાથી પ્રેમપદ પમાય છે—આધીનતાથી પ્રીતિ પ્રેમથી શકાય છે, એ ભાવ છે.
 તહીંએ-ત્યાં-તે સમે.

તત્તા [તું] તારું આપું ગાળ, ચરાચર સદ્ગુરુ જી લાળ,
કેનો મા કરજે ઉવેખ, સદ્ગુરુ સાહેબ દેખે એક;
એમ ચીને તું આતમમર્મ, ધરણી ઢળીને કરજે ધર્મ,
રાગદ્વેષ તું મનથી ટાળ, તત્તા [તું] તારું આપું ગાળ. ૧૬

થથા થઈ રહેજે નિજ દાસ, રાખ્ય રામતણા વિશ્વાસ,
છોડી દેજે ડાહપણ ચતુરાઈ, લેજે સદ્ગુરુના ચરણ સાહી;
તીરથ વ્રત એ ચરણે જાણ, એક ઘરે તું સુરતિ આણ,
તુને તારું કૃણશે સાચ, થથા થઈ રહેજે નિજ દાસ. ૧૭

દહા દિલમાં રાખે દયા, ન ભજે કાશી ને ગયા,
ઘર ખેડાં તું નાહાની ભાઈ, કરી લે સંત સાથ સગાઈ;
તીરથ કરતાં આ તન ટળે, તોય માન મન તું કેદી નવ ગળે,
સદ્ગુરુચરણે રહીજે ભયા, દહા દિલમાં રાખે દયા. ૧૮

૧૬ આપું—આપણું—અહમેવ. ગાળ-ગાળી. નાખ-તણું દે. ચરાચર—જંગમ અને સ્થાવર એ ગુરુનાં રૂપ છે એમ જો. ઉવેખ—તિરસ્કાર. સદ્ગુરુ ઈ—સદ્ગુરુને અને સાહેબ (ઇશ્વર)ને તું એક દેખે જાણે. ચીને—જાણે. આતમમર્મ—આત્મા સંબંધી ગુપ્ત જ્ઞાન. ધરણી ઢળીને—નમ્ર થઇને. રાગ દ્વેષ—પ્રીતિ અને વૈર.

૧૭ નિજદાસ—તું પોતે દાસ થઇને રહેજે. ગુરુ સાથે કેમ વર્તવું તે કહે છે: ડાહપણ ઈ—તારા પોતાનામાં વધારે ડાહપણ વગેરે છે એવો અભિમાન તું છોડી દેજે. અથવા, સંસાર સંબંધી ડાહપણ અને ચતુરાઈ છોડી દેજે—તે ખટખટ અજાણી કરજે. એ ચરણે—ગુરુના ચરણમાં. ઘર—નિષ્ઠા—સ્થિતિ. સુરતિ—ધ્યાન. (સુરતી સાંધવી). તુંને ઈ—તને તારું સાચ—સત્ય કૃણશે. અર્થાત્ તને તારો વિશ્વાસ કૃણ આપશે.

૧૮ ન ભજે ઈ—જો મનમાં દયા રાખીશ તો તું કાશી અને ગંગાજીને ન ભજે—ન ભજીશ. અર્થાત્ જો દયા હશે તો તીર્થ કરવાની જરૂર નથી. ઘર

ધધ્ધા ધોકો છાંડી દે, નિત્ય પ્રતિ નામ નારાયણનું લે,
તારે બીજું શું છે કામ, હરિ ભગ્યા વિના રહે શે હામ;
ઠાલો આવ્યો ભૂલ્યો જઈશ, પછે તો તું બહુ પસ્તઈશ,
સદ્ગુરુજને સેવી લે, ધધ્ધા ધોકો છાંડી દે. ૧૯

નજા નાટક માયાતાણું, અંત સમય નહિ કોઈ આપણું,
જમ તરવર પક્ષી આવી મળે, પ્રાતસમય ઊડી નીકળે;
સહુ એ વાટે જાશે વહું, હે મૂરખ ! માની લે કહું,
પછે દુઃખ ભોગવશે ઘણું, નજા નાટક માયાતાણું. ૨૦

પપ્પા પ્રપંચ મેલી દે, સદ્ગુરુ સદ્ગુરુ સમરી લે,
આવરદા જાએ છે વહી, તું સરખા ખપી ગયા કંઈ;
બળ તજીને બિહિતો રે', સલેલપણું તું દોડી દે,
એક તું એક તું એમજ કે', પપ્પા પ્રપંચ મેલી દે. ૨૧

ફૂફા ફૂફા ફૂરિયો બહુ, હડય હડય તુંને કરતું સહુ,
સૂવા હીંડોળા સેજ તળાઈ મીઠા મેવા આવા ભાઈ;
સગાં કુટુમ્બમાં સુખિયો થયો, આગળનું દુઃખ ભૂલી ગયો,
તારે માથે રે'તી સહુ, ફૂફા ફૂફા ફૂરિયો બહુ. ૨૨

૪૦-હે ભાઈ ! તું ધર બેઠાંજ નાહાની-જ્ઞાન કરની ! સગાઈ-સંબંધ.
તીરથ ઈં-તીર કરતાં કરતાં આ તારં તન (શરીર) ટળે (નાશ પામે) તો
પણ તારા મનનો મળ કે દી (કોઈ દહાડો) પણ મળવાનો નથી—નાશ
પામવાનો નથી. બચા ! —ભાઈ !

૧૯ ધોકો-મનનું કપટ અથવા ચિંતા. હરિ ૪૦-હરિ ભગ્યા વિના
શે (શી રીતે) હામ રહે.

૨૦ તરવર—તરવર પર. ૨૧ ખપી ગયા-નાશ પામી ગયા. સલેલપણું
—અસ્થિરપણું—ધણીને ઈષ્ટદેવ માનવાપણું. એક તું ૪૦-હે હરિ ! તું એકજ
છે, તું એકજ છે, એમ કહે.

૨૨ આગળનું-ગર્ભવાસનું. રે'તી સહુ-તારે માથે તે સઘળી આપદાઓ
રહેતી-રહેલીજ છે.

બબ્બા ભાગી જશો ખરા, જે દી આવી જશો જરા,
કેડચનો કંદારો જશો ખડી, કર મધ્યે રહેશે લાકડી;
તન ત્રૂટીને શિથળ થયું, આંખનું તેજ હટી ગયું,
કાળ પકડશે કહેશે ખરા, બબ્બા ભાગી જશો ખરા. ૨૩

ભલ્લા તું તો રાખે ભે, જરૂર આંહિથો જલું છે,
પળમાં કાયા જશો પડી, જમ જીવને લઇ જશો ઝડી;
મો'રથી મેલી દેને માન, તો અંત સમે આવે વિમાન,
સાચાના યેલી સદ્ગુરુ છે, ભલ્લા તું તો રાખે ભે. ૨૪

મમ્મા માથે બહુજ થઇ, વસમી વાટ તું ને વીસરી ગઇ,
હજી ગાફળ ! કરચ, છોડ બડાઇ, શી ગતિ તારી થાશે ભાઈ;
તેમાટે કહું છું આ ટાણે, આવો અવસર નહિ મળે નાણે,
જશો ચોરાશીમાં વહી, મમ્મા માથે બહુજ થઈ. ૨૫

યચ્યા જો વિચારી મૂળ, પંચભૂતનું દીસે સ્થૂળ,
છઠ્ઠો આત્મા એક અખંડ, સઘળે વ્યાપક પિંડ પ્રભાંડ;
જો તપાસી તું ક્યાં રહ્યો, અજ્ઞાને પોતે થઇ ગયો,
પેટ ચોળી ઊપજવ્યું શૂળ, યચ્યા જો વિચારી મૂળ. ૨૬

૨૩ ખરો-જેર. જરા—ટૂટાવરથા. ખડીજશો—નીકળી પડશે. શિથળ (શિથિલ)—દીડું. કહેશે ખરા—ત્યારે તું ખરા (ધા) કહેશે—માનીશ.

૨૪ રાખે—રાખ. ઝડી—ઝકરડીને. મો'રથી—અગાઉથી.

૨૫ બહુજ થઇ—બહુ વીતી-ચલ્યું દુઃખ પડ્યું (ગર્ભવાસમાં). વસમી વાટ—જન્મ વખતની. કરચ—ભજનકર ટાણે—વખતે. નાણે—પૈસા ખરચતાં. ચોરાશી—ચોરાશીરૂપ યોનિઓમાં.

૨૬ સ્થૂળ—સ્થૂળ શરીર. પિંડ—દેહ. જોઈએ—તું તપાસીને જો કે 'તું પોતે' એ પ્રભાંડમાં ક્યાં રહ્યો છે? અર્થાત્ જ્યારે આત્મા એક અને સર્વત્ર છે તથા તે આત્મા તેજ તું છે ત્યારે 'તું' શબ્દપડે જો તેનાથી તું ભૂદો જણા

રેરા રામ (રામ) રસનાએ કે', મિથ્યા વાત તું મેલી દ,
 ને રામ નામનો કેવો (છે) મર્મ, કહેતાં છૂટી જાયે કર્મ;
 જેમ પાવકથી દારૂ પરજો, (એમ) અર્ધે નામે અધ્યોધન જો,
 (એક) પ્રેમ પ્રીતિમાં સ્પર્શ્યો રે', રેરા રામ (રામ) રસનાએ કે'. ૨૭

લલ્લા જુગમાં લેની લા'વ, ભડો પડ્યો છે અવજો દાવ,
 શામળિયો વિસાચો સોધ, સર્વે કમાણી જશે ખોધ;
 સકળ તજ સમરજો રામ, જેશુ સરશે તમારું કામ,
 કર્મ તજને ધર્મને ધાવ, લલ્લા જુગમાં લેની લા'વ. ૨૮

વળા તું મેલી દ વાજ, વાજે વાણશે તારું કાજ,
 ભટકતાં અસંખ્ય જુગ થિયા, વારવારે અવતારજ લિયા;
 પશુ પામરમાં દેહજ ધરી, ન ખેડો ઠેકાણું કરી,
 તોય મૂર્ખે તને ના'વી લાજ, વળા તું મેલી દ વાજ. ૨૯

શશા સદ્ગુરુ સાચા જાણ, તો છૂટે! ચોરાશી ખાણ,
 ભવસાગરમાં ભારે દુઃખ, (સદા) સદ્ગુરુ ચરણે પામીશ સુખ;

૫ છે એવો 'તુ' કયાં છે? સર્વત્ર 'એક' આત્માજ છે તેમાં હું 'તુ' એવો બેદ
 નથી, એ ભાવ છે. અગ્રાતે ઇ—તત્ત્વજ્ઞાનના અનુભવપણાથી જે ભૂત—
 સ્થૂળ દેહ તું નથી તે રૂપે તું થઇ ગયો છે—દેહાત્મબુદ્ધિ તને અજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત
 થઇ છે. પોતાના અજ્ઞાનથી પોતે દેહ રૂપ થઇ દુઃખ માને છે તે દષ્ટાંતથી
 ખતાવે છે: પેટ ઇ—સ્પષ્ટ છે.

૨૭ કહેતાં ઇ—રામ નામ ઉચ્ચારતાંજ કર્મ છૂટી જાય છે. અધ્યોધન
 -પાપના ઢગલા. ૨૮ ભલો ઇ—જન્મ મરણરૂપી અવજો દાવ છતાં પણ
 મનુષ્ય દેહ મળી તેથી તે ભલો પડ્યો છે—લાભકારક નીવડ્યો છે. સોધ—
 તે. જેશુ—જેથી.

૨૯ વાજ—(વ્યાજ)—મિથ્યા ખાહાતું કાઢવું. વણસે—અગર. પામર—શુદ્ધ
 -દલકા જીવ.

સાચા સંતને સેવી લે, સર્વે કારણુ એમાં છે,
 મૂરખ મેલ એ મનની તાણુ, શરશાસ દ્વગુર સાચા જાણુ. ૩૦
 પખા શીદને ખોળવા જનશ, પ્રભુ છે ભાઈ તારી પાસ,
 જેમ દૂધમાં ઘૃતજ રહ્યું, મહી મથ્યા પછી નાખું થયું;
 પ્રપંચ સરવે છૂટી જાય, તો હરિ હસ્તામળ દેખાય,
 સદ્ગુર ચરાણુ લેની વાસ, પખા શીદને ખોળવા જનશ. ૩૧
 સસ્સા સરત આવી છે ખરી, તેમાં લેજે હરિને સ્મરી,
 સાહેબ સમરે વારંવાર, તો પુણ્યતણા નહિ લાધે પાર;
 વાલ્યમ દીહના જે નર વળે, તે સ્વપ્નામાં કદી નવ છળે,
 જો શિર છાપ છબીલે ધરી, સસ્સા સરત આવી છે ખરી. ૩૨
 હહા હરિ છોડશ માં હચે, દાઝશ મા દુરજનને ક'ચે,
 હસ્તિની અસ્વારી જે નર કરે, તે શ્વાન ભસ્વાથી શીદને ડરે;
 એવા માથે ઇશ્વર છે ધાણી, તે લાજ કેમ લોપે આપણી,
 આગે તો કંઈ તારણુ ભયે, હહા હરિ છોડશ મા હચે. ૩૩
 અમા એક દિન વસમો(છે)ઘણો,(જે)ડર લાગશે જમદૂતજતણો,
 દૂરથી દેખાશે કાળ, પાંધરી પેટમાં પડશે ક્ષાળ;

૩૧ મહી—દહીં. હસ્તામળ—હાથમાં આમળું દેખાય છે તેની પેટ.

૩૨ સરત—ચાદદારત (પાછલાદુઃખની). વાલ્યમ ઈં—વાલ્યમ (હરિ) ની દીહના (દેશના-ઉપદેશ) થી જે નર વળે છે—ભક્તિ-કરવા માંડે છે તે સ્વપ્નામાં પણ કદીએ છળતા નથી—માયાથી ભય પામતા નથી. જો ઈં—જ્યારે ઇશ્વરે માથે હાથ મૂક્યો ત્યારે સર્વેની સરત આવી.

૩૩ હમે—હૈયેથી. દાઝશ (દાઝીશ) ઈં—ફૂર્જનો તારી નિંદા કરે તેથી હું દાઝીશ નહિ. આગે ઈં—આગે (પૂર્વે) કંઈ (કેટલાકનાં) તારણુ (મોક્ષ) ભયે (થયો છે).

હાય હાય મેં તો કંઈ ન કર્યું, ધન રહ્યું ધરતીમાં ધર્યું,
 માત્ર ખજનો તે આપણો, અમા એક દિન વસમો(છે)ઘણો. ૩૪
 સંવત્સર અઠ્યાશીચીને ચૈત્ર માસ, શુકલ પક્ષમાં કર્યો પ્રકાશ,
 સાંભળજો તમે ચિત્તે ધરી, ભક્તિ કરજો ભાવે કરી;
 બાવન અક્ષર બારાક્ષરી, (જેણે)બીજી વાત બોલ્યા નહિ ફરી,
 પરં અમરેલી પાસે ગામ, કૃતેપુર રહેવાનું ઠામ. ૩૫
 હરિ ગુરૂ સંતની કૃપાથકી, નિર્ભે પદવી પામ્યા નકી,
 જેણે સેવ્યા સદ્ગુરૂ શામ, તે તો પામ્યા પૂરણધામ,
 શબ્દ વિચારો સઘળે કામ, એમ બોલ્યા છે ભોજલરામ. ૩૬

પ્રભાતિયું ૧ લું.

રાગ કેડખો.

નામ નારાયણનું નિજ આનંદ છે,
 જથકી જીવ તો મુક્તિ માણે;
 સારમાં સાર તે રત્ન અમૂલ્ય છે,
 પણ ભાવ ભક્તિને જન કોકે જાણે. નામ૦ ૧
 કામદેવ પુરૂષ તે કર્મ કાયાતાણું,
 સદ્ગુરૂ વિના ચિત્ત કેમ સીધે;
 કર્મના કાટ તે જન્મના છે ઘણા,
 ટાળ્યા નહિ ટળે બીજાં નામ લીધે. નામ૦ ૨

૩૪ પાધરી-તરતજ. ૩૫ અઠ્યાશીચો-સંવત સત્તર અઠ્યાશીમાં.
 બીજી ઈ—આવેલો અક્ષર ફરી નથી કહ્યો. ૩૬ નિર્ભે-નિર્ભય.

૧ નિજ આનંદ—આત્માનંદ ૩૫. રત્ન-નામરૂપી રત્ન. નારાયણનું
 નામ અમૂલ્ય રત્ન જેવું તો છે, પણ તેની ભાવ સહિત ભક્તિ કરવાનું કોઈક
 જન જાણે છે.

૨ કામદેવ ઈ—કામવાસનાથી પુરૂષની ઉત્પત્તિ થવી એ કાયાનું
 કર્મ છે. અથવા પુરૂષની કામવાસના તે કાયાનું કર્મ છે. સદ્ગુરૂ વિના કામાદિ

કમળાપતિ હરિ તુને કેમ ગયા વીસરો,
 સંસારનાં મુખ લાગ્યાં ભાવતાં ભાઈ;
 ગુરુગમ વિના જ્ઞાન સંજે નહિ,
 ભૂલ મા ભમર જેમ રહ્યો લોભાઈ. નામ૦ ૩
 કૃષ્ણકૃપા વિના કર્મ છૂટે નહિ,
 મુદ્ધા ન ભાગે જળપાન કીધે;
 પૂરણ પ્રીત વિના પ્રભુજી નહિ મળે,
 મુક્તિ ના પામીએ માન લીધે. નામ૦ ૪
 કૃપાસિંધુ હરિ તમે કૃપા કરો મુજને,
 સમજવો શામળા શીશ નામું;
 એટલી વિનતિ કરું કંથ કમળાપતિ,
 જીવનપ્રાણ જીએ મુજ સામું. નામ૦ ૫
 વિશ્વાસ કરીને ભાઈ સમરવા શ્રી હરિ,
 અંતરમાં [એક છે] આશ તારી;
 ભડત બોજલ કહે કૃષ્ણ કૃપા કરો,
 હરિ જીગ રખે હું તો જાઉં ન હારી. નામ૦ ૬

વિકારોમાં ગયેલું ચિત્ત કેમ સિદ્ધ થાય? કર્મના ઇન્દ્રિય—કર્મના કાટ (કર્મરૂપી કાટ) તે ધણા જન્મના છે. બીજાં ઇન્દ્રિય—હરિ વિના બીજાં નામ લેવાથી.

૩ ભૂલ ઇન્દ્રિય—જેમ ભમરે કમળમાં લોભાઈ રહ્યો તેમ તું ભૂલ મા-ભૂલીશ નહિ. અર્થાત્ વિપવમાં લોલુપ થઈ રહીશ નહિ.

૪ માન લીધે—માન મહત્તા પામવાના હેતુથી જો ભક્તિ કરીએ તો તેથી મુક્તિ પામીએ નહિ.

૫ કંથ-સ્વામી-હે સ્વામી ! કમળાપતિ-વિષ્ણુ. જીવનપ્રાણ-પ્રાણજીવન.

૬ વિશ્વાસ ઇન્દ્રિય—હે ભાઈ વિશ્વાસ કરીને-શ્રદ્ધા રાખીને (ઉપર પાંચમી કડીમાં કહ્યું તેમ) શ્રી હરિને સમરવા-સંભારવા. હરિ ઇન્દ્રિય—હે હરિ ! રખેને

પ્રભાતિયું ૨ જી.

સ્વરૂપ ચિંતવતાં રૂપ પ્રકટ થયું,
અનાથના નાથનું ધ્યાન ધરતાં;
કોટિ ઉપાય કરી ખબર લેજે ખરી,
વિલંબ ન કરિયે વર અમર વરતાં. સ્વરૂપ. ૧

સખી શોભાવતી જોયનના જોરથકી,
પાળશું પ્રીત અમે મદ માતાં;
અંગે ઉમંગ થયા પ્રેમે પિયુતાણા,
હીક ઠેરાઈ રહ્યું જીવજુદિ જાતાં. સ્વરૂપ. ૨

અંતરથી અજગા કરું (તો) ત્રિકમ ! તલપી મરું,
કાંઈ ન સૂઝે બીજું કામ કરતાં;
વેદના પ્રેહતાણી અંગ ઉપની ઘાણી,
મોહી રહ્યું મન મારું મા'વ મળતાં. સ્વરૂપ. ૩

હું આ જીગમાં હારી જાઉં। અર્થાત્ તમારૂં કૃપા હશે તો આ જીગમાં (કળિકાળમાં) મુક્તિ પામીશ.

૧ ઇશ્વરના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરતાં કરતાં તેનું રૂપ પ્રકટ થાય છે- તેની મૂર્તિ ધ્યાનમાં આવે છે. તે વિષે કહે છે: સ્વરૂપ ઇ-રૂપ છે. અમર વર-અવિનાશી ઇશ્વર.

૨ સખી ઇ-ભક્તિરૂપી જોયનના જોરથી ભક્તિરૂપી સખી શોભાવતી-શોભાયમાન છે. તે અમે (ભક્તિરૂપી સખીઓ) પ્રેમ મદથી માતાં (મરત) થઈને પ્રીત પાળશું-પ્રેમ નભાવીશું. અંગે ઇ-પિયુના (પ્રભુના) પ્રેમે કરી-ને અમને (ભક્તોને) અંગે ઉમંગ થયો છે. હીક ઇ-અને જીવજુદિ નાશ પામતાં અમારાથી હીક ઠેરાઈ (દરાઈ) રહ્યું છે. અમે સારી રીતે સ્થિર થયા છીએ-અમે જીવન્મુક્ત થયા છીએ.

૩ તલપીમરું-ત્રીમરું. બીજું કામ-વ્યાવહારિક કાર્ય. મતલબ કે જે પોતાને અલ્પરૂપ માને છે તેને દૈત્યજુદિ સુખ ઉપજાવતી નથી અને તેને વ્ય-

લાલ લીલા કરી તમે રાસ રમ્યા હરિ,
 ગત્ય ને મુક્તિ મળી અર્ણુ સા'તાં;
 ભક્ત ભોજે ભણે ગુરૂના પ્રતાપથી,
 બેદ ભાગી ગયો ગુણ ગાતાં. સ્વરૂપ. ૪

પ્રભાતિયું ૩ જી.

હરિજન હોય તેને હેત ઘણું રાખવું,
 નિજ નામ ગ્રહીને નિર્માન રહેવું;
 ત્રિવિધિના તાપને જપ જરણા કરી,
 પરહરી પાપ રામ (રામ) નામ લેવું. હરિ. ૧
 સર્વથી નરસ રહી સરસ સહુને કહી,
 આપ આધીન થઈ દાન દેવું;

પહારનાં કાર્ય કરવાં ગમતાં નથી. વ્રેહ (વિરહ)—વિયોગ. મોહી ઇ૦—મા' વ (ધણી) મળતાં ગાર્ મંન મોહી રહ્યું છે. મતલબ કે પ્રથમ સાધન દશા- માં તો આત્માને જાણવાને માટે હું બહુ મથન કરતો હતો અને તેનું પરોક્ષ જ્ઞાન થયા પછી તેનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થવા માટે હું તત્ત્વપાપડ થતો હતો. પણ જ્યા- રે મને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મયું—આત્મા સાક્ષાત્કાર થયો ત્યારે હવે ગાર્ મન તેમાં એવું મોહી રહ્યું છે કે બહિર્દૃષ્ટિમાં મને સુખ પડતું નથી.

૪ લાલ ઇ૦—જગત્સ્પી રાસ રમ્યા એ ભાવ છે. ગત્ય (ગતિ)—સદ- ગતિ. બેદ ભાગી ગયો—ગુમ વાત જાણવામાં આવી. અથવા બેદબુદ્ધિ—દૈત્ય બુદ્ધિ નાશ પામી.

૧ હરિજન ઇ૦—હરિજન હોય તેના ઉપર ઘણું હેત રાખવું. નિજ નામ—આત્માનું નામ. ત્રિવિધિના ઇ૦—જપ (હરિ નામના જપ) વડે ત્રિવિ- ધિના તાપને (અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદૈવને) જરણા કરીને (જીણ કરીને અથવા જાળી નાખીને) પાપ પરહરીને રામ રામ એવું બજન કરવું.

મનકર્મવચન કરી નિજ ધર્મ આદરી,
દાતાભોક્તા હરિ એમ ક'હેવું. હરિ. ૨

અડગ ન દોડવું અધિક નવ બોલવું,
બોલવી ગુજ તે પાત્ર બોળી;
દીન વચન ન દાખવું, ગંભિરપાણું રાખવું,
વિવેકીને ન કરવી વાત પો'ળી. હરિ. ૩

અનંત નામ ઉચારવું તરવું ને તારવું,
રાખવી ભક્તિ તે રાંક દાવે;
ભક્ત ભોજે કહે ગુરૂ પ્રતાપથી,
ત્રિવિધિના તાપ તે નિકટ ના'વે. હરિ. ૪

પ્રભાતિયું ૪ થું.

પૈરાગ્યના પદને વિદ્ય આડાં ઘણાં,
કહણુ બંધ કામના કોક છૂટે;
કનકને કામની ચોકી આડી શામની,
રામની રમતમાં એજ હૂંટે. પૈરાગ્ય. ૧

૨ નરસ ઇ. — બીજા બધાથી ઉત્તમ કહેવરાવવાની ઇચ્છા ન રાખતાં સહુને સરસ કહેવા. દાન દેવાનો વિધિ કહે છે: આપ ઇ. — આપ (પોતે) દાન લેનારને આધીન થઈને દાન દેવું — અર્થાત્ વિનય રાખીને દાન આપવું. દાતા ભોક્તા — આપનાર અને ભોગવનાર.

૩ અડગ — સ્થિર રહીને — અકુડ રહીને. ગુજ — ગુણવત્. દીન ઇ. — માર્છકાંગલાં જેવા થઈને બોલવું નહિ. વિવેકીને ઇ. — વિવેકીની પાસે પોહાળી (વિસ્તારથી) વાત કરવી નહિ. મતલબ કે તેને દુઃકામાંજ કહેવું. અથવા જે વિવેકી હોય તેણે પોહાળી પોહાળી (અડગની) વાત ન કરવી.

૪ અનંત — ઈશ્વર. તરવું ને તારવું — પોતે ભજવું અને બીજાને ભક્તિને ઉપદેશ કરવો, એટલે બન્ને તરે.

૧ કહણુ ઇ. — કામના કહણુ બંધ કોકથીજ છૂટે છે, અથવા કામના કહણુ બંધથી કોકજ છૂટે છે. આડી — શામની (હરિની) અને સાધકની વચ્ચે. રામની રમતમાં — હરિ ભજનમાં.

પ્રકૃતિ વરા થઇ રહ્યા ભક્તિ ભૂલી ગયો,
 નારીએ નાણુને બાણે માર્યો;
 જોગ ધરી ભોગની પાછી ઇચ્છા કરી,
 હાથ આવી બાણ તેણે હાથો. વૈરાગ્ય ૦ ૨
 કામનું મૂળ તે બાણવી કદપના,
 દ્વેષથી કર્મની ગાંઠ બાંધે;
 શીલ સંતોષના ચોખા દીધા વિના,
 જન્મ ને મર્ણુના રોગ વાધે. વૈરાગ્ય ૦ ૩
 મૂળ વૈરાગ્યમાં મન જેનું મરે,
 વિષયના સ્વાદમાં નવ ડોલે;
 ભડત ભોજને કહે સંત ચેત્યા ખરા,
 વેદ વચન તો એમ બોલે. વૈરાગ્ય ૦ ૪

પ્રભાતિયું પ મું.

પ્રપંચને પારથી સમજીને ચાલવું,
 ડાહપણ ને ભોળપણ નાખી દેવું;
 જેમ છે તેમ બાણીને જોઇ રે'વું જગતમાં,
 વૈર ને પ્રીતિ નહિ એમ રે'વું. પ્રપંચ. ૧
 દયા વિના ડાહપણ કેને નથી દીપતું,
 ભોળાપણે ભક્તિનું પદ ના'વે;

૨ પ્રકૃતિ-માયા. પાછી-ફરીને. તેણે-તે ભોગવડે. ૩ ચોખા-ચપકા-ડામ.

૧ પારથી-વેગજે છોડેથી. જેમ છે ૪૦-મતક્ષય કે વ્યવહાર જેવો પણ તેમાં પડવું નહિ-ઉદાસચિત્તિ રાખવી. વૈર ૫૦-રાગદ્વેષ તજવો.

મધ્યમાં સાન છે મા'વ મળવાતણી,
 કોડમાં કોકને કામ કા'વે. પ્રપંચ ૨
 જિંટમાં વાંક ને ઘોંક બહુ ભાતનો,
 આતમા પાંશરો એમ જોવું;
 સમજીને કોયનાં ચલાણ ના દેખવાં,
 આતમા ઝોળખી આપ જોકું. પ્રપંચ ૩
 પાત્ર વિણ સિંહણનું પય કેમ જામશે,
 લોહના ઠામને લાગ ના'યે;
 એમ બોજલ પ્રદીપ્ત અજર ને જીરવે,
 આપે અકરતા એજ હોયે. પ્રપંચ ૪

પ્રભાતિયું ૬ કું.

ભડિતને મોરચે ભડ કોક આંગમે,
 રણસંગ્રામે પદ કોક રોપે;

૨ કેને-કોઈનું. બોળાપણ-અસ્થિરપણું (હરકોઈના ભરમાવ્યા ભર-
 માર્થ જવાના ગુણને અહીં બોળાપણ કહ્યું છે). મધ્યમાં ૪૦--મા'વ (હરિ
 ને) મળવાની સાન (સમજણ-અર્થાત્ અનુકૂળતા) મધ્યમાં (મધ્યવયમાં-
 જીવાનીમાં) છે.

૩ જિંટમાં ઈં—જિંટમાં વાંક ને ઘોંક (વાંકાચુંકાપણું) બહુ ભાત-
 નો છે પણ તેનો આતમા પાંશરો છે; તેમ સમજી પુરૂષે કોઈનાં ચક્ષુ (આ-
 ચરણ) જોવાં નહિ, પણ આતમાને ઝોળખીને આપ (હુંપણું) જોવું-
 તજવું.

૪ પાત્ર વિના-સોનાના પાત્ર વિના અથવા યોગ્ય પાત્ર વિના. ઠામ-
 પાત્ર. લોહના પાત્રમાં તેને જામવાનો લાગ નથી. (સિંહણનું દૂધ સોનાના પાત્ર-
 માં જામે છે એમ કહેવાય છે). અજર-ન જીરવાય એવો. આપે ૪૦--ને
 આપે (પોતે) અકર્તા (કર્તાપણના અભિમાન રહિત) હોય તેજ તેને
 જીરવે.

સત્યતાણું પારખું જીએ જ્યારે શામળો, .
 દુઃખ સુખ નાવે મરની ! દૈવ કોપે. ભક્તિ૦ ૧
 પ્રથમ સતયુગમાં પ્રહ્લાદને પીડિયો,
 ભીડિયો થંભ તે લોહ તાતો;
 (તોચે) ધીર નવ ધડકિયો [ભયથી નવ ભડકિયો],
 થડકિયો શેષ ત્રૈલોક્ય જાતો. ભ૦ ૨
 મોરધ્વજને વેરતાં મે'ર નાવી મા'વને,
 ઝેર આણ્યું તે બધી જગત્ જાણે;
 કહો શિર ઉપર કરવત મે'લાવિયાં,
 ઝીકી કોરે દીકરોને વહુ ખેચ તાણે. ભ૦ ૩
 શહેર છોડી આલિયાં મેલ્યાં મંદિર ને માળિયાં,
 રાણી રોહીદાસ ને હરિશ્ચંદ્ર રાજ;

૧ ભડ-ભટ-શર. ,આંગમે-જ'પલાવે. ૫૬ ૪૦-રણસંગ્રામમાં ૫૬
 (પગલું) કોઇ વીર હોય તેજ રોપે (સ્થિર કરીને મૂકે છે).

૨ તાતો-તમ-તપેલો. થડકીયો ઈ-સ્તંભ ફાટવાના ધડકાથી શેષ
 થડકીયો, અને તેનો શબ્દ ત્રણ લોકમાં પોહોચ્યો. હિરણ્યકશિપુના પુત્ર પ્રહ્લા-
 દને અર્થે હરિ સ્તંભમાંથી નૃસિંહરૂપ ધારણ કરી પ્રકટ થયા તે સર્વત્ર વિદિત છે.

૩ મોરધ્વજ-(મયૂરધ્વજ) રત્નપુર નામે નગરનો રાજ. એ રાજ
 વિજયનો પરમભક્ત હતો. પાંડવોનો અશ્વમેધનો ઘોડો અર્જુનને તથા કૃષ્ણને
 હરાવીને તેનો પુત્ર લાવ્યો હતો તે પાછો લેવાને આજ્ઞાણને વેષે જઈ તેના
 સત્યની પરીક્ષા કરવામાટે તેની પાસે માગ્યું કે તારું ડાણું અર્ધું શરીર અમને
 આપ. જે ઉપરથી રાજાએ પોતાનું શરીર વેહેરાવવા માંડ્યું. એની દૃઢતા
 જોઈને કૃષ્ણે વેહેરેલો ભાગ પોતાના યોગ સામર્થ્યથી સારો કરીને તેની પ્રશં-
 સા કરી હતી.

ભક્તિને કારણે શ્વપચ ન બારણે,
 નરપતિ નીર ભર્યું ન મેલી માઝા. ભ૦ ૪

બળી સાથે છળ કર્યો, વામન થઇ પરવર્યો,
 અગળ આવી કરગર્યો ભૂમિ માગી;
 શુભચાર્યે વારિયો તોય હૈયેથી નવ હારિયો,
 રાખિયો ધર્મ ને તન ત્યાગી. ભ૦ ૫

પાંડવ પાણુ ગ્રહી રહ્યા અસામર્થ થઇ રહ્યા,
 હતા સામર્થ પાણુ વચને ચાલ્યા;
 સતીતાણાં ચીર હર્યા પાંચે વન પરવર્યા,
 કુષ્ટ દુર્યોધન મો'લુંમાં મા'લ્યા. ભ૦ ૬

કરણ પાસે જાયવા કૃષ્ણજી આવિયા,
 વિઠલે વિપ્રનું રૂપ લીધું;

૪ વિશ્વામિત્રને સવાભાર સોનાનું દાન પૂરું કરી આપવાની પ્રતિજ્ઞા પાળવામાટે અયોધ્યાનો રાજા હરિશ્ચંદ્ર ચાંડાલને ઘેર વેચાયો હતો, તેનો પુત્ર રાહીદાસ અને રાણી તારામતી બ્રાહ્મણને ઘેર વેચાયાં હતાં તે વિષે બોળે કહે છે: શેહેર ૪૦-૨૫૪ છે. શ્વપચ—ચાંડાલ. ન મેલી માઝા—પણુ સત્યની મર્યાદા છોડી નહિ.

૫ બળી ૪૦—બળી રાજા ઇંદ્રપદ લેવાને ઇચ્છતો હતો માટે ઇં ની પ્રાર્થના ઉપરથી વિષ્ણુએ વામનરૂપ લેઈને સાડાત્રણ ડગલાં પૃથ્વી માગી લેઈને તેથી ત્રણ લોક આકાંત કર્યા. દાન ન આપવાને બળિના ગુરુ શુકાચાર્યે ૧ને બળી ના કહી પણ તેણે માન્યું નહિ અને બાકી રહેલું ચારલું ડગલું ભૂમિ પૂરી કરી આપવાને તેણે પોતાનો દેહ સમર્પણ કર્યો; એ કથા પ્રસિદ્ધ છે.

૬ પાંડવ ૪૦—પાંડવો પણ (પ્રતિજ્ઞા)ને ગ્રહી રહ્યા અને અસમર્થ જે-વા થઈ રહ્યા. (તેઓ) સમર્થ હતા તથાપિ વચને ચાલ્યા. મો'લુંમાં—મોહોલોમાં.

બાણની સન્ન કરી તેણે સમે આવ્યા હરિ,
રક્ત ઘોઘ રેખુંનું દાન દીધું. ભ૦ ૭

સમન ને મેજન બે સંતના ઝોલગુ,
મોટી દશામાં જોણે મન ગાળ્યાં;
અસત્ય આવી ધણી તે સમે આવી બાણી,
શીશ અર્પણ કરી મત્ત પાળ્યાં. ભ૦ ૮

શેઠ સગાળને બાળ વેધાવયું,
ધણી પધાર્યાં એ ધર્મ જોવા;
નરને નારી મળી ખાંડવા બેઠાં વળી,
કો' સત્યવાદી બેસે કેમ રોવા. ભ૦ ૯

ચોરાસી મતમાં સત્ય એમ પાળવું,
તો ચાર જુગમાં તેને કોણ લોપે;
બોજલભડિતનું રૂપ બહુ ભાતનું,
આ લોક પરલોકમાં એજ આપે. ભ૦ ૧૦

૭ રેખુંનું-રેખોનું. કહેવાય છે કે કર્ણને નિલપ્રતિ સવાબાર સોનાનું દાન કરવાનો નિયમ હતો. તે બાણે વાગવાથી જર્જર થઈને પડ્યો હતો ત્યારે ભગવાને તેના સત્યની પરીક્ષા કરવાને બ્રાહ્મણને વેપ ધરીને તેની પાસે સોનું માગ્યું. તે સોનું પોતાના અલંકારથી આપતાં પણ થોડુંક બાકી રહ્યું ત્યારે દાંતમાં જડેલી રેખોનું સોનું દાંત પાડીને કાઢી આપ્યું !

૮ સમન ને મેજન-એ નામના બે ભક્તો (?) ૯ શેઠ સગાળને ઇ—સગાળશા શેઠના સત્યની પરીક્ષા કરવાને સાધુને વેપે આવીને હરિએ તેના એકનાએક ચેલિયા નામે પુત્રનું માંસ માગ્યું, જે તેમણે માથું કાપીને અર્પણ કર્યું. હરિએ તેનું માથું ખાંડી આપવા કહ્યું તે પણ તેમણે ખાંડી આપ્યું. આથી પ્રસન્ન થઈને હરિએ તે પુત્રને છવતો કર્યો, એમ પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રભાતિયું. ૭ મું.

સંત શરવીર તે સદ્ગુણના બાળકા,

હરિનામ લેતાં કહો કેમ હારે?

પ્રથમ કંઠારિયું પેંરીને ચાલિયા,

મરી મટયા તેહને કોણ મારે.

સંત ૧

તન મન ધન તણ બહાર થઇ જુઝિયા,

રાણ ચડ્યા તેહને કોણ વારે;

કીટ પર્યંત તે બ્રહ્માના લોક લગી,

મિથ્યા પ્રપંચ તે મન ધારે.

સંત૦ ૨

જીવને શિવનો જેને સંશય છુટિયા,

સિંહને બકરી તેને એક હારે;

આપોપું અર્પીને એહને આજખો,

તો ત્રિવિધિના તાપને તર્ત હારે.

સંત૦ ૩

૧ કંઠારિયું—કાંઠિઉં—મરનારની ઉપર ઓઢાઢવામાં આવે છે તે લૂગડું. શરવીર સંતો પ્રથમથીજ કાંઠિઉં પેહેરીને ચાલ્યા છે અને મરી મટયા છે—મરીને પાછા જીવતા થયા છે તેને કોણ મારનાર છે? અર્થાત્ તેમનો અહિં-ભાવ મરી ગયો છે અને જીવન્મુક્ત થયા છે. આત્મરૂપ થયેલા સંતને મરવાનું હવે રહ્યું નથી, કેમકે દેહ મરે તો, તેનો તો તેઓ પ્રથમજથી દાવો છોડી બેઠા છે.

૨ જુઝિયા—ચુદ્ધ કર્યું (વિષયોની સાથે). રણચઢ્યા—(વૈરાગ્ય શૂર થઇને). અર્થાત્ જેઓ ખરા જ્ઞાનથી વૈરાગ્ય પામીને સંસારને તણ દેહે તેમને કોણ અટકાવનાર છે? કીટ ૪૦—તેઓ (સક્ષમમાં) કીટ (જીવડા) પર્યંત સુધી અને (મોટામાં) બ્રહ્માના લોક સુધી—બ્રહ્માદિ કીટ પર્યંત (બ્રહ્માથી તે કીડી લગી) સઘળા પ્રપંચ (જગત)ને મનમાં મિથ્યા (ભ્રમ માત્ર—સ્વપ્ન જેવો) ધારે છે !

૩ જીવ ૪૦—જીવ અને શિવ (પરમાત્મા) વચ્ચે ભેદ છે એ બુદ્ધિ જેની નાશ પામી છે. તે સમદર્શી થયા છે તે દૃષ્ટાંતથી કહી બતાવે છે: સિંહ

ભક્તને ભગવંત તો એક કરી બાણવા,
ચાલ્યું આવે તેનું કાજ સારે;
બોજલ ભવતાણું નાવ નિજનામ છે,
કૃષ્ણ સમરે તેનું કુળ તારે.

સંત૦ ૪

પ્રભાતિયું ૮ મું.

શબ્દને પાર સદ્ગુણનું રૂપ છે,
ચર્મ ચક્ષુ હોય તેને કેમ સૂઝે;
જીવપણે પદ તો કોઈને જડે નહિ,
અનુભવી હોય તે આપ બૂઝે.
રતિ વિના સ્વરૂપ તો લક્ષ આવે નહિ,
શીખે મુણે મર ! શબ્દ ગાવે;

શબ્દ ૧

૪૦—સ્પષ્ટ છે. આપોયું—અહંભાવ. અર્જનિ—આપી દેહને—તજીને. એહને—આત્માને. ત્રિવિધિના તાપ—ત્રણ પ્રકારના તાપ. અધ્યાત્મ (આત્મકૃત), અધિ દેવ (દૈવકૃત), અને અધિભૂત (બીજા કોઈ પ્રાણી પદાર્થથી થયેલા).

૪ નિજ નામ—પરમહંમાનું પોતાનું નામ.

૧ શબ્દને ૪૦—સદ્ગુણનું—પરમાત્માનું (સદ્ગુણના જીવપણાને અંશ લાગ કરીને બાકી રહેલા આત્માને ઉદ્દશીને ભોળાનું કહેવું છે.) રૂપ શબ્દની પાર છે—શબ્દથી તે કહી શકાય એવું નથી. (કારણ કે જેટલું કલ્પનામાં આવી શકે છે તે નશ્વર છે; બ્રહ્મ કલ્પનામાં આવી શકતું નથી માટે શબ્દવડે તેનો નિર્દેશ પણ થઈ શકતો નથી). તાર શબ્દથી ન કહો તો નેત્રથી બતાવો; તેના ખુલાસામાં ભોળાને કહે છે કે, જે ચર્મચક્ષુ (ચામડાનાં નેત્રવાળા—અર્થાત્ જ્ઞાન દૃષ્ટિએ જોવાની જેની શક્તિ નથી એવો) હોય તેને આત્માનું સ્વરૂપ શી રીતે દેખાય ? પદ—પરમપદ—પરમાત્માનું સ્વરૂપ. પરમાત્મ સ્વરૂપ કહી શકતું નથી કે બતાવી શકતું નથી ત્યારે તે છે એ શી રીતે જણાય ? તેનો ખુલાસો: અનુભવી ૪૦—જે અનુભવી હોય તે આપ (પોતાની મેળે) બૂઝે (સમજે છે).

૨ રતિ વિના ૪૦—પ્રીતિ વિના આત્માના સ્વરૂપનું લક્ષ્ય થઈ શકતું નથી. મર !—ભક્તને ! અનુભવ ૪૦—અનુભવ ખુલ્લા વિના—અર્થાત્ અનુભવ

અનુભવ ખુદ્યા વિના આપ સુઝે નહિ,
ચેતન્ય બ્રહ્મ કદી સ્વપ્ને નાવે. શાખ્દ૦ ૨
જ્યાં લગી કલ્પના ત્યાં લગી જીવ છે,
સંશય છૂટે ત્યારે શિવ કાચે;
ધ્યેય ને ધ્યાતા વિના ધ્યાન જો પ્રગટે તો,
સોહં સ્વરૂપમાં જઈ સમાયે. શાખ્દ૦ ૩
શાખ્દને પાર (આવાગમનનું) તેને કાંઈ અડે નહિ,
જેમ કાંચળી તજીને ભોરંગ જાવે;
(એમ) ભક્ત ભોજે કહે (એવી) ગુરૂગમ પ્રગટે તો,
જન્મને મરણનો ભય નાવે. શાખ્દ૦ ૪

થયા વિના આ (પોતાનું) આત્મા સ્વરૂપ) સૂઝે નહિ. શામાટે સૂઝે નહિ ?
ચેતન્ય ઈ—ચેતન્યસ્વરૂપ બ્રહ્મ કદી સ્વપ્ને (માયામાં) નાવે—આવેજ નહિ.
(પરસ્પર વિરોધ છે માટે : ચેતન્ય સ્વરૂપ બ્રહ્મ પ્રકાશ સ્વરૂપ છે અને માયા
અધિકાર સ્વરૂપ છે). અથવા અનુભવ થયા વગર સ્વપ્ને પણ તે મળનાર
નથી.

૩ જ્યાં લગી ઈ—જ્યાં લગી કલ્પના છે ત્યાં લગી જીવને જીવપણું
છે. કલ્પનાનો લય થયો એટલે તેનું જીવપણું નાશ પામીને તે આત્મરૂપ
થાય છે. સંશય—હું દુઃખી અને નાશવંત જીવ છું તે આનંદરૂપ અને
અમર આત્મા કેમ હોઈ શકું એવો સંશય. શિવ કાચે—શિવ (પરમાત્મારૂપ)
કાચે (કહાયે)—કહેવાય જીવ-મુક્ત કહેવાય. ધ્યેય ઈ—જો ધ્યાન કરતાં કરતાં
ધ્યેય (ધ્યાન કરવાનો પદાર્થ) અને ધ્યાતા (ધ્યાન કરનાર) વિના જો ધ્યાન
આનંદ સ્વરૂપનો જ ભાસ થાય તો તે સોહં સ્વરૂપમાં જઈને સમાય છે—સોહં
ટે—માત્ર (તે બ્રહ્મ તે હું છું, એવી સ્થિતિ જેમાં થાય છે તે) સ્વરૂપમાં જઈને
સમાય—તરૂપ થાય છે.

૪ શાખ્દને ઈ—શાખ્દની પાર જે સ્વરૂપ છે (આત્મા શાખ્દથી વર્ણના-
માં નથી આવતો માટે તેને શાખ્દથી પાર કહ્યો છે) તેને આવાગમનનું કાંઈ
અડતું નથી—તેને જન્મ મરણ નથી. દૃષ્ટાંત આપે છે : કાંચળી ઈ—

પ્રભાતિયું. ૯ મું.

જ્યાં લગી જીવની જાત જાણી નથી,
 ત્યાં લગી તાણુમતાણુ રહે છે;
 આધને વિચારતાં અંત્યે મધ્યે એક છે,
 વસ્તુ સાચી તે વેદાંત કહે છે. જ્યાં ૦ ૧
 જાત જાણ્યા વિના મત પંથ બહુ થયા,
 અટકી રહ્યા આંધળા આપ ભૂલ્યા;
 વધી ગયા વિવાદમાં તેણે હરિ નાવે હાથમાં,
 મેરૂ જવા મન કરે પાય લૂલા. જ્યાં ૦ ૨
 જાત જાણ્યા વિના યોગ સાધન કરે,
 પરહરે કામ ને ધન ધામ મૂકે;
 હઠે કરી આદરે પેરેથી પાછા ફરે,
 પૈભવને ભોગવી ભક્તિ ચૂકે. જ્યાં ૦ ૩

જેમ કાંચળી તણને ભોરંગ (મહાસર્પ) જાય છે તેમ માયા તણને આત્મા જાય છે. નાવે-ન આવે.

૧ જીવની જાત-જીવનું વસ્તુ સ્વરૂપ-અજર, અમર, અછેદ, અભેદ, નિત્ય, નિર્વિકાર, એવું જીવનું સ્વરૂપ. તાણુમતાણુ-જ્યાં સુધી જીવનું એવું સ્વરૂપ જાણવામાં આવ્યું નથી ત્યાં સુધી ગૂઢા ગૂઢા મતમાર્ગની ખેચમતાણુ રહે છે. આધને ઇ-જે વસ્તુ આદિ, મધ્ય અને અંતમાં-ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં એક સત્યરૂપ છે તેને વેદાંત સાચી વસ્તુ કહે છે.

૨ જાત-સ્વરૂપ. વધી ગયા વિવાદમાં-ઘણો વાદ કર્યો. મેરૂ ઇ-મેરૂ ઉપર જવાને મન કરે છે પણ પગ તો લૂલા છે, તેમ જીવ શી વસ્તુ છે તે તો જાણ્યું નથી અને પરમાત્માને પોહોચવાના પંથના વિવાદ કરે છે ! !

૩ હઠે ઇ-હઠે કરીને યોગ વગેરે સાધન આદરે છે પણ તેમાં સ્થિતિ નથી રહેતી ત્યારે પેરેથી (ચુકિતથી) પાછા ફરે છે-પાછા સંસારમાં પડે છે.

અણછતો આપણું આપ ભૂલી ગયો,
જીવ થઈ જાયતો કર્મ ઘાટે;
પુદ્ગિના ઠાઠમાં વાટ સુઝે નહીં,
આવવું જીવું તે એજમાટે.

ન્યાં.૦ ૪

જાત જાણ્યા પછી જન્મ મૃત્યુ ટળે,
જેમ પારો ગરે પાણીમાં પાછો નાવે;
ભોજન પ્રક્ષેપતા જેને ગુરૂ મળે,
તો આ નરદહ અભેપદ પાવે.

ન્યાં.૦ ૫

પ્રભાતિયું ૧૦ મું.

સત પુરૂષના દાષને શઠ કેમ ઓળખે,
દેહનાં ચલણ ભાળી દ્વાંત લાવે;
કહેવાય છે ડાહ્યા પણ જાણતા કંઈ નથી,
કાક દષ્ટિ કરી કર્મ પાવે.

સત.૦ ૧

૪ અણછતો ઇન્-જેવો પોતે નથી તેવો* પોતાને માનનાર આત્મા પોતાના આપને (સ્વરૂપને) ભૂલી ગયો અને જીવ થઈને (પોતાને દુઃખી જીવ માનીને) કર્મના ઘાટપડે જાયતો-કર્મના કૃણ ભોગને સ્વાધીન થતો. પુદ્ગિના ઠાઠમાં (વૈભવમાં)-પુદ્ગિના અભિમાનમાં વાટ (ખરો રસ્તો) સૂઝતો નથી. અથવા સ્વપુદ્ગિત સંસારમાં પોતેજ ભૂલો પડે છે. આવવું ઇન્-આત્મજ્ઞાનરૂપી ખરો રસ્તો જડતો નથી માટેજ આવવું જીવું-જન્મ મરણ થાય છે.

૫ પારો ઇન્-જેમ પાણીમાં પારો નાખ્યો હોય તે પાછો હાથ આવતો નથી તેમ જાત જાણ્યા પછી (જીવનું સ્વરૂપ ઓળખ્યા પછી) ફરી જન્મ સેવો પડતો નથી. અભેપદ (અભય પદ) પાવે-પામે.

૧ શઠ લોકો સતપુરૂષનાં બાહારનાં આચરણ જોઈ તેની ટીકા કરે છે તે વિષે ભોળો કહે છે કે, સતપુરૂષ ઇન્-સ્પષ્ટ છે. ચલણ-આચરણ. દ્વાંત-દેવ (?) કાકદષ્ટિ-ચાંદાં શોધવારૂપ નજર. કર્મ પાવે-મોટા પુરૂષોનાં છિદ્ર શોધીને કર્મ (પાપરૂપ કર્મ) પાવે (પ્રાપ્ત કરે)-કર્મ બાંધે.

હસ્તિના દાંત તો ચાવવાના છે ખરા,
પણ દેખાડવા જગતને આ'ર બીજા;
મહાંતની કળા તો ના'વે કેના માપમાં,
મરમ સમજી મન માંહી રીઝ્યા. સત૦ ૨

જેમ મોતી શીપમાં બીડેલ નહિ બાદ્યર,
તેના પેટમાં પારખું કોક જાણે;
અકળ પુરૂષ આ લોકમાં અનુચરે,
ફરીજન દેખીને દુર્ભાવ આણે. સત૦ ૩

જેમ બળી ચીંદરી અગ્નિમાં જે ભળી,
આકાર દીસે પણ અર્થ નાવે;
એમ જગતને ભક્ત બે અહોનિશ બેળાં રહે,
પણ બોજલ સમજ્યા તે બ્રહ્મ કા'વે. સત૦ ૪

પ્રભાતિયુ. ૧૧ મું.

સાધુજન કોઈ ધૃષ્ટિ નહિ સુખને,
ભક્તિ કારણ મર ! દુઃખ પામે;
સંત સેવામાં શીશ આડું દિયે,
પરમાર્થસાર લેઈને પ્રાણ હોમે. સાધુ૦ ૧

૩ અકળ-જેમનું સ્વરૂપ કળી શકાય નહિ એવા. અનુચરે-દૂરે છે.
ફરીજન ધ૦—દુર્જનો તેમને દેખીને તેમના પ્રતિ દુર્ભાવ આણે છે.

૪ મહાપુરૂષોનાં આચરણુ તેમને પુણ્યપાપમાં નાખતાં નથી તે દૃષ્ટાં-
તથી કહે છે: જેમ ધ૦—સ્પષ્ટ છે. ચીંદરી-ચીંદરડી. દૃષ્ટાંત કહે છે: એમજ
જગત અને ભક્ત બન્ને અહોનિશ (રાત્રિ દિવસ) બેળાં રહે છે પણ બળ્યા
વગરની ચીંદરડીની પેટે જગતનાં મનુષ્યોનાં કર્મ તેમને બાંધે છે અને બળેલી
ચીંદરડીની પેટે ભક્તનાં કર્મ તેમને બાંધતાં નથી. બોજલ કહે છે કે, જે
બ્રહ્મજ્ઞાન સમજ્યા છે તે બ્રહ્મ કાઢાવે-કહેવાય છે.

૧ મર ! -ભક્તને ! શીશ આડું દિયે-માથું આડું ધરે. અર્થાત્
સંતની સેવાને અર્થે મોતનો પણ સ્વીકાર કરે. લઈને-પ્રાણને હાથમાં લેઈને હોમે.

પ્રપંચને પરહરિ ખબર રાખે ખરી,
વૃથા વાતની ત્યાં નો'ય વૃષ્ટિ;
ગુણ ને અવગુણ તો એકે નાવે ઊરમાં,
સંતની હોય સદા સમદષ્ટિ. સાધુ ૨

આતમા જાણીને દિયે અન્ન પાણી,
કીટ પ્રજ્ઞા લગી એક લેખે;
જળ થળ છવ જડ, સ્થાવર જંગમ બધું,
અદ્વૈત પ્રજ્ઞ માંહી એમ દષ્ટે. સાધુ ૩

જગત જાણે નહિ ભક્તના ભેદમાં,
શબ્દની વાત કો સંત જાણે;
ભક્ત બોલે ગુરૂ જ્ઞાને ધ્યાને કરી,
શબ્દ વિજ્ઞાસમાં સુખ માણે. સાધુ ૪

પ્રભાતિયું ૧૨ મું.

પ્રજ્ઞ ભરથારનો ભોગ ભાવ્યો નહિ,
ત્યાં લગી જોગ વિજોગ જેવો;
પ્રેમ પ્રતીત વિના પાંચેને વશ કરે,
દૃગ વિના દેહને દંડ દેવો. પ્રજ્ઞ ૧

૨ નો'ય-ન હોય. ગુણ ને અવગુણ-(સંતના). ૩ આતમા ધૃ-
શત્રુ મિત્ર કે જાત નાત જોયા વિના છવ માત્ર જાણીને તેને અન્ન પાણી આપે
-તેનું રક્ષણ કરે. એક-સમાન. અદ્વૈત-એકણી રહિત-એકજ. ૪ ભેદ-
મર્મ. શબ્દ-(ગુરૂના).

૧ પ્રેમ ધૃ-પ્રેમની પ્રતીતિ બતાવ્યા વિના-અર્થાત્ ખરો પ્રેમ પ્રકટ
થયા વિના પાંચે ઈંદ્રિયોને વશ કરે તે દૃગ વિના અર્થાત્ જોયા-વિચાર્ય વિના
દેહને દંડ દેવા ખરોખર છે.

વ્યાસને અટપટી વાત હતી પ્રેમની,
 કર્મની કૂટમાં કલેશ વાધ્યો;
 નારદ મુનિએ કહ્યું ત્યારે હતું તેમ થઈ રહ્યું,
 શ્રીપત ઉપરે સ્નેહ સાધ્યો. પ્રક્ષ૦ ૨
 શુક મુનિ વ્યાસના મુત એવા થયા,
 ગર્ભમાં કર્મનું ધ્યાન વામ્યો,
 જનક પાસે આવિયો (ત્યારે) અધિક સમજાવિયો,
 ગતિ જડી ને ગૌલોક પામ્યો. પ્રક્ષ૦ ૩
 પ્રેમ વિના પંથનો પાર આવે નહિ,
 કવિ થઈ રવિને પાર પોહોએ;
 બોજલ ભક્તિનો મર્મ જાણ્યા વિના,
 અજ્ઞાની છવ તો એમ શોએ. પ્રક્ષ૦ ૪

સરવડુ ૧ લું.

પ્રથમ તો નામ રૂપથી ટળવું, માન મેલી મહંતને મગવું;
 વિવેકી પુરૂષ વાળે એમૂ વળવું, તો ગળવું છે એમ જ્ઞાનમાં રે. ૧

૨ અટપટી ઇ-વ્યાસને પ્રેમ કરવાની વાત અટપટી લાગતી હતી, તેથી પુરાણમાં વર્ણુલાં યજ્ઞ, દાન, વ્રતાદિક કર્મની કૂટ તેણે કરી. પણ તેથી તેનો કલેશ વધ્યો. જ્યારે નારદે ભાગવત રચી હરિશુણુ ગાવાનો વ્યાસને ઉપદેશ કર્યો ત્યારે તે કલેશ મટ્યો. શ્રીપત (શ્રીપતિ)-વિષ્ણુ.

૩ વામ્યો-તન્યો. શુક મુનિ માતાના ઉદરમાં હતા ત્યારથી જ્ઞાન પામેલા હતા એવી કથા પ્રસિદ્ધ છે. ગતિ જડી-મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો.

૪ કવિ ઇ-ભલેને કવિ થઈને રવિની પાર પોહોએ, તોપણ પ્રેમ વિના સંસારના માર્ગનો (જન્મમરણનો) પાર આવતો નથી.

૧ નામ રૂપથી ટળવું-પદાર્થ માત્રમાં અસ્તિ (હોવાપણું), ભાતિ (જણવાપણું), પ્રિય (આનંદ આપવાપણું), નામ, અને રૂપ, એ પાંચ વાનાં જ્ઞેવામાં આવે છે. એમાંનાં પેહેલાં ત્રણ સત્ય છે અને છેલ્લાં બે મિથ્યા છે, માટે તે બે તથ દેવાં.

તન મન તેને સમર્પણ કરવું, એનું લઘને એ આગળ ધરવું;
આત્મદર્શી થઈ એણીપેર તરવું, તો મરવું મટે મૃત્યુ લોકમાં રે. ૨
એમ સમજને આણુભે થાવું, જ્ઞાન ગંગાજી માંહે અહરનિશ ના'વું;
ગાવું વાવું સમજ માંહી સમાવું, તો જોવું છે નિજ ધરંજવને રે. ૩
એ પદને કોઈ અનુભવી યૂએ, જાહેર થઈને એણી પેર ઝૂએ;
આપ ટળે તો આપોયું સૂએ, જો પૂજે પ્રગટ સંતને રે. ૪
વિહંગમ સાધવે પદમાં મળિયા, જન્મ મરણનાં તેને સંકટ ટળિયાં;
લવણુ ઘેનુ અંબુમાં ગળિયાં, એમ ભળિયા છે પરિશ્રમમાં રે. ૫
જેમ રે પાળો ઉદકથી જામ્યો, તેને શબ્દ સૂરજપી ચોઈદીશે ધામ્યો;
પોતે પોતાના સ્વરૂપને પામ્યો, બોજલ સદ્ગુરુ બેટતાં રે. ૬

૨ સમર્પણ કર્યા પછી ગુરુ આદિને શું આપવું ? તેનો ખુલાસો કરે છે:
એનું ઇન્દ્રિય છે. આત્મદર્શી-આત્મજ્ઞાની.

૩ આણુભે-ભય રહિત. વાવું-અન્નવવું. માંહી-આત્મજ્ઞાનમાં. નિજધર-
પોતાનું મૂળ સ્થાન-આત્મસ્વરૂપ.

૪ આપ-અહંતા-હું'પદ. આપોયું-આત્મસ્વરૂપ. ૫ વિહંગમ
ઈન્દ્રિય-મુક્તિના ત્રણ માર્ગ છે: પિપીલિકા માર્ગ, કૃષિ માર્ગ, અને વિહંગમ
માર્ગ. યજ્ઞાદિ કર્મ કરીને અંતઃકરણ શુદ્ધિ દ્વારા આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે પિપી-
લિકા માર્ગ કહેવાય છે; ઉપાસન ભક્તિ, આદિકથી અંતઃકરણશુદ્ધિદ્વારા આ-
ત્મજ્ઞાન મેળવવું તે કૃષિ માર્ગ કહેવાય છે, અને ગુરુસેવા કરી શ્રવણ, મનના-
દિક્ષથી અંતઃકરણશુદ્ધિદ્વારા આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે વિહંગમ માર્ગ કહેવાય છે.
પિપીલિકા (કીડી) જેમ ધીમે ધીમે ચાલે છે, તેમ તે માર્ગે મોડો મોક્ષ પા-
મ્યા છે; કૃષિ જેમ ચેકડા ભરીને જાય છે ઉપાસનાવાળો તેથી વેહેલો જ્ઞાન પા-
મે છે અને વિહંગમ (પક્ષી) માર્ગવાળો પક્ષીની પેઠે ઝડપથી આત્મજ્ઞાન
પ્રાપ્ત કરે છે.

૫ લવણુ ઇન્દ્રિય-જેમ લવણુ (મીઠા) ની ઘેનુ (ગાય) અંબુમાં (પાણી-
માં) ગળિયાં (ગળી ગયાં છે) તેમ તેઓ પરશ્રમમાં ભળ્યા છે.

૬ જેમ ઇન્દ્રિય-જેમ પાળો-ઝાકળનો કણ (?) ઉદકથી (પાણીથી) જામ્યો
હોય તે સૂર્યના તાપથી ચારે પાસથી ધામ્યો (ધમ્યો) હોય ત્યારે તે પોતાના

સરવડુ ૨ જી

- મળ્યા ગુરુદેવ મુક્ત ઘર પાયા, જ્યાંસે આપો ત્યાંહિ સમાયા;
કાષા કલેશ લવલેશ નહિ માયા, પાયા હે ઘરપ્રેમકા રે. ૧
- નેન દખ્યા સો નર દેત નિશાની, પાર પૂગ્યા તેની પ્રકટ વાણી;
વિશ્વ ચરાચર વસ્તુને જાણી, ગ્રહી ખેડા નિજજ મૂળને રે. ૨
- હુવા હસ્તામળ સ્યામ સોહાગી, અનંત જન્મની આપદા ભાગી;
સદ્ગુરૂથી ચૈતન્યતા જાગી, જીવનમુક્ત તેને જાણુવા રે. ૩
- તૃપ્ત ભયા જેણે દખ્યા તમાશા, અવાચ્ય વસ્તુ તેને શું કરે વાચા;
બોજલ સદ્ગુરૂને મળિયા સાચા, તે પોહોચી ગયા પરપ્રલ્હને રે. ૪

અસલ પાણી રૂપને પામી જાય છે તેમ, અચાન ઉપાધિથી આત્મા જીવપણને પામ્યો છે તેને સદ્ગુરૂના શબ્દરૂપી તાપ લાગવાથી તે પોતાના અસલ આત્મા રૂપને પામી જાય છે એ ભાવ છે.

૧ મળ્યા ૬૦—ગુરુ દેવ મળ્યા એટલે મુક્તિનું ઘર પ્રાપ્ત થયું. જ્યાંસે—જ્યાંથી. જે આત્મામાંથી જીવપણું પ્રાપ્ત થયું છે તે આત્મામાં પાછા તે મળી જાય છે. તે દશામાં તેમને કાયા સંબંધી કલેશ વેઠવા પડતા નથી કે લવલેશ માયા તેમને વળગતી નથી કેમકે તેને પ્રેમનું ઘર પ્રાપ્ત થયું છે.

૨ તેને ૬૦—જેમણે આત્માને દૃષ્ટિથી જોયો છે—જેમણે અનુભવ કર્યો છે તેઓ નિશાની આપે છે કે તે પરમ જ્ઞાન સ્વરૂપ તેજોમય છે, જેઓ પાર પૂગ્યા છે—જીવનમુક્ત થયા છે તેમની વાણી પ્રકટ છે, તથા તે વિશ્વની ચરાચર સ્થાવર જંગમ વસ્તુને જાણીને—તેનો ત્યાજ્યપણે નિશ્ચય કરીને પોતાના મૂળરૂપ આત્માને ગ્રહી ખેડા છે.

૩ હુવા ૬૦—સુંદરસ્યામ—આત્મારૂપ ભગવાન જેમને હસ્તામળ—અર્થાત્ પ્રસક્ત અનુભવગોચર થયા છે તેમની અનંત જન્મની—અનંત જન્મ ભેટાની આપદા ભાગી—નાશ પામી છે.

૪ તૃપ્ત ૬૦—જેણે ‘જ્ઞાન’દરૂપ તમાસો દીડો છે તેઓ તૃપ્ત થયા છે—તેમને ‘જ્ઞાન’ વિષય સુખ તુચ્છ જ્ઞાને છે (અથવા જેમણે નિશ્ચયથી

તિથિઓ.

રાગ ઘોળ.

- પ્રથમ મૂળ વિચાર્યની કે તું ક્યાંથી આવ્યો;
જેવડે આ જગત રહ્યું તેશું અન્યભાવ લાવ્યો ! ૧
- બીજા ચરાચર એક છે જડ ચૈતન્યમાં જો તે;
પ્રગટ દીસે પરમાત્મા અંતર આપોપુ ખોતે. ૨
- ત્રિગુણને અવસ્થા ત્રણ છે જગત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તા;
તુરીયામાં જૈને તે જળે મટે ધ્યેય ન ધ્યાતા. ૩

તમાસો દીઠો છે—અતુભવ્યો છે તે તેથી એવા ધરાઈ ગયા છે કે તેને ફરીને જોવાને ઇચ્છતા નથી), પણ તે બ્રહ્માનંદ અવાચ્ય (ન કહી શકાય એવો) છે એટલે તેને વાચ્યા (અક્ષરાત્મક વાણી) શું કરે ?—શી રીતે કહી શકે ?

૧ તિથિઓ—પ્રત્યેક ચરણના આરંભમાં એકથી પંદર સુધી તિથિઓના અંક મુદ્રાલંકારની રીતે મુદ્રિત કર્યા છે, અને તે નિમિત્તથી ઉપદેશ કર્યો છે; બીજા ઘણા કવિઓએ તિથિઓ લખી છે તેમાં તિથિવાચક શબ્દોનો અર્થ બહાંગી પેડે ભિન્ન થતો નથી હોતો. માટે ભોજનની એટલી કારીગરી વિશેષ છે. પ્રથમ ઇ—ભોજો ખોતાના શિષ્યને ઉપદેશ કરતાં કહે છે કે પ્રથમ તો તું એ ખોતાનું મૂળ વિચાર્ય કે તું ક્યાંથી આવ્યો ?—તારી ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે? અર્થાત્ પરમાત્મા એજ તારું મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, માટે તે તારું કારણ છે; અને કારણ એ કાર્યથી ભિન્ન નથી માટે તું પણ પરમાત્માથી ભિન્ન નથી. પણ તે પરમાત્મા કે જેનાવડે આ જગત રહ્યું છે—તેની સ્થિતિ ટકી રહી છે—તેની સાથે તું તો અન્ય ભાવ—‘મારાથી તે જૂદો છે’ એમ ભિન્ન-ભાવ લાવ્યો છે, એ આશ્ચર્ય જેવું છે ! અથવા એ તારી ભૂલ છે. (આ કડીમાં ‘પ્રથમ’ શબ્દવડે પેહેલી તિથિ-પડવાનો નિર્દેશ છે. અને એરીતે, બીજા, ત્રિ, ચોથા, વગેરે શબ્દોથી બધે તિથિઓનો નિર્દેશ સમજી લેવો).

૨ બીજા ઇ—ચરાચર (ચર-જંગમ + અચર-સ્થાવર)નું બીજા (ઉત્પત્તિનો હેતુ-પરમાત્મા) સર્વત્ર એકજ છે. તે ક્યાં છે ? જડ ઇ—સ્પષ્ટ છે. તે શી રીતે દેખાય ! પ્રકટ ઇ—સ્પષ્ટ છે. આપોપુ—અહંકાર ખોતે—ખોવાથી.

૩ તું કહેશે કે મારા જેવા સંસારીને આત્માનું દર્શન કેમ થશે તો

ચોથા પદની સંજ્ઞા તે સિધ્ધો શિષ્ય પ્રીછે;
ગુરૂગમ આવી કેને નવ કહે, તે આપોપુ ન ઇચ્છે. ૪

પંચમની બારિચેથી પેસતાં રૂંધ્યા દશ દરવાજા;
શૂન્યશિખર પર ચઢી ગયા વાળે અનહદ વાજાં. ૫

ખટપટ સર્વે ખૂટી ગઇ સુરતિ સે'જે સમાણી;
અંતર લોચન ઉઘડ્યાં નિરખ્યાં પુરૂષ નિરવાણી. ૬

સાંભળ: ત્રિગુણ ઈ—સત્વ, રજ, અને તમ, એ ત્રણ ગુણને અનુક્રમે જાગ્રત, સ્વપ્ન, અને સુષુપ્તા (સુષુપ્તિ), એવી ત્રણ અવસ્થાઓ સંસાર વળગેલો છે—તને (આત્માને) વળગેલો નથી. આત્માની તો તુરીયા (ચોથી—નામ વગરની) અવસ્થા છે; જેનું ધ્યેય અને ધ્યાતાપણું મટી જાય છે તે, તે અવસ્થામાં બળી જાય છે. ધ્યાન કરવાના પદાર્થને ધ્યેય કહે છે અને ધ્યાન કરનારને ધ્યાતા કહે છે. અર્થાત્ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં તુરીયાવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ આત્મદર્શન થાય છે.

૪ ચોથા ઇ—ચોથા પદની સંજ્ઞા (નામ)—તુરીયાવસ્થા તે જે શિષ્ય સિધ્ધો (સિદ્ધ થયો) હોય તે પ્રીછે (જાણે). ગુરૂગમ ઈ—ગુરૂગમ (ગુરૂથી પ્રાપ્ત થયેલું જ્ઞાન) જેને આવી (પ્રાપ્ત થઈ) તે કેને (કોઈને) કાંઈ કહેતો નથી, કે મને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. તેને જોગખવાનું લક્ષણ તો માત્ર એટલું જ છે કે, તે આપોપુ (હું—મારું) ઇચ્છતો નથી.

૫ પંચમ ઇ—પંચમની બારીએથી પેસતાં (પંચ પ્રાણદ્વાર દેહમાં વાયુ દાખલ થતાં) ચોગીએ દશ દરવાજા (દેહનાં દશ દાર) રૂંધ્યા—બંધ કર્યાં. પ્રાણુપામ કરીને શ્વાસ રોક્યો. અને પછી જ્યાં અનહદવાજાં વાગે છે (જ્ઞાન બંધ કર્યાથી જે અવાજ સંભળાય છે તેને અનહદ નાદ કહે છે.) એવા શૂન્યશિખર ઉપર (જે અવસ્થામાં નિષ્પ્રપંચ પરમાત્મરૂપ માત્ર જાણે છે તે અવસ્થામાં) ચઢી ગયા. અર્થાત્ જે પુરૂષો પ્રાણુપામ કરીને શૂન્ય સમાધિમાં દાખલ થાય છે તેમને પરમાત્માનું રૂપ જાણે છે.

૬ શૂન્યશિખર પર ચઢી ગયા પછી શું થાય છે, તે કહે છે: ખટપટ ઇ—સ્પષ્ટ છે. સુરતિ—મનની કલ્પનાઓ. સમાણી—શાંત થઈ. અથવા મનની વૃત્તિઓ આત્મસ્વરૂપમાં એની મેળે સમાઈ ગઈ—લીન થઈ. પુરૂષ નિરવાણી—નિર્વાણ (કૈવલ્ય—મોક્ષ) રૂપ પુરૂષ (આત્મા) ને નિરખ્યા.

સાત દ્વીપને નવે ખંડનું નાટક નજરે દેખું;
અર્મચ્છુ ટળી ગયાં એ અંતર દિલ પેખું.

૭

અષ્ટ કમળ દલ ઉપરે બોલે બોલણહારો;
વસ્તુ ગત્યે વિઘ્નસી રહ્યો નામ રૂપથી ન્યારો.

૮

નવ તત્વનું વાસના મટી ગયું રામ મળતે;
સાધન સર્વે શમી ગયાં ત્રિવિધિ આંટી ટળતે.

૯

દશ મોટી મહાંતની કેના કળ્યામાં ના'વે;
શબ્દવેધુ શ્રોતા ખરા એને અટકળ આવે.

૧૦

૭ સાત દ્વીપ ઈ—એ અવસ્થા પ્રાપ્ત થયા પછી સકળ જગત્ એ નાટક જેવું ખેલરૂપ ભાસે છે અથવા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી તેને અંતરાય ટળી જવાથી દૂરની વસ્તુઓ પ્રલક્ષ દેખાય છે. અંતર ઈ—પ્રથમની અવસ્થામાં અને અભાધિ પછીની અવસ્થામાં એજ અંતર (તફાવત) હું દિલમાં દેખું છું કે, મારાં અર્મચ્છુ જતાં રહ્યાં અને જ્ઞાનચક્ષુ પ્રાપ્ત થયાં; અથવા અંતર દિલ-મનમાં.

૮ અષ્ટ ઈ—આઠ દળ (પાંખડી)ના કમળ ઉપર રહેલો બોલણહારો (બોલનારો)—આત્મા બોલે છે. યોગના ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે હૃદયમાં એક આઠ પાંખડીનું કમળ છે તેમાં આત્મારૂપી ભગવાન અગુપ્ત માત્ર પરિભ્રમણના વિરાગે છે. વસ્તુગત્યે—વસ્તુસ્વરૂપે-તત્વ રૂપે. વિઘ્નસી રહ્યો—શામી રહ્યો.

૯ નવ ઈ—રામ મળવાથી નવ તત્વનું (પંચ ભૂતસૂક્ષ્મ અને ચાર અંતઃકરણનું) વાસનામય શરીર મટી ગયું । સાધન ઈ—રામ મળવાથી આધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદૈવ, એ ત્રણ પ્રકારની આંટી ટળી ગઈ અને તેથી પછી સર્વે સાધન શમી ગયાં-આત્માનું દર્શન થયું એટલે સાધનની જરૂર રહી નહિ.

૧૦ દશા-સ્થિતિ. ના'વે-ન આવે. શબ્દવેધુ ઈ—(શબ્દવેદુ) શબ્દને જાણનારા શ્રે તાઓ ખરા-મોટા ખરા, પણ એને એ શબ્દવેત્તા શ્રે તાને અટકળ માત્ર આવે છે. અર્થાત્ તે તો માત્ર અનુભાન કરી શકે છે, કાંઈ મહાંત (મહાપુરુષો)ની પેઠે અનુભવ કરી શકતા નથી. તાત્પર્ય એ છે કે શાસ્ત્રી

- એકી દશાના અનુભવી અજ્ઞ નિરંતર ભાળે;
અદ્વૈત આતમ જ્ઞાનમાં લઈ આપોપું ગાળે. ૧૧
- ખા'ર ને ભિતર સભર ભર્યો ક્ષણ નહિ ખામી;
આકાશની પેઠે આતમા વ્યાપક અંતરજભી. ૧૨
- તે રસ પ્રલ્લ અજર છે જીવે સો નર જોગી;
પીવેગા શિર પરહરી ટોક વીરલા છે ભોગી. ૧૩

જ્ઞાન મેળવવાવડે પરોક્ષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે પણ જેને પ્રત્યક્ષ આત્મજ્ઞાન થયું હોય તેમનેજ મહાપુરૂષ કહેવા.

૧૧ એકાદશી તિથિના નિમિત્તથી મહાપુરૂષનું વિશેષ લક્ષણ કરે છે: એકીદશા ઇં-તે એકજ (અલ્પભય) દશાના અનુભવી હોય છે અને તેથી તે નિરંતર અલ્પને જુએ છે તેમને સદા સર્વદા સર્વત્ર અલ્પ પ્રતીત થાય છે. જડ વસ્તુઓમાં પણ જે તત્ત્વજ્ઞાનના બળથી કારણ રૂપે આત્માને જ દેખે છે. અદ્વૈત ઇં-વળી તે અદ્વૈત સ્વરૂપ આત્મજ્ઞાનમાં મનની વૃત્તિઓને લેઈને આપોપું (અલ્પભય) ગાળે છે-તજ દે છે. સર્વત્ર એક આત્મા જ છે; 'હું' નથી અને 'મારું' પણ નથી. ('એકીદશા' શબ્દવડે એકાદશીનો ક્રમ સચવાયો જાણવો).

૧૨ ખારસ તિથિને સૂચવતાં ખાર શબ્દના નિમિત્તથી ભોળો આત્માની વ્યાપકતા વર્ણવે છે: ખા'ર ઇં-સ્પષ્ટ છે. ખા'ર-ખાહાર. સભર-સજડ-ધટ્ટ. ક્ષણ નહિ ખામી-લગાર જેટલી પણ તે વ્યાપકતામાં ખામી નથી-લગાર પણ અવકાશ ખાલી નથી.

૧૩ તે રસ ઇં-તે અલ્પરૂપી રસ અજર-ન પચે એવો છે, તેને જે જીવે તેને જોગી જાણવો. તે રસના ભોગી કોઈક વિરલા પુરૂષો છે તેઓ પોતાના શિરને પરહરીને (તજને)-માથું વેગળું મૂકીને પીવેગા-પીશે. અર્થાત્ માયામાંથી મમત્વ છોડવું એ માથું દૂર મૂકવા જેવું છે-અથવા યોગ સાધના કરવી એ પણ તેવું જ છે. એમ કરતાં કદાચ સાધન બળથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તો તેને નિરંતર ટકાવી રાખવું એ તો કોષ્ટકથી જ અને છે. કેમકે વૃત્તિઓ બહિર્બુદ્ધ થતાં તે પાછો વ્યવહારની જાળમાં ફસાય છે. અથવા યોગ બળથી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ તેની દરકાર ન કરીને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તથા તે પ્રાપ્ત થયા પછી સર્વ સામર્થ્ય છતાં પણ જડ હિમત્ત સરખી દશામાં પ્રારબ્ધ

ઐદે લોકની સુખ સંપદા સ્વપ્ના સમ લેખે;

ત્રિવિધિ તાપની આપદા શેષ બ્રહ્મા લગી દેખે. ૧૪

પુન્ય કરીને પામવું અંતે પાછું પડવું;

કર્મ ધર્મથી ન્યારા રહી નામ નિશાને ચઢવું. ૧૫

ભોગ ભોગવી છૂટવું, એ કોઇ વીરજાથીજ બને એવું છે. (બ્રહ્માનંદમાં મળે થયેલો ભોજોભક્ત ' પીવેગા ' વગેરે હિંદીરૂપ વાપરે એ દોષ નથી).

૧૪ આત્મજ્ઞાનીનો પૈરાગ્ય વર્ણવે છે: ઐદે ઇ—સ્પષ્ટ છે. ઐદે લોક—અતળ, વિતળ, સુતળ, મહાતળ, તળાતળ, પાતાળ, અને રસાતળ, એ સાત નીચેના, તથા ભૂચૌક, ભુવચૌક, સ્વચૌક, મહચૌક, જનલોક, તપોલોક, સત્યલોક, એ સાત ઉપરના મળીને ઐદ લોક. સંપદા—સંપત્તિ. ત્રિવિધિ ઇ—અધ્યાત્મ આદિ ત્રણ પ્રકારના તાપની આપદા સૌથી રસાતળના શેષ નાગથી તે સૌથી ઉપરના સત્ય લોકમાંના બ્રહ્મા લગીને છે, એમ તે જ્ઞાનદષ્ટિથી દેખે છે. અર્થાત કોઇ પણ લોકનું ઐશ્વર્ય તેને લોભાવી શકતું નથી.

૧૫ પુન્યમતો કર્મ જાળવતાં તેને મળતો પુન્ય શબ્દ મૂકી તે દ્વારા સંસાર સુખની અનિલતા બતાવે છે: પુન્ય ઇ—પુન્ય (પુણ્ય) કરીને સ્વર્ગાદિ લોકમાં તેનું ફળ પામવું અને અંતે (પુણ્ય ભોગવાઈ રહે સારે) પાછા (કર્મ ભૂમિમાં) પડવું (અવતરવું). અર્થાત સ્વર્ગાદિ ભોગ પણ વિનશ્વર છે માટે કર્મ અને ધર્મથી ન્યારા (જૂદા) રહીને નામના નિશાન ઉપર ચઢાઇ કરવી—હરિ નામની ભક્તિ કરવી. આત્મરૂપ હરિના નામની ભક્તિ કરતાં કાળાંતરે તન્મયતા પ્રાપ્ત થઇ આત્મદર્શન થાય છે, તે સકામ કર્મ ધર્મથી થતી નથી માટે સકામ કર્મ ધર્મ તજવાં એમ કહ્યું છે: સ્વાભાવિક કર્મ ધર્મ તો દેહ ધારીથી તન્મય એમ છેજ નહિ, માટે તેનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું છે એમ ન સમજવું. શાસ્ત્રોમાં, નિત્ય, નૈમિત્તિક, અને કામ્ય, એ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ કહ્યાં છે. જે કર્મ નિરંતર અવશ્ય કરણીય છે તે નિત્ય-કર્મ કહેવાય છે, કોઈ નિમિત્ત પ્રાપ્ત થયાથી જે અવશ્ય કરવું પડે તે કર્મ નૈમિત્તિક, અને જે કર્મ કોઇ કામના (ધનાદિ વિષય વાસના)ને આધીન થઇને કરવું પડે તે કામ્ય કર્મ જાણવું. એમાંનાં પેહેલાં એ તો કરવાંજ પડે છે, માટે ભોજાએ જે કર્મથી ન્યારા રહેવાનું કહ્યું છે તે કામ્ય કર્મ વિષેજ સમજવું. અથવા, કર્મ કરતાં છતાં પણ તેને વિષે આસક્તિ ન હોવી એજ ન્યારાપણું છે.

સોળે કળા શ્રીકૃષ્ણની જોણે નયણે નરખી;
બોજલ કે' સદ્ગુરુ બેઠતાં રહ્યા હૈયામાં હરખી. ૧૬

સાત વાર.

રવિગુરુ ઉગ્યા ને ગદ્ય રાતડી મારૂં ઘટ અજવાળ્યું;
અજ્ઞાન તિમિર ઉડી ગયું રૂપ સચ્ચિદાનંદ ભાળ્યું. ૧
સોમે મન સેજે શીતળ થયું ઝોળખ્યા અંતરજામી;
આનંદ ધન ઉઘો મારા ઉરમાં વિપ્રય વેદના વામી. ૨
અંગણિક વસ્તુ મોહનમણિ, તે તો પ્રગટ પેખ્ય;
જાગરાણુ જપ તપ કરે તે હરિ નજરે દેખ્યા. ૩

૧૬ કોઇ વખત વધવાથી સોળમી તિથિ થતી હોય તે પ્રસંગને લક્ષ્યમાં લેધને સોળમી તિથિ પણ ક્રમમાં લેઇ તે દ્વારા ભક્તિજ્ઞાનની એકતા વર્ણવે છે: સોળે ઇન્-બોજલ કહે છે કે સદ્ગુરુ બેઠતાં સચ્ચિદરૂપ પ્રતાપથી શ્રીકૃષ્ણ રૂપ પરમાત્માની સોળે કળા જોણે નયણે નિરખી-આત્માના સંપૂર્ણ રૂપનો જોણે સાક્ષાત્કાર કર્યો તે હૈયામાં હરખીને રહ્યા છે-તે નિરંતર આનંદનો અનુભવ કરે છે.

૧. સાત વાર—દરેક કડીના આરંભમાં વારના નામને મળતા શબ્દો મૂકી આત્માનુભવનું સુખ વર્ણવ્યું છે. રવિ ઇન્-રવિ (સર્વ) રૂપી ગુરુ ઉગ્યા અને સંસાર-ગાધારૂપી રાત્રી ગઈ; સર્વરૂપી ગુરૂથી થયેલા જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ-થી મારૂં ઘટ (અંતર) અજવાળ્યું-પ્રકાશિત થયું. તે પ્રકાશ થવાથી અજ્ઞાનરૂપી તિમિર ઉડી ગયું અને ત્યારે, અત્યાર સુધી જે અજ્ઞાનાંધકારને શીથે દેખાતું ન હોતું તે સચ્ચિદાનંદ (સત્ + ચિત્ + આનંદ)-પરમાત્માનું રૂપ ભાળ્યું.

૨ સોમે ઇન્—સચ્ચિદાનંદના રૂપને ભાળ્યું એટલે તે સોમરૂપી પરમાત્માની શીતળતાથી મન સહજ શીતળ થયું, અને પછી તે અંતર-જામીને ઝોળખ્યા. અર્થાત્ પ્રથમ ગુરુ પાસેથી પરાક્ષ આત્મજ્ઞાન થયું, અને પછી તે આત્મા અંતર્યામી છે-મારે વિષે છે-હું અને આત્મા એકજ છીએ એમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું. પ્રત્યક્ષજ્ઞાન થવાથી શું થયું તે કહે છે: આનંદ ઇન્-મારા ઉરમાં આનંદરૂપી ધન (મેઘ) ઊઘ્યો-વરસવા લાગ્યો. તેથી શું થયું? વિપવરૂપી તાપની વેદના વામી-તણ.

૩ મંજીવારની સૂચના કરતાં આત્માનો સાક્ષાત્કાર થવાથી થયેલી

બુદ્ધિ બૂડી બધ ધોલતાં ભાળી બેચક થાવે;
અખંડ જોત્યું ઉદ્યતન્યું કાંત્યું કેવામાં નાવે. ૪

બૃહસ્પતિને રતિ કામની કોટિ સૂરજની શોભા;
શારદ શેષ મહેશજી નિગમ નેતી કરી ઉભા. ૫

સુકૃત હોય જેનાં સામટાં જો પર્વનાં જાગે;
હરિગુરુ સાધુના સંગથી સોહંપદ સુલભ લાગે. ૬

કૃતકૃત્યતા વર્ણે છે: મંગલિક ઇન્-મંગલિક (મંગલિક) વસ્તુરૂપ જે મોહનમણિ (હરિ) છે, તે તો મેં પ્રકટ પેખ્યા-તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ કયો. જાગરણ ઇન્-જેને પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે જગતના લોક જાગરણ, જપ અને તપ આદિક કર્મ કરે છે તે હરિ મેં ગુરુ પ્રતાપથી નજરે દેખ્યા. તાત્પર્ય કે ગુરુ પાસેથી આત્મજ્ઞાન મેળવવા શિવાય જાગરણ, પ્રતાદિકથી આત્માનું દર્શન થતું નથી.

૪ ક્રમપ્રાપ્ત બુધવારને સૂચવતા બુદ્ધિ શબ્દથી આરંભી આત્માનું વર્ણન કરે છે: બુદ્ધિ ઇન્-જેના વિષે વર્ણન કરતાં બુદ્ધિ બૂડી બધ-બુદ્ધિ જેનું વર્ણન કરી શકે નહિ, તથા જેનું રૂપ જોતાં પ્રાકૃત મનુષ્ય બેચક (બધ થી ચકિત) થાય (જુઓ ગીતા-વિશ્વરૂપ દર્શન. અર્જુન વિશ્વરૂપ જોઈને કહે છે કે, “અદૃષ્ટપૂર્વે હૃમિતોસ્તિદ્રષ્ટ્વામયેનચપ્રવ્યથિતમનોમે— પૂર્વે કોઈ વખત નહિ જોયેલું આ તારું રૂપ જોઈને મારાં રૂંવાં ઊભાં થાય છે તથા બધથી મારું મન અતિ કંપિત થાય છે. ”) એવું એ રૂપમાં શું છે કે વર્ણ્યામાં નથી આવતું તથા જે જોઈને બધથી ચકિત થવાય છે? આ વિષે દિગ્દર્શન કરાવતાં બોલે કહે છે: અખંડ ઇન્-ત્યાં અખંડ જ્યોત્યું (જ્યોતિઓ) ઉદ્યતન્યું (ઉદય પામી છે), અને તેની કાંત્યું (કાંતિઓ) કહેવામાં ન આવે એવી છે.

૫ ગુરુવાર દ્વારા વિશ્વરૂપ વર્ણે છે: બૃહસ્પતિ ઇન્-તે રૂપની શોભા બૃહસ્પતિના જેવી (વિદ્યામાં), રતિ અને કામના જેવી (સુદરતામાં), અને કોટિ સૂરજ જેવી (પ્રકાશમાં) છે. ઐશ્વર્ય-મહત્તા વર્ણે છે: શારદ ઇન્-શારદ (સરસ્વતી), શેષ, અને મહેશજી (શિવજી) તથા નિગમ (વેદ) પણ ‘નેતિ નેતિ-નથી વર્ણ્યામાં આવતું’ એમ કરીને ઉભા.

૬ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પૂર્વ જન્મના રૂપ સંસ્કારથી થાય છે તે વિષે શુક્રવારના કથન દ્વારા કહે છે: સુકૃત (શુક્રવાર સમજી લેવો.) ઇન્-જેનાં

છીન છીનમાં નિરખે શામને પિયુછ પલક ન જાવે;
પ્રેમસાગરકેરી લેરમાં પળમાં દરશન પાવે.

૭

કીર્તન.

પદ ૧ છું

જીવન મુક્ત જોગિયા અંતર આરોગી રે;
કામ ક્રોધથી વેગળા રે' અક્ષરસના ભોગી રે. જીવન૦ ૧
શીળ સતોષી શીતળ સદા ત્રિગુણને ત્યાગી રે;
જેની સુરતી સ્વે સ્વરૂપમાં લો-લીન લાગી રે. જીવન૦ ૨

પૂર્વનાં સુકૃત હોય અને તે જો સામટાં (એકે કાળે) જાગે (ઉદય થાય) તો તેને હરિરૂપ (અક્ષરનિષ્ઠ) ગુરૂના કે સાધુ પુરૂષના સાંગથી સોહ'પદ (તે આત્મા તે હું છું એવું જ્ઞાન) સુવલ લાગે છે-ઝડ સમગ્રજ છે.

૭ ક્રમપ્રાપ્ત શનિવારને 'છિન' શબ્દથી સૂચવતાં સોહ'પદની પ્રાપ્તિવાળાની અંતર્મુખવૃત્તિ વર્ણવે છે: છિન છિનમાં ઇ૦—તે પુરૂષ ક્ષણ ક્ષણમાં શામને નિરખે છે અને તે પિયુછ-પરમાત્મા (પરપ્રેમારૂપદ હોવાથી કવિએ તેને પિયુછનું રૂપ આપ્યું છે: સ્ત્રીની પિયુછમાં જે પ્રીતિ હોય છે તે જગત્પત્ની પ્રીતિમાં સર્વોત્તમ હોવાથી.) તેનાથી પલક પણ દૂર જતા નથી; અને કદાચ સ્વભાવને લીધે વૃત્તિ બહિર્મુખ થઈ જાય છે તો પ્રેમ સાગરની લેહેરમાં પડેલો તે આત્મજ્ઞાની તેનાં પાછો પળમાંજ-તત્કાળ દર્શન પાવે-પામે છે. અર્થાત્ શુકાદિ સરખા ખરા અંતર્મુખવૃત્તિવાળા નિરંતર આત્માનંદમાં મગ્ન રહે છે, પણ કદાચ દેહાદિ ઉપાધિવશાત્ તેમની વૃત્તિ બ્યવહાર તરફ ખેંચાઈ જાય છે તો તેઓ તેમાં ખીજ સાધન દશાવાળા પુરૂષોની પેઠે ચોટી ન બેસતાં તરતજ પાછા અંતર્મુખવૃત્તિવાળા થઈ જાય છે.

૧ આ પદમાં મોજો જીવનમુક્તનાં લક્ષણ લખેછે; જીવનમુક્ત ઇ૦-જો જોગિયા-જોગી પુરૂષો જીવનમુક્ત (જીવતાં છતાં મુક્તિ પામેલા) હોયછે તેઓ અંતરમાં આરોગી (આરોગ્ય) હોયછે-વિકાર વિનાના હોયછે.

૨ શીળ શીલવ્રતવાળા. શીતળ-શમતા ગુણવાળા. ત્રિગુણ-સત્વાદિક ત્રણ ગુણથી રહિત. જેની ઇ૦-જેની સુરતી (વૃત્તિ) સ્વે (પોતાના) સ્વરૂપમાં-આત્માને વિષે લોલીન (એકતાર-તદ્રૂપ) થઈને લાગીછે.

ધ્યાની, અમાની, આનંદી, સદા વશ-મન વૈરાગી રે;
 વિશ્વ માયાની વાસ ના જેને, બ્રાંત ભાગી રે. જીવન૦ ૩
 ધ્યાન ધરે ગુરુગમ ખરી મદ, મોહને ગાળ્યા રે;
 જેને દિલ દાસાતાણુ ઉપન્યું એક, અક્ષને ભાળ્યા રે. જીવન૦ ૪
 આધ અંતે હરિ એક છે રે જોણે, જોયું જાગી રે;
 ભરપૂર રહે પ્રહ્લુસુખમાં સદા, શામશુ લાગી રે. જીવન૦ ૫
 [જેને] દયા કરી ગુરુદેવે અંતરની, આલવી આગી રે;
 [એવી] ભોજલ ભક્તિ ઉપની તેણે ન, મુક્તિ માગી રે. જીવન૦ ૬

પદ ૨ જી.

એવા મુક્ત રે'છે આ જગતમાં પણ, કળ્યામાં ના'વે રે;
 અનુભવી એને જોણખે કાં ગતિ, જોવિંદ પાવે રે. એવા૦ ૧
 જેને અંતર લોચન ઉઘડ્યાં એ તો જ્ઞાન, બતાવે રે;

૩ વિશ્વ ધ૦-જેને વિશ્વની કે માયાની વાસ (વાસના) ના (નથી); અ-
 ને જેની બ્રાંતિ (અક્ષને વિષે જગતરૂપ ભ્રમ) ભાગી ગઇ છે અથવા વિશ્વ અ-
 ને માયાનો વાસના સંબંધી બ્રાંતિ જેની ભાગી ગઇ છે એવા.

૪ દાસાતણુ-દાસ ભાવ.

૫ આધ ધ૦-જોણે જાગીને (અજ્ઞાનરૂપી ઊંધ તણને) જોયું તેને
 આદિમાં અને અંતમાં એક હરિજ દેખાય છે અર્થાત્ આ જગત જે મધ્ય કા-
 ળમાં દેખાય છે તે હરિમાંથી ઉપજ્યું માટે આદિ કાળમાં હરિરૂપ હતું-હરિ
 માત્ર હતા અને અંતે લય પણ હરિને વિષે જ થવાનો છે માટે અંતે પણ હરિ
 રૂપે રહેશે. મધ્યકાળમાં પ્રતીત થતું જગત એ રીતે આદિઅંતમાં હરિ-
 રૂપ હોવાથી વસ્તુ ગત્યા હરિજ સત્ય છે અને જગતરૂપ પ્રતીતિ અસત્ય છે એ ભાવ
 છે. ભરપૂર ધ૦-તેઓ સદા શામ (હરિ) શુ (સાથે) લાગીને-હરિ સાથે ત-
 ન્મય થઇને પ્રહ્લુ-સુખમાં-પ્રહ્લાનંદમાં ભરપૂર રહે છે-નિત્ય તૃપ્ત રહે છે-તેમને
 બીજા વિષય સુખની વાસના થતી નથી.

૬ અંતરની આગી (આગ) - અધ્યાત્માદિક ત્રણ તાપ. એવી ઈ૦-
 ભોજલ કહે છે કે જેને એવી ભક્તિ (જીવનમુક્તતારૂપ) ઉપની (ઉપજી) છે
 તેણે મુક્તિ (સાક્ષોદ્યાદિક ચાર પ્રકારની) માગી નથી. અર્થાત્ તે નિત્યતૃપ્ત
 હોવાથી તેને કોઈ બીજી સ્થિતિવિશેષની અપેક્ષા નથી.

૧ જીવનમુક્ત જગતમાં છે તેને જોણખવાને તેનાં વિશેષ લક્ષણ

તેને સૂઝે ત્રણ કાળની ગઘ, થાય ન થાવે રે. એવા૦ ૨
 પરા પશ્યંતિ મધ્યમા વૈષ્ણરી વાણ્યો, વાતું લાવે રે;
 વિહંગમ પુરૂષ ત્યાં મળ્યા મન, વાણી ન જાવે રે. એવા૦ ૩
 જેને ધ્યેય ધ્યાતા નહિ દ્વૈતપાણું, તદ્દરૂપ કા'વે રે;
 તત્ત્વદર્શી નિત્ય આપમાં ઉપનિષદ ગાવે રે. એવા૦ ૪
 સન્માન નિરાદર સમતોલે ચંદન કોઈ, છાર ચઢાવે રે;
 દેહ છતાં વિદેહ છે કાંઈ, આવે ન જાવે રે. એવા૦ ૫

કહેછે: એવા ઈ૦—સ્પષ્ટ છે. કલ્યામાં—ઓળખ્યામાં. અનુભવી ઈ૦—
 એવાને તો જે તેવાનો (અથવા આત્માનો) અનુભવી હોય તે ઓળખે
 અથવા કાં તો તેમની ગતિને બીજો ગોવિંદ (ઈશ્વર) પાવે (પામે-જાણે).

૨ અંતર લોચન-જ્ઞાન રૂપી. શાન-સમજણ-ઈસારો. તેને ઈ૦—
 તેવા જીવન્મુક્તને ત્રણ કાળની જે વાત ગઘ (જૂત) થાય (વર્તમાન)
 અને થાવે (ભવિષ્ય) તે સઘળી સૂઝે છે, કેમકે તેનાં અંતર્લોચન ઉઘડ્યાં છે.

૩ વાચકજ્ઞાનીની સિદ્ધિ થતી નથી તે વિષે કહે છે: પરા ઈ૦—પરા
 (મહા કારણ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં આનંદનો અનુભવ માત્ર બતાવી
 શકાય છે) પશ્યંતી (કારણ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં અજ્ઞાનનો અનુભવ માત્ર
 બતાવી શકાય છે), મધ્યમા (સૂક્ષ્મ દેહ સંબંધી વાણી-જેમાં સ્વપ્નનો
 અનુભવ બતાવી શકાય છે-જે મનોમય વર્ણાત્મક ઉચ્ચારી શકાય છે),
 વૈષ્ણરી (સ્થૂળ દેહ સંબંધી વાણી-જે કંઈ તાત્કાલિકસ્થાનથી વર્ણાત્મક ઉચ્ચાર-
 રી શકાય છે), એ ચારે પ્રકારની વાણીઓ તો માત્ર વાતું (વાતો) લાવે છે
 એ ચારેવડે વર્ણન માત્ર થઈ શકે છે, પણ જ્યાં મન અને વાણી જઈ શકતી
 નથી ત્યાં વિહંગમ પુરૂષ (વિહંગમ માર્ગે જનારા—જીવન્મુક્ત પુરૂષ) મળ્યા
 છે—તેઓ તો મનવાણીને અગમ્ય એવા આત્મપદને પામેલા છે.

૪ જેને ઈ૦—જે જીવન્મુક્ત પુરૂષોને ધ્યેય (ધ્યાન કરવા યોગ્ય વસ્તુ)
 અને ધ્યાતા (ધ્યાન કરનાર પુરૂષ) એવું દ્વૈત—એપણું છે નહિ, પણ જે
 તદ્દરૂપ (આત્મરૂપ) કહેવાય છે. તત્ત્વદર્શી ઈ૦—તત્ત્વદર્શી પુરૂષો નિરંતર પોતા-
 ના અંતરને વિષે ઉપનિષદો ગાય છે—ઉપનિષદ્ધારા બ્રહ્મતું કથન કરે છે.

૫ જીવન્મુક્તની સમતા વર્ણે છે: સન્માન ઈ૦—જેને સન્માન અને

જેને નિર્ગુણપદ નિશ્ચે થયું એક, અનન્યભાવેરે;
 સંઘ ત્યાગી સદા સુખિયા જન્મ, મર્ણુમાં ના'વે રે. એવાં ૬
 આવા મુક્ત જે મળે તો મન, ઠીક ઠેરાવે રે.
 તો અગમ નિગમને તે સુગમ દેખાડે, ભવપારકરાવે રે. એવાં ૭
 જેને બંધ ને મોક્ષ મટી ગયા આપ, ઇચ્છાએ આવે રે;
 એવા ભોજલ વેત્તા બ્રહ્મના અંતે, બ્રહ્મ સમાવે રે. એવાં ૮

પદ. ૩ જી.

એક સમે કાંઈ ઉદ્ધવજીને, કહે છે કૃષ્ણ મોરાર રે;
 વેગે પધારો વ્રજમાં મુને, સાંભરી નૌતમ નાર રે. એકં ૧
 સોપરી રથ સાબધો કીધો, બેશીને નીકળ્યા બાર રે;
 પવન વેગે પો'ચતા હવા, ગોકુળિયા મોઝાર રે. એકં ૨
 પ્રભાતે ગોપી પૂછ્યા લાગી, કોણ છે નંદદાર રે;
 કૃષ્ણ સમાચાર સાંભળી આવી, ઊભિયું ધરોધર રે. એકં ૩

નિરાદર એ બંને સમ તોલે (સમાન) છે અને કોઈ ચંદન ચઢાવે કે છાર
 (રાખોડી-ધૂળ) ચઢાવે તે પણ સમતોલે છે. દેહ ઈ—તેમને દેહ છે એમ
 છતાં તેઓ વિદેહ (દેહ રહિત) છે એમ જાણવું; કેમકે તેમને મતે બ્રહ્મવ્ય-
 તિરિક્ત કાંઈ ન હોવાથી કાંઈ આવતું નથી—કે જનું પણ નથી—મરતું નથી
 કે જન્મતું નથી—ઉત્પન્ન થતું નથી કે વિનાશ થતું નથી.

૬ જેને ઈ—જેને એક નિર્ગુણ પદનો અનન્યભાવે નિશ્ચય થયો હોય
 એક નિર્ગુણ (સત્વાધિ ઉપાધિ રહિત બ્રહ્મ વિના બીજું) કાંઈ છે નહિ એવો
 જેને નિશ્ચય થયો હોય, તે સંઘ (પંચકલેશાદિ સમુદાયને—અથવા સંસારીઓ-
 ના સમુદાયને) તજીને સદા સુખીઆ થાય છે તે ફરીને જન્મ મરણમાં આવ-
 તા નથી—ફરી તેમને જન્મવા મરવાનું મટી જાય છે.

૭ અગમ નિગમ — આગમ (શાસ્ત્ર) અને નિગમ (વેદ)નો અર્થ તે
 સુગમ (સારી રીતે સમજાય તેમ) દેખાડે. અથવા અગમનિગમ — બૂતભ-
 વિષ્ય બંધું કહી દેખાડે. ભવપાર કરાવે—સંસાર સમુદ્રને તરાવે.

૮ બંધ — સંસારરૂપ. બ્રહ્મ સમાવે — બ્રહ્મમાં સમાય.

૧ નૌતમ—સુંદર-અતિ ઉત્તમ. ૨ સોપરી — સર્વોપરી. સાબધો—તૈયાર
 ('સાવધ') હપરથી. ૩ ઊભિયું—ઊભી રહીઓ, ધરોધર—ધરોધરથી.

ગદગદ કંઠે ગોપિયું બોલી, લોચન ભરી વાર રે;
કાગળ અમને કહી સંભળાવો, આળસો મા લગાર રે. એકં ૪
વળતા ઉદ્ધવ એમ બોલ્યા તમે, સાંભળો સમાચાર રે;
બોજલના સ્વામી કે'જોગ લિયો તો, દિલમાં હોય દિદાર રે. એકં ૫

પદ. ૪ થુ.

ઉદ્ધવજી ભલે આવિયા રે તમે, સારો સંદેશો લઇ રે;
હરિકેરા હાથનો તમે, કાગળ લાવ્યા સહી રે. ઉદ્ધવં ૧
એ માન્ય લખ્યું તે અમે કરશું, જોગણ થાશું નહ રે;
કુબ્જકેરા અંગની મૃગ-છાલા જાજો દબ રે. ઉદ્ધવં ૨
ભગવાં પે'રીને ભજન કરશું, વનમાં જાશું વધ રે;
જાદુગારી જે મળી મારું, કાળજી કાઢી ગઇ રે. ઉદ્ધવં ૩
ભંભેરી જેણે બોળવી રાખ્યા, ભૂધરજીને ભઇ રે;
તે દહાડાના ત્રિકમજી ફરી, વનમાં આપ્યા નહિ રે. ઉદ્ધવં ૪
અમે અળખાએ આમ ન જાણ્યું, ને વાટડી જોતી રહી રે;
માવજી વિના મેળવ્યાં રહ્યાં મારાં, મોઢાં મૂલાં મહી રે. ઉદ્ધવં ૫
પ્રાણપતિશુ પ્રીતિ બુધાણીને, થાવી હતી તે થઇ રે;
બોજલના સ્વામીને જઈને કે'જો જો, શું આવ્યા'તા કહી રે. ઉદ્ધવં ૬

૪ વાર-પાણી. ગોપિયું- ગોપીઓ. આળસો મા-આળસ કરશે નહિ
-આનાકાની કરશે નહીં.

૫ બોજલ ઇં-બોજલના સ્વામી કૃષ્ણે એમ કહ્યું છે કે જો તમે જોગ
લિયો-જોગ ધારણ કરો-અંતદષ્ટિ કરો તો તમને તેના દિદાર (શરીરનાં દર્શન)
દિલમાં જ હોય-થાય. પદ્મનું તાત્પર્ય એ છે કે ગોપીઓ જોવો પ્રેમ થવા પછી
ધ્યાન કરનારને હરિનાં દર્શન હૃદયમાં જ થાય છે.

૨ એ ઇં-એ લખ્યું છે તે અમે માન્ય કરશું, એ અન્યથા. કુબ્જ ઇં-
જોગણ તો થઈએ પણ મૃગછાલા જોઈએ માટે 'કુબ્જના અંગની મૃગછાલા
આપી જાજો,' એમ કહીને ગોપીઓએ કુબ્જ પ્રતિ સપત્નીપણું બતાવી આપ્યું
છે. ત્રીજી કડીમાંના 'જાદુગારી ઇં'— વચનથી એ વાતને ટેકો મળે છે.

૩ જાદુગારી — (કુબ્જ). ૫ મા'વજી—કૃષ્ણજી. મહી-દહી.
૬ થાવી ઇં—થવાનું હતું તે થયું-બનવા-કાળ તે બન્યું.

૫૬. ૫મું.

ઉકવજ મેલ્યાં એકલાં રે હવે, કેમ કરી રે'વાય રે;
વિજ્ઞેગિયાની વારતા બીજા, ક્રિયા આગળ કે'વાય રે. ઉકવ૦ ૧
ગોકુળિયું તો ગોવિંદ વિના, ખોરડ ખાવા ધાય રે;
જીવાણુ વિના જીવણું એ તો, જીવગ સમો દિન જાય રે. ઉકવ૦ ૨
ત્રેહેવતીને વિવાદ ન સૂઝે જેના, દિલમાં લાગણુ દા'ય રે;
પ્રીતવજોયાં પ્રેમદા જેના, વાદમાં લાગલ ધાય રે. ઉકવ૦ ૩
અમે સાના મેવા લાવતાં વાહાલો, ખાંતે કરીને ખાય રે;
વચને વારતાં વિકલો જો જો, જાણતા નહિ નંદરાય રે. ઉકવ૦ ૪
શીદ આવો છો શેરીએ અમને, કે'તાં જશોદા માય રે;
મોહનજીને મળવા ખાતર, કરતાં કોટિ ઉપાય રે. ઉકવ૦ ૫
મળવા ખાતર મા'વને જતાં, ગોંદરે દો'વા ગાય રે;
બોબલના સ્વામીને ભેટીએ ત્યારે, આનંદ ઉચ્છવ થાય રે. ઉકવ૦ ૬

કીર્તન.

૫૬. ૧ લું.

તારું મુંદર વદન નીહાણું રે, વા'લા રે,
નીરખું નંદજીના લાલા રે. ટેક
જગૃત સ્વપ્ન મુગ્ધિતમાં હું તો,

૨ ખોરડ-ધર. ૩ ત્રેહેવતી-વિરહ વતી. લાગણુ-જાગ્યો. દા'ય-દાહ
-અગ્નિ. પ્રીતવજોયાં-પ્રીતિના વિચ્છેદ (વિરહ) વાળાં. પ્રેમદા (પ્રમદા)-
સ્ત્રી-ગોપીઓ. જેના ધન-જેના વાદમાં ધાય (ધા) લાગલ (લાગેલા) છે.
અર્થાત્ અમે તમારી સાથે વાદ થું કરીએ ? કૃષ્ણના વિરહથી અમારા
વાદમાં ધા લાગ્યો છે. અમારો વાદ નાશ પામ્યો છે-ગોવિંદનું ચલણું અમને
ગમતું નથી.

૪ સાના-જાના. વચને ધન-વિકલને અમે વચનથી વારતાં કે જો જો,
નંદરાય જાણે નહિ. ૬ ગોંદરે-પાદરે. ઉચ્છવ-ઉત્સવ.

- મૂર્તિ મનોહર ભાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૧
- તારું સુંદર વદન લાજ મરજદતું કાજ નહિ,
મારે હું તો પ્રેમેશુ પલવટ વાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૨
- લાડીલા તારાં લટકાં જોધને હું તો,
કામ કલ્પનાને વાડું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૩
- ચરણકમળ મારા ચિત્તમાં ચિંતવતાં,
હું તો ત્રિવિધ તાપને ટાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૪
- જોજો ભગત કહે ભાવે શુ ભજીએ,
તો અંતરમાં અજવાળું રે;
વાહાલા રે નીરખું નંદજીના લાલા રે. ૫

૧ સુષુપ્તિ—અજ્ઞાનમય નિદ્રિત અવસ્થા. સુષુપ્તિમાં જ્ઞાન હોતું નથી માટે મૂર્તિ ભાળવાનો સંભવ નથી, પણ આ સ્થળે સુષુપ્તિ જ્ઞાનમૂર્તિ સમજવી. સુષુપ્તિમાં થયેલા સુષુપ્તિ જ્ઞાન જાગૃત્તિને જણાય છે માટે તે સુષુપ્તિ તો છેજ અને એ સુષુપ્તિ એજ પરમાત્માતું સ્વરૂપ છે.

૨ સુંદર ઇન્દ્રિય—તારું સુંદર વદન (જોવાને) લાજ અને મરજદતું કાજ નથી. અર્થાત્ લૌકિક લાજ મર્યાદામાં રહેવારથી હરિ ભક્તિ તદ્રૂપપણે અનતીત થી કે તેને વૈરાગ્ય પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. પલવટ—છેડો નાખવો—કેડ બાંધવી.

૩ લટકાં ઇન્દ્રિય—ત્રિવિધ સૃષ્ટિની કૃત્તિ સ્થિતિ અને લય કરવા રૂપ લટકાં જોધને મને વૈરાગ્ય થઇ આવેછે અને તેથી મારી કાયકલ્પના શમીજાય છે. બીજો અર્થ સ્પષ્ટ છે.

૫ ભજીએ—શ્રવણ, મનન, નિર્દિધ્યાસન કરીએ તો અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી અજવાળું થાય.

પદ ૨ જી.

ભૂધરભક્તિ સદા મન ભાવે રે, વા'લો રે નંદ ઘેર ધેનુ ચરાવે રે. ટેક.	
અકળ સ્વરૂપ અખંડ અવિનાશી તે, ગૌધન કે સંગ આવે રે; વાહાલો રે નંદઘેર ધેનુ ચરાવે રે.	૧
કોટિ કોટિ પ્રહ્લાંડકેરો કરતા, તાકું જશોમતિ ગોદ ખેલાવે રે; વાહાલો રે નંદઘેર ધેનુ ચરાવે રે.	૨
શુક શારદ નારદ જશ ગાવે તે, હરિ વિનતાને હાથ વેચાવે રે; વાહાલો રે નંદઘેર ધેનુ ચરાવે રે.	૩
શિવને વિરંચી જાકો પાર ન પાવે, તે ઉચ્છિષ્ટ આહિરનું ખાવે રે; વાહાલો રે નંદઘેર ધેનુ ચરાવે રે.	૪
શેષ સહસ્ર મુખ રટત નિરંતર, જાકું નિગમ નેતિ નેતિ ગાવે રે; વાહાલો રે નંદઘેર ધેનુ ચરાવે રે.	૫
ભોજ ભગત કહે ભાગ્ય જો જો,	

૧ આ પદનો વેદાંત પરત્વે અર્થ કરવો હોય તો ભૂધર-પરમાત્મા, નંદ-અહંકાર, યશોમતિ—બુદ્ધિ, ગૌધન—ઈંદ્રિયો, વિનતા (ગોપીઓ)-મનની વૃત્તિઓ, એમ કલ્પના કરવાથી સુગમ થઈ જશે. આત્મા અહંકાર-વડે જીવ ભાવને પામે છે અને પછી તેની આરાધી ધેનુરૂપ ઈંદ્રિયોને ચરાવે છે-પુષ્ટ કરે છે. તે જીવને બુદ્ધિ રમાડે છે તેમ રમે છે, મનોવૃત્તિરૂપી ગોપીઓ તેને નચાવે છે અને પોતાનો કરીને વેચે છે.

૫ નિગમ-વેદ. નેતિ નેતિ-નહિ, નહિ, એ પ્રમાણે-જો જોષ્ટ શકાય—સાંભળી શકાય કે કંઈપી શકાય તે બ્રહ્મ નથી.

બ્રજવાસીને લાડ લડાવે રે;
વાહાલો રે નંદધેર ઘેનુ ચરાવે રે.

૬

૫૬ ૩ જી.

કાંઈ કામ ન સુઝે માડી રે,
મોહનમાયા લગાડી રે. ટેક
હું તો સુતી'તી અપને જીવનમાં,
વાહાલો મધુરીશી મોરલી વળાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૧

શુદ્ધ શુદ્ધ જૂલી મારી મુરતિ લોભાણી,
હું તો કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરતી દોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૨

છખીલા સાથે મારો સનેડો બંધાણો,
ચાલી સંસારની લાજ સર્વે છોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૩

સહુ સાથે પ્રીતિ મેં તો સામટી ત્રોડી,
એક જંગના જીવન સાથે જોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૪

અધ ઘડી મન મારું અળગું ન થાયે,
જેમ ચકોરે મુરતાને ખોડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૫

અણુ તેડ્યો આવે મને પરાણે ખોલાવે,
વાહાલો દર્શન દીધે દાઢી દાઢી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૬

પ્રીત કરે તેના કેડ ન મેલે એવો,
છખીલો છેલ અનાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૭

૧ અપને-પોતાના. ૨ શુદ્ધ-શુદ્ધ-શુદ્ધ શુદ્ધ. મુરતિ-મનોરતિ. ૩ સ-
નેડો-સ્નેહડો-પ્રીતિ. ૪ ખોડી-ખોડીલી કરી. ૫ કેડ-કેડો.

બોબો ભગત કહે ગુરૂ પરતાપે,
વાંલે વનમાં રાસ રમાડી રે;
માડી રે મોહન માયા લગાડી રે.

૮

૫૬ ૪ થું.

સંગે પલસી રહી વ્રજનારી,
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી. ટેક.
સુરનર મુનિકેશ સ્વપ્નમાં નાવે,
તુકું ગ્વાલન દેત હે ગારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૧

વેદ નિષેધ કરી એવી નારી,
તો એ રહી કૃષ્ણ કારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૨

તરણીના તત્વમાં ખ્રિષ્ણા જેવા જૂથ્યા,
જેણે વેદ તો મેલ્યા'તા વિસારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૩

જીવતિ કે જીવ્ય વિચે મનમોહન,
વાહાલો ત્રિકમ લેત હે તારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૪

દેવના દેવ ત્યાં દીન થયા છે,
એવી પ્રીતકી રીત હે ન્યારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૫

૧ વિલસી-શોભી. સુર-દેવ. નર-મનુષ્ય. તુકું (તોકો)-તને.
ગ્વાલન-ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓ. ગારી-ગાળ.

૨ કારી ધૃ-હે કૃષ્ણ તોય તારે તો કારી (કાળી) કુળમ રહી-તે
એને તણ નહિ. ૩ તરણીના તત્વમાં-સ્ત્રીના મોહમાં. જૂથ્યા-સરસ્વતી
પાછળ દોડ્યા ત્યારે.

૪ તારી-તાળી. ૫ દીન-આધીન (ગોવાલજીને). ન્યારી-જૂદી.

ઋષિપત્નિ હરિરૂપ લોભાણી,
ઝોલ્યા ઝટકી રહ્યા આચારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૬

અરસ પરસ આનંદધન વરસત,
વા'લો વિહરત કુંજ વિહારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૭

ભોળે ભગત કહે ગુરૂ પરતાપે,
વા'લો ભૂધર સદા પ્રહ્લ્યાચારી રે;
વનમાં રે ખેલે ગિરધારી.

૮

ધોળ.

૫૬ ૧ છં.

મ્રેં તો પેહેરી પટોળી પ્રેમની નિશાની નિત્યે રે;
વાહાલો આવી વશ્યા મારા ઉરમાં પૂર્વની પ્રીતે રે.

૧

સખી સ્નેહ બંધાણો મારે શામશ્ય મોહનને મળવા રે;
વા'લો વિદ્યા ન મેલે વિદ્યલો છખીલો છળવા રે.

૨

હું તો વેગે લેઉં હરિનાં વારણાં લક્ષ્મીવર લાધ્યા રે;

૬ ઋષિપત્ની—કૃષ્ણે જ્યેમની પાસે ખાવાનું માગવા ગોપને મોકલ્યા હતા તે. ઝોલ્યા આચારી (યજ્ઞ કરતા હતા તે આચારવિચારવાળા ઋષિઓ) ઝટકી રહ્યા છે—હરિને પામ્યા નહિ.

૭ આનંદધન—આનંદ રૂપી મેધ. વિહરત—વિહાર કરે છે. ૮ પ્રહ્લ્યાચારી—ગોપાંગનાઓ સાથે રમતાં છતાં કૃષ્ણ પ્રહ્લ્યાચારી હતા એ વાત ભાગવતાદિકમાં પ્રસિદ્ધ છે. આત્મજ્ઞાન પરત્વે, સંસારમાં અભિમાન છોડીને સ્વધર્મ માત્ર સમજીને કાર્ય કરનારને તે તે કાર્ય બંધનરૂપ થતાં નથી, એવી શિક્ષા આવડે ભોળે આપે છે.

૧ પ્રેમની નિશાની—પ્રેમ રૂપી કેદની પટોળી. પૂર્વની પ્રીતે—પૂર્વના સંસ્કાર બળથી. ૨ વિદ્યા—હગવિદ્યા.

- મારા મનના મનોરથ પૂરિયા બહુ પ્રીતે મન બાંધ્યો રે. ૩
- એવાં કુંડળ લળટે કાનમાં મેં તો દેવને દીઠા રે;
- મારે મંદિર પધાર્યા મા'વજી પલંગ પર બેઠા રે. ૪
- હું તો હિંચોળું દારીએ હીરની સેજલડીએ સૂતા રે;
- મને કીધી સમોતી સંસારમાં જીવન સામું જોતાં રે. ૫
- સખી ચરણ નિહાળ્યા મારા શામના અંતરની આશે રે;
- મેં તો ગુંજ કરી ગોવિંદશુ મારા પિયુજની પાસે રે. ૬
- મેં તો અમર ધાણીને ઝાળખ્યા ચરણે શિરનામી રે;
- મારે રોમે રોમે હરિ રમી રહ્યા કાણુ નહિ ખામી રે. ૭
- એવી મે'ર કરી છે મુજ ઉપરે હું પૂર્ણ સુખ પામી રે;
- એવા ગુરૂને પરતાપે આવી મળ્યા ભોળ ભક્તનો સ્વામી રે. ૮

૫૯ ૨ જી.

- મારું મન મોહન સાથે મોહ્યું રે;
- નિદ્રામાંથી જાગી જીવન સામું જોયું રે. ૧
- કાખ્યાં મારાં કોટિ કરમ અપરાધ રે;
- હૂંટ્યો ત્યારે દૈવરેતણો વિખવાદ રે. ૨

૩ બહુ ઇન્—બહુ પ્રીતથી તેને મેં મનમાં બાંધ્યો છે. ૫ સમોતી—સન્માન પામતી. ભાગ્યશાળી.

૬ અંતરની આશે—હૃદયમાંની ઇચ્છાથી. (ઉપલક્ષ—મન વિના નહિ) ગુંજ—ગુણ વાત—છાની વાત. પિયુજ—(ગોવિંદ).

૮ ગુરૂને પરતાપે—ગુરૂની કૃપાથી આત્માનો અનુભવ થવાથી જે સુખ આપ છે તેનું આ પદમાં વર્ણન છે. મુમુક્ષુબુદ્ધિ એ સ્ત્રી છે; આત્મા એ ગોવિંદ છે; આત્માનંદનો અનુભવ એ તેની સાથે રમણ છે.

૧ નિદ્રા—સંસારની મોહરૂપી નિદ્રા. જીવન સામું જોયું—આત્મજ્ઞાનની સન્મુખ થયો. કાખ્યાં ઇન્—જ્ઞાનરૂપી અગ્નિવડે અનેક જન્મનાં પાપ બળી જાય છે એમ શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે. “જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધકર્મણિ”—ગીતા.

૨ હૂંટ્યો ઇન્—દૈવ (પૂર્વકૃત કર્મના યોગ) થી ઉપજેલો વિખવાદ હૂંટ્યો.

ગુરુજીએ સાન કરી સમજાવ્યા;	
મહામંત્ર શ્રવણે લઇને મુણાવ્યા.	૩
મહા હુવે મરણ જન્મની મેળ રે;	
એ નામથી નાસે પિયન અનેક રે.	૪
ઘડીએ ને વારે પળમાં પ્રભુને સંભારે;	
આવે રૂઠો જાય છે જોતાં જમ વારો.	૫
પતિવ્રતા નારીને પિયુની વરમાળા;	
હવે હું તો ચરણ નહિ છોડું છોગાળા.	૬
રણમાંથી રામે ઈંડ પક્ષીનું ઉગાર્યું;	
ભજન વિના કુળે કૌરવનું સંહાર્યું.	૭
મૃગને વનમાં અંતકાળે હરિએ ઉગાર્યો;	
સુધન્વાને તેલની કદામાંથી તાર્યો.	૮
અજભીલ અધમના કર્મને કાપી;	
બોજલ ભડિત કરતાં અભેપદ આપી.	૯

૫૬ ૩ બું.

નંદધેર નાખત ગડેરે નિશાન;	
અવતરિયા છે પુરુષોત્તમ જીવનપ્રાણ.	૧

૩ સાન-પરદેશ રૂપી. મહા ઈન્-કાન આગળ લઇને-ધરીને મહામંત્ર
“ બ્રહ્મસત્યં જગન્મિથ્યા જીવો જહૈવનાપર ” એ અર્થનો.

૫ પ્રભુને સંભારો-આત્મજ્ઞાનનું મનન કરો. જમવારો-જમના હાથ-
માં પડવાનો વારો આવી સારી રીતે જતો રહેછો! ૬ પતિવ્રતા-શ્રદ્ધાને
વિષે દૃઢ પ્રતીતિવાળો મુમુક્ષુ.

૭ રણમાંથી-યુદ્ધ ભૂમિમાંથી. ભગદત્તના હાથીની ઘંટાતળે પક્ષીનાં ઈંડાં
દયાયાં હતાં અને તે પછી ધણા દિવસ યુદ્ધ આદ્યું પણ તે ઘંટનું રક્ષણ પામી
ઉગર્યાં હતાં એ વાત પ્રસિદ્ધ છે.

૮ મૃગને ઈન્-પાર્શ્વેની સાપ કરડવાથી તે મુઓ અને મૃગ ઉગર્યો.
સુધન્વાને તેલ કદામાંથી ઉગાર્યો હતો એ વાત સુધન્વાખ્યાનમાં પ્રસિદ્ધ છે.
અજભીલ-ભાગવતમાં એની કથા પ્રસિદ્ધ છે.

ધન્ય ધન્ય નંદરે જશોદાનો જયો;	
લીલા તો ગોકુળિયે લઇ આવ્યો.	૨
મંદિરિયામાં મુખરે જોવાને મોરારી;	
આવી છે કાંઇ વ્રજ ગોકુળની કુમારી.	૩
જોતાં દીસે ઝગમગ જ્યોતિ સ્વરૂપ;	
પ્રગટિયા છે ચૌદ ભુવનનો ભૂપ.	૪
દીઠા નજરે ખેમકુશળ હરિના ખ્યાલ;	
તે દીની હુંતો નરખીને થઈ સૌ ન્યાલ.	૫
હરિ સામે હુરમત રાખોની સાચી;	
ચરિત્ર વરાણવીએ વ્રજવાસી.	૬
સખી ઇંદ્ર ખલ્લને અંશે થાય;	
કારણરૂપ કળયું રે કેનું નવ જાય.	૭
જૂડે ગ્રાહ્યો ગગરે સાગરમાં છોડાવ્યો;	
ભોજલનો સ્વામી ભજતાં અભેપદ પાચો.	૮

પદ ૪ થું.

આજ મારે હૈડે હરખ ન માય;	
મારે ઘેરે આવ્યા ગોકુળિયાનો રાય.	૧
સખી મેં તો નિરખ્યા જગનો આધાર;	
જાણ્યું રવિ પ્રગટ્યા કોટિ હજાર.	૨

૨ જયો (જાત:)—પુત્ર. ૪ જ્યોતિસ્વરૂપ—તેજોમય રૂપ. ૫ દીની—દિવસની. થઈ સૌ (થઈ હૈ)—થઈ છું.

૬ હુરમત—લાજ. વ્રજવાસી—વ્રજવાસીનાં. ૭ સખી ઇં—હે સખી ! ઇંદ્રનું સુખ પણ ખલ્લના કોષકે અંશ ભાગ બરોબર છે, એ ભાવ છે. કારણ રૂપ—અઐહિક રૂપ—કલ્યામાં ન આવે એવું. અથવા, જગતના આદિ કારણ ખલ્લનું એ રૂપ કોઈના કલ્યામાં આવતું નથી.

૮ જૂડ—મગરને મળતું જળચર પ્રાણી. મગરે પકડેલા હાથીને હરિએ છોડાવ્યો હતો. એ કથા ભાગવતમાં પ્રસિદ્ધ છે.

સખી મારી સેજે પધાર્યા જહુવીર;	
સખી મારું સકોમળ કીધું શરીર.	૩
પામી હું તો અકળ અમર ભરથાર;	
સખી હું તો વરી છગિં વારંવાર.	૪
નિશ્ચે કીધો નંદના કુંવર સાથે નેડો;	
હવે નહિ છોકું છળીલાનો છેડો.	૫
સખી મારા કાખ્યા છે કર્નના કાટ;	
સખી મારી સુરતી પોહોચી છે અઘાટ.	૬
સખી ગુરૂએ સામા બતાવ્યા છે શામ;	
એમ કાંઇ બોલ્યા છે ભોજલરામ.	૭

પદ ૫ મું.

પ્રથમ પૂજિયે દેવ ગણેશ કે ચરણે લાગિયે જરે;	
દેજે ભક્તિ શ્રીભગવાન ભોળે મન માગિયે જરે.	૧
રીઝે મહાવૃત્તિમાં મહારાજ ભરમે ભૂલાં કાં ભડો જરે;	
છોડો દેહતાણું અભિમાન આ પિંડ છે પરપોટડો જરે.	૨
તમે કરામત દેખો દેવ આત્મા અંતઃકરણમાં જરે;	
પ્રગટ કરીએ સંતુની સેવ ન વરતિયે વરણમાં જરે.	૩

૩ સકોમળ—સુકોમળ. ૫ નેડો—નેહડો—રનેહડો—રનેહ. ૬ અઘાટ—ઘાટ (ઝોવારા) ની પેલી પાર—અનંત બ્રહ્મને વિષે. સુરતિ—મનોવૃત્તિ ૭ સામા—પ્રલક્ષ. પ્રલક્ષ આત્મજ્ઞાન થવાથી કર્મ નાશ પામે છે એ આ પદનું તાત્પર્ય છે.

૨ મહાવૃત્તિ—પરમાત્માની સાથે એકતાનપણું. મહારાજ—પરમાત્મા. ભડો—ભટકો—ભીડો. ૩ કરામત—કળા. તમે દેવ (પરમેશ્વર)ની કરામત તો જુઓ, કે આત્મા તો અંતઃકરણમાંજ છે. બાહ્યર શું શોધો છો? પ્રગટ ૪૦—સંતો એ પરમાત્માનું પ્રકટરૂપ છે, માટે પરોક્ષ દેવને પૂજવા પડ્યા ચૂકીને પ્રકટ સંતોની સેવા કરવી, અને વરણમાં ન વરતવું—વર્ણાશ્રમના અભિમાનમાં તણાવું નહિ. કેટલાક જોય વરણનો અભિમાન રાખી હિતરતી

ગાયું ગુરૂને પ્રતાપે નિજનામ સૂધુ મન સમજવવા જરૂર;
ભોજલ ભરોસે મળશે ભગવાન આતમને ઉગારવા જરૂર. ૪

પદ ૬ કું.

જોગી જંગમને શરભંગી સાધુ જીવન સામું જોઈ રહ્યા જરૂર;
અને અનંત જન્મની આશ મુનિવર મથો મોહી રહ્યા જરૂર. ૧
ચૌદ વિદ્યાને શબ્દ બોલે ચાર આ હૃદ માંહી આચરે જરૂર;
બેદ ભક્ષાતણો છે ભવપાર અનુભવ તો આઘો ફરે જરૂર. ૨
નથી નીલો પીજો મારો નાથ ધરીને જોજો ધ્યાનમાં જરૂર;
એ તો ખૂઝવ્યું છે આવનવાર, સમજવ્યું છે સાનમાં જરૂર. ૩

વરણના પુરૂષો સંત થયા હોય તેમને માન આપતા નથી તેમને શીખામણ આપવાને આ વચન બોલે કહેલું છે.

૪ નિજનામ—પોતાનું નામ—આત્મ સ્વરૂપ. સૂધુ—સરળ રીતે. આતમને—આત્માને.

૧ શરભંગી—શડભંગી પંથના સાધુ. સાધુ—સાધુ. જીવન—પરમાત્મા સામું જોઈ રહ્યા—તેને પ્રાપ્ત કરવાની વાંચ્છના કરી રહ્યા છે. (તોપણ તેમને તે પ્રાપ્ત થતા નથી). અને ઈ—અને તેમને અનંત જન્મથી હરિ મળવાની આશ છે, તેમજ મોટા મુનિઓ પણ યોગ સાધનાદિક સાધનોથી મથીને તેના નામ પર મેહી રહ્યા છે—અથવા તેની માયામાં મોહ પામી રહ્યા છે.

૨ ચૌદ વિદ્યા—ચાર વેદ, છ વેદાંગ, મીમાંસા, ન્યાય, ધર્મશાસ્ત્ર, અને પુરાણો. ચાર—પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી, એ ચાર પ્રકારની વાણી. એ સર્વ જે શબ્દ બોલે છે તે આ (લૌકિક) હૃદમાં રહીને આચરે (ઉચ્ચરે) છે. બેદ ધ—પણ ભલા (સાચા જીવન્મુક્ત)નો બેદ તો ભવ (સંસાર)ની પાર છે, અને જેને ‘અનુભવ’ કહે છે તે તો એ વાણીથી આઘોજ ફરે છે—મતલબ કે અનુભવ ગમ્ય પરમાત્મસ્વરૂપ વેદ વિદ્યાઓના કે પરા વગેરે વાણીના કથ્યામાં નથી આવી શકતું. સંસારીની કોઈ પણ કલ્પનામાં તે આવે એવું નથી.

૩ નીલો કે પીજો આત્મા નથી—રંગ રહિત નિરાકાર છે. ખૂઝવ્યું.

જેને ઉઠી અંતરમાંથી લે'ર નામ રૂપી નિરમળી જીરે;
બોજલ હશે જેને ગુરૂનો પ્રતાપ એ પ્રિછશે પાધરી જીરે. ૪

પદ ૭ મું.

એ તો છાંડયાં છે સરવે સુખ નગારાં નિત્ય ગડે જીરે;
એતો અધર થયા અસ્વાર કે ઘોડલે નહિ ચડે જીરે. ૧
જેને મૂળગો લાધ્યો મર્મ અવાસે નહિ અડે જીરે;
નર નરકાદિક છોડાઈ કે પાછા નહિ પડે જીરે. ૨
જેને પ્રગટ્યો છે પરમ પૈરાગ કે ભીતર દમ જીરે;
જેણે ભાળ્યો મરાણનો ભય કે વધુ નહિ વળે જીરે. ૩
એને નહિ રે નગરને નહિ નેહ સગાઈયું ત્રૂટિયું જીરે;
બોજલ મનવા ભયા રે ઉદાસ કે વૃત્તિયું ખૂટિયું જીરે. ૪

છે-સમજાવ્યું છે. આવનવાર-અર્થાત્ ઘણીવાર. સાનમાં-પરાક્ષ રીતે-દૃષ્ટાંત વગેરેથી.

૪ નિર્મળી-નિર્મળ-રમ્યતમ આદિક ગુણ રહિત. પાધરી-તરતજ પ્રીછશે. શું?—નામરૂપી જોહેર.

૧ તીવ્ર વૈરાગવાળાનું લક્ષણ આ ધોળમાં બતાવ્યું છે: એ તો ઇ—એમણે તો સર્વે સુખ છાંડ્યાં છે. અને એમને ત્યાં તો નિત્ય નગારાં (અનહદ નાદરૂપી) ગડે (ગડગડે છે). એ તો અધર ઇ—ચિદાકાશમાં ચિદાકાશરૂપી ઘોડે જે ચઢ્યો છે તેને લૌકિક ઘોડે બેસવાની વૃત્તિ રહેતી નથી.

૨ મૂળગો ઇ—જેને આદિ કારણ હાથ લાગ્યું છે તે લૌકિક અવાસ (ધર)ને અડશે નહિ. નર ઇ—જે નરને નરકાદિક છોડાઈ ગયાં છે—જેને સ્વર્ગ નરક મટી ગયાં છે અથવા નરકરૂપ સ્ત્રી આદિક વિષયોને જેણે તજ દીધા છે તે તેમાં પાછા પડશે નહિ.

૩ ભીતર ઇ—જેનાં અંદરથી દમ (શ્વાસ) જીરે છે—શ્વાસોચ્છ્વાસની ગતિ જેણે બંધ કરી છે, જેણે ઇ—જેણે મરાણનો ભય ભાળ્યો છે—માણસને માથે મોતનો ભય છે એમ જેણે જાણ્યું છે તેનું વધુ (શરીર) ફરીને સંસાર તરફ વળશે નહિ.

૪ સગાઈયું—સગાઈઓ. મનવા-મન. ઉદાસ-તટસ્થ. (સુખ દુઃખા-

પદ ૮ મું.

ઠેરાણું સતપુરૂષનું ચિત્ત શુરાહંદા શિષ્યમાં હરે;
 જેણે સુણીઆ છે શબ્દ નિશાન તરવેણીના તીર્થમાં હરે. ૧
 પરાણે ભાળ્યો પુરૂષનો ભેદ સમજાવે ગુરને ગોરખો હરે;
 તેનું ધરી લિયો ઉનમુન્ય ધ્યાન અંતરમાંથી આગળો હરે. ૨
 દેખો દાદશ આંગળ દેવ ધણી દીસે ઢૂંકડો હરે;
 તેના મોઠા જાણે છે મર્મ રાખે હરિ રોકડો હરે. ૩
 અમને દયા કરો ગુર દેવ કાપીને કર્મ કર્મજો હરે;
 ભોજલ નિત્ય પ્રતિ વર્ષે નૂર નજરમાંથી નર્મજો હરે. ૪

દિથી વેગજો). વૃત્તિયું—મનની વૃત્તિઓ. ખૂટિયું—ખૂટી ગઇ છે. વિષય ઉપર મનની વૃત્તિઓ ઉપજતી નથી.

૧ ઠેકાણું ૪૦—સતપુરૂષનું ચિત્ત શુરાહંદા (અતિશુરા—વૈરાગ્યમાં શૂરા) શિષ્યમાં ઠેરાણું—દૃઢ છે. જે શિષ્યે ગુરુએ કહેલા શબ્દનાં નિશાન તરવેણી (ત્રિવેણી—ઇડા, પિંગળા અને સુષુમ્ણા નાડીઓનો જ્યાં સમાગમ થાય છે તે ભૃકુટિસ્થાનરૂપી) તીર્થમાં સુણિયાં છે—સાંભળ્યાં છે—તે સ્થળ માં મનોવૃત્તિ રાખીને ધ્યાન કરવાથી ગુરુએ કહેલા અનહદ નાદ આદિનું શ્રવણ થાય છે!

૨ પરાણે ૪૦—મુસિબતથી. પુરૂષનો—અહ્મનો. ઉનમુન્ય ધ્યાન—ઉન્મત્તી (પાંચમી અવસ્થા) રૂપ ધ્યાન—નિર્વિકલ્પ સમાધિ.

૩ દાદશ આંગળ ૪૦—શ્વાસ નાસિકામાંથી જે માર્ગે વહે છે તે માં જમાં નાસિકાના અગ્રથી ખાર આંગળ દૂર દૃષ્ટિની ધારણા કરીને ધ્યાન કરવું, તેથી તે ધણી (પરમાત્મા) ઢૂંકડો દીસે છે—પાસે દેખાય છે—તેનું જલદી દર્શન થાય છે! રોકડો—ઉધાર નહિ.

૪ કર્મજો—કર્મજો કર્મરૂપી કર્મજો કપાશે ત્યારે શું થશે? નિત્ય પ્રતિ ૪૦—ભોજે ભક્ત કહે છે કે તેથી નજરમાંથી નર્મજો (નિર્મળ) થવાય છે અને તેમાંથી નિત્ય પ્રતિ નૂર (તેજ) વરસે છે.

૫૬ ૯ મું.

સાચા સંતુલણા દિદાર સેવોની હરિ સુખમાં જીરે;
 તમો ચેતોને ચેતનહાર ચોરાશીના દુઃખમાં જીરે. ૧
 કુડા મત કોઇ નહિ આવે કેને કામ સતધર્મ લેધને ચાલજો જીરે;
 હુદે રાખોની દઢ વિશ્વાસ હરિજન હેતે હાલજો જીરે. ૨
 પ્રથમ કરીએ પરકપકાર આ તનને ઓઢવી જીરે;
 દિયોની દેવની માંડવિયે દાન ચારે ખાંણુ તો છોડવી જીરે. ૩
 પ્રકટ બાહારને ભીતર ભગવાન શામ ભાજે શામને જીરે;
 ભોજલ દિવાની દેખે એ દિદાર રોમે રોમે રામને જીરે. ૪

૧ સંતુલણા—સંતોના. દિદાર—દર્શન (કરીને). તમો ધૃ—ચોરાશી
 લક્ષ્મીભાગી જન્મવા મરવાના દુઃખમાં પડેલા ચેતનહાર (ચેતનારા) તમો
 ચેતો. અથવા, ચેતીને ચેતનહાર (સર્વ પ્રાણીને ચેતન આપનાર પરમા-
 ત્મા)ને ઓળખો.

૨ કુડા ધૃ—કુડા (અસલ-છળકપટ ભરેલા) કોઈ મત (માર્ગ.
 પંથ) કેને (કોઇને) કામ આવે નહિ, માટે સતધર્મ (સદ્ધર્મ) લેધને
 (તેને અનુસરીને) ચાલજો. તે સદ્ધર્મ બતાવે છે: હુદે ધૃ—તમે હુદે
 (હૃદયમાં) ઈશ્વરનો દઢ વિશ્વાસ રાખજો અને હરિજન (હરિભક્ત)
 સાથે હેતે-હેત કરીને હાલજો-ચાલજો-વર્તજો.

૩ ઓઢવી—આગળ ધરવી. પરોપકારમાટે આગળ ધરવી. દિયોની
 ધૃ—દેવની માંડવિયે (દેવને દરબારે) દાન દિયોની (આપોની), કેમકે
 તમારે ચારે (હુદ્દમિજન, સ્વેદન, અંડન, જરાયુજ) ખાણુ છોડવી છે
 (તજવી છે), અર્થાત્ દેવદારે પુણ્યદાન કરવાથી ચારે જાતોમાં જન્મ લેવો
 મટી જાય છે.

૪ પ્રકટ ધૃ—બાહાર અને ભીતર (અંદર) ભગવાન છે (તે વિના
 બીજું કંઈ નથી), અને શામ (આત્મા) શામને (અત્માને) દેખે છે
 અર્થાત્ જોનારો (દૃષ્ટા) અને જોવાનું (દૃષ્ય) એકજ છે. દિવાની—દિવા-

પદ ૧૦ મું.

જેને સુખની નથી કોય શુદ્ધ ધારણ લાગી ધરતીએ જરે;
 પરખીએ પુરૂષની મોટી મત્ય વચનમાંથી વર્તીએ જરે. ૧

ઠકર ઠેરવ્યા ઠીકઠીક મા'તમ કેમ મૂકશે જરે;
 જેને પ્રગટી પૂર્વની પ્રીત ચરણ કેમ ચૂકશે જરે. ૨

લીધા સતધર્મ ક્રિયાના કડતાળ પાંખુ વાઘને પુગિયા જરે;
 વાવ્યાં બહુ રે વિચારીને બીજ અમર થઇને ઉગિયાં જરે. ૩

નિગમને અગમ અગોચર અપાર હૃદયમાં લઈ રોપશે જરે,
 ભોજન ભક્તિતાણું એવું રૂપ ડોલરિયા જેમ દીપશે જરે. ૪

નાના જેવી દશાને જે પોહોએ તે બ્રહ્મના દેદારને પેખે. ભોજને ભક્ત કહે છે કે જે પુરૂષ બ્રહ્માનંદમાં મસ્ત હોય તે એ દિદાર (રૂપ)ને દેખે છે અને તે રોમે રોમ રામને દેખે છે—પરમાત્મા વિના અણુમાત્ર જગો ખાલી દેખતો નથી.

૧ જેને ઇ—જેને વિષયના સુખની કોઇ પ્રકારની શુદ્ધ નથી—વિષયસુખ મેળવવાનું બાન નથી તેનીજ ધારણા બ્રહ્મરૂપી ધરતીમાં લાગી છે. એમ જણવું. પરખીએ ઇ—એવા પુરૂષની મોટી મત્ય (મતિ)ને પરખીએ અને તેમને તેમના વચન ઉપરથી વરતીએ સુંદર કહે છે તેમ “ ધાન્યકોલે-ત્તપરાતેજાન્વો ” એમ બ્રહ્મજ્ઞાનીની પરીક્ષા કરી લેવી. વિશેષ પરીક્ષાનું સાધન બતાવે છે: ઠકર ઇ—ઠકર (ઠાકોરજી)એ તેમને ઠીકઠીક ઠેરાવ્યા છે તે પોતાનું માહાત્મ્ય કેમ મૂકશે ? અર્થાત્ મહાત્મા પુરૂષો પોતાનું માહાત્મ્ય નહિ તજે, એ તેમને ઓળખવાની નિશાની છે. લીધા ઇ—જેણે સદ્ધર્મરૂપી ક્રિયાના કડતાળ લીધેલા છે તેમને પાંખું વાઘ (પાંખો આવી) અને તે ઉડયા—બ્રહ્મલોકમાં વિહંગમ માર્ગે ગયા. વાવ્યાં ઇ—બહુ વિચાર કરીને જે ધર્મ-રૂપી બીજ વાવ્યાં છે તે અમર થઇને ઉગ્યાં—જ્ઞાનરૂપે પ્રાપ્ત થયાં. નિગમ ઇ—અગોચર એવા નિગમ (વેદ)અને અગમ (આગમ—શાસ્ત્ર)નો જ્ઞાન-રૂપી છાંડ સદ્ગુણ લેઇને હૃદયમાં (હૃદયમાં)રોપશે. ડોલરિયા—ડોલરનું ફૂલ.

પદ ૧૧ મું.

- જે દી કોખ્યો કૌરવ મંદિર માંહી, લાક્ષાગૃહે લગાડિયા હરે;
 તે દી પુંગાડયા પાંડવને પાર અંતકાળે ઉગારિયા હરે. ૧
- હરિજન આડા દીધા હાથ કૃપાસિંધુ કા'નજી હરે;
 ચાખ્યાં શવરીનાં જુડાં બોર મનાવીને માનજી હરે. ૨
- બહુનામી તેં ધર્યો પુદ્ધા અવતાર કળિયુગમાં કારમો હરે;
 વાલમ વેગે તે કરજે વા'ર સંતુની સંસારમાં હરે. ૩
- નિશ્ચે નિવારણ કરશે મારો નાથ ચોરાશીના શાપનો હરે;
 ભોજલ ભવનો ભાગ્યો ગુરૂએ ભય માયાકેરા માપનો હરે. ૪

૧ ઈશ્વરની ભક્તવત્સલતા વર્ણુ છે: જે દી ઇ- જે દિવસે કૌરવ (દુર્યો-
 ધન)મંદિર માંહી (પોતાના ઘરમાં રહીને). કોખ્યો અને પાંડવને લાક્ષાગૃહે (લા-
 ખથી રચેલા ઘરમાં)પૂરીને લગાડિયા(ખાળી મૂક્યા) તે દી (તે દિવસે)હરિએ
 પાંડવને (લાક્ષાગૃહમાં કરેલી યુદ્ધાદારા)પાર (ગંગા નદીની પેલી પાર) પુગા-
 ડયા (પોહોચાડયા). અને એવી રીતે તેમને અંતકાળે ઉગારિયા (ઉગાર્યા).

૨ હરિજન ઇ-હે કૃપાસિંધુ કાહાનજી! તેં હરિજન આડા હાથ
 દીધા-તેમને દુઃખ આવતાં ખાળ્યું. ચાખ્યાં ઇ- શવરી નામે ભીલડીનાં
 જુડાં (એડાં) બોર તે સ્ત્રીનું માન મનાવીને (તેને પ્રસન્ન કરીને) ચાખ્યાં
 -તેને ખુશ કરવામાટે ખાધાં.

૩ બહુનામી-ધણું નામવાળા. તેં ઇ-તેં કળિયુગમાં કારમો (માયાવી)
 પુદ્ધાવતાર ધર્યો-પુદ્ધ ધર્મ ચલાવનાર પુદ્ધ મુનિનો અવતાર તેં ધર્યો! વાલમ
 -વાહાલા! વેગે-વેગથી. વા'ર-મદદ. સંતુની-સંતોની.

૪ ચોરાશીના શાપનો-ચોરાશી લક્ષ યોનિમાં જન્મવારૂપ શાપ
 (દુઃખકારક હેવાથી). ભવનો-જન્મમરણરૂપ સંસારનો. માયાકેરા માપનો-
 માયાની મહત્તાનો.

પદ ૧૨ મું.

આજ તો આનંદ વરત્યો અપાર આવો અવસર આજખ્યો હરે;
તેમાં રતન અમૂલ્ય રામ પુરષોત્તમને પારખ્યો હરે. ૧
જેને ભક્તિનો ઉગ્યો ભાણુ ભુવનપતિ ભાણશે હરે;
તેને સ્વપ્ના અંતરનાં સુખ અંતરમાંથી આજણ્યાં હરે. ૨
ભવમાં ભાલા ! તમે બાંધીની બેઠ ભવસાગર બે ભાગવા હરે;
રાખો શામળિયાશુ સ્નેહ મુક્તિ હરિ કને ભાગવા હરે. ૩
જેણે ત્રિહિયાં છોગાળાનાં ચર્ણ હૃદયમાં હરખિયા હરે;
ભોજલ ભ્રમણા ભાગી ગુરૂએ ભીંત નાથને નેણે નરખિયા હરે. ૪

પદ ૧૩ મું.

રાજ હરિશ્ચંદ્ર છોડી ચાલ્યો શે'ર સત્યવાદી સતને કારણે હરે;

૧ વરત્યો--થયો. આવો અવસર--મનુષ્ય દેહ જેમાં મળી છે તે વખત. રતન--રત્ન. અમૂલ્ય--અમૂલ્ય. રામ* પુરષોત્તમ--રામ એજ ઉત્તમ પુરુષ.

૨ જેને ઈં--જેને ભક્તિરૂપી ભાણુ (સૂર્ય) ઉદય પામ્યો છે તે, તેના પ્રકાશથી ભુવનપતિ (જગત્ના ઈશ્વર)-પરમેશ્વરને ભાણશે-દેખશે. તેને ઈં--તે પુરુષના અંતરમાંથી સ્વપ્ના અંતરનાં (સ્વપ્નાંતરનાં)-સ્વપ્નામાં હોય તેવાં માયાનાં સુખ આજણ્યાં-તેના મનમાંથી વિષય સુખની ઇચ્છા આજણી ગઈ છે-જતી રહી છે.

૩ ભવમાં-સંસારમાં. બેઠ બાંધી-મેળાપ કરો. ભવસાગર ઇં--સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબવાનો ખય ભાગી જવામાટે.

૪ છોગાળા-છોગાવાળા-કૃષ્ણ ભગવાન. ભોજલ ઇં--ભોજલ કહે છે કે ગુરૂએ ભ્રમણા (બ્રાંતિ-અસતને સત માનવારૂપ) રૂપી ભીંત (પડદો) ભાગી અને તેથી નાથને (હરિને) નેણે (નજરે-અંતરમાં) નરખિયા (નીખ્યાં).

- વેચ્યાં રાણી ને કુંવર રોહીદાસ બૈચરી તારે વારણે જરે. ૧
 ત્યાં તો બનો પગ ન ઠરાય શેરી નથી સો'યલી જરે;
 મારગ ખરો છે ખાંડાની ધાર દીસે વાઠ દોહ્યલી જરે. ૨
 સીપને ઉપની'તી રત્ય અપાર ઉંડીથી ઉપર આવવા જરે;
 માથે પ્રેહના ઉડ્યા મેઘ મોતીને મેળાવવા જરે. ૩
 મુને રત્ન લાખ્યું રામનું નામ સદ્ગુરૂજના સાથમાં જરે;
 બોજલ સ્નેહરે કરીને ચિત્ત રાખ્ય હીરો આવ્યો હાથમાં જરે. ૪

૫૬ ૧૪ મું.

- જેની વૃત્તિ પરાની પાર સંસારનાં સુખ છાંડવાં જરે;
 ધ્રુવને અપિચળ થાપ્યો ધરાર મેરૂ ઉપર માંડવા જરે. ૧

૧ સત્યનો મહિમા વર્ણુ છે: રાજ્ય ઇન્—હરિશ્ચંદ્રની કથા પ્રસિદ્ધ છે.
 બૈચરી ઇન્—હે બહુચરી તેણે રાણી અને કુંવર વેચ્યાં તે તારે વારણે
 (આવારણે) જઈને—અર્થાત્ તારા મહિમાથી આનંદ પામીને.

૨ ત્યાં ઇન્—સત્યના મારગમાં બનો પગ ઠરાય એમ નથી તેનો
 માર્ગ એટલો સાંકડો (સ્કંકડામણવાળો) કે તેમાં બે પગ મૂકાને જના જેટલી
 જગા નથી—અર્થાત્ સત્ય પાળવું અતિ અઘરું છે. શેરી ઇન્—સત્યની શેરી
 સો'યલી—સેહેલી નથી. દોહ્યલી—કઠણ—મુશ્કેલ. ખાંડુ—તરવાર.

૩ અપાર ઉત્કંઠા થાય ત્યારે હરિ મળે છે તે વિષે દૃષ્ટાંત કહે છે: સીપને
 ઇન્—સમુદ્રમાં અપાર ઊંડાઈએ સીપ હતી ત્યાંથી ઉપર આવવાને એને રત્ય
 (રતિ—પ્રેમ) ઉપજી હતી, તે પોહાળે મોઢે ઉપર આવી એટલે તેની સાથે
 મોતીનો મેળાપ કરી આપવાને તેને માથે—તેના ઉપર પ્રેહરૂપી (સ્વાતિ)ના
 મેહ ઉડ્યા (વુઠ્યા—વરસ્યા). અહીં ઉત્કંઠાવાળો: શિષ્ય સીપને હામે છે મેધને
 હામે ગુરૂ છે અને મોતીને હામે હરિ છે. ૪ ચિત્ત—હે ચિત્ત! હીરો—(હરિરૂપી).

૧ જેની ઇન્—જે પુરૂષની મનની વૃત્તિઓ પરા (આરમાંથી સહુથી
 સૂક્ષ્મ વાણી)ની પાર અર્થાત્ કેવળ સંકલ્પ રહિત થાય છે, તેમણે સંસાર-
 નાં સુખ છાંડવાં—તજવાં. મતલબ કે તેમણે ફરીને સંસારમાં લપટાવું નહિ.
 એમ કરનારા કયા કયા પુરૂષોનું હિત થયું છે તે વિષે કહે છે: ધ્રુવ ઇન્—
 સ્પષ્ટ છે. ધરાર—આગળ, મોખરે.

હરિજન હિમાજે ગાળ્યાં હાડ કર્મ છૂટ્યાં કેટલાં જરે;
 પ્રથમ બળિને લઈ ચાંધ્યો પાતાળ વામન રૂપે વિઠલા જરે. ૨
 જે દી કરવત લીધું કરતાર મોરધ્વજને મારવા જરે;
 કીધી સુધન્વાની સા'ય તેલમાંથી હરિએ તારવા જરે. ૩
 જેણે જન્મ લઈ જાણ્યા જગદીશ ફોકટ ફેરો નહિ ફરે જરે;
 બોબલ ભજનતણે પ્રતાપ અમલ નહિ ઉતરે જરે. ૪

૫૬ ૧૫ મું.

જેને પ્રતીત નહિ પિંડ માંહી શબ્દ કોઈ સુણે નહિ જરે;
 ઘણાં ગુરૂં જાતાવે જ્ઞાન મૂરખ જીવ માને નહિ જરે. ૧
 ભૂલ્યાં ભવ રે વિષે ભગવાન જળ થળમાં જનમ ધરી જરે;
 ફોકટ અવતરી થયાં છે ફજેત ચોરાશીને સહી કરી જરે. ૨
 ધાતુ દ્રવ્ય નહિ થાય ધરાર સ્પર્શે પારસતણે જરે;
 આડો કબુલ્લિનો વળિયો કાટ કંચન કેમ બળે જરે. ૩
 મોતી અલ્યું મૂરખને હાથ તોલા સામું તોળશે જરે;
 બોબલ કહે છોડી દેજો ચળિયલનો સાથ રતનને રોળશે જરે. ૪

૨ હરિજન—પાંડવોએ. ૩ મોરધ્વજ ઈં—એ નામના રાજાને કરવતથી વેહેર્યાની વાત પાંડવોએ મેધમાં છે. સુધન્વા ઈં—એ નામના ભક્તને તેલની ઉકળતી કઢામાં નાખ્યો હતો પણ તે દાઝ્યો નહોતો.

૪ ફેરો—જન્મ મરણનો. ફોકટ—નકામો. અમલ—આત્માનંદની ભક્તિ-રૂપી કેફ કે સત્તા.

૧ જેને ઈં—જેને પોતાના પિંડમાં (દેહમાં) પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) નથી—જે સ્વતઃ વિશ્વાવાસવાળો નથી તે કોઈ પણ શબ્દને સાંભળે નહિ.

૨ ભૂલ્યાં—(માનવી). ભગવાન—ભગવાનને ભૂલ્યાં. ચોરાશી ઈં ચોરાશી લક્ષ યોગિમાં અવતાર લેવાનું કબૂલ કર્યું છે. ૩ ધરાર—મોટી—ઉત્તમ (?)

૪ તોલા ઇં—તો તેને તોલો લેખને તોળવા માંડશે. ચળિયલ—અદૃઢ—ચલિત મનનો. રતનને રોળશે—મનુષ્ય દેહરૂપી રતનનો મિથ્યા નાશ કરશે.

મહિના.

જીવ કારતકે કરની વિચાર, કે'ની તું ક્યાંથી આવિયે,
મહામુકતા મણિ મનુષ્યાદેહ, શે પુણ્યે પામિયો;
તેથી દેહ ધર્યાનું પરમાણુ, કાંક પુણ્ય કીજીએ,
કથા કીર્તન ને સમરાણુ હોય, ત્યાંહાં કાન દીજીએ. ૧

ભાઈ માગશરે મન માંહિ, તારે મોહ બહુ યચો,
દખી ધન દારા પરિવાર, હૈયામાં હરખિયો;
એ તો શોભા છે દિન ચાર, તેમાં ક્યાં વળગી રહ્યો,
કરની તરવાના રે ઉપાય, નીકર તું નિશ્ચે ગયો. ૨

પોષે પકડશે કાળ, તે દી કોણુ તાલ્યરં,
તેથી ભજી લેની ભગવંત, મેલી હું ને માલ્યરં;
રાખે છાપ તિલકને માળ, બાહાનું છે એ શામનું,
તેથી ડરશે દિનકરનંદ, અંત કાળે એ કામનું. ૩

મહા મહિને મન મોહ્યું, ભામનીંકેરા ભોગમાં,
તેમાં ભૂર તું રહ્યો છે ભોળાઈ, વિષયના રોગમાં;
મન બુદ્ધિ ચિત્ત ને અહંકાર, ઈર્ષ્યા ને ઉનમાનમાં,
તેની તૃણામાં ગયો તું તાણાઈ, સમજ્યો નહિ કંઈ સાનમાં. ૪
ક્રાગણે રહ્યો છે કૂલાઈ, જડ માયાના જ્વરમાં,
તારા શિરપર ફરે છે સેતાન, લેશે પળ પોહોરમાં;

૧ પરમાણુ—દેહ ધર્યાં તે પ્રમાણુ કરવાને અથવા દેહ ધર્યું પ્રમાણુ
ક્યારે કે કંઈ પુણ્ય કરીએ ત્યારે.

૨ દારા—સ્ત્રી. ગયો—ગૂડી ગયો—નાશ પામ્યો ! ૩ દિનકરનંદ—દિનકર
(સૂર્ય) નો નંદ (નંદન-પુત્ર)—યમ.

૪ ભૂર—બહુ. રોગમાં ૪૦—વિષયરૂપી રોગ. ઉનમાન ઉન્મત્તપણું અ
થવા અતિશય માન. તૃણા—છત્તા.

માગશે જમરાજ જવાળ, અગ્નિમાં ઊભાડશે,
માથે મુદ્દગરના દેશે માર, ઊંધે શિર તાડશે. ૫

તેથી ચૈતરે ચિત્ત રાખ્ય, સદ્ગુરના ચરાણમાં,
તારા ત્રિવિધિકેરા તાપ, ઓલાય અંતઃકરાણમાં;
સદા સદ્ગુર સુખના દાતાર, કર્મને લઇ કાપશે,
મટશે જનમ મરાણની જંજળ, અભેપદ આપશે. ૬

ભાઇ વૈશાખે વહ્યા જાય છે, તારા દિવસ વાટમાં,
રહ્યા છે રાત દિવસ તું લોભાઇ, વિષયના ઘાટમાં;
પામર ! પરનારીશું પ્રીતિ, નીતિ નહિ હરિના નામમાં,
પોહોર આઠે ને ઘડી બતરીશ, કલ્પના કામમાં. ૭

જેઠે જીવતરમાં ધિઃક્રાર, જપ્યા નહિ જદુનાથને,
કરપિ ! કરથી ન વાપર્યું કાંઈ, કાપ્યા જોઈએ હાથને;
તારા શ્રવાણ થયા શૂન્યકાર, સુણી નહિ પારાયણને,
મુસ્તક ચઢ્યો મોઠમનો ભાર, નમ્યો નહિ નારાયણને. ૮

અષાઢે અનંત ઘ્ર્ણાંડનો, કરતાર તારા ઉરમાં,
તું ને જણાતા નથી જગદીશ, માયાના પૂરમાં;
મિથ્યા સુખમાં મોહ્યા મતિમંદ, પ્રભુને નથી પેખતો,
તારી કૂટીંગઈ ચક્ષુ ચાર, તેણે નથી દેખતો. ૯

૫ સેતાન-યમદૂત-કાળ. ૫ળ પોહોરમાં-૫ળમાં કે પોહોરમાં. ઊભાડશે-ઉભો રાખશે. મુદ્દગર-મોગરી-મુદળ.

૭ વાટમાં વહ્યા જાયછે-નકામા જાયછે. વિષય-સંસારના ભોગ. ઘાટમાં-તે મેળવવાની તદબીરમાં.

૮ કરપિ-હે કૃપણ. શૂન્યકાર-એહેરા. પારાયણને-ભાગવતાદિ ગ્રંથની કથાને.

૯ ઉરમાં-(છે). પૂરમાં-જેર-વેગમાં. મતિમંદ-મંદ બુદ્ધિવાળો. ચાર ચક્ષુ-એ બહારનાં અને બે અંતરનાં (જ્ઞાનેત્ર).

શીખ્યો શ્રાવણે ચૌદ વિધાય, (પણ) સમજણ વિના શું ફળે,
સાકર કહ્યે કદી નાવે સ્વાદ, પ્રીછે તો પોતે ટળે;
લાગ્યો ચતુરાઇપણનો સંતાપ, દાઝે ત્રિવિધિતાપમાં,
તેણે મટે નહિ મનના વિકાર, મુઝાઇ રહ્યો આપમાં. ૧૦

ભાદરવે ભજન વિના, એ ભિતર સાંચો ભક્તિનો,
ખીજ કરે મરની ! કોટિ ઉપાય, નાવે માર્ગ મુક્તિનો;
સેવે સદ્ગુરુ તો રીઝે સીતારામ, જોખો મટે જીવને,
ટળે વિમુખપણું ને વિવાદ, સન્મુખ થાવે શિવને. ૧૧

આસોમાં ફરવું ઉદાસ, વૈરાગ્યરૂપી વૈનમાં,
મેલી ગુણ અવગુણ મદ માન, મગન રહેવું મૈનમાં;
કરવું સદ્ગુરુજીનું સ્મરણ, ધરવી મૂર્તિ ધ્યાનમાં,
સદ્ગુરુજી છે સરજનહાર, એ કે'શે તું ને સાનમાં. ૧૨

પુરૂષોત્તમ પૂરાણપ્રજ્ઞ, પોતે પરમાત્મા,
સભર ભરિયો છે સર્વાવાસ, વિલસાઇ રહ્યો આત્મા;
સુણે બારે માસ રહે વિશ્વાસ, હૃદય રામ નામનો,

૧૦ કહ્યે-‘સાકર’ શબ્દ મુખથી બોલવા માત્રથી. પ્રીછે ઈન્દ્રિય-જે આત્માને પ્રીછે (જોખમે) તો પોતે (હું દેહાદિક આત્મા છું એવી ભ્રાંતિ) ટળે-હું પાણું મટી નાંચ છે-સર્વત્ર આત્માજ છે અને ‘હું’ એવો પદાર્થ કાંઈ છે નહિ એમ સમજાય. ચતુરાઇપણનો-સાંસારિક કામમાં ચતુરતાને લીધે સંતાપ લાગ્યો છે. મનના વિકાર-અસહ્યપનાઓ-હું, મારું, આદિ વાસના-ઓ. આપમાં-‘હું જીવ’ એવા દૃઢાગ્રહમાં.

૧૧ ભિતર-અંતરમાં. સાંચો-સંચય. ભજન વિના તારો ભાદરવો માસ વીત્યો પણ જો અંતરમાં ભક્તિનો સંચય કર્યો હશે તો મુક્તિ મળશે. મરની !-ભલે ! છાતી ! સેવે ઇન્દ્રિય-જે સદ્ગુરુને સેવે તો સીતારામ રીઝે અને જીવને જોખો (જોખમ) મટે. વિમુખપણું-ઉલટા થઈને વર્તવાપણું. શિવ-પરમાત્મા. થાવે-થાયે.

૧૨ સાનમાં-ધારાતમાં.

બોજે ભક્ત કહે છે ભવોભવ, સેવક સદ્ગુરુ શામનો.

૧૩

કીર્તન.

પદ ૧ બું.

ભાઇ તું દેહી રે ધરીને કાંક દની.

કર તું પુણ્ય કરાવને પરને તો રસનાએ લાભજ લેની. ભાઇ૦ ૧

કોટડિયે નાણાં કરી મર બેસે, ધર્મ વિના ધન તો શોભે નહિ;

સોજે શણગાર સજે મરની સુંદરી, પણ નાક વિના નારી શોભે નહિ. ભા૦૨

રાજદંડે કાં ચોર લેઇ જશે, વળતું આળી દશે વનિહ;

કાંક ધર્મ ધરતીમાં રહેશે, સાંતમાં તારું કાંઇ છેની. ભાઇ૦ ૩

જોખનનાપૂરમાં જશ તાણાણા, રાંક દાવે થઇ રહેની;

બોજે ભક્ત કે' ગુરૂપ્રતાપે તો, કૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખ કે'ની. ભાઇ૦ ૪

પદ ૨ બું.

અખ તો ભજન કરના મન ભાઇ.

કુટુમ્બ કબીલો તારે કામ નહિ આવે, એક સાચી રામ સગાઇ. અ૦ ૧

મૂર્ખે જીવે ધન ભેળું કીધું, ઠાંસી ભરિયું પર સાહી;

પા દમડી તેરે સંગ નહિ ચાલે, હાથ ધસંતો જઇ. અ૦ ૨

૧૩ સમર-ધટ (અવકાશ વિના). સર્વાવાસ-સર્વ હામમાં વશી રહેલો અથવા સર્વ જોને વિષે વશી રહ્યાં છે એવો. વિલસાઇ-શોભાઇ. ભવોભવ-જન્મોજન્મ.

૧ દેહી-દેહ. રસના-જીભ. લાભ-(ખીજને પુણ્ય કરવાનું કહેવારૂપ).

૨ કોટડિયે ઇ૦-તું કોટડીઆ બરીને નાણાં એકઠાં કરે. ૩ સાંતમાં-સાથમાં-સાથે-કે અંતે.

૧ અખ તો-હમણાતો. ૨ ઠાંસી ઇ૦-પર (ખીજનું) સાહી (બેઠને) ઠાંસી ઠાંસીને બર્થું.

- કામ ક્રોધ મદ મોહમાં મોહો, ચઢી રે કર્મકેરી કાધ;
મદૈ ઘણા તેરે આ રે મુલકમાં, લુંટી લેશે રે લુગાધ. અં ૩
- આ તન તેરો કાલ ઉડી જાયગો, જેસે વંટોળિયો વાધ;
અબકા દાયો ફરિ નહિ આવે, પછે મન પછીતાધ. અં ૪
- સર્વ તીર્થ સદ્ગુરુજને ચરણે, લે નિત્ય ગંગાજળ ના'ધ;
કાળનો ત્રાસ કદી નહિ લાગે, આ તન અનભે થાધ. અં ૫
- શુભ સૂતો તું ચેત અભાગી, આ દહ તે ઉત્તમ પાધ;
ભોજે ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે, એક લેની ગોવિંદગુણ ગાધ. અં ૬

પદ ૩ જી.

ભાધ જેને રામનામ લેહે લાગી.

- નામરૂપી અગ્નિ ડારી લઈ દિલમાં, દિયા સખ દુષ્કિત દાગી. ભાધં ૧
- શબ્દ સદ્ગુરુજને જેને ત્રેહે, લગની વ્યોમે જાગી;
તે જન જીગમે ફરે મતબાલા, પ્રકટ પ્રેમ સુવાગી. ભાધં ૨
- નામકી પ્રતીત જેને ઉર આવી, તેણે મુક્તિ ચારે નવ માગી;

૩ કાધ-કાવળી-કાટ. મદૈ-મદવાળા. આ મુલકમાં-સંસારમાં. લુગાધ-
ચી (રૂપી લુંટારો).

૪ દાયો-દાન. પછીતાઈ-પસ્તાશે. ૫ ના'ધ-ગુરુના ચરણરૂપી ગંગાજ-
ળમાં નાહી લે. અનભે-નિર્ભય. થાધ-થાય. ૬ પાઈ-પામીને.

૧ લેહે-ધુન. ડારી લઈ-નાખી લેઈ. દિલમાં-અંતરમાં. દુષ્કિત (દુષ્કૃત)
-પાપ. દાગી-ખાળી.

૨ શબ્દ ધૃ-ને પુરુષના હૃદયરૂપી વ્યોમમાં-હૃદયકાશમાં સદ્ગુરુજના
શબ્દથી ત્રેહેલગની (વિરહાસકિત) જાગી છે, તે જન મતબાલા થઈને અને
પ્રકટ પ્રેમ સુવાગી (સુહાગી)-પ્રેમના પ્રકટ સુહાગ (સૌભાગ્ય)વાળા અથવા
પ્રેમરસને જાણનાર થઈને ફરે છે.

જીવન્મુક્ત થયા જન આપે, પ્રગટ પ્રેમ સુવાગી. ભાઈ ૩
ત્રિગુણી માયા જેણે ત્યાગી તેને, ભીતરથી બે ભાગી;
ભોજને ભક્ત કહે ગુરૂપ્રતાપે, તેણે ઓડી અવિચળ ધાગી. ભાઈ ૪

પદ ૪ થું.

સંતો દિયા રે અગમપર ડેરા.

પિયા પિયાલા જેણે પ્રેમરસકેરા, નાથકું નિરખ્યા નેરા. સંતો ૧
ખીત લગી પરમેશ્વર સાથે, વરીને ચૂકવિયા વેરા;
નરતે ને સરતે નજરે આવ્યા, મટયા રે અસંખ્ય અંધેરા. સંતો ૨
કોય ગતિમાં કળારે ખતાવી, નાભિકમળકેરી કરિયા;
ધરકું લઇને અધર પર ધરિયા, મૂળ વિચારીને મળિયા. સંતો ૩

૩ નામકી—નામની. પ્રતીત—વિશ્વાસ. ચારે—સાલોક્ય, સામીપ્ય, સાહ-
પ્ય, સાયુજ્ય, એ ચાર પ્રકારની મુક્તિ. જીવન્મુક્ત—જીવતાં છતાં મુક્ત.

૪ ત્રિગુણી માયા—સત્વ, રજ અને તમ, એવા ત્રણ ગુણુવાળી માયા.
ભીતરથી—અંદરથી—મનમાંથી. બે ભાગી—ભય શબ્દ નરભતિનો છતાં ‘ બે—
ખીક ’ નારીભતિમાં ગણીને તેવો પ્રયોગ કવિએ કર્યો જણાય છે. અવિચળ
ધાગી—કદી ચળે નહિ એવી (નાશ ન પામે એવી) ધાગી (ગોદડી) ઓઢી.
ગુરૂએ આપેલી જ્ઞાનરૂપ ગોદડી ઓઢવાથી માયારૂપ “ટાઢ વાતી નથી એમ
કહેવાનો અભિપ્રાય છે.

૧ સંતો ૬૦—હે સંતો ! અમે તો અગમવસ્તુ ઉપર ડેરા દીધા છે ! અગ-
મ વસ્તુ બ્રહ્મ છે તે ઉપર મુકામ કર્યો છે અર્થાત્ તેમાં તદ્દૂપ થઇ ગયા છીએ !
પિયા ૬૦—જેણે પ્રેમ રસનો પ્યાલો પીધો છે તેણે નાથને નેરા (પાસે) નિરખ્યા
છે—અર્થાત્ પ્રેમવાળાને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૨ વરીને ૬૦—તેમની સાથે વરીને (લગ્ન કરીને) જે મારે માથે વેરા
(કર—કર્તવ્યરૂપ) હોતો તે ચુકવી દીધો. નરતે ૬૦—નરતે (બહિર્વૃત્તિમાં ?) અને
સરતે (સુરતે—અંતરવૃત્તિમાં) હરિ નજરે આવ્યા તેથી અજ્ઞાન રૂપી અસં-
ખ્ય ‘ અંધાર ’ મટી ગયું.

૩ ધરકું-ધર (દેહાદિક) ને લેઇને અધર (આત્મા) માં ધરિયા આત્મા-
દેહાદિકને સ્થિત કર્યો. મૂળ ૬૦—જીવનું મૂળરૂપ વિચારીને તેમાં મળિયા.

અનહદ રૂપ અખંડ અપારા, મન રે માન્યા તિહાં મેરા;
બોજો ભગત કહો ગુરૂપતાપે, ફરી નહિ ફરીએ ફેરા. સંતો ૦ ૪

પદ ૫ મું.

સંતો પામી હું પ્રીતમ પ્યારા.

દિલમાં દરશ્યા દેવ નિરંજન, હતા જીવન જગસે ન્યારા. સંતો ૦ ૧

એક સમય મુજ પાસે હરિ આવ્યા, અનહદ રૂપ અપારા;

પ્રીતિ હતી કાંઈ પૂર્વ જન્મની, નિરખ્યા નંદકુમારા. સંતો ૦ ૨

કોમળ કાયાને વદન સકોમળ, કયા રે! કહું કરતારા;

મારી સેજે મેં સુખ લીધું, તો પામું નહિ કાંઈ પારા. સંતો ૦ ૩

અલે ન ચૂકે કછુ આવે ન જાવે, નિર્ગુણ રૂપ નિરાકારા;

બોજો ભગત કહો ગુરૂપતાપે, સમરૂં સરજનહારા. સંતો ૦ ૪

૧ ગોપીને નંદકુમાર-કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ થઈ તેને આત્માનુભવરૂપે વર્ણવે છે; સંતો ૬૦—હે સંતો! હું પ્યારા પ્રીતમ (પ્રિયતમ)—શૈથી પ્રિય-પરમાત્માને પામી-તેનો મને સાક્ષાત્કાર થયો. દરશ્યા-દેખાયા-અનુભવ્યા. દેવ-નિરંજન-પરબ્રહ્મ. જીવન-કૃષ્ણ—પરબ્રહ્મ. જગસે ન્યારા-જગત્થી જૂદા.

૨ એક સમય ૬૦—અંતર્વૃત્તિ થતાં હરિના આનંદરૂપનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું એ ભાવ છે. પૂર્વ જન્મની પ્રીતિ હતી ૬૦—પૂર્વે કરેલાં સત્કર્મોના ઉત્તમ સંસ્કાર પરિપક્વ થયાથી આત્માનું દર્શન થયું.

૩ કોમળ ૬૦—તેના આનંદ સ્વરૂપનો અનુભવ ત્વચા, નેત્ર, ઈત્યાદિ ઈન્દ્રિયોને પણ સુખ આપનાર છે. કયારે ૬૦—હે કરતાર! ઇશ્વર! તે આનંદ હું કયા રે! (શું) કહું! અર્થાત્ તે અવર્ણ્ય છે. મારી ૬૦—મારી પોતાની અંતઃકરણરૂપી સેજ (શય્યા)માં મેં સુખ લીધું! અર્થાત્ જે હરિના દર્શનથી મને સુખ થયું તે અને હું એકજ છીએ! પામું ૬૦—તે સુખનો અથવા તે આત્માનો કાંઈ પાર હું પામું નહિ—તે અપાર છે.

૪ આત્માના વિભુપણાનું વર્ણન કરે છે: અલે ૬૦—આત્મા અળતો નથી, ચૂકતો નથી, આવતો નથી, જતો નથી, પણ તે નિર્ગુણ અને નિરાકાર-રૂપ છે.

પદ ૬ કું.

સંતો નિરગુણકી ગત ન્યારી.

સમસ્યા હે સદ્ગુરૂકી જે સમજે, તે થાય સુખકારી. સંતો ૦ ૧
અડસઠ તીરથ કરી ઘરે આવે, યોહી રે અનુકા યારી;
પ્રીત વિના પાલવ તજી બેસે, તોય મજે નહિ રે મુરારિ. સંતો ૦ ૨
જોગી જતિને તપસી સંન્યાસી, રહ્યા છે ધ્યાનમાં ધારી;
કૃળ મીઠાં કેને હાથ ન આવે, પછે રહ્યા છે હૈયેસેં હારી. સંતો ૦ ૩
સાત પાતાળ એકવીસ ખજા, રહ્યા સર્વે રામ ઉચારી;
સદ્ગુરૂના પ્રતાપ વિના ભાઇ, બેદ સમજવો ભારી. સંતો ૦ ૪
બોજો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, સૂઝ રીછે સંસારી;
જગ્યા સોનર જગમે જીત્યા, એક પ્રેમ પિયુ ગતિ પ્યારી. સંતો ૦ ૫

૧ સંતો ૦—હે સંતો ! નિર્ગુણની ગતિ ન્યારી (જૂદી) છે—તે કલ્પનામાં આવે તેવી નથી ! સમસ્યા ૦—એનું જ્ઞાન તે સદ્ગુરૂની સમસ્યા-રૂપ છે. એ સમસ્યા જે સમજે તે (તેને) તે સમસ્યા સુખકારી થાય છે—આત્મજ્ઞાન થવાથી આનંદ ઉપજે છે.

૨ યોહી—તે. અનુકા (ઈનોકા)—ઘરનાં માત, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, દ્રવ્યાદિક-નો. પ્રીત ૦—પરમેશ્વરમાં પ્રીત ન છતાં સ્ત્રીનો પાલવ (છોડો) બાલ્યો હોય તે તજી બેસે—સંસાર છોડીને નીકળી જાય તોય મુરારિ—વિષ્ણુ ભગવાન—અર્થાત્ પરમાત્મા મળતા નથી.

૩ કૃળ ૦—તોપણ આત્માનાં ભવરૂપ મીઠાં કૃળ તે કાઢીને હાથ આવતાં નથી ! હૈયેસે—હૈયાથી. ૪ બેદ ૦—સદ્ગુરૂના પ્રતાપ વિના એ બેદ સમજવો ભારી—ભારે (કડણ) છે. “ આચાર્યવાનહિપ્રલોભેદ ” એમ વેદમાં પણ કહ્યું છે.

૫ સૂઝ રીછે—સૂઝ રહે છે. જગ્યા—આત્મજ્ઞાન પામ્યા. પ્રેમપિયુ ગતિ—પિયુ ઉપર પ્રેમરૂપ એક ગતિ જેને પ્યારી છે—અર્થાત્ જેને પ્રેમ માર્ગ છે.

પદ ૭ મું.

સંતો મૂળ રે ગ્રાહે તો કૃળ પાચે.

તરણિ તત્વ પ્રેમ પ્રકાશ્યો, તો તેજમાં તેજ મીલી જાયે. સંતો ૦ ૧

હંચાં હંચાં તરવર ગગનમે, કૃળ હે પંખિયાં વેગળું રે;

કંઈ કંઈ પક્ષી વલુંધી ગિયાં, કૃળ મીઠેરાં દરે. સંતો ૦ ૨

મૂળ ગ્રહ્યું તવ ક્યા ભયા, ચઢનકી ગત નાહી;

પરખ્યા પાણુ સ્પર્શ્યા નહીં, હોંસ રહી મન માંહી. સંતો ૦ ૩

મૂળ ગ્રહ્યું મોઠે મુનિવરે, જે સદ્ગુરુ ચરન ચિત્ત લાયે;

ભીલડી ભાવે આપે ચાલી આયે, જે મોટમ માન ગમાયે. સંતો ૦ ૪

ઈંદ્રકું ઇંદ્રાસન આપ્યો, ખલ્લાએ ખલ્લ રચાયું;

સંત સમરથે સાગર પીધો, લઈ રે ન્યાયે વસાયું. સંતો ૦ ૫

૧ સંતો ઇં-હે સંતો ! જે મૂળ (આ બ્રહ્માંડરૂપ કાર્ય જેમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે તે કારણ)ને ગ્રાહે-તત્વવિચારથી જાણે તો કૃળ (આત્માનંદરૂપી) પાચે (પામે). તરણિ ઇં-તત્વ પ્રેમ (ખરો પ્રેમ)રૂપી તરણિ (સૂર્ય) પ્રકાશ્યો તો તેજમાં (આત્મરૂપી પ્રકાશમાં) તેજ (પ્રેમરૂપી તેજ) મિલિ જાયે -મળી જાય ! અર્થાત્ ખરા પ્રેમથી આત્માનો અનુભવ થાય છે.

૨ તરવર-મોટાં વૃક્ષ. કૃળ ઇં-હે પંખિઓ ! તે વૃક્ષોનું કૃળ તો વેગળું છો વલુંધી-હળી ગયાં. ૩ મૂળ ઇં-કદાચિત્ તે વૃક્ષનું મૂળ ગ્રહ્યું-આદિકારણને જાણ્યું તોપણ ક્યા ભયા ? (શું થયું) ? કેમકે તે ઉપર ચઢનકી ગત નાહી (તે ઉપર ચઢવાની ગતિ છે નહિ)-આદિ કારણને જાણીને તેવડે આત્મજ્ઞાન કરી લેવાની ગતિ નથી. પરખ્યા ઇં-આત્મજ્ઞાન થયું તો ખરું પણ અનુભવ થયો નહિ.

૪ જે-જે. ભીલડી ઇં-શખરી ભીલડીનો ભાવ (પ્રેમ) હોતો તો તેની પાસે ભગવાન આપે (પોતાની મેળે) ચાલી આયે-ચાલીને આવ્યા, અને પોતાની મોટમ અને માન છોડી દીધું !

૫ લઈ રે ઇં--ન્યાયથી રચના કરી.

અમર વરસે ને સરોવર છાલ્યાં, નરપતિ નીર ભરી નાચે;

ભોજો ભગત કહે ગુરૂપતાપે, અમર પટો લખાચે. સંતો ૦ ૬

પદ ૮ મું

સંતો મુનિવરે મન સમઝાયા.

સમજી ચલ્યા શબ્દ સદ્ગુરૂકાતો, પરબ્રહ્મક પાયા. સંતો ૦ ૧

પાંચકું મારી પચીશકું વારી, કામ ક્રોધ હઠાયા;

હૃદ બેહૃદ અનહૃદ ગતિ આવી, કર્મ વિનાની કાયા. સંતો ૦ ૨

કર્મ ધર્મની બ્રમણ ભાગી, એક લાલનસેં લેહે લાયા;

અવળા હતા તે સવળા કીધા, લખિયા ફેર લખાયા. સંતો ૦ ૩

૬ અમર-અમૃત (જ્ઞાનરૂપી). નરપતિ-જંગીરાજ (મુક્ત મહાત્મા). અમરપટો-જીવન્મુક્તિ. જેને આત્મજ્ઞાન થયું તેને જન્મ મરણનું મિથ્યાપણું નક્કી થાય છે, માટે તેને મરવાનું રહેતું નથી.

૨ પાંચકું-પાંચ ઈંદ્રિયોને મારીને - વશ કરીને. પચીશ-તત્ત્વોને અટકાવીને. હૃદ-માયાની ગતિ; કેમકે બ્રહ્માના એક દેશને વિષે ગાયા છે. બેહૃદ-જીવની ગતિ; કેમકે જીવ ચૈતન્ય સ્વરૂપ હોવાથી અપાર છે. અનહૃદ-પરમાત્માની ગતિ; કેમકે તે સર્વ વ્યાપક અને સર્વશ છે. કર્મ ૪૦-અને કાયા પણ કર્મ વિનાની થઈ-બ્રહ્મજ્ઞાન થવાથી કર્મ નાશ પામ્યાં.

૩ બ્રમણ-બ્રહ્મજ્ઞાનીને કર્મ અને ધર્મને વિષે અભિમાન હોતું નથી માટે તેને તે બાધ કરતાં નથી, અને તેથીજ ભોજનએ તેને બ્રમણરૂપ કહ્યાં છે. લાલનસેં-પરમેશ્વર સાથે. લેહે લાયા-જીવ જોડ્યા. અવળા ૪૦-વિધાતાના આંક જે અવળા હતા તે સવળા કીધા અને જે એક વખત લખ્યા હતા, તે ફેરવીને ફરી લખાવ્યા. અર્થાત્ અનેક જન્મનાં સંચિત કર્મવડે તેને અનેક દેહ લેવાજ પડવાના, વિધાતાના અવળા (અનુકૂળ) આંક પ્રખ્યાત હતા પણ બ્રહ્મજ્ઞાનથી તે સર્વ સંચિત કર્મનો નાશ થવાથી જન્મ લેવા મટી ગયા તે સધળા આંક ફરી લખાવ્યા બરાબર થયું.

સુરતા સાંધિને ચલ્યા અકાસી, અનહદ નાદ બળ્યા;
આથ હતા સો અંતે ઉડી ધાયા, જઈ રૂપમાં રૂપ સમાયા. સંતો ૦ ૪
સૂક્ષ્મ વેદમાં સુરતા પોહોતી, બાવન બા'ર બુઝાયા;
બોબે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, જન્મ મરણમાં ના'યા. સંતો ૦ ૫

૫૬ ૯ મું.

સંતો કોય બૂઝે બાવન બા'રા.

જનકે હૃદ ગુરૂગમ પ્રગટે, સો જન ખેલે યોધારા. સંતો ૦ ૧
પાંચ પચીસ પરબ્રહ્મસે ઉપજે, કોઈ શાણા સમજી જવે;
સોય દીસે સોય રમે એકીલા, આપે નાવ ચલાવે. સંતો ૦ ૨
નયનકમળસેં નિરખ્યા નટવર, ખોલ્યા કર્મ કપાટા;
દલમાં દરશ્યા દેવ નિરંજન, નકરા હુવા નરાટા. સંતો ૦ ૩

૪ સુરતા ઇ—બ્રહ્મની સાથે સુરતા સાંધી—અંતર્દૃષ્ટિથી આત્માતું
ધ્યાન ધર્યું, અને અકાસી ચાલ્યા—આકાશમાં (બ્રહ્માંડાકાશમાં—શૂન્યમાં) માલ્યા,
અનહદ—હદ વગરનો નાદ—જ્ઞાનરૂપી. આથ ઇ—જે અમારું આથ (બ્રહ્મ)
સ્વરૂપ હતું તેમાં અંતે ઉડીને ધાયા છેવટે જ્ઞાન થવાથી મૂળ સ્વરૂપમાં
મળી ગયા.

૫ સૂક્ષ્મ વેદ—બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરનારો આત્મઅનુભવ જ્ઞાનરૂપી
વેદ. તે વેદમાં સુરતા (નજર—અંતર્દૃષ્ટિ) પોહોચી. અને બાવન બા'ર
(બાવન વર્ણાત્મક શાસ્ત્રની) બાહાર—અનુભવ માત્રથી બુઝાયા (સમજ્યા).
ના'યા—ન આવ્યા—જન્મ મરણ ગટી ગયું.

૧ બાવન બા'રા—બાવન અક્ષરોમાં જેતું વર્ણન થઈ શકતું નથી—જે
વાણીથી પર છે એવા બ્રહ્મને કોઈ સંતો બૂઝે—ઓળખે છે. ગુરૂગમ—ગુરૂએ
આપેલું જ્ઞાન. યોધારા—ચાર ધારવાળા ખડગથી ખેલે. અર્થાત્ ગમે તેમ આ-
ચરી શકે.

૨ પાંચ—મહાભૂત. પચીસ—પ્રકૃતિ તત્ત્વો. સોય—તેજ (બ્રહ્મ) સર્વમાં
દેખાય છે અને તેજ એકસો રમે છે. નાવ—સંસારરૂપી.

૩ કર્મ કપાટા—કર્મરૂપી કમાડ—કર્મનાં બંધન છૂટી ગયાં—કર્મનો અંતરાય
નાશ પામ્યો. દલમાં—દિલમાં. નકરા ઇ—કલંક રહિત. નરાટા—દેહી.

અકળકળા કેના કળ્યામાં નાવે, અનુભવી એને ખૂઝે;
 ઝૂં સોહું શબ્દને ઝાળખે, તો ચૈદ લોક તેને સૂઝે. સંતો ૪
 ઝળકત જોત્ય ને વર અપારા, માન જઈ રે મિલાયા;
 બોજ ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, રૂપમે રૂપ મિલાયા. સંતો ૫

પદ ૧૦ મું.

સંતો અનહદ જ્ઞાન અપારા.

સમજ્યા સંત ચલાણ ન ચૂકે, પિંડ પ્રહ્લાંડને પારા. સં ૧
 રસાતળ તળાતળ મહાતળ મે'લ્યાં, સાત પાતાળ જોયાં ત્યાગી;
 સંતની સંગતે પિયુજને પામી, બહુનામી ચણે બુદ્ધિજગી. સં ૨
 મૃત્યુલોકમાં મનુષ્યાદેહ ધરીને, દશ દરવાજા જોયા રૂંધી;
 ખટ ચક્રમાં સુરતી ચઢાવી, ત્યાં ઇશ્વર નીરખ્યા અઢોધી. સં ૩

૪ ઓમ્-બ્રહ્મનો વાયક અક્ષર. જોનો વાચ્ય બ્રહ્મ છે તેને ઝાળખે તથા સોહું- 'તે હું છું' એ વાક્યનો તત્વાર્થ સમજે જો તેને ચૈદ લોક સૂઝે-તે સર્વજ થાય.

૫ જ્યોત-આત્મારૂપી. નૂર-તેજ. આત્મા જ્ઞાનમય છે માટે તેને પ્રકાશ (તેજ) રૂપે વણ્યો છે. રૂપમે ઇન્દ્રિયના રૂપમાં જીવતું રૂપ મળી ગયું- એકત્વ પ્રાપ્ત થયું.

૧ અનહદ ઈન્દ્રિય-હ્રદ વગરના બ્રહ્મતું જ્ઞાન અપાર છે. સમજ્યા ઈન્દ્રિય-જે સંત તે જ્ઞાન સમજ્યા છે તે પોતાનું ચલાણ (આચરણ) ચૂકતા નથી કેમકે તે પિંડ અને બ્રહ્માંડની પાર ગયેલા હોય છે.

૨ પિયુજ-આત્મારૂપી. બહુનામી ઇન્દ્રિય-બહુનામી (ઇશ્વરના ચરણે) (તેના ચરણના ધ્યાનમાં) બુદ્ધિરૂપી રૂપી જગી-સાવધાન થઈ છે.

૩ દશ દરવાજા ઇન્દ્રિય-શરીરના દશ દારૂરૂપી દરવાજા પ્રાણાયામાદિવડે રૂંધી જોયા. ખટ ઇન્દ્રિય-આધાર વગરે છ ચક્ર (દેહમાંનાં છ સ્થાન-ગુદ, લિંગ, નાભિ, હૃદય, તાળવાનું મૂળ અને લલાટ)માં સુરતી ચઢાવી-અંતર-દેહિ કરી તે તે સ્થાનમાં ઇશ્વરના ધારણા કરી તો ત્યાં ઇશ્વરને અઢોધી

ભૂરલોક ભૂવરલોક ક્યા કૈલાસા, ઇંદ્રિના લોકની નહીં આશા;
 તપસીના લોકમાં તાપ ત્રિવિધિના, પ્રહ્લાના લોકમાં ભય ભાશ્યા. સં૦ ૪
 કર્મ ધર્મને રેણીને કરાણી પૂરી, પુનર વૈકુંઠના વાસી;
 શબ્દાતીતમાં જોઉં સંભાળી, ત્યાં અધર લોક તે ઉદાસી. સં૦ ૫
 શૂન્ય વજોટીને ત્રણ ચૈતન્ય ચાલ્યું, આદ્ય નારાયણને આરાધી;
 તે પર શૂન્ય ચાર જોયું સગળી, ત્યાં માયા ચોવીસ ધામ સુધી. સં૦ ૬
 તેજ પંજરને જ્યોતિ સ્વરૂપ જોયું, કેવળીક પ્રભ કીરતારી;
 શયલિક પ્રભમાં જોયું સંભાળી, ત્યાં ચૈતન્ય ચાલ્યું ને હું હારી. સં૦ ૭

(શાંત) નિરખ્યા.

૪ રસાતળથી ચારંભીને અક્ષરાતીતના ધામ સુધી ઉપર જતાં વચમાં જે જે સ્થાન આવે છે તે સર્વે દુઃખરૂપ છે એમ જણાવવાને તથા સમાધિ જણનાર તેને પોતાના પિંડમાં જોઈ શકે છે એમ જણાવવાને તે તે સ્થાનનું વર્ણન કરે છે: ભૂલોક ૪૦—સાત પાતાળ તજવા જેવાં છે તે પાછળ બીજી કડીમાં કહેલું છે. હવે ભૂલોક, ભુવલોક કે કૈલાસ પણ ક્યા (શી ગણતરી-માં) છે ? તપસીના લોક-તપ્પલોક. પ્રહ્લાના લોક-સલ્યલોક.

૫. પુનર-ફરીને. કર્મધર્માદિ કર્મોનાં પૂરાં છે તે ફરીને વૈકુંઠના નિવાસી થાય છે.

૬ વિરાટ દેહ થઈ રહ્યા પછી ઉપર જતાં ત્રણ શૂન્યનાં ધામ આવે છે તેને વજોટીને (ચોદધીને) ચૈતન્ય ચાલ્યું; તેની પેલી પાર આદિનારાયણનું ધામ છે તેને આરાધીને આગળ ચાલ્યું. તેની પેલીપાર ચાર શૂન્યનું ધામ છે. એવી રીતે વિરાટમાંહે ચૈત્ર લોક, વૈકુંઠ, કૈલાસ, ત્રણશૂન્ય, નારાયણનું ધામ અને ચાર શૂન્ય મળીને જે ચોવીસ ધામ થાય છે ત્યાં સુધી સગળી (ગળવાન) માયા છે.

૭ હવે માયાના ચોવીસ દેશ મૂકીને આગળ જતાં તેજપંજર, તે પછી જ્યોતિસ્વરૂપ, તે પછી કેવળી પ્રભનું ધામ છે-તે પછી શયલિકપ્રભનું ધામ છે તે સંભાળીને જોયું. એ સ્થાનમાં ખુદ્ધિ ફરે છે કે ચૈતન્ય ચાલ્યું અને હું તો હારી-મારાથી ત્યાં જવાયું નહિ. અર્થાત્ શયળપ્રભ એ ખુદ્ધિને અગમ્ય છે.

સાત પાતાળ એકવીશ ખ્રહ્માંડથી, ગયા ગૌલોકમાં ગુરૂ ચરણે;
ત્યાં શુક સનકાદિકને દાસ કળીરા, ક્ષર અક્ષરનીજ વાણી વરણે. સં૦ ૮
અઠાવીશ ધામથી સાડાસાતસેં, નરભે જમનાનું નીર નાહ્યા;
તે ઉપર આઠ્ઠા સાડાચારસેં, ત્યાં આગે અમર ધામ આયા. સં૦ ૯
ભોજે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, નિગમને અગમ નિગમ ગોતી;
અમર અતિતા ને અકથ અજ્ઞતા. નિજસ્વરૂપની એ જ્યોતિ. સં૦ ૧૦

કીર્તન.

પદ ૧ લું.

નવલક્ષ તારા ઉગે અપારા, ભાણુ મગટે કોટિ હજારા;
સદ્ગુરૂ વિના કેદી તિમિર ન ત્રાસે, મટે નહિ મનકા વિકારા. ૧
રહ્યા છે રસમાં મેલશે વશમાં, આગળ વસમા છે આરા રે;
સ્મરણ કરશે તે તરીને ઉતરશે, બૂડી મરશે નર નોધારા રે. ૨

૮ પાછળ કહેલા ચોવીશ લોક અને તેજ પંજર વગેરે ચાર મળીને અઠાવીશની પાર ગોલોક છે તે વર્ણુ છે: સાત ૪૦—સાત પાતાળ અને એક-વીશ ખ્રહ્માંડથી પાર પછી અમે ગૌલોકમાં ગુરૂને ચરણે ગયા. ત્યાં શુક વગેરે ક્ષર (નાશવંત જગત વગેરે) અને અક્ષર (અવિનાશી બ્રહ્મ) સંબંધીજ વાણી વર્ણુ છે—અર્થાત્ શુક, સનકાદિક અને કળીરા વગેરેએ તેને મુક્તિનું સ્થાન માનેયું છે.

૯ એ ગોલોકનું સ્થાન પાછળનાં અઠાવીશ ધામથી સાડાસાતસેં યોજન દૂર છે, અને ત્યાં જમનાનદી વહે છે. એ નિર્ભય યમુનામાં અમે નાહ્યા. અથવા નિર્ભયતારૂપ જમનાના નીરમાં નાહ્યા. તેની પેલી પાસ સાડાચારસેં યોજન જેટલે દૂર આગળ અમરધામ આવ્યું. ૧૦ નિગમ ૪૦—અગમ (શાસ્ત્ર) તથા નિગમ (વેદ)ને ગોતી (શોધીને) નિગમને (બ્રહ્મ-ને) જાણ્યા તે અમર વગેરે થયા.

૨ રસમાં—(વપયના રસમાં. મેલશે ૪૦—પણુ તે વિષયો તો તમને પોતાના વશમાં મેલશે—વશ કરી લેશે ! અને આગળ (મૃત્યુ પછી) તો વસમા આરા છે—તરીને કાંઈ બચાય તેમ નથી. ‘વશમાં’ ને હામે ‘વોહોમાં’ એવો પણ પાઠ જણાય છે. એ રીતે જોતાં, તમે માયાના રસમાં રહ્યા છો પણુ

દુનિયા દિવાની જેણે લિયા સુખ માની, સમજ્યા નહિ શુદ્ધ વિચારા રે;
લાગી માયા જીવે જન્મ ગુમાયા, બેદ ન પાયા ને ભવ હાર્યા રે. ૩
ચરણ આ'શે તે સુખ સહાશે, મટી જશે જમકર મારા રે;
બોજે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, ભલા ઉતરશે ભવપારા રે. ૪

પદ ૨ જી.

દુઃખ દરિયા પણ દુનિયા ન દખે, મન રે જાણે માયા મેરી રે;
છે રે પિયારીને લેખે પોતાની, આપે લે છે એતો ઉધારી રે. ૧
જોગી જતિ ન તપસી સંન્યાસી, ચૈદ લોક દુનિયા સારી રે;
સંગત કરતાં કેને સુખ નથી આવ્યું, ધરની જાણે એવી ધૂતારી રે. ૨

તે માયા તો તમને વોહોમાં (વેહેતા પ્રવાહમાં) મેલશે; તમે તરીને નીકળવા
યત્ન કરશો તો તે પણ નહિ અને, કેમકે આગળ તો વસમા આરા છે.
તરવાનો ઉપાય બતાવે છે: સ્મરણ ઈ—સ્પષ્ટ છે. નોધારા—આધાર વિનાના.

૩ લિયા ઈ—જેણે માયામાં સુખમાની લીધું છે તે. શુદ્ધ વિચારા—
અક્ષયજ્ઞાનનો વિચાર. ગુમાયા—ગિથ્યા ગુમાવ્યો. બેદ ઈ—બેદ (તત્વજ્ઞાનનો)
ન પાયા (ન પામ્યા) અને ભવ હાર્યા—જન્મ હારી ગયા.

૪ ચરણ ઇ—જે પુરૂષ ગુરૂના ચરણ આ'શે—અહણ કરશે તો સુખ
સહાશે—માણશે—મેળવશે. ભલા—સારી રીતે.

૧ દુઃખ દરિયા ઇ—માયા દુઃખના દરિયા જેવી છે પણ દુનીઆ
તેને તેવી જાણતી નથી. પિયારી—પારકી. આપે—પોતાની મેળે. અર્થાત્ ગાયા
ઉપર જીવેના દાવો નથી પણ અજ્ઞાનથી તેને પોતાની માની લે છે, તે પારકા
ચોપડામાં હાથદસ્કતનું ખાતુ પાડીને ઉધારી લેવા બંધાયેલ છે; કેમકે માયા વિષે
મમત્વ કરવાથી તેમાં તે કરજદારની પેઠે બંધાય છે અને મમત્વ રાખીને કરે-
લું કર્મરૂપી કરજ ભોગરૂપે અદા કર્યા વિના તેમાંથી તે છૂટતો નથી.

૨ સારી—અધી. સંગત કરતાં—માયાની સોબત કરતાં. ધરની—પ્રથમ-
થી—મૂળથીજ.

કંચન કોટ બન્યો તો લંકાના, સેજ તળાઈ સુંદરી સારી રે;
રામ કુવાઈ દરબારે દવાણી, બેળી બાંધી ન ગયો ભારી રે. ૩

કારજ કરતા ને બેળા હરિ ક્રૂરતા, એવી હતી જેને યારી રે;
પાંચે પાંડવને પ્રહ્લાદ હરિશ્ચંદ્ર, ચેતી રે ગયા છત્રધારી રે. ૪

નથી રહ્યાનું સંતો ધરણી આકાશ, કોણ ગળુ કાયા તેરી રે;
બોબો ભગત કહે બશે જીવના, ભજન કર્યા વિના ભવહારી રે. ૫

પદ ૩ જી.

દુખો હરિશ્ચંદ્ર હાલ્યો બબરે, સત્યવાદી સત્યને સાટે રે;
રાજ થકો ઋષિધરે વેચાણો, બાનાતણા બિદમાટે રે. ૧

ના સત્ય કહું તો મારો નાથજી લાજે, વચન દધ વળિયા વાટે રે;
રાણી તારા રોહીદાસ વેચાણાં, ભલાની ભક્તિ શીશ સાટે રે. ૨

કુંવર રોહીદાસને સર્પે ડસિયો, વાત વંચાણી કાશીને ઘાટે રે;
કાઠી ખડ્ગને સતી ઉપર ચાલ્યો, મનથી ન બીહીતો મુવાને માટે રે. ૩

ધ્રુજે ધરણી ને કંપે કૈલાસા, વાલમ રૂપ ધર્યું વૈરાટે રે;
નીમધારી તો નીમ ન મેલે, સન્મુખ ચાલે ચાલુંને સાટે રે. ૪

૩ બેળી ઈ૦—એટલું છતાં પણ રાવણ બેળી (પોતાની સાથે) એક ભારી (ભારોટી) પણ બાંધી ન ગયો !

૫ રહ્યાનું—ધરણી અને આકાશને પણ રહ્યાનું (અચળ રહેવાનું) નથી તો તારી કાયાનું શું ગળું છે કે અચળ રહી શકશે ? ભવ-જન્મ.

૧ હરિશ્ચંદ્ર એ નામના રાગએ વિશ્વામિત્રને અઢીભાર સુવર્ણ આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે વાત પ્રસિદ્ધ છે. સત્ય વિષે લખતાં બોબો એ દૃષ્ટાંત આપે છે: હરિશ્ચંદ્ર ઈ૦—૨૫૪ છે.

૩ સતી ઉપર—સતીને મારવાને. ૪ ધ્રુજે—હરિશ્ચંદ્રના સત્યથી. વૈરાટ-વિરાટરૂપી ભગવાને વાલમ (વિષ્ણુનું) રૂપ ધર્યું. ચરણને સાટે ઈ૦—ચરણનું વંદન કરવાને.

પાછાં પગલાં ન હોય પૂરાનાં, વહી નીકળ્યા વસમી વાટે રે;
ભોજો ભગત કહે ગુરૂમતાપે, પૂજાણા જઘને પાટે રે.

૫

પદ. ૪ થુ.

ખસમત બૂલો ગયા સર્વે ખલકની, કર્મને ધર્મ કર્યા પી લે પાને રે;
અડદા ને પડદા ખટો ગયા, સજની ગત્ય ને મુક્તિ વર તેવાને રે. ૧
ધર્મ ધોંગાણું સાચવતાં ટાણું, બહુ રે કાયર મનમાં બીન્યા રે;
કરી કુર્યાન જેણે શીશ સમર્પ્યા, સત્ય શૂરવીર છુપે નહિ છાના રે. ૨
બ્રમણા ભાગી ન લે' જેને લાગી, કંપે નહિ કેસરબીના રે;
દુઃખ પિયાર કે જઘને દુવાણા, આત્મને પરાત્મ એમ ચિન્તા રે. ૩

૫ જે પૂરો (શૂરો પૂરો) હોય તે પાછાં પગલાં ન ભરે. વસમી વાટે—
સત્યની વસમી વાટે. પાટે—રાજ ગાદીએ—(હરિશ્ચંદ્રને સત્ય પાળવાથી અન્તે
રાજ્ય સમૃદ્ધિ પાછી મળી છે !)

૧ ખસમત—ખુશામત. પી લે પાને—જે કર્મ અને ધર્મને પાન (પેય)
કરીને પી ગયા છે. અડદા ને પડદા—કર્મરૂપી પડદા ખટી ગયા—તૂટી
ગયા (?) સજની ઇન્—હે સજની ! ગત્ય (ગતિ—સદ્ગતિ) અને મુક્તિ
તેવા વરને પ્રાપ્ત થાય છે. અથવા વર (હિત) મુક્તિ તેવાને મળે છે.

૨ ધર્મ ઇન્—ધર્મરૂપી ધોંગાણું (લઠાઈ) છે, તેનું ટાણું (વખત)
સાચવતાં બહુ કાયર (વિષયલોભી) પુરૂષો મનમાં બીન્યા છે—વિષય લાલ-
સા તજીને ધર્મ સાધતાં તેમને પોતાનું વર્તમાન સુખ જતું રહેવાનો ભય
લાગે છે. કરી ઇન્—પણ જેમણે ધર્મને અર્થે પોતાનાં શીશ કુર્યાન કરીને
સમર્પ્યા છે તેવા સાચા શૂરવીર છાના છૂપાતા નથી. અથાત્ ધર્મને અર્થે
ગમેતેવા વૈભવનો જે લાગ કરે એવા વૈરાગ્યવાળા હોય છે તે ઢાંક્યા રહેતા નથી.

૩ બ્રમણા ઇન્—જેની બ્રમણા (સંસારમાં ફરી-ફરીને જન્મવા મરવા-
રૂપ અથવા ખોટા જગતને ખરું માનવારૂપ બ્રમણા) ભાગી ગઇ છે અને
જેને મોક્ષ પામવારૂપ કે ઇશ્વર પ્રત્યે લેહે લાગી છે એવા કેસરથી ભીના
(કેશરીઆં કરીને નીકળેલા—સંસારને તૃણવત્ ત્યાગી દેઇને નીકળેલા) પુરૂષો
કંપે નહિ—વિષય સુખ જતું રહેવાના ભયથી કંપતા નથી । દુઃખ ઇન્—

મહાદશા જેને માંહિથી પ્રકટી, તેણે શત્રુ ને મિત્ર એક કીનારે;
બોબે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, અવિચળ આસન જઈ લીના રે. ૪

પદ. ૫ મું.

અંતરમાંથી જેણે ઓગળ્યા અવિનાશી, બાણી રહ્યા જીવનિયું જાત્યું રે;
સુખ રે સંસારનાં સર્વે સમાણાં, ભૂલી ગયા સર્વ ભાત્યું રે. ૧
નામ હરિ લીધું ને દાણજ દીધું, લાખ ચોરાશી ચૂકવ્યું ખાતું રે;
ધરી જન્મ જગી જન જોયું, મર્ણતાણીઈ મટી ગયું ધાતું રે. ૨

તેઓ પિયારકે (પારકા) દુઃખમાં જઈને દુવાણા (દુભાણા) છે. સાધુ પુરૂષો પારકે દુઃખે દુઃખીઆ થાય છે; તેમણે આત્મા અને પરાત્મા એક છે એમ જાણ્યું છે. ચિન્યા-જાણ્યા.

૪ મહાદશા-અભરપ્રતા-જીવનમુક્તપણું. માંહિથી-અંતરમાંથી પ્રકટી છે-જેને પોતાના અંતરથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તેણે શત્રુ અને મિત્રને એક (એકરૂપ) કીના (કર્યા) છે-તેને શત્રુ મિત્ર સમાન છે. અવિચળ આસન-ન ચળે એવી પદવી-આત્યંતિક મોક્ષ.

૧ જીવનિયું-જીવની. જાત્યું-જાતો. જે પુરૂષો અનેક જીવોને જોઈને એમ જાણે કે એકજ સોનાના જેમ અનેક પ્રકારના ઘાટ થાય છે તેમ એકજ આત્માની આ અનેક જૂદી જૂદી જાતો છે, પણ વસ્તુગત્યા તે એકજ આત્મ વસ્તુ છે. સમાણાં-શમી ગયાં-સંસારના સુખની આશા શમી ગઈ. ભાત્યું-ભાતો-પ્રકાર. ‘ અનેક છે ’ એવું જ્ઞાન નાશ પામ્યું.

૨ દાણ ઈ-જેમ દાણ આપવું એ વેપારીની ફરજ ગણાય છે અને તે ચૂકાવી આપ્યા પછી છૂટકો થાય છે તેમ સંસારમાં પણ હરિ નામનું સ્મરણ કરવું એ મનુષ્યની ફરજ છે અને તે કર્યા પછી તે દેવામાંથી છૂટકો થાય છે. હરિ નામ લેવાથી કયા દેવામાંથી છૂટકો થાય છે તે વિષે કહે છે: લાખ ઈ-તેણે ચોરાશી લાખ યોનિમાં ભટકવારૂપ ખાતું ચૂકવી આપ્યું. મતલબ કે હરિનામ લેવાથી જન્મમરણ મટી જાય છે. મર્ણતાણીઈ-મર્ણની. ધાતું-ધાતો.

ગુણ ને અવગુણ આવે નહિ વાકુ, ઠીક સમજ્યા થઇ રહ્યું સ્વાંત્યું રે;
 ઉત્તમને અધમમાં બ્રહ્મ તું ને ભાળ્યો, ભાગી ગયું મનનીઈ બ્રાંત્યું રે. ૩
 સેજે સમાણું મન, સુખ થયું સજની, વિના વિચારે કરતું વાતું રે;
 ભોજો ભગત-કહે ગુરૂપતાપે, બાંધી બેસાર્યું જુગમાં જતું રે. ૪

પદ ૬ કું.

રામ દિવાન ક્યું છપે છાના, જેને હુવા પાદશાહ પરવાના રે;
 રાજ રાજ કરે જુગ જીતી, ન્યા'ની પાંતિયે નર નાના રે. ૧

૩ ગુણ ઇ—બ્રહ્મજ્ઞાની પુરૂષને બીજના ગુણ દોષ દૃષ્ટિએ પડતા નથી;
 તેઓ જે એમ સમજ્યા છે તે ઠીક સમજ્યા છે. અને તેથી તેમના મનની
 સ્વાંત્યું (શાંતિઓ) થઈ રહી છે. વાકુ—તેને. ઉત્તમ ઇ—તુને (તે) ઉત્ત-
 મ અને અધમ એ સર્વેમાં એકજ બ્રહ્મ ભાળ્યો છે. મનનીઈ—મનની. બ્રાંત્યું
 —બ્રાંતિઓ.

૪ સેજે ઇ—મન સેજે (સહેજ—એની મેળે) સમાણું—સમાઈ ગયું
 —મનના સંકલ્પ એની મેળે વિરામ પામ્યા. હવે તું વાતું (વાતો) કરે તે
 વિના વિચારે—વિચાર વિના કર. અર્થાત્ સંસારનો વ્યવહાર તું ભણે કર. પણ
 તેને અંતરમાં ઊંડો ઠરવા દેઈશ નહિ. અથવા વગર વિચારે—લાભાલાભ જો-
 યા વિના જે મન વાતો કરતું હતું—અનેક પ્રકારના સંકલ્પ કરતું હતું તે એની
 મેળે સમાઈ ગયું અને હે બુદ્ધિરૂપ સજની ! તેથી સુખ થયું. જુગમાં જતું
 —જગતમાં જન્મમરણને અર્થે બટકતું બાંધી બેસાર્યું (રોક્યું—અટકાવ્યું).

૧ રામ ઇ—જે રામ (રામનો) દિવાન છે તે છાનો રહીને ક્યું
 છપે ? (કેમ ઢાંક્યો રહે ?) જેને ઇ—જે દિવાનને પાદશાહી પરવાના હુવા
 —પરવાનો મળ્યો છે. મતલબ કે જે હરિનો ભક્ત છે અને જેના ઉપર હરિની
 કૃપા થઈ છે તે કાંઈ ઢાંક્યો રહેતો નથી ! જેમ રાજ ન્યાયની પાંતીએ (રીતે)
 નાના (અનેક પ્રકારના) નરને જીતીને જુગ (જગતમાં) રાજ કરે છે તેમ,
 હરિભક્ત પણ સંકલ્પ વિકલ્પાત્મક મનરૂપી જગતને ન્યાયની રીતે (શા-
 સ્ત્રોક્ત રીતે) જીતીને (વશ કરીને) રાજ કરેછે—બ્રહ્મસુખ ભોગવે છે.

નર પડવું ને ના'તી સામર્થી, જો કરે તો જય બિંદુ બાના રે;
મારે ગદા તો ચૌદ ભુવન ભાંગે, તો કૌરવ ક્યું કરે ગુમાના રે. ૨
સાગર ન ચળે ને વાસુકી ન હલે, જો રે હલે તો કરે ખેલખાના રે,
ભક્ત આણ્ય એમ માની રહ્યા સજની, આણે નહિ મન અંભિમાના રે. ૩
મર્મ મુક્તિનો સે'જે સમજ્યા, ભીતર નથી દિલ ભરમાના રે;
ભોજો ભગત કહે ગુરૂપતાપે, ઠીક દિલ ઠેરાના રે. ૪

પદ ૭ મું.

મર્મ સમજતાં મનવા મોહ્યા, અમર અભેપદ દાન દીધાં રે;
વિશ્વાસિયાને ઘરે હુવાં વધામણાં, સો સમસ્યામાં સંત કહી સીધા રે. ૧
નવખંડ નરતે ચડાવ્યાં સરતે, સાત દીપ લગી શૂરા નિઃશંકા રે;
આસન કૂટ્યાં ને છૂટારે સવેસા, દેવના લોક લગી ડંકા રે. ૨

૨ નર ઈ૦-નર એવા પાંડવોને શું સામર્થી (સામર્થ્ય) નહોતી ? પણ
જો સત્યને છોડીને સામર્થ્ય કરે તો હરિના બાનાનું બિંદુ જય ! તે કેવા સમ-
ર્થ હતા ? માટે ઇ૦-સ્પષ્ટ છે.

૩ ખેલખાના-ખા ને ખરાખી-ખેદાનમેદાન ? આણુ-મર્યાદા. ૪ ભીતર
ઈ૦-અંતરમાં દિલ (મનનું) ભરમાવું નથી-મનમાં ચળતા નથી. ઠીકા-
ઠીક ઈ૦-મનમાં ઠીકેઠીક ઠેરાના (ઠહરાના-સ્થિર ઠરેલા) છે.

૧ મર્મ ઈ૦-ગુરૂએ કહેલો આત્મજ્ઞાનનો મર્મસમજતાં મનવા (મન)
મોહ્યા (મોહ પામી ગયું); કેમકે ગુરૂએ તેને અમરપદ અને અભેપદનું દાન
આપ્યું છે. (મુક્તિ પામીને મનુષ્ય અમર અને નિર્ભય થાયછે). વિશ્વાસિ-
યા ઈ૦-જો પુરૂષ ગુરૂ વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે તેને ઘેર વધામણાં હુવાં-
તેનો જન્મમરણનો ફેરો ટળવારૂપ વધામણી તેને મળી ! અને એ વધા-
મણીની વાત સંત સમશામાં (થોડા અક્ષર અને ધણા ગૂઢ અર્થવાળી ભા-
ષામાં) કહી સીધા-સિદ્ધ થઈ ગયા અથવા મોક્ષ પદવીમાં ગયા.

૨ નવખંડ ઇ૦- બાહારના નવખંડ સરતે ચઢાવીને પછી નરતે
ચઢાવ્યા.

મગઠયાં પાણી લેહેર સમાણી, પ્રીત બંધાણી જુગમાં જાણી રે;
 શબ્દ લાગ્યા ને અંતર જાગ્યા, આતમ જાગ્યા આનંદ આણી રે. ૩
 તૂટી ત્રાટીને ઉતર્યા ઘાંટી, માટીમાં માટી ને વરતી વેળા રે;
 બોલો ભગત-કહે ગુરૂપતાપે, કાપ્યાં કર્મને પ્રહ્લશુ બેળ્યા રે. ૪

પદ ૮ મું.

આંટી ધૂંટી સવેં છૂટી, કર્મ ધર્મકા નહિ કરતા રે;
 સ્વપ્નાના સુખથી આશે અજગા, ધ્યાન હરિકેરું ધરતા રે. ૧
 ચોઈ દિશેથી સુરતી ચલાવી, તરવેણીમાં જઈ તરતા રે;
 રોમે રોમે મેરા પિયુજને સ્પર્શ્યા, પંચ મરત્યેથી પરવારતા રે. ૨

૩ પ્રકટયાં ઇ૦—બ્રહ્મરૂપી પાણી પ્રકટ થયાં અને સંસારરૂપી માયાની લેહેર તેમાં સમાઈ ગઈ. પ્રીત ઇ૦—પરમાત્મા સાથે પ્રીત બંધાઈ અને તે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ અર્થાત્ મુક્ત પુરુષનાં ચિન્હ ઢાંક્યાં રહેતાં નથી. શબ્દ ઇ૦—ગુરૂ ઉપદેશના શબ્દ લાગ્યા—હૃદયમાં ચોટયા અને જીવ બ્રહ્મનો અંતર-બેદ ભાગી ગયો! આતમ ઇ૦—આત્મજ્ઞાન થવાથી જીવ જાગ્યો.

૪ તૂટી ઇ૦—અજ્ઞાનરૂપી ત્રાટી (તટ્ટી) તૂટી ગઈ અને જન્મમરણ અથવા મોહરૂપી ઘાંટી ઉતર્યા—પસાર કરી. અથવા તૂટી ત્રાટીને—છૂટીને માટીમાં માટી મળી ગઈ અને વેળા વરતી—સમય ઓળખ્યો. અર્થાત્ મનુષ્ય જન્મ એજ મોક્ષ પામવાનું બાઈ છે એમ જાણ્યું.

૧ પરમપદ પામવાનો ક્રમ માર્ગ કહે છે; આંટી ઇ૦—સંસારની આંટી ધૂંટી સવેં છૂટી ગઈ અને જીવ નિઃસંગી થયો એટલે તે કર્મ અને ધર્મ-નો કર્તા નથી—કર્તાપણાનું અભિમાન ગયું! સ્વપ્નાના ઇ૦—સંસારના સ્વપ્ના સરખા સુખમાં આશા કરવાથી પણ અજગા થઈ ગયા, મતલબ કે સુસુપ્ત પુરૂષે પ્રથમ શ્રવણદિક કરીને મન નિર્મળ અને સ્વચ્છ કરવું, પછી કર્તાપણા-નું અભિમાન તજવું, પછી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરવો, પછી ધ્યાન કરવું.

૨ ચોઈ ઇ૦—ચારે પાસથી સુરતી (અંતરવૃત્તિ) ચલાવી અને ત્રિવેણી (ભૃકુટિસ્થાન)માં જઈને તરવા લાગ્યો. અર્થાત્ મનની વૃત્તિઓ પ્રત્યાહાર કરીને—ચારે પાસથી જેથી આણીને ભૃકુટિસ્થાનમાં બિંદુરૂપનું

પ્રેમ પ્રીત ને નરહરિ નરખ્યા, તારાવયા તનકા તોતા રે
 આણી અગર પર સુરતી ચઢાવી, જીવન જીગતશુ જોતા રે. ૩
 જેમ છે તેમ સમજ કરીને, જય અચલસે ગુંતા રે;
 રસ્તામાં એક રાહ ચલાવ્યો, જઈ ખરા ખેલસે ખૂંતા રે.
 તપ્ત ચઢીને દેખ્યા તમાશા, અમર હોઈ તો નહિ મરતા રે;
 અમૃતધાર ત્યાં કને ઉલ્લસે, ફૂલરૂપ થઈ ફરતા રે. ૫
 ગંગા જમના ને સરસ્વતી નાહ્યા, સુષમાણ્યાં ઘર જઈ સૂતા રે;
 ભોજલ ભ્રમ ભીતરથો ભાગ્યો, પ્રેમના પદને જઈ પો'ત્યા રે. ૬

ધ્યાન કર્યું (ઈડા, પિંગળા અને સુષુમ્ણા નાડીઓને ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી કહે છે, એ ત્રણેનો યોગ ભૃકુટિમાં થાય છે માટે તે સ્થાનને ત્રિવેણી કહે છે). તે ધ્યાનથી અતિ આનંદ થાય છે તે પરમાત્માનો સ્પર્શ સમજવો. પંચ ઈં—પાંચ વિષય મરવાથી પરવારી ગયા.

૩ પ્રેમ ઇં—પ્રેમ અને પ્રીતથી નરહરિને જોયા અથવા પ્રેમ અને પ્રીતિરૂપી નરહરિ (પરમાત્મા) ને જોયા. અને એમ થવાથી તનકા (શરીરના) તોતાને (પોપટને—જીવને) તારવ્યો. આણી ઇં—સુરતીને આણીને અગર (અગ્ર) ઉપર ચઢાવી—એકાગ્ર કરી. અથવા અણીના અગ્ર પર અને ત્યાં જીગત શુ (યોગશાસ્ત્રોક્ત જીવિતથી) જીવનને જોતા.

૪ અચલ ઇં—અચલ (અક્ષ) ની સાથે ગુંથાઈ ગયા. એક રાહ—એક અક્ષ માર્ગ. અથવા અક્ષાંડ ઉપર જવાનો માર્ગ. ખૂંતા ઇં—ખરા ખેલમાં (માયાન ભૂદા ખેલમાં નહિ—અક્ષ દર્શનમાં) ખૂંતા—સ્થિર થયા.

૫ તપ્ત—શૂન્યશિખરરૂપી—અક્ષરધ્રને વિષે. તમાશા—મનના સંકેદપરૂપ સૃષ્ટિ, અથવા અક્ષાનંદરૂપ. અમર—જીવન્મુક્ત. અમૃતધાર—તાલુ પ્રદેશમાંથી જીહ્વામૂળમાં રસ પડે છે તેને યોગીઓ અમૃતધારા કહે છે. ફૂલરૂપ—અર્થાત્ માયારૂપી ભારથી રહિત.

૬ ગંગા, જમના, સરસ્વતી—ઇડા, પિંગળા, સુષુમ્ણાનાડીઓ. ડાખા નાકમાં જ્યારે પ્રાણ વેહેતો હોય ત્યારે તેને ઇડા કે ગંગા કહે છે, જમણામાં વેહેતો હોય ત્યારે તેને પિંગળા કે યમુના કહે છે અને અંતેમાં સમાન હોય એ-

પદ ૯ મું.

ભરમે નહિ ભટકું ચઢે નહિ ચટકું, અવસર નહિ અટકું રામ કેંતાં રે;
ચરણુ નહિ ચૂકું ને મનથી નહીં મૂકું, દયા નહિ છોકું હવે દાન દતાં રે. ૧
ધેરી માયા ઘટમાં પડી રહી પટમાં, છૂટી ગઇ ચિત્તમાં નહિ આવે રે;
ધ્યાનજ ધરતાં વાલમને વરતાં, ફરીને ફેરો નર નહિ ખાવે રે. ૨

ભાગી ભરમને કાખ્યાં કર્મને, છૂટી ગયો શ્રમને સો જાલ્યું રે;
વસ્તુ વિચારી હુવા પ્રહારી, આત્મ ઉગારીને જીજ બાળ્યું રે. ૩
લાગી લગની મટી ગઇ અગ્નિ, જાણી જુગની એ આશે રે;
નાથકું નરખ્યા ત્યાં સખ ઘટ સરખા, પિયુજકું પરખ્યા જઇ પાસે રે. ૪
સંશય છૂટ્યા ને મોહ મદ ખૂટ્યા, ક્રૂટ્યા પરપોટા ને જઈ પૂજ્યા રે;
ચઢ્યા રેશિખર પર ને હુવારે સવેરા, ભાગી ગઇ રજની ને ભાણુ ઊંચારે. ૫

૮મે મધ્યમાં વેહેતો હોય ત્યારે તેને સુષુમ્ણા કે સરસ્વતી કહે છે. એ સુષુમ્ણા ના પ્રવાહ વખતે યોગીઓ પ્રાણાયામાદિ યોગ સાધે છે, અને તેજ વખતે વૃત્તિ એકાગ્ર થઈ અક્ષય થાય છે. માટે બોલે કહે છે કે, સુષુમ્ણામાં ધર જઈ સ્તાતા રે—સુષુમ્ણાનાડી વખતે મનની વૃત્તિઓ શાંત થવાથી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થયા, એ ભાવ છે. ભીતરયો—અંતરમાંથી.

૧ બોલે જીવન્મુક્તની સ્થિતિ વર્ણવે છે: ભરમે ૪૦—૨૫૯ છે. ૨ ઘટમાં—પિંડમાં. જેમ ઘડામાં કોઇ વસ્તુ નાખી હોય તે બાહ્ય નીકળી શકે નહિ તેમ માયાને હવે ઘડામાં પૂરી છે. પટમાં—વસ્ત્રમાં. અથવા તે માયા લૂગડામાં પડી રહી—મને વળગી આવી નથી.

૩ ભરમને—માયાની શ્રમણાને ભાગીને. શ્રમ—જન્મમરણની તથા કર્મ ભોગવવાની મહેનત. સો જાલ્યું—માયાની સો (સેંકડો) જાલ્યું (જાળો) છૂટી ગઇ ! અથવા અંતઃકરણ સોજાલ્યું—સ્વચ્છ, કર્યું. વસ્તુ—અક્ષરૂપ. જીજ—કર્મરૂપી જીજ.

૪ અગ્નિ—જન્મમરણરૂપ. ૫ પરપોટા—વાસનારૂપી. જઈ પૂજ્યા—આત્મધામમાં. શિખર—અક્ષરૂપ અથવા નિર્વિકલ્પ સમાધિ. સવેરા—પ્રાતઃકાળ અથવા સાવધાન. રજની—અજ્ઞાનરૂપી અધારા વાળી દશા. ભાણુ—આત્મજ્ઞાનરૂપી.

ખટ ચક્ર ને આસન અંતરા, નાભિકમળથી નેહ લાગ્યો રે;
દ્વાદશ દીપક દર્શ્યા દિલમાં, ભવસાગરનો ભય ભાગ્યો રે. ૬
પિયા પિયાલા ને હુવા રે ખિયાલા, નર જો ન્યારા નરખ્યા વેણે રે;
ભોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, વાતું કરે છે એ તો જઈ વેણે રે. ૭

પદ ૧૦ મું.

સ્વપ્નાના સુખની આશો અળસાવ્યા, કોટિ જન્મનાં કર્મ કાપી રે;
ક્યા કહું સખી વાત સદ્ગુરૂની, અગમતાણી મુને ગમ આપી રે. ૧
હવે હસ્તામળ શ્યામ સુકોમળ નામ, નિશ્ચળ નિરખ્યા નેરા રે;
પ્રેમસુધારસ પ્રેમશુ પીધા, તું ને માલ સોંપી તેરા રે. ૨
જળકી કાયા જળકી માયા, મૂળ વિચારી મન મળિયા રે;
આઘે હતા તે અંતે રે નિવડિયા, અંબુ મધ્યે જેમ લૂણ ગળિયારે. ૩

૬ ખટ ચક્ર—આધારાદિ છ ચક્ર (પાછળ દીકામાં કહ્યાં છે તે). આસન—પદ્મ, સ્વરિતક, વગેરે યોગશાસ્ત્રમાં કહેલાં છે. દ્વાદશ દીપક—કમળની પાંખડીરૂપ.

૭ પિયાલા (ખાસો)—પ્રેમનો ખાસો. ખિયાલા—આનંદ. આનંદ થવાતું કારણ કહે છે: નર ઈન્—જો ન્યારા નરને નેણે નરખ્યા તો, વેણે—વચનવડે. વાતું—વાતો. ગુરૂના ઉપદેશ વચનમાત્રથી તે બ્રહ્મ સાથે વાતો કરવા લાગે છે—અર્થાત્ જીવન્મુક્ત થઈ જાય છે.

૧ આશો ઇન્—સ્વપ્નાના સુખની આશાથી આળશી ગયા —એ આશા ત્યાગ કરાવી.

૨ હસ્તામળ—પ્રલક્ષ. નેરા—પાસે. તુને—તને—બુદ્ધિને. બુદ્ધિને કહે છે કે માયાવિલાસ એ તારો માલ તને પાછો સોંપ્યો ! અર્થાત્ હવે બુદ્ધિના વિલાસરૂપ જગતમાં હું નથી.

૩ જળકી—પાણી તત્ત્વની. મૂળ—અવ્યક્ત બ્રહ્મ. આઘે ઇન્—જીવ મૂળમાં બ્રહ્મરૂપ હતો—મધ્યમાં જગતરૂપ થયો હતો અને અંતે પાછો બ્રહ્મ-જ્ઞાન મળવાથી બ્રહ્મરૂપ થયો. અંબુ ઇન્—જેમ અંબુ (પાણીમાં) લૂણ (મીઠું) ગળી જાયછે તેમ જીવ બ્રહ્મની સાથે એકરૂપ થઈ ગયો.

બીજ રહ્યું બટમાં બટ રહ્યો બીજમાં, બ્યાંકા ત્યાં જઇ લાગ્યા રે;
બોલે ભગત કહે ગુરૂપતાપે, અનહદ નાદ અંતર વાગ્યા રે. ૪

પદ ૧૧ મું.

પદ નિરવાણ મળ્યા જઇ મનવા, સુરતી સ્વરૂપમાં જઇ લાગી રે;
નામ નિરાળા હોઇ રહ્યા સજની, અગમ અગોચર લે' લાગી રે. ૧
સાત પિયાલા એકવીશ ઋક્ષાંડથી, પરાને પાર એ તો જઇ પુગ્યા રે;
નિત્ય પ્રતિ નૂર એને નયણે વરસે, અંતરમાં અનુભવ ઉગ્યા રે. ૨
આશ નિરાશ એકે નહિ ઉરમાં, હું પદ રહ્યા સે'જે હારી રે;
હદ બેહદ છોડી અનહદ જઇ વાગ્યા, દેખવા માત્ર દેહ ધારી રે. ૩

૪ બીજ ઈ—જેમ વડમાં બીજ છે અને બીજમાં વડ રહેલો છે તેમ બ્રહ્મમાં જગત્ છે અને જગત્માં બ્રહ્મ છે. એ વિષે શંકરાચાર્ય પશુ કહે છે કે “ દન્તિનિદારુવિકારેદારતિરોમવતિસૌપિતત્રૈવ । જગતિતથાપરમાત્માપ-રમાત્મન્યપિજગત્તિરોદ્ધતે ॥ ”—“ જેમ લાકડાના હાથીને લાકડાંરૂપે જોતાં હાથી તેમાં અંતર્ધાન થાય છે અને તેને હાથીરૂપે જોતાં લાકડું તેમાં અંતર્ધાન થાય છે, તેમ જગત્ને જગત્રૂપે જોતાં પરમાત્મા તેમાં અંતર્ધાન થઇને રહે છે અને પરમાત્મારૂપે જોતાં જગત્ તેમાં અંતર્ધાન થઇને રહેલું છે. ” બ્યાંકા ત્યાં—બ્યાંના ત્યાં—મૂળ રૂપમાં. અનહદ નાદ—અંતર્ધ્વનિ.

૧ નિર્વાણ—મોક્ષ. સુરતી—અંતર્દૃષ્ટિ. સ્વરૂપમાં—આત્મરૂપમાં. નામ નિરાળા—નામરૂપ એવા જે પદાર્થ માત્રના વિનશ્વર અંશ છે તેથી જૂદા—અ-સ્તિ ભાતિ અને પ્રિયરૂપે. અથવા જૂદા—નામવાળા (બ્રહ્મનામવાળા).

૨ પરા ઈ—પરાવાણીની પાર અર્થાત્ કોઈ પ્રકારની વાણીમાં વર્ણ્યામાં ન આવે એવા બ્રહ્મરૂપમાં. નિત્ય ઈ—તેના નેત્રમાંથી નિત્ય નૂર (તેજ) વરસે છે.

૩ હદ બેહદ ઈ—વિરાટની અંદરના પ્રદેશને હદ, અને તેની બાહારના પ્રદેશને બેહદ કહે છે. એ બેથી પાર અનહદ જે બ્રહ્મ ત્યાં જઇને વાગ્યા—ત્યાં જાહેર થયા. દેખવામાત્ર—પરમાણુજન્ય નહિ.

ધામ ધણીને અમરપદ ઉગ્યા, અકળ અજીત મૂર્તિ કા'વે રે;
 ચૈતન્ય બ્રહ્મ ભીતરથી ભાળ્યો, અક્ષરાતીત આનંદ આવે રે. ૪
 નરતે ને સરતે ખેલ નિહાળો, આણલિંગી લેખાં કેસા રે;
 બ્રહ્મા મહેશને ઇંદ્ર ન જાણે, અગમ તમાસા એસા દેખ્યા રે. ૫
 અજબ ખેલ અદ્ભૂત અનોપમ, વરાણન જભાયેં વાતું લાવે રે;
 બોજો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, શુદ્ધ વિચારે અનુભવ આવે રે. ૬

પદ ૧૨ મું.

શૂન્યશિખર પર નામ નિરંતર, નિરખીને જોઈ ત્યાં ન્યારા રે;
 કહા જાણું મુને કણવે ન સૂઝે, પોહોએગા કોઈ પારા રે. ૧
 દિલદરિયા સંતો મેટ સમરિયા, કરી ક્રિયાને કોઈ પદ પામે રે;
 નર તે નેરા ને ચડ્યા સવેરા, ત્રિકમ તેરા લિખી લે નામે રે. ૨

૪ ધામ ઇં-બ્રહ્મધામના ધણી જે અક્ષરાતીત બ્રહ્મ તેના અમર પ-
 દમાં જઈને ઊગ્યા-ત્યાં પ્રકટ થયા.

૫ નરતે ઇં-તમે નરતે (આંતરૂતિથી) અને સરતે (સુરતાથી-
 બહિર્વૃત્તિથી) સંસારનો ખેલ જુઓ; પણ જે આણલિંગી-લિંગ (ચિન્હ) રહિત
 છે તેનાં લેખાં કેસા (કેવી રીતે) થાય ? અર્થાત્ બ્રહ્મ પુરૂષ, સ્ત્રી કે નપુંસક
 નથી, તેની વાત શી રીતે કહેવાય ! અગમ ઇં-એવો અગમ તમાસો જોયો-
 બ્રહ્માનંદમાં મગ્ન થયા.

૬ વરણ ૬૦-એ અદ્ભૂત ખેલનું વર્ણન જભાયે (જીજ્ઞાસે-જીભે)
 વાતો લાવેછે-એનું વર્ણન જીભે કરીએ તો તે વાતો કરવા જેવું છે; પણ બોજો
 ભગત કહેછે કે ગુરૂના પ્રતાપથી શુદ્ધવિચાર કરવાથી તેનો અનુભવ આવેછે-વ-
 ર્ણન કરવાથી એ વાત ધ્યાનમાં આવે એવી નથી.

૧ શૂન્યશિખર-બ્રહ્મરંધ્ર અથવા શૂન્યની પેલી પારનો પ્રદેશ. નામ
 નિરંતર-અખંડ નામ-બ્રહ્મ. ન્યારા-જૂદા. બ્રહ્મને નિરખીને જોઈ-સૂક્ષ્મ
 વિચારથી જોઈ સારે મનથી જેવી કલ્પના કરી હોય તેથી જાદા દેખાય છે.

૨ દિલદરિયા દિલરૂપી દરિયો. મટીને સમર્યો. ક્રિયા-સમાધિ ક્રિયા.
 ૧૩

રેણી ને કરણી કછું પુણ્ય નહિ પોહોએ, રામતણી રીતે રહેવું રે;
 બુદ્ધિ બૂડે ને લક્ષ ન લાધે, શ્યામ સ્વરૂપા આખર એવું રે. ૩
 અકળ કળા એવી અલખ ધણીની, શુદ્ધ વિચારી શું સિધ્યું રે;
 ભોળે ભગત કહે ગુરૂમતાપે, લક્ષ્યવાળે એ પદ લીધું રે. ૪

પદ ૧૩ મું.

શ્યામ સમરણી નામ નીસરણી, મટી ગઈ નર વરણા વરણી રે;
 સર્વ સ્વતંત્ર નામ નિરંતર, ભાશ્યા બ્રહ્મ ને ભય હરણી રે. ૧
 રીતે ને ભાતે કછું નહિ મળે વાતે, શુદ્ધ વિચારીને વહી જતા રે;
 દલ નહિ દ્વાંત્યુ ને રાખળશુ વાત્યુ, ભાગી ગયું બ્રાંત્યું ને રંગ રાતા રે. ૨
 વાલાંને વેરે કછું નહિ હે મેરે, સમસ્યા ભેદ સમજી લીધું રે;
 થાપ્યા ઉઘાપી કંઈ કર્મને કાપી, અસ્થિર હતું મન સ્થિર કીધું રે. ૩

નરતે ઇ—અંતર્ગતિથી પાસે છે, અને સવેળા ચેતીને ચદયા.

૩ રેણી—આચાર. પોહોએ ઇ—બ્રહ્મને પોહોચાડનાર સાધન રેણી કરણી કે પુણ્ય નથી.

૪ અલખ—અલક્ષ્ય (લક્ષ્યમાં ન આવે એવા). શુદ્ધ ઇ—તે શુદ્ધિ વિચારી પણ તેથી શું સિદ્ધ થયું? લક્ષ્યવાળે—બ્રહ્મમાં એકાગ્રવૃત્તિ રાખનારે.

૧ સમરણી—ગાળા. નીસરણી—બ્રહ્મધામમાં ચઢવાની. મટી ઇ—શ્યામ સમરણી અને નામ નીસરણી તારા લાથમાં આવી એટલે હે નર! વરણા વરણી મટી ગઈ!—મૂઠી મૂઠી મળેતોનું અભિમાન તારામાંથી જતું રહ્યું. સર્વ ઇ—એ નિરંતર નામ—અખંડ નામ સર્વથા સ્વતંત્ર છે અને એ નામરૂપી બ્રહ્મ ભાશ્યા દેખાયા છે તથા તે સંસારરૂપી ભયની હરણી (હરણ કરનારી) છે.

૨ શુદ્ધ (શુદ્ધિ)—ખરીવાત. દળ ઇ—તે જીવ-મુક્તાના દિલમાં દ્વાંત્યુ (દ્વૈત ભાવ) નથી અને તે રાખળ-માયા બ્રહ્મની સાથે વાતો કરે છે. તેમની પ્રાંતિઓ ભાગી ગઈ છે અને તેમના રાતા પીળા રંગ પણ જતા રહ્યા છે.

૩ વાલાં ઇ—મેરે (મારે) વાલાં નથી અને વેરે (વેર પણ) નથી;

શૂરનર સાચા કોય પાળીને વાચા, ઉતરશે અવસર આરો રે;
બોજો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, સમરી લિયો સરજનહારો રે. ૪

પદ ૧૪ મું.

ભક્તિ ભક્તિ સહુ કોઇ કહેછે, બેઠ ભક્તિનો જન કોઇ ભાજે રે;
શબ્દ વિચારી કોય સન્મુખ ચાલે, મહાવચન મનથી પાજે રે. ૧
સ્વાતિનું બિંદુ જેમ શીપ ઝીલત હે, મહાભુક્તાઇનું મોતી કાવે રે;
સેવક શબ્દ પાજે સદ્ગુરૂના તો, અસંખ્ય જુગ અમર થાવે રે. ૨
પતિવ્રતા જેમ પ્રીછે પિયુને, અખંડબ્રહ્મ જોમાં ભાજે રે;
એક મને ને એક વૃત્તિએ, એક દશામાં મન ગાજે રે. ૩
દિયા દાન જેણે તુણસીપત્રસે, મન ન જાણે મેરી માયા રે;

મેં તો ગુરૂ પામેથી સમસ્યામાં બેઠ (તત્વ) સમજ લીધું છે. થાપ્યા ઈ—
મનમાં માયાના પદાર્થો થાપ્યા હતા (સત્યરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા) તેને
ઉચ્ચારિને તથા કંઈક કર્મને કાપીને જે મન અસ્થિરહતું તેને સ્થિર કર્યું.

૪ શરૂ ઇ—જે કોઇ સાચા શૂર નર હશે તે પોતાની વાચા પાળીને
(હું બ્રહ્મ છું એમ કહીને પછી તેનો સાક્ષાત્કાર કરીને) મનુષ્ય દેહની
પ્રાપ્તિરૂપી અવસર મળ્યે આરો ઉતરશે—ભવસાગરને તરી જશે.

૧ શબ્દ વિચારી—ગુરૂ કે શાસ્ત્રના વચનનું મનન કરીને સન્મુખ—મો-
ક્ષના માર્ગની તરફ. મહાવચન—અદ્વૈતબ્રહ્મસ્તિ, (હું બ્રહ્મ છું) વગેરે વેદનાં
મહાવાક્યને સાંભળીને મનથી પાવે—અનુભવ કરે.

૨ મહાભુક્તાઇનું—અર્થાત્ અતિ ઉત્તમ. સેવક ઇ—જેમ સ્વાતિનું
બિંદુ શીપ ઝીલી લેછે તેમાંથી મોઘું મોતી થાય છે તે પ્રમાણે ગુરૂના શબ્દરૂપી
સ્વાતિબિંદુને સેવકરૂપી શીપ ઝીલી લે તો તે પણ અસંખ્ય જુગ સુધી અમર
થાયછે—(મોતી—મોક્ષ પામેલો) થાય છે.

૩ કેવી ભાવના રાખવાથી બ્રહ્મરૂપ થવાય છે તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે: ૫-
તિવ્રતા ઇ—૨૫૦૮ છે.

સોંપ્યાં હોય શીશ સદ્ગુરુજીને શરણે, કયું સાચવશે 'હૂંડી' કાયા રે ૪
 બોલો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, હરિ ભજતાં કદી નહિ -હારે રે;
 તન ધન જોખન જય સૂણું, તોય સેવક ધર્મને સંભાળે રે. ૫

રાગ કાફી.

પદ ૧ હું

સદ્ગુરુને સેવો રે, સતો એક સાચ કરી,
 આ અવસર જશે રે, પછે પસ્તાશો ફરી. ટેક
 આ નર દહી દેવતા ઇછત હે, સો નર દહી તેરે આધ,
 એક સાચું તેમાં નાથ ન ભજ્યા, બીજી કુડી કરી કમાધ;
 હાથે બાજી હાર્યો રે, હે મન હું પદ ધરી. સં ૧
 દારી દ્રૌપદીજીને લાવ્યો દુઃશાસન, કામની કેશે ગ્રાહી,
 આ અવનિને હાથે પડ નાખે, તે પણ બેઠા ત્યાં છપાધ;
 દ્રુમ કરી ઉઠે રે, વચનમાં રહ્યાંતા વરી. સં ૨
 ધમરાજને કહે દુર્જીધન, હું ઉગરું તે કહોની ઉપાધ,
 અમર થયાની લાધને વાત વતાવી દે, દેખો બહુકી બડાધ;
 જેને શત્રુ મિત્ર ન હોતા રે, ઠીક મન રહ્યાં ત્યાં ઠરી. સં ૩
 બળિ હરિશ્ચંદ્ર ને મોરુધવજ વે'રાયા, કરણે અર્પી કાયા;
 બોલો ભગત કહે તો જીગ જીત્યા, અમર અભેપદ પાયા. સં ૪

૪ તુલસીપત્રસે-તુલસીપત્રની સાથે. શરણે ઇન્-જેણે ગુરુજીને શરણે-
 શીશ સોંપ્યું હોય તે આ દૂડી કાયાને કયું (કેમ) સાચવશે ?

૧ સાચ-એક વાતને સાચી કરી લેખને-એક વાતનો દૃઢ નિશ્ચય કરીને.
 ૨ તે પણ-ભીમ, અર્જુન, વગેરે. વચનમાં વરી રહ્યા હતા-પોતાના
 વચનને સત્ય કરવાનો નિયમ ધરી બેઠા હતા.

૩ લાધને-ઝટ લેખને. વતાવી દે-જતાવી દે-કહી દે. દેખો ઈન્-
 બોલો કહે છે કે મોટાઓની મોટાઈ જુઓ, કે જેને શત્રુ મિત્ર નહોતા એવા
 યુધિષ્ઠિરે તે પણ જતાવી દીધું.

૫૬ ૨ જી.

કરો કૃપા કૃપાળુ રે, મારું મન મૂઠ મતિ,

રહો હૃદયે અમારે રે, કૃષ્ણ કમળાના પતિ. ટેક.

અનંત જન્મની આશ અમારે, માંડજ કીધી હવે મે'ર,

પરહરેલ પનોતી કીધી, હરિ પધાર્યા અમ ઘેર;

પૂર્વની પ્રીતે રે, જીવ ટળી થયા જતિ. કરો ૦ ૧

કરો કૃપા પરાને પાર પરબ્રહ્મ છે, પોતે નેતિ નેતિ વેદ ગાય,

તે પ્રગટિયા પ્રભુ અંગ અમારે, એ તો કૃપાગુરૂની કહેવાય;

ભરૂંસો મુને ભારે રે, ગાઉં ગુણ ગોકુળપતિ. કરો ૦ ૨

ગરૂડ છાંડીને પ્રભુ પાળા પળિયા, ગોવિંદા ગજની વા'ર,

ની'મામાંથી નાય ઉગાર્યો, તમે બિલાડીકેરાં બાજ;

બોજ ભક્ત બોલ્યા રે પ્રીત પેલા ભવની હતી. કરો ૦ ૩

૧ માંડજ-અમથી અમથી-સેહેજ. પરહરેલ ઇ—હે હરિ મારી બુદ્ધિને તમે પરહરેલ-તજી દીધેલી હતી (અનેક પરુ પદ્યાદિ જન્મમાં ફેંકી દીધી હતી) તેને (મનુષ્ય જન્મમાં આણીને) તમે પનોતી કરી. અને હે હરિ તમે અમારે ઘેર પધાર્યા-આ દેહમાં જીવરૂપે છો એમ અમને જ્ઞાન થયું ! પૂર્વની ઇ—જીવનું મૂળ સ્વરૂપ બ્રહ્મ છે તે સ્વરૂપની પ્રીતિવડે. જતિ—જતિરૂપ-માયા રહિત બ્રહ્મ.

૨ પરાને પાર-પરા વાણીથી પાર-પરા વાણીથી જાણવામાં ન આવે એવા. નેતિ નેતિ-વર્ણનામાં આવે છે તે બ્રહ્મ નથી એ પ્રમાણે. અંગ અમારે—અમારા અંગમાં. પ્રકટયા-અમારા જાણવામાં નહોતા તે જાણવામાં આવ્યા.

૩ ગજની વા'ર ઇ—હાથીને મગરે ઝાલ્યો હતો તેની વાહાર-મદદ કરવાને. ની'મા ઇ—કુંભારે વાસણ પકવવાનો નીહીમા કરી મૂક્યો હતો તેમાંના એક વાસણમાં બીલાડી વીઆઇ હતી, પછી કુંભારે નીહીમા સળગાવ્યો અને વાસણ પાક્યાં, ત્યારે તેને કાઢી લેતાં બિલાડીનાં બચ્યાં જીવતાં નીકળ્યાં ! (ભક્તમાળ).

પદ ૩ જી.

હતી મારે હૈડે રે, હરજની હામ ઘણી,
લાગી હવે બ્રમણા રે, તૃણા તન તણી. ટેક.

કોમળ કાયા કમળ-દળ લોચન, અકળ અજીતરૂપ,
નેણે નરખ્યા નાથને રે, ચિંતવ્યું જેનું સ્વરૂપ;
પામી પરબ્રહ્મને રે, ધનધન ધામ ધાણી. હતી મારે ૧

સંતુની સંગતે પિયુજને પાગી, સમજ સદ્ગુરૂકી સાન,
મનના મનોરથ માહરા પૂર્વા, વાંલે દોધું ભકિતનું દાન;
અક્ષય ધન આવ્યું રે, મોહન મુક્તામણિ. હતી મારે ૨

લાજ મર્યાદામાં હુ રે, લેવાણી, તેં મારી ઘોડાવી શર્મ,
ગુણને અવગુણ અંગત્રી અજમાવ્યા, વાંલે મુને સમજાવી મર્મ;
ચર્ણે સદ્ગુરૂને રે, રહે શું હવે હુંપક હાણી. હતી મારે ૩

બ્રમણા લાગી વાંલે બેઠ વતાવ્યો, બીજ લાલચ નહિ રે લગાર,
પ્રેમ મુધારસ પ્રેમેશું પંથે, વાંલે ઉતાપો ભવગાર;
સુખડાંની શી કહું રે, સુખચક્રી વાત ભણી. હતી મારે ૪

પતિતપાવન ! કહું છું રે તમને, અધમતાણા રે ઉદાર,
ભોજે ભકત કહે ગુરૂમતપે, હવે હેલો કરજો વાર;
રામચર્ણે રાખો રે, હું તો ત્રિકાંબ ! દાસી તમતણી. હતી મારે ૫

૧ ભોજે પોતાની યુક્તિને સ્વીકૃત ગણીને તેની પાસે તેના પતિરૂપ ભગવાનના ગુણનું કથન કરાવે છે: હતી ૪૦-સ્પષ્ટ છે.

૨ સંતુ—સગો. પિયુજ—દરિ. ૩ લાજમર્યાદા—લૌકિક લાજ મર્યાદા. રહે શું—રહીશું.

૪ બ્રમણા—જન્મગરણરૂપી. બેદ—‘તું પોતેજ બ્રહ્મ છે’ એવો ગુ-મ ભેદ.

કીર્તન.

પદ ૧ બું.

હે મૂઢમતિ ! હરિ ગુરૂ સંતને સેવ્યા વિના, નહિ કોય કાળે ગતિ;
મારે આપ મથી, ભવ તરવાનો, ઉપાય બીજો કોઈ નથી. ટેક.
કંઈ કલ્પ થયા અવતાર લેતો, પણ પક્ષી થઈને વનમાં રે'તો,
ત્યાં શ્રીત પવનનું દુઃખ સે'તો. હેં ૧

જીવ જંતુમાં ઘણા દેહ ધર્યો, વડ વાનર થઈને વનરૂંઢ ચર્યો;
અન્ન વસ્ત્ર વિનાનો વારંવાર ફર્યો. હેં ૨

તું વન પેહી ને વૃક્ષ થયો, ચર્ણુ ઉંચે ને ઉંચે મુખ રહ્યો;
માથે ટાઢ તડકો ને તન તાપ સહ્યો. હેં ૩

નરદેહ ધરી હરિનામ લેવા, સૂતા સેજ તળાઈ ખાવા મેવા;
બોબલ કહે ક્ષિયો સંત સેવા. હેં ૪

પદ ૨ બું.

સંત સેવ્યા વિના, સાધન કોટિ કરે, પણ કોયને ફળે નહિ;
ગુરૂના વચન વિના, મન બુદ્ધિ વડીચે, પ્રભુજી મળે નહિ. ટેક

દર્ભ આસન કરે મર ! દેહ દમે, વળી વિરકત થઈને વનમાંજ ભમે;
અન્નપાણી તજીને કંદમૂળ જમે. સંતં ૧

મરની ! જપ તપ તીર્થ ધ્યાન ધરે, મર ! આઠે પોહોર ઉદાસી ફરે;
મુખપકી મુનિકેરં વ્રત કરે. સંતં ૨

. ૧ મારે ઇ-તું આપને (પોતાને) મથી મારેછે-અર્થાત્ તું સંસારની ખટપટમાં વળગી રહીને પોતાનું અહિત પોતાની મેળે કરેછે.

૨ વડ-વડો. ૩ ચર્ણુ ઇ- (વાગેલ થઈને).

૧ મન ઇ-ગુરૂના વચન (ઉપદેશરૂપી વચન) વિના વડી (મોટી મન બુદ્ધિ)થી પ્રભુજી મળે નહિ. ગુરૂ વિના પોતાની બુદ્ધિથી જ્ઞાન આવે નહિ. મર-છોળી. વિરકત-સંગ રહિત-ત્યાગી.

૨ ઉદાસી-એકલો. મુખ ઇ-અર્થાત્ મૌન રાખે-બોલે નહિ.

પંચાગિન પરજળે માંહી તન તપે, વળી રિદ્ધિ સિદ્ધિના મત્ર જપે;
 ગુરુગમ વિના કન કમ કપે ? સંત૦ ૩
 જો જ્ઞાન વૈરાગ્યમાં મન ગળે, તો જન્મ મરણનું બીજ બળે;
 ભોજલ કહે ફેરો સફળ ફળે. સંત૦ ૪

૫૬ ૩ જી.

ચેતની રે ! સમજ તો બહુ સારું રે; ટેક.
 હે મન મૂરખ ! સગાં કુટુંબને, સંસારનું, તને લાગ્યું છે લારું રે;
 ચેતની ! અભિમાની અહંકારમાં, કહે છે 'હું' ને 'મારું' રે. હે મન૦ ૧
 ખપી જશ ક્ષાય એકમાં, આ તો મળ્યું છે ઉધારું રે;
 કાળ ગળશે જ્યારે કારમો, સગું કોઈ નહિ થાય તારું રે. હે મન૦ ૨
 જ્યારે જમરા ઝાલશે, સરવે લાગશે ખારું રે;
 મોઢું બાંધીને મારશે, પછે કરેશ પોકારું રે. હે મન૦ ૩
 પારકી માયાનો ધણી થયો, વાંસે આવશે વારું રે;
 જડી લેશે રે જંજીરામાં, પછે ખાશે પેનરું રે. હે મન૦ ૪
 આ ભવમાં ઉમર્યાતણું, બીજું નથી કોય ખારું રે;
 ભોજલ કહે ભલુ લે સંતને, ટળે અસંખ્ય અંધારું રે. હે મન૦ ૫

૫૬ ૪ થું.

સદ્ગુરુ કે' સમો જાઈ રે, જોની વિચારી. ટેક
 માતપિતા પરિવારને, જાણશો સુખદાઈ રે;
 કાઠી લેશે કડીકાનની [ત્યારે] લાગશે દુઃખદાઈ રે. જોની. ૧

૩ કપે-કપાય. ૪ ફેરો-મનુષ્ય જન્મરૂપી ફેરો.

૨ ખપી જશ-મરી જશ. ઉધારું-ઉધારે-ઉછીનું. આ દેહ ઉછીનો
 ખેંચો છે તે તેનો માલિક પાછો લેઈ લેશે.

૪ વાંસે ધ૦-વારું થું તે માયા તારી વાંસે આવશે? અર્થાત્ નહિજ
 આવે. જંજીરામાં-લોહાની સાંકળમાં. પેનરું-ખાસડાં.

અંત સમયે થાશે એકઠા, મળશે લોગ લુગાઈ રે;
 મેલીને વળશે રે મશાણમાં, ભેગી આવશે કમાઈ રે. જોની૦ ૨
 કરે છે કર્મ તે કહેતો નથી, રાખે છે તું છપાઈ રે;
 પણ જલ્દી પડશે જેની આગળે, એ જાણે છે રાધ રાધ રે. જોની૦ ૩
 સંતને કામે નથી ચાલતો, કરે છે કાં ધમંડાઈ રે;
 અવળી રૂવાળા જે દી આવશે, તારી કાઢશે હડાઈ રે. જોની૦ ૪
 ધનને કારણ હોડીશ દાડતો, કરે છે ધાઈ ધૂતાઈ રે;
 પડ્યું રહેશે મૂઆ પાપિયા ! કાં લઈ જશે લાલખાઈ રે. જોની૦ ૫
 કર સમરાણ સીતારામનું, દે સાધુને ચુગાઈ રે;
 ભોજલ કહે તો ભય મટે, લે અભેપદ પાઈ રે. જોની૦ ૬

પદ ૫ મું.

જગ્ય અમાગી જીવડા, ઘેનમાં કેમ તું ઘેરાણો રે. ટેક—
 માની લે કહ્યું મુઆ ! નૂરખા ! દલમાં, દયા કાંકે આણો રે;
 અવસર આવો નહિ મળે, સાચવજે ટાણો રે. જોગ્ય૦ ૧
 ભ્રમણામાં તું ભૂલી ગયો, આતમ નવ આજખાણો રે;
 જદુપતિ હરિને જાણ્યા નહિ, આવરાણમાં અવરાણો રે. જોગ્ય૦ ૨

૨ લોગ લુગાઈ—લોકો અને સ્ત્રીઓ. વળશે—પાછા વળશે. કમાઈ—દેહ
 ધરીને કરેલાં સારાં માણં કૃત્યની વાસનારૂપ કમાઈ.

૩ રાધ રાધ—લગાર લગાર જેટલાં. ધમંડાઈ—ગુમાન અવળી ધમ—ન્યારે
 અવળી ૩ (રીત) વાળા આવશે ત્યારે તારી હડાઈ—ટેડાઈ કાઢશે—તને
 સીધો દોર કરી નાખશે.

૫ ધૂતાઈ—ધૂતારાપણું. લાલખાઈ—અગ્નિ. અગ્નિમાં પળી જશે ! ૬
 ચુગાઈ—ચુગન—ખોરાક. અભેપદ—મુક્તિ. પાઈ લે—પ્રાપ્ત કરી લે.

૧ ઘેનમાં—મોહરૂપી ઘેનમાં. ટાણો—સમય. ૨ ભ્રમણા—સંસારની
 ભ્રમણા—ખોટાને ખરું માનવારૂપ ભ્રાંતિ. જદુપતિ—કૃષ્ણ ભગવાન. આવરાણ
 —માયાનું વેષ્ટન. અવરાણો—વીંટાયો.

મારું મારું કરી મેળવ્યું, લોભમાં લલચાણો રે;
 સદ્ગુરુ સંતને સેવ્યા નહિ, તૃણામાં તાણાણો રે. જાગ્યું ૩
 ધર્મમાં નથી રહેતો દુકડો, ભાઈતો કર્મી કે'વાણો રે;
 પ્રભુને ભજ્યા વિના પાપિયા, પેટ પડ્યો મોઠો પા'ણો રે. જાગ્યું ૪
 કાળ માયાકેરા મુખમાં, આવીને તું ઓરાણો રે;
 ભોજને ભગત રામ બોલિયા, દૂતને હાથ છવ દારાણો રે. જાગ્યું ૫

૫૬ ૬ કું.

ધનની શોભા તો ધર્મ છે. ધરમે ધન પાવે; ટેક.
 થાપણુ તો ઠેકાણુ મેલીએ, જે દવાળે ન જાવે;
 દાન તો પાત્રને દીજીએ, અંતકાળે કામ આવે. ધનની ૧
 કાલ્પવાવો તમે કાં કરો, ખેતર ખીજ ખાવે રે;
 અભ્યાગતને આપતાં, થોડે ઘણું થાવે રે. ધનની ૨
 ઉદર ભરવાને આપણું, જ્યાં ત્યાંથી લાવે રે;
 લઇને દઈ નથી જાણતા, કપટ ભેખ કા'વે રે. ધનની ૩
 આપ કરી ને પરને પોખિયે, તો ભૂધર મન ભાવે રે;

૧ ધનવડે ધર્મ થાય છે અને ધર્મવડે ધન મળે છે, એમ ધન અને ધર્મ પરસ્પર અવલંબીને રહ્યાં છે, માટે ધનવડે ધર્મ કરવાનો ઉપદેશ કરતાં ભોજને કહે છે: ધનની ૧—સ્પષ્ટ છે. દાનધર્મ કરતાં વાવરેણું ધન કોઈ પ્રકારે નાશ પામતું નથી તે વિષે કહે છે: થાપણુ ૪—સ્પષ્ટ છે.

૨ કાલ્પ—ખેતરના ખીજનો બગાડ કરે એવા રોપા. “કાલરકો લેતકહા કપટીકો હેતકહા,” ૬—પ્રસિદ્ધ છે.

૩ લઇને ૪—જે ખીજનું દાન લે છે ખરા પણ દેઈ જાણતા નથી તે કપટરૂપ ભેખધારી કહેવાય છે.

કળિયુગમાં હવે કોક છે, તે દીઠામાં નાવે રે. ધનની ૦ ૪

આંખુંવાળાને આળખો, વિહંગમ વાટ બતાવે રે;

બોજલ કહે ભવદુઃખ ભાગશે, ને ગોવિંદગુણ ગાવે રે. ધનની ૦ ૫

કીર્તન.

પદ ૧ લું.

વેધુ જાણે એની વાતમાં રે,

આધ્યા છળિયેલ શું રે જાણે. ટેક.

ને ઘટ લાગી રહે તન ત્યાગી,

વાગી હે ભલકી રામની રે, તે એ દષ્ટિ ને રે આણે; વેધુ ૦ ૧

પ્રેમ પ્રીતકી રીત હે ન્યારી,

શારી લીએ રે એ તો ચિત્તને રે, શબ્દનું રે બાણે; વેધુ ૦ ૨

સહુ સાથે તોડી જેણે હરિ સાથે નેડી,

છોડી હે લાજ સંસારની રે, ખીક કેની ને રે નાણે; વેધુ ૦ ૩

પ્રેમી ને પુરૂષોત્તમ પાસે,

બોજલ સુહાગણ સુંદરી તે મોહનજીને માણે; વેધુ ૦ ૪

૪ આપ કશીને-પોનાને શ્રમિત કરીને કોક ઈ-હવે એવા દાનધર્મી.
કળિયુગમાં કોકજ છે-કવચિતજ છે. ૫ આંખુંવાળો-જ્ઞાની.

૧ વેધુ-જે અનુભવથી અંતરમાં વીંધાયલા હોય તે. છળિયેલ-કપટી
ને ઇ-જેના ઘટમાં પ્રેમના બાલાની અણી લાગી છે તે પુરૂષો પોતાનું તન
ત્યાગીને રહે છે.—શરીરનો પણ દરકાર કરતા નથી; જેને રામની ભલકી
(બરછી) વાગી છે તે પુરૂષો એ દૃષ્ટિ (અંતર્દૃષ્ટિ) આણે છે.

૨ શબ્દનું બાણે-શબ્દોરૂપી બાણથી. ૩ તોડી-(પ્રીતિ). નાણે-
ન આણે. ૪ પ્રેમી ઇ-જે પુરૂષ પ્રેમી છે તેને પુરૂષોત્તમ પાસે છે. બોજલ
કહે છે કે બુદ્ધિરૂપી સુહાગણ સુંદરી મોહનજીને માણે છે-આત્માનંદનો અનુભ-
વ કરે છે. જેથી જીસાસના મનની વૃત્તિઓ વૈરાગ્યયુક્ત થાય અને તેના મન-

પદ ૨ જાં.

અકળ ગતિ રે મહંતની, તે કેના કળ્યામાં નાવે. ટેક.

ગુરુગમ આવી તેની ગતિ છે ન્યારી,

સમજ રહ્યા છે સંસારમાં એક અનન્ય જો રે બાવે; અકળ૦ ૧

જીવન મુક્ત થઈ ફરે જગમાં,

આનંદ ધન સદા ઉરમાં લે' લગ્ન જો રે લાવે; અકળ૦ ૨

પોતે પોતાના સ્વરૂપને પામ્યો,

આપે સમાણો જ્યારે આપમાં તે પોતે પોતાને જો રે ગાવે; અકળ૦ ૩

લીન લયો જેમ લૂણ પાણીમાં,

બોજલ સદ્ગુરુ ભેટતાં ફરી ફરી નહિ જો રે ખાવે; અકળ૦ ૪

માંથી કામાદિ વાસનાઓ ટળી જાય તેવો ઉપદેશ કરતાં ધણુક ભક્તો શૃંગારનાં અથવા સ્ત્રી પુરૂષના પ્રેમનાં કે વિહારનાં દૃષ્ટાંત શામાટે આપે છે ? એવી શંકાના સમાધાન અર્થે કહીએ છીએ કે, બ્રહ્માનંદનો ભાસ જગાસુના મનમાં આણુવાને એના કરતાં ખીજું કોઈ ઉત્તમ દૃષ્ટાંત નથી, માટે મહાત્માપુરૂષોએ જ્યાં ત્યાં સ્ત્રી પુરૂષના પ્રેમના કથનદ્વારા બ્રહ્માનંદનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

૧ અકળ— ન કળાય એવી. મહંત—મોટા પુરૂષો— ગુરુગમ ઇ— જોને ગુરૂથી ગમ (ગાન) પ્રાપ્ત થઈ છે તેની ગતિ ન્યારી (જૂદી) છે તે (સંસારને મિથ્યા) સમજીને સંસારમાં હરિ પ્રતિ એક અનન્ય બાવે રહ્યા છે—હરિ વિના ખીજું કંઈ નથી એમ સમજીને રહ્યા છે.

૨ આનંદ ઇ—તેઓ સદા ઉરમાં (મનમાં) આનંદધન (ધનરૂપે સજડ ભરેલા આનંદ)ની લેહેનું. લગ્ન લાવે છે—મન જોડે છે.

૩ પોતાના સ્વરૂપને—આત્મસ્વરૂપને. આપે ઇ—આપ (આત્મા) હોતો તે આપ (આત્મામાં) સમાધ ગયો.

૪ લીન ઇ—જેમ લૂણ (લવણ—મીઠું) પાણીમાં લીન થાય છે—મળી જાય છે તેમ. ફરી નહિ ખાવે—જન્મ નહિ ધારણ કરે.

પદ ૩ જી.

સુખમાં રે, સદ્ગુરને સમરી લે સુખમાં.	ટેક.
નિશ્ચે રે જાણો ધ્યાં નથી જો રિયાતું;	
ખરે (ન) ખાંતે ખપી જાવું [છે] ખાખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૧
સેજ તળાઈના શણગાર તજને;	
સૂવું પડશે એક દહાડો જોની રાખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૨
મનુષ્યા દહ હીરો તારા હાથમાં આવ્યા;	
શીદને દાઝો છો તમે દુઃખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૩
બોજો ભગત કહે ભજન કરી લે;	
મેહેર મને રાખો તમે સુખમાં રે.	સદ્ગુર ૦ ૪

પદ. ૪ થું.

રસનાએ રટી લે રામને રે.	ટેક.
જપ તપ તીરથ જોગ વ્રત સાધન;	
જો સેવી લે સદ્ગુર શ્યામને રે.	રસના ૦ ૧

૧ સુખમાં ઇ૦—જ્યાં સુધી તું સુખમાં હોય ત્યાં લગીમાં નિશ્ચે ઇ૦—ઈયાં (આ લોકમાં) રિયાતું (રહેવાતું) નથી એ નિશ્ચય જાણો. અને ખરી ખાંતથી ખાખમાં ખપી જાવું છે, માટે તું સુખમાં હોય ત્યારેજ સદ્ગુરને સમરી લે. અર્થાત્ પછી કાંઈ બનશે નહિ. જેમ, “ કૃષ્ણત્વદીયપદપંકજ-પંજરાન્તેષ્ણૈવમેવિશતુમાનસરાજહંસઃ । પ્રાણપ્રયાણસમયેકફવાતપિત્તઃ કંઠાવરોષન-વિષૌસ્મરણંકુતસ્તે ॥ ”. “ હે કૃષ્ણ તારા ચરણકમળરૂપી પાંજરામાં મારે મન રૂપી રાજહંસ આજળ પેસે; કેમકે મરતી વખતે જ્યારે વાત, પિત્ત અને ક્રોધી ગળું રૂધાઈ જશે ત્યારે તારું સ્મરણ ક્યાંથી થવાતું છે ! ”

૪ મેહેર ઇ૦—મનમાં તમે મેહેર દયા રાખો અને સુખમાં (હરિતું નામ રાખો).

૧ જપ ઇ૦—જો સદ્ગુરૂં રૂપી શ્યામને સેવી લે તો જપ, તપ, વગેરે બધાં સદ્ગુણ છે એમ જાણવું.

જરા મરાણ તેરે જમ દંડ નાવે;
 જોતાં શ્રહી લે નિજ એક નામને રે. રસનાં ૨
 ભજન પ્રતાપે ભવબંધ દાપે;
 ભજ લે નારાયણ થઇ નિષ્કામને રે. રસનાં ૩
 બોલે ભગત કહે સદ્ગુરુજને સંગે;
 આગ્રે કેઇ પોહોઆ છે પરમ ધામને રે. રસનાં ૪

પદ ૫ મું.

નહિ જો આવે ફરી નહિ જો આવે;
 આવી પ્રભુ ભજ્યાની પણ નહિ આવે. ટેક.
 કુદુમ્બ કળીલો બધાં સુખનાં સગાં છે;
 કડાણ વેળામાં કોય કામ ના'વે. આવીં ૧
 રત્ન અમૃદ્ય તુંને માંડ મળ્યું છે;
 રાખો ભક્તિને હાથ રાંક દાવે. આવીં ૨
 આદ્ય ધર્મ બંદા ! ગુરુ અભ્યાગત;
 ધીંગાં સગાંને જઇને કોણુ ધાવે. આવીં ૩

૨ જરા ઇ—જો તું એક નિજ (પોતાના) નામને શ્રહીલે—‘સોહ’ પદને
 જપ કરે તો જરા, મરાણ અને જમદંડ તેરે (તારી) પાસે આવે નહિ.

૩ ભવબંધ—સંસારરૂપી બંધન. ભજ લે ઇ—નિષ્કામ (સંસારી સુખ-
 ની ઇચ્છા વિનાનો) થઇને નારાયણને ભજ લે.

૪ આગ્રે—પૂર્વે. કેઇ—કંઇક—કણીક. પરમધામને—મોક્ષસ્થિતિને.

૨ રાખો ઈ—માટે રાંકદાવે (દીનપણે) વર્તીને ભક્તિને હા
 રાખો. ૩ આદ્ય ઈ—હે બંદા ! આદ્ય ધર્મ એ છે કે ગુરુ અને અભ્યાગ.
 ને પૂજવા; (જો એમ છે તો) ધીંગાં (બળવાન-ધનવાન) સગાંને જા.
 કોણુ ધાવ—સગાંને મળવાને કોણુ દોડે ?

ભોળે ભગત કહે ગુરૂપરતાપે;

અમૂલ્ય વાતું લઇને વતાવે.

આવી૦ ૪

પદ ૬ કું.

ભાગો બ્રાંત્યું મટી જાય રાત્યું;

મન મોઠાં કરીને ભાગો બ્રાંત્યું.

ટેક.

કુંવર વધીને બધા સંતને જમાડયા;

ત્યારે ખરેખરિયું પુરેલ જ્યાત્યું.

મન૦ ૧

એક મના થઇને તમે અલખ આરાધો;

સાધુને ચરણે વરસેલ સ્વાંત્યું.

મન૦ ૨

આજ કાલ કરતાં બંદા ! આવી જશે વાઘદા;

દલની ટાળો કોય દાંત્યું.

મન૦ ૩

ભોળે ભગત કહે ગુરૂપરતાપે;

જાણી લિયો જીવની જાત્યું.

મન૦ ૪

૪ સગાં કરતાં ગુરૂ વધારે ઉપકાર કરે છે: અમૂલ્ય ઈ—ગુરૂ અમૂલ્ય વાતું (વાતો) લાયમાં લેઇને વતાવે (જતાવે) છે—અમૂલ્ય જ્ઞાન આપે છે.

૧ ભાગો ઈ—તમે બ્રાંત્યું (માફ નથી તેને માફ માનવારૂપ બ્રાંતિઓ) ભાગો કે જેથી અજ્ઞાનરૂપી રાત્યું (રાત્રીઓ) મટી જાય. કુંવર ઈ—સગાળ-સા શેઠે ખેતાના કુંવરને વધીને (વારીને) બધા સંતને જમાડયા ત્યારે તેની ખરેખરી જ્યાંતિઓ પૂરાઇ છે—અર્થાત્ થઇ છે.

૨ એક મના—એકાગ્ર મનવાળા. અલખ (અલક્ષ્ય)—અલ સાધુને ઈ—સ્વાંત્યું (સ્વાતિ નક્ષત્રના જળાગિંદુઓ) સાધુઓને ચરણે વરસેલા છે—અર્થાત્ સાધુને ચરણે નમવાથી મુક્ત થવાય છે. (સ્વાતિગિંદુઓથી મુક્તા—મોતી બને છે, પણ તે ગિંદુઓ સાધુઓને ચરણે પડેલા છે માટે ત્યાં આગળ માથું મૂકી જે પુરૂષો રહ્યા હશે તેમના મુખમાં એ સ્વાતિગિંદુઓ પડશે અને મુક્તા થશે.)

૩ વાઘદા—ચરણનો. દલની (દિલની)—મનની. દાંત્યું—કિલ્મિષ—રૂપ ૪ જાત્યું—જાત—મૂળરૂપ.

પદ ૭ મું.

નથી કે'વું રે કેને નથી કે'વું,

સાડું નરતું કેને નથી કે'વું.

ટક.

ગુણ ને અવગુણ બંદા ! આવે ને જાવે;

એક દહાડો સુખ ને દુઃખ શરીરે સે'વું.

નથી૦ ૧

કળિના લોક ભાઇ કોઇ નહિ માને;

શુદ્ધ વિચારી સમજીને રે'વું.

નથી૦ ૨

મોહને મમતા બંદા ! મેલી દ મનની;

કેટલા દિન રાજમાં રે'વું.

નથી૦ ૩

ભોજને ભગત કહે ગુરૂમતાપે;

ભાગ્ય વડામાં સંતને મળવું.

નથી૦ ૪

પદ ૮ મું.

નર દહ ધરીને [જન] જોયું જાગી;

જોયું જાગીને લગની લાગી.

ટક.

મો'લુ'મે કલોત્રમાં બંદા સૂઝ રહ્યા;

હવે તો બેદ જડ્યો ને બ્રમણા ભાગી.

નર૦ ૧

૧ સુખ દુઃખાદિ દ્વંદ્વ તજવાનો ઉપદેશ કરે છે: નથી ૪૦—સ્પષ્ટ છે. ગુણ ૪૦—ગુણ અને અવગુણ એ બન્ને આવે છે અને જાય છે—અર્થાત્ નાશવંત છે માટે તે ઉપર ચિત્ત લગાડવું નહિ. એક ૪૦—એક દહાડો સુખ મળે કે એક દહાડો દુઃખ પડે તો તે સમજીને સમાન ગણીને શરીરે સહેવું.

૨ એ વાત તું બીજાને કહેવા જઇશ તો તે માનશે નહિ માટે તારે મનમાં સમજીને રહેવું, એમ કહેતાં કહે છે: કળિના ૪૦—સ્પષ્ટ છે.

૩ રાજમાં—આ મૃત્યુલોકરૂપી રાજ્યમાં. ૪ ભાગ્ય ૪૦—વડા ભાગ્યમાં સંતને મળવું થાય—ભાગ્ય મોટું હોય તો સંતનો મેળાપ થાય.

૧ લગની લાગી—(અલ્પ સાથે). મો'લુ'મે ૪૦—દેહરૂપી મોહો-લમાં બંદા કલોત્રમાં (આનંદમાં) સૂઝ રહ્યા છે. (અલ્પજ્ઞાન ધરાથી).

લગા કલેજે બંદા સ્નેહ સાહેબસેં;	
ત્રિગુણી માયાને લધને તરત ત્યાગી.	નર૦ ૨
રૂપ ને રંગ બંદા ભૂલી ગયા;	
ભાત્યું અગમ અગોચર લે' લાગી.	નર૦ ૩
ભોજો ભગત કહે ગુરૂપતાપે;	
વાંલા વિજેગી થયા વૈરાગી.	નર૦ ૪

પદ ૯ મું.

કોય કીસીકા નહિ આ જુગમાં;	
સીતા રામ સીતા રામ કે'ની રે.	ટેક-
ઘેલી દુનિયા જોથાં ખાવે;	
સ્વપ્નામાં કાંઇ છે નહિ રે.	કોય• ૧
સંત શબ્દમાં સ્થામ પિરાજે;	
દુનિયા તો દેખે નહિ રે.	કોય• ૨

૨ લગા ઇ—હું બંદા ! મારા કલેજમાં (દિલમાં) સાહેબ (પરમેશ્વર)ની સાથે સ્નેહ લગા (લાગ્યો) અને તેથી મેં ત્રિગુણ (સત્ ૨જ્જ્ઞ અને તમસ્ ગુણાત્મક) માયાને લેઈને તરત તજી દીધી.

૩ પદાર્થોનાં નામ, રૂપ મિથ્યા છે અને અસ્તિ, ભાતિ અને પ્રિય, એ સત્ય છે તે બતાવતાં કહે છે કે, રૂપ ઇ—રૂપ અને રંગને તો હું બંદો ભૂલી ગયો છું. પણ અગમ અને અગોચર ભાતો ઉપર મને લેહે લાગી છે. અર્થાત્ જો અસત્ય છે તેને તજીને અગમ અગોચર એવા સત્માં મારું ચિત્ત સ્થિર થયું છે.

૪ સત્-રૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થવાથી અસત્-માયાને વિષે વૈરાગ્ય ઉપજે છે, તે બતાવતાં કહે છે: વાંલા ઇ—વાહાલા (નજીકનાં સંબંધી) અને વિજેગી (દૂરનાં સંબંધી) એ સર્વને વિષે અમે વૈરાગી (હિંદાસીન) થયા.

૧ કીસીકા—કોઈનું. સ્વપ્નામાં—જગત્-રૂપી સ્વપ્નામાં. ૨ સંત શબ્દમાં—સંતમાં અથવા સંતે કહેલા બોધવચનમાં. દેખે નહિ—સમજી ન શકે.

સાસ ઉસાસે સમરણ કરી લે;	
[તો] ભવસાગરનો ભે નહિ રે.	કોયં ૩
કાચી કાયા કુડી માયા;	
હે, [પણ] સમરણ કરે નહિ રે.	કોયં ૪
એક પલકમાં પાર ઉતારે;	
સદ્ગુર ચરણે રહેની રે.	કોયં ૫
કર બંદગી સાચા સદ્ગુરની;	
હરખે હરિગુણ ગાની રે.	કોયં ૬
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપતાપે;	
દાસને દરશન દેની રે.	કોયં ૭

પદ ૧૦ મું.

હરિજન હાથ ઝાટકી કહે છે;	
સંત શબ્દ પોઝારી.	ટક.
જે 'બૂલ્યાં તો ભવસાગરમાં;	
ખોત ફરેગા ફરી.	હરિજન ૧
અવધિ કરો આ જુગમે આવ્યો;	
શું સૂતા સંસારી.	
અલપ સુખમાં અંધ થયો છે,	
કાહા ગતિ હોયગી તારી.	હરિજન ૨
સંત સાહેબની કરી લે બંદગી;	
અખી દીએ ઉઢારી.	

૩ સાસ ઉસાસે—શ્વાસોન્નૌસની સાથે. ૪ હે ઈં—કાયા કાચી છે અને માયા કુડી છે પણ કોઈ હરિનું સમરણ કરતું નથી.

૨ અવધિ ૫૦—જીવિતની મર્યાદા૩૫ અવધિ અથવા 'જન્મ ધરીને હરિને ભજીશ' એવી સરત કરીને આ જુગમે (જગતમાં) તું આવ્યો છે;

ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે,

ચરણકમળ બલિહારી.

હરિજન૦ ૩

પદ ૧૧ મું.

આવો સદ્ગુરૂ મંદિર અમારે, તન મન ધન કરું ત્યારી;
માન અભિમાન મનથી માડું, રહ્યું હવે સહુ હારી. આવો૦ ૧
સહુને વા'લું તમને આણું, લાલચ નહિ લગારી;
ક્રિયા દિયું ને ક્રિયા દિલાઈ, માંહી નથી કણું મારી. આવો૦ ૨
અસંખ્ય જીવનની આશા અમારે, મે'ર કરો મોરારિ;
ત્રાહિમામ્ ત્રિકમ તમ આગે, વાલમ જઈ હું વારી. આવો૦ ૩
ભોળે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, વાલમ જીએ વિચારી;
ચરણે આવ્યો હવે ત્રિયો સંભાળી, બહુનામી બિરદભારી. આવો૦ ૪

પદ ૧૨ મું.

મેહિર કરો મુજ ઉપર આવી, દેહ ધરી ગયો ફૂલી;
આગે તો તમે અનેક ઉધાર્યા, બહુનામી બાંધ ઝાલી. મે૦ ૧

તેમ છતાં હે સંસારી ! હવે શું સૂતો છે—કેમ મોહરૂપી નિદ્રામાં પડ્યો છે ?
અલ્પ સુખ—(વિપયનું). કહા—શી. હોયગી—યશો.

૩ સંત સાહેબની—સંતની અને સાહેબની (પરમેશ્વરની). અખી—, હમણા.

૧ ત્યારી—તૈયારી, તન, મન અને ધનથી તમારી સેવા કરવાની તૈયારી કરું છું.

૨ સહુને ઈન્—જે સહુને વાહાણું હોય તે હું તમને આણું. ક્રિયા ઈન્—હું તમને ક્રિયા (કયા-શું) દિયું (આપું) અને ક્રિયા (કયા-શું) દિલાઈ (અપાવું) ? કેમકે તેમાં મારી (વસ્તુ) કાંઈ નથી.

૩ અસંખ્ય ઇન્—અનેક કાળથી મુક્તિ પામવાની આશા છે, ત્રાહિ-મામ્—મારું રક્ષણ કરો.

૧ દેહ ઇન્—દેહ ધરીને હું ફૂલી ગયો—હરિભજનરૂપી ઋણ ફેડી શકાયું નહિ. આગે—આગળ—પૂર્વે. બાંધ ઝાલી—હાથ ઝાલીને—મદદ કરીને.

- ભક્તિ કરા કોણે બેઠ ન જાણ્યો, રહ્યા ભરમમાં ભૂલી;
ડયા કરે છ'ત્ર કર્મ સંજોગી, મણિ ખોદ મોઘામૂલી. મેં ૨
- હે તેરી કહું નહિ હે મેરી, વાલમ ન કહું વા'લી;
એક પલકમાં સર્વે સોંપું, માત્ર ખજના ખાલી. મેં ૩
- પુરૂષતાપે જ્ઞાન વિચારી, કકરાઈ ન કહું ઠાલી;
ભોજ્ય ભગત કહે ખાવિંદ ! ખળર લિયો, ચણું આવ્યો હવે ચાલી. મેં ૪

કીર્તન.

પદ ૧ છું.

- સખિ પરણ્યા પિયુજની વાત, કહે કેમ કહેવાશે રે;
એવા કોય કોય સંત સુજાણ, કે સમજને જશે રે. ૧
- સખિ જળ રે વછોયાં મીન, મરીને જશે રે;
એવાં પ્રીતે કીધાં પરવશ, કહે કેમ રહેવાશે રે. ૨
- બાદ મારે પૂર્વજન્મની પ્રીત, મોહનને મળવા રે;
હવે મેં તો સોજ સૂઝ્યા શણુગાર, વાલમને વરવા રે. ૩
- મારે લાખ વાતુંની એક વાત, મનથી નહિ મૂકું રે;
હવે મુને શું કરશે રે સંસાર, ચરણ નહિ ચૂકું રે. ૪

૩ હે ઇં-આ દેહ આદિ સર્વ માયા તારી છે, કાંઈ મારી નથી. ખાલી-ખાલી કરીને.

૪ ખાવિંદ-ધણી ! ચણું ઇં-હવે હું ચાલીને તમારે ચરણે (ચરણ-શરણે) આવ્યો છું.

૧ બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી આત્મારૂપી પુરૂષને પરણેલા પુરૂષનું રૂપ આપી કહે છે કે, હે સખિ ! પરણેલા પિયુજની વાત કેમ કરીને કહેવાશે તે કહે ?-તેનો સ્નેહ શી રીતે વર્ણવશે ? ત્યારે તે સમજશે ? એવા ઇં-કોઈક સુજાણ સંત તેને સમજ જશે !

૨ ન વર્ણાય એમ છતાં પણ દૃષ્ટાંતથી કોઈક દિગ્દર્શન કરે છે: સખિ જળ ઇં-સ્પષ્ટ છે. વછોયાં-મૂઠાં પડેલાં.

એવી આઘ અંતની યાજખાણ, ચરણ લઘશ ધારી રે;
ભેજ્યા ભક્ત ભોજલને ભગવાન, વાલમ જાણું વારી રે. ૫

૫૬ ૨ જી.

મારે પરમેશ્વરશુ પ્રીત, હૃદમાં રાખું રે;
એવી અગમ અગોચર વાત, કેને નવ દાખું રે. ૧
સખિ મેરૂ ચજે, શશિ ભાણુ, આથમણુ ઉગે રે;
મારે આઘ અંતની યાજખાણ, જુગોજુગ પૂગે રે. ૨
મરની ! સૂકી જયે સમુદ્ર સાત, દુનિયા સપે ડોલે રે;
મેં તો વચને કીધેલ છે વાત, કરારેલ ડોલે રે. ૩
હરિ ભક્તની એવી રીત, સત્યવાદી સામે રે;
ભોજે ભક્ત કહે છે ભવમાંહી, પગલાં ના'ય પાછાં રે. ૪

૫૬ ૩ જી.

સખી સાચી સદ્ગુણની પ્રીત, ભાળી મેં તો ભેદ રે;
એવી આઘ અંતની વાત, બતાવેલ વેદ રે. ૧
પ્રીતિ પ્રીતિ કહે સૌ કોય, લાગી નથી કને રે;
નીકર સુખ સંપત્તિને લાજ, છૂટી જાય તને રે. ૨
જેને પ્રગટયો પ્રહે વૈરાગ, બીજું નથી ગમતું રે;
જેને નિર્ભય બંધાણું નેહ, શીદ હાંડે ભમતું રે. ૩
સખિ નિત્ય નિત્ય નવલો રંગ, આઠે પો'ર આનંદમાં રે;
ગુરૂજ્ઞાનમાં રહે ગરકાવ, મગન હોય મનમાં રે. ૪
જેને કડવો થયો સંસાર, હૃદમાં વેધાણું રે;
ભોજે ભગત કહે છે ભવમાંહી, સાચવશે ટાણું રે. ૫

૫ આઘ અંતની— પેહેલેથી તે છેવટ સુધીની—અનાદિ કાળની.

૩ કરારેલ—કરાર કરેલા—કોલ આપી કરાર કરેલો. ૪ સત્યવાદી
૪૦—સત્યવાદી પુરૂષો સામે મોઢે ચાલે છે અને પાછાં પગલાં ભરતા નથી—
કાયર થઈને ફરીને વિષય સુખમાં લોભાઈને ભક્તિ પડી મૂકતા નથી.

૧ ભેદે—રહસ્ય સહિત. આઘ અંતની—આદીથી અંત સુધીની સમગ્ર.

પદ ૪ થું.

- જેને લગા કલેજે ધાય, ધાયલ કેમ જીવેરે;
 જેણે મોત દીકું મનમાંહી, નિસ્પૃહી થઈ રે'વે રે. ૧
- જેને ધૂટયાં સંસારિયાનાં મુખ, ભજન તેને ભાવે રે;
 તેની દહીને નહિ વ્યાપે દુઃખ, ફરી ફરી ના'વે રે. ૨
- સંતો શૂરા ચઢે સંગ્રામ, કાયર શું જાણે રે;
 એ તો નિશ્ચે જપે નિજનામ, વાલમને વખાણે રે. ૩
- જેને હુઆ ગુરૂના પ્રતાપ, ગોવિંદ ગુણ ગાશે રે;
 ભોજલ રામ કહે છે ભવમાહી, અમર એ તો થાશે રે. ૪

સંદેશો ૧ લો.

- ઉવજ્જી અમને રે છળીલો સાંભરે. ટેક.
 એક દિન આવ્યા'તા પિયુજી અમારી પાસ જો,
 આંખડલીને ચાલે રે ચિત્ત માઈ આળવ્યું;
 કરીને ગયા કાંઈ અમને ઘણું ઉદાસ જો. ઉજ્જવજી. ૧
- અમારા અવગુણ તો અમે જાણીએ,
 શામાટે હરિ તજ્યા ગોકુળ ગામ જો;
 જોખનમાં જાણ્યું રે રમશું રંગમાં,
 શું હૈડે અમારે રહી હરિ મળવાની હામ જો. ઉજ્જવજી ૨
- ઝરમરને મે'માં રે અમે તો આવતાં,
 મોહનજી કાંઈ જોવા તમાઈ મુખ જો;

૧ ધાય-પ્રેમનો ધા. કેમ જીવે રે-અર્થાત્ જીવન-મુક્ત થાય. મોત-
 સંસારના વિનાશીપણાઈપી. ૨ ફરી-જન્મમરણનો. ૩ શૂરા-તીવ્ર વૈરાગ્ય
 વાળા.

અધુરી પ્રીતે રે અવગુણ ઉપન્યો,
 કેશવજી ત્યાં કાંઈ દીધાં અમને દુઃખ જો. ઉદ્ધવજી ૩
 સ્નેહને કરતાં રે સહુને આવડે,
 પ્રીતલડી તો કાંઈ રીતે ને ભાતે હોય જો;
 બાળકની ખુદ્ધિએ રે અટકળ ના પડી,
 ઉંચા ને કાંઈ નીચી સંગત્યું નોંચ જો. ઉદ્ધવજી ૪
 કુખજનને સંગે રે કાનુડો જઈ રહ્યા,
 નિશ્ચે કરીને કાંઈ તોડ્યો અમારો નહ જો;
 છોકરડો સરખે રે અમને છેતર્યાં,
 છળ કરીને કાંઈ છળિયે દીધો છેહ જો. ઉદ્ધવજી ૫
 દશ ને વટો રે અમને દધિગયા,
 કેમ કરીને અમે ભેટશું ભગવાન જો;
 અંતરમાં દાઝ્યું રે અમો નથી ઓલતી,
 ચિતકું હરીને કાંઈ છળિયે કીધી સાન જો. ઉદ્ધવજી ૬
 પ્રીતલડી પાળું તો દિલ દાઝે ઘૂણું,
 મૂકી દિયું તો કાંઈ માને નહિ માઈ મન જો;
 પેર પેરની લાગી રહી કેમ કરી પ્રીછવું,
 ભાગ્ય પ્રમાણે કાંઈ ભૂલવિયા ભુવન જો. ઉદ્ધવજી ૭
 પગ તળિયે ઘાલ્યું રે અંગ માઈ આવડે,
 શામળિયા તમે કે દી થાશે સાહાય જો;
 વાટડી જોતાં રે કંઈ જુગ વહી ગયા,
 મેળવાણી તો કાંઈ મનની રહી મન માંચ જો. ઉદ્ધવજી ૮

૩ મે'માં-વરસાદમાં. કેશવજી-કેશવજીએ. અટકળ ના પડી-અટકળ
 કરી શકાઈ નહિ. ઉંચાને ઇન્-કૃણુ ઉંચા (ઉત્તમ) છે તેને કુખજન સરખી
 નીચી સંગત હોય નહિ એમ અમે અટકળ કરી હતી તે ખોટી પડી !

૫ નેહ-મોહવત. છળિયે-છળ કરનારે. ૬ અમો-અમારી. ઓલતી
 —ઓલાતી. ૭ પેરપેરની-(દાઝ).

મદિર ને માળિયાં અમે નથી માણતાં,
 તમ વિનાનું કાંઈતલખે અમારું તન જો;
 હરતાં ને ફરતાં રે હરિ મુને સાંભરે,
 રાત દિવસ કાંઈ ભાવે નહિ ભોજન જો. ઉદ્ધવજી ૯
 સેજલડિયે મુતાં રે સુખ નથી આવતું,
 વિચરિયે તો કાંઈ વા'લા વિનાનું વન જો;
 ભક્તને ભોજલનાં સ્વામી નીરખયે,
 તે દહાડે કાંઈમાને અમારું મન જો. ઉદ્ધવજી ૧૦

સંદર્શો ૨ જો.

ઉદ્ધવજી અમને રે છળિયે છેતર્યાં,
 દગો કરીને કાંઈ દિલથી રાખ્યાં દૂર જો;
 પોતાના જાણીને પ્રીતિ અમે પાળતાં,
 હરખ વિનાનાં કાંઈ હૈડે ન મળે હીર જો. ઉદ્ધવજી ૧
 આવીને ખૂટી રે ઉદ્ધવ આજથી,
 એવી અમારે કાંઈ એશું બંધાણી આશ જો;
 ઘડી એક ને ઘરમાં રે દી નથી ગોડતું,
 પ્રાણ તજીને અમે જશું પ્રભુજીની પાસ જો. ઉદ્ધવ ૨
 આશા તે અમારે રે મરૂં જે નડી,
 અમ ઘરે આવો કાંઈ અબજાના ઉદ્ધાર જો;
 મરજદા મેલીને બીજશુ નહિ બોલિયે,
 વિશ્વાસિયાની પ્રભુ વે'લી કરજો વા'ર જો. ઉદ્ધવજી ૩
 વા'લાંને આડિયું વાડયું નવ કીજીએ,
 ભલાં બૂડાં તોય પોતાનાં કહેવાય જો;
 વસમી ને વેજાનાં રે આગળ અમે ઉભતાં,
 તે અમને કાંઈ જીવન તજીને કેમ જાય જો. ઉદ્ધવજી ૪

૯ તલખે-તલપાપડ થાય. ૧૦ વિચરીએ-જાઈએ.

૧ હીર-રત્નેહ. ૨ આવીને ધં-અમારી આશા ખૂટી ગઈ. ૩ ઉદ્ધાર-
 ઉદ્ધારમાટે અથવા ઉદ્ધારરૂપ. વિશ્વાસિયાની-વિશ્વાસે રહેનારની.

૪ આડિયું વાડયું-આડી વાડો-અંતરાય.

હિંડોજે હરિ વિના રે અમે કેમ હોંચીએ,
 મીતડિચે તો કાંઈ પરાં કીધાં આજ ને;
 સંસારનાં સુખડાં રે કડવો લીમડો,
 સુખ ઘણું પાણુ રાજને ન ભાવે રાજ ને. ૭૦ ૫

રહી નવ શકિચે રે યાંહાં એક રાતડી,
 છવન વિનાનો કાંઈ જનમારો કેમ જાય ને;
 હૃદાના રોષ જ્યારે હૃદામાં રાખિયે,
 વલવલતાં કાંઈ અમને વાહાણું વાય ને. ૭૦ ૬

મારગડે મેલ્યાં રે વનની વાટમાં,
 ઘણી ઘણી કાંઈ ઘરમાં કીધી ઘાત ને;
 જોખનિયાં ને જૂઠું રે જાઈ, નહિ ઝાલવું,
 વિજેગિયાંની અમે કેને જાઈ કરિચે વાત ને. ૭૦ ૭

આગુની ઝાળખાણુ રે અમે અહીં અવતર્યાં,
 ઝાણુ ધર્યો કાંઈ આહીરકુળ અવતાર ને;
 ભગત ને ભોજ રે ઝાણી પેરે ઝોલિયા,
 ત્રિકમ અમને તમ ચરણે લઇ તારને. ૭૦ ૮

પદ. ૩ જુ.

શીખામાણુ માનો રે સદ્ગુર સંતની,
 વિલાંબ મ કરજો વરતાં વિશ્વાધાર ને;
 સુખે ને સમરજો સીતારામને,
 જોખનિયાને કાંઈ જતાં નહિ લાગે વાર ને. શીખા • ૧

જરાતું લશ્કર રે જ્યારે ગઢ ભેળશે,

૫ પરાં-દૂર. ૭ જોખનિયાં ૪૦-અમારું જોખન જૂઠું (અમથું) જાઈ
 (જાય છે-વહી જાય છે) અને તેને ઝાલવું (અટકાવવું) બનતું નથી-ફરીને
 પાછું ન આવે એમ વહી જાય છે. ૮ આગુની-પૂર્વ જન્મની.

કાયા નગરમાં હોશે હાહાકાર ને;
 દશે ને દરવાણી થાશે વેગળાં,
 વસ્તુ લુંટાશે તેની કોઇ નહિ કરે વા'ર ને. શીખા૦ ૨
 મસ્તકપુર કંપશે રે દેખીને મોતને,
 કાનપુરીમાં સંભળાશે નહિ કાંઈ ને;
 આયુધ્યના ઊડી સર્વે જશે દેવતા,
 નાક ચૂશે ને ઘણું મુઝાશેા મન માહી ને. શીખા૦ ૩
 દંતપુરીના કિલ્લો દશે ઢાળીને,
 મુખલાવાદમાં માઠો ખપશે માલ ને;
 ઉરમાં તો અત્ર પચશે નહિ,
 ગંધિલપુરીના ખૂરા હોશે હાલ ને. શીખા૦ ૪
 શઠ ન સમજ્યો રે સદ્ગુરુ સાનમાં,
 ત્રણે અવસ્થામાં જાણ્યા નહિ ત્રિલુપનનાથ ને;
 ભક્તને ભોજલ રે આણી પેર બોલિયા,
 અંતે ભોંચે ચારે પડિયા હાથ ને. શીખા૦ ૫

કીર્તન.

પદ ૧ લું

ગર્ભમાં ગુણ ગોવિંદના ગાતો, નિત્ય તું લેતો નામ,
 ઉદરમાંથી આવિયો હતો, કરે છે કૂડાં કામ;

૨ ભેળાશે-ભેળ (ભંગાણુ) પાડશે. દરવાણી-દરવાન (દશ દારના દારવાળ).

૩ મસ્તકપુર-માથું. કાનપુરી-કાનરૂપી નગરી. ૪ મુખલાવાદ-મુખ રૂપી નગર. માઠો ઇન્-મુખમાં સારી રીતે ખવાશે નહિ. ગંધિલપુરી-ગંધ-સેનારૂં ઇન્દ્રિય-નાક.

૫ ત્રણે અવસ્થા-બાળ, યુવા, વૃદ્ધ. અંતે ઇન્-છેવટે ચારે હાથ ભોંચે ખડયા ૧-કાંઈ ધલાજ રહ્યો નહિ !

આતમઘાતી આપનું યોલ્યું રે, રતન લઈ રાખમાં રોળ્યું રે. ૧
 આલ્યો'તો ત્યારે શી રિદ્ધિ લાલ્યો, જશ પાછો વળી જોઈ,
 હું ને માઈ કરી હારી ગયો, તેં કરી કમાણી યોઈ;
 ફાંકટ જીવ શું રહ્યો રૂલી રે, ગયો દુગધામાં ફૂલી રે. ૨
 માઈ ને તાઈ મેલી દિયો, મ કરો તાણમતાણ,
 કુટુંબ બેળું થઈ ફૂટશે, તારી દેહી જશે રમશાન;
 માટી બેળી માટી મળશે રે, કર્યો ભોગવવાં પડશે રે. ૩
 નામ ધર્યું તે નિશ્ચે ટળશે, નથી રહેવાનું કાંઈ,
 ભોજને ભગત કહે ભલો થઈ, જીવ સમજની મનમાંહી;
 ગુરૂજને ચરણે જાવે રે, ઝપાટો જમનો ના'વે રે. ૪

પદ ૨ જી.

મન કહ્યું નથી માનતું ને, જોર કરે રે જાંજળ,
 પળમાં કાયા પડી જશે, ગળી જશે કાળ;
 સંતો સંસારના લોકો રે માથે મોટો જમનો જોખો રે. ૧
 દિલમાં ઝાઝી દુગધા ને, કપટ ઝાઝું ફૂડ,
 માલ ખજાના મળ્યા નહિ આવે, અંતે થઈ જશે ધૂડ;
 કાયા માયા કરમાઈ જશે રે, પછે પસ્તાવો થાશે રે. ૨
 મન જાણે છે મારી માયા, કરનારો છે કોય,
 સર્વે પ્રપંચ પડ્યા મેલીને, વિચારીને જાય;
 દુર્મતિ ! દુઃખડાં દશે રે, આપ્યું છે એ આંચકી લેશે રે. ૩

૧ આતમઘાતી—આત્માનો ઘાત કરનારો. ૨ જશ—જઈશ.

૧ જાંજળ ધં—સંસારની જાળ જોર કરે છે—સંસારમાંથી નીકળવા દેતી નથી. સંતો ધં—હે સંતો ! સંસારના લોકોને માથે જમનો મોટો જોખો (જોખમ) છે.

૨ મળ્યા—ભેગા. ૩ દુર્મતિ ધં—હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા ! તારાં કર્મ તને દુઃ

સંત સેવી લે સાચે મને, સર્વે મુધરશે કામ,
ભોળે ભગત કહે ભાવે કરીને, ભજી લે સીતારામ;
આવાગમન આઘ મીઠાવે રે, પ્રાણી પરમપદને પાવે રે. ૪

પદ ૩ જી.

અભિમાને જીવ ચાલતા, હંચકી તેને ગળી ગયા કાળ,
પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા, કંઈ મોટા મોટા મહીપાળ;
રહ્યા'તા નજ મા'લી રે, એની ગદ્ય ઠાઠડી ઠાલી રે. ૧
રાજા હતા તે રંક થયા, રંકનો ન રહ્યો ઢંક,
લાગે લેછે પણ જાણતા નથી, ટાળી દેશે તરવંક;
માનવીઓ માનને મેલો રે, આગળ દી ધરચ છે પેલો રે. ૨
રાજા રાણા કાંઈ રે લેવાણા, શાહ છત્રપતિ સોત,
ચકવે રાજ સંસારમાં કરતા, તેને આવી ગયું મોત;
માનવિઓ મન વિચારો રે, હાથે કરી ભવ કાં હારો રે. ૩
મહીપતિ કંઈ મેદીને ગયા, ધર્યા રહ્યા ધન માલ,
જન્મ ઝપેટીને લઇ ગયા, પછે હુવા ખૂરાના હાલ;
કૂરી નહિ આવે સંસારી રે, માથે મોટી ડાંગ છે ભારી રે. ૪
કૌરવ રાવણ કંસ સરીખા, કેતા ગયા લક્ષ કોડ,
ક્ષણમાત્રમાં સર્વે ખખ્યા, સેજ તળાઈ છોડ;
નથી રહેવું નિશ્ચે જાણો રે, ભાઈઓ મન ભૂલ મ આણો રે. ૫

ખ દેશે, અને હરિએ તને જે આપ્યું છે તે તારી પાસેથી આંચકી (ખેંચી) લેશે. ૪ આઘ-તે (હરિ).

૧ જગ-જગતમાં. ૨ ઢંક-ઢંગ. લાગે-લાગ તપાસીને-દાવ આવે છે ત્યારે. તરવંક-ત્રિવંક-વાંકાપણું-ટોડાઈ. આગળ ઇન્-આગળ પેલો (મોતનો) દી છે એમ (મનમાં) ધસ્ય-સમજ.

૪ ખૂરાના હાલ-(પુરા માણસના જેવી દશા) થઇ. ડાંગ-મોતરૂપી. ૫ કેતા-કેટલા. મ (મા)-નહિ.

લેખું લેશે તિલ રાઈ રતિનું, નથી યોખાનું રાજ,
ભોજને ભગત કહે ભજન કરતો, મેહેયું કરે મહારાજ,
ચોરાશીનું ચૂકવે ખાતું રે, મટી જાય મરણની ધાતું રે. ૬

૫૬ ૪ થું.

મહાદ ઉપર પિતા કોખ્યો, નિશ્ચે કરું તારો નાશ,
થંભ ધગાવ્યો લોહતણો, તોય ન મેલ્યો વિશ્વાસ;
ભલા કેમ ભક્તિ ચૂકે રે, આવ્યો અવસર ન ચૂકે રે. ૧
મોરધ્વજને યાં મહારાજ આવ્યા, જાગવાને જગદીશ,
સુત ને નારી તાણવા લાગ્યાં, કરવત મેલ્યાં શીશ;
દખો સતવાદી શૂરા રે, પામ્યા પરબ્રહ્મને પૂરા રે. ૨
વિશ્વામિત્રે વચન માગ્યું, જાણે મૂકાવું સાચ,
હરિશ્ચંદ્ર વેચવાને હાલિયો, રાણી તારા ને રોહીદાસ;
છત્રપતિ દુઃખડાં સહો રે, વના જઇ નીચના પ્લેહો રે. ૩
પાંચે પાંડવ મહાભડ ચોધા, સરવે જાણે સંત,
સતીતણાં ચીર તાણિયાં, તોય ન ખોલ્યા જળવંત;
સોચે કૌરવ સામટા કોખ્યા રે, વડા વચન ન લોખ્યા રે. ૪
કોઢી થઇને આવિયા રે, કરણ પાસે કરતાર,
કરણ કાયા સમર્પતે, વિઠલ ન લાગી વાર;
અભ્યાગત રમાયા રે, ફૂડી લેખી કાયાને માયા રે. ૫
સાડાત્રણ ડગલાં પૃથ્વી માગી, નરપતિ ભોમિને આલ,

૬ મેહેયું—દયાઓ. ચોરાશીનું—ચોરાશીલાખ જન્મમરણનું. ધાતું—ધાતો.

૩ વના છન્—નીચ (ચાંડાળ ૩૫)ને ઘેર વિનય કર્યો (તાબેદારી ઉઠાવીને). ૪ મહાભડ—મોટા વીર. ૫ કોઢી—કોઢીયા બ્રાહ્મણને વેષે રમાયા—આનંદ પમાડ્યા.

વામનમાં વ્યોમ ગયો, બળિ ચંપાણા પાતાળ;
 ચણું લઘને શીશ ને નામ્યો રે, પ્રભુ બા'ર કોડ સેં પામ્યો રે. ૧
 હંસકેતુ રાજા હુંકે ભરાણો, લેવા સુધન્વાની લાજ,
 તેલકઢામાં તરત નાખ્યો, તોય મેહેલ્યા નહિ મહારાજ;
 સાચે મને શ્યામ સંભાર્યો રે, તાતા તેલમાંથી તાર્યો રે. ૭
 સમનને ઘરે સંત આવ્યા, ઘરમાં નહોતું અન્ન,
 સમન ચોરીએ સંચર્યા, જોણે ત્યાગ ન કીધું તન;
 સંત સાડે શીશ ન કાપ્યું રે, આણી આણહુતું આપ્યું રે. ૮
 સંધ્યાવતી ને સતી નારી, સત્યવાદી શગાળ,
 સેલાઈએ શીશ કાપિયું, જોયો ઉજ્જગર બાળ;
 એવી કરી સંતુની સેવા રે, ખાવિંદ આવ્યા ખખરું લેવા રે. ૯
 બોલો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, એવી મોટાંની ટેક,
 સત્યવાદી સત્ય છોડે નહીં, મર અવગુણ હોય અનેક;
 એવાને નરબે નાતું રે, જેની રહ્યું જગમાં વાતું રે. ૧૦

પદ ૫ મું.

અટક બંધીને આજસ નાવે, માથે આવે મર ! મોત,
 બારે મેઘ સત્ય વચને ચાલે, સૂરજ ચંદ્રમા સોત;
 નીમ ધારી નીમ ન મૂકે રે, પૂરા કદી પળ ન ચૂકે રે. ૧

૬ નરપતિ ઇન્-હે નરપતિ ! તું ભૂમિ આલ (આપ). વામનમાં
 -વામનસ્વરૂપમાં. વ્યોમ-આકાશ. નામ્યો-નમાવ્યો-ચરણ શીશ ઉપર મૂક્યો.
 પ્રભુ ઇન્-તોપણ પ્રભુ કોડસેં (હોંસથી) એના બા'ર-બારણાને પામ્યો-
 છડાદાર થઈને રહ્યો.

૮ સમન—એ નામનો ભક્ત. આણહુતું-અણહુતું. ૯ સેલાઈએ-સગા-
 બાણના દીકરાએ. ખખરું-ખખરો. ખાવિંદ-ધણી-ઈશ્વર. ૧૦ નરબે નાતું-
 નિર્ભય સંબંધ. રહ્યું-રહી. વાતું-વાતો.

૧ અટક બંધી-નિયમ પાળીને વર્તનાર. પૂરા ઇન્-જે પૂરા નિયમધારી

વચને સંતો ધરણી આકાશા, વચને દશ દિક્ષાળ,
 શેષને માથે ધરા થંભી, તોય વાંકો ન કર્યો વાળ;
 પૂરા પુરૂષની રીતિ રે, ગયા જુગ કેટલા વીતી રે. ૧
 મેરૂ ધરૂ સત્ય વચને ઉભા, વચને અગ્નિ ને વાર,
 સાતે સમુદ્ર સત્ય વચને ઠેરાણા, મેલે નહિ માઝા લગાર;
 છલકે નહિ સત્યે બંધાણા રે, કૃપાવંત એ કે'વાણા રે. ૩
 ઓગણપચાશ વાયુ સત્ય વચને ચાલે, જુઓ મોટાની વાત,
 બોલ્લે ભગત કહે વચન વિના, કેને કાળ લેવા ન જત;
 કંઈના દિયે નાદ ઉતારી રે, રહ્યા છે આજ્ઞાકારી રે. ૪

ગદ ૬ કું.

કાચબો કહે છે કાચબીને, તું રાખની ધારણુ ધીર,
 આપણને ઉગારશે વા'લો, જુગતેશુ જદુવીર;
 ચિંતા મેલી શરણુ આવો રે, મરવા તું ને નહિ દિયે માવો રે. ૧
 વારતી'તી તે સમે તેં શાવાસ્તે, મારૂં કૃત ન માન્યું કે'ણુ,
 કાળ આવ્યો કોણુ રાખશે, તમે નીચાં ઢાળો નાણુ;
 પ્રભુ તારો ન આવિયો પ્રાણી ! રે, માથે આવી મોત નિશાની રે. ૨

હોય છે તે કદી પણ ચૂકતા નથી—કાર્ય કરવાનો સમય એમને એમ જવા દેતા નથી.

૩ ધરૂ-ક્રુવ. વાર-પાણી. ઠેરાણા—સ્થિર થયા. ૪ વચન વિના-ધણીની આજ્ઞા વિના. નાદ—ગર્વ. રહ્યા છે-થઈ રહ્યા છે.

૧ હરિભકત કાચબો પોતાની સ્ત્રીને લેઈને જળમાંથી નીકળીને પારધિને-સંત જાણી તેને નમવા ગયો. પારધિએ તેને પકડી લેઈ જંગલમાં જઈ હાંડીમાં પાણી રેડી નીચે અગ્નિ કરી હાંડીમાં નાંખ્યો. તે વખતે હરિએ તેની સહાય કરી હતી. એ પ્રસંગ કાચબા કાચબીના સંવાદરૂપે વર્ણવતાં બોજલ લખે છે કે, કાચબો ઇન્-સ્પેષ્ટ છે, ૨ કંત-કંથ-ધણી.

અબળાને ઇતબાર ન આવે, કોટિ કરોને ઉપાય,
 કહ્યું ન માને કોઇનું રે, એ તો ગાયું પોતાનું ગાય; ૩
 એવી વિશ્વાસ વો'ણી રે, પ્રથમ તો મત્યની પોણી રે.
 કાચબી કહે છે ક્યાં છે તારો, રાખાણહારો રામ,
 હરિ નથી કેના હાથમાં રે, તમે શું બોલો છો સ્વામ;
 મરવા ટાણે મતિ સૂઝાણી રે, તૂટ્યા પછી ઝાલવું તાણી રે. ૪
 ત્રિકમજ ત્રય લોકમાં મારે, તારો છે ઇતબાર,
 અટક પડી હરિ આવજે, મારી આતમના ઉદ્ધાર;
 છોગાળા વાત છે છેલી રે, થાજે બુડથલના બેલી રે. ૫
 કાચબી કહે છે કોણ ઉગારે, જાતો રહ્યો જગદીશ,
 ચોયદિશેથી સળગી ગયું, તેમાં ચોરીને વિચોવીચ;
 જોનો વિશ્વાસ છે તારે રે, તેનો ઇતબાર નહિ મારે રે. ૬
 બળતી હો તો બેસની મારી, પીઠ પર રાખું પ્રાણ,
 નિંદા કરોછો નાથની રે, એ તો મારોછો મુને બાણ;
 વા'લો મારો આવશે વા'રું રે, ચોર્યામાં ઉગારવા સાડું રે. ૭
 કાચબી કહે કરતાર ન આવ્યો, આપણો આવ્યો અંત,
 પ્રાણ ગયા પછી પો'ચશે રે, તમે તે શું બાંધો મર ! તંત;
 આમંથી જો ઉગરિયે રે, તો બા'રો કદી પગ ન ભરિયે રે. ૮
 વિઠલજી મારી વિનતિ સુણી, શામળા લેજો સાર,
 લીહ લોપાશે લોકમાં રે, બીજી વાંસે કેની વા'ર;

૩ વો'ણી-વિહીન-વિનાની. પોણી-પોણી બુદ્ધિની. અથવા પાનીએ
 મતિવાળી. ૫ અટક પડી-મેં તારી અટક રાખી છે. મારી આતમના ઉદ્ધાર
 —મારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરનાર ! બુડથલ-મૂર્ખ.

૬ ચોરીને-નાખીને. ૭ ચોર્યામાં-હાંડીમાં ચોર્યા છે ત્યાં. ૮ પ્રાણ
 ઈન્-પ્રાણ ગયા પછી તમારો ભગવાન આવી પોહોચશે. તમે તેશું (તેની
 સાથે) મર ! (બલે !) તંત બાંધો—વાદ કરો ! બા'રો—બાહાર.

હરિ મારી હાંસી થાશે રે, પ્રભુ પરતીતિ જાશે રે. ૯
કેશવજીને કરુણા આવી, મોકલ્યા મેઘ મહાર,
આધરણમાંથી ઉગારિયો, આવી કાચબાને કર્તાર;
ભોજલ ભરોસો આવશે જેને રે, ત્રિકમજી તારશે તેને રે. ૧૦

પદ ૭ મું.—હોરી.

નાથ મોરી અરજ સુણો અવિનાશી,
હું તો જનમ જનમ તોરી દાસી. ટેક.
સતી સભામાં સ્થામ સંભારે, ત્રિકમ તોરે રંગ રાચી;
પ્રકટ થાઓ પાતળિયા વા'લા, હરજી થાશે બહુ હાંસી. નાથ૦ ૧
આ સમય તો અર્જુન જેવા, તે પણ રહ્યા છે તપાસી;
ભીમસેન બેડા ભૂમિ ખોતરવા, પીઠ ફેરી ગયા પાછી. નાથ૦ ૨
પાંડવ તો યૃધ્વીને હાર્યા, હસ્તિનાપુરકે વાશી;
અબળા નારી એમ પોકારી, જીવન તમને હું જાચી. નાથ૦ ૩
ભીડ પડી હવે આવો બુધરજી, વનિત કહે પ્રજવાસી;
ભોજો ભગત કહે ભક્તવત્સલ, પ્રેમતાણા છે પિયાસી. નાથ૦ ૪

પદ ૮ મું.—હોરી.

પત રાખો પાંચાળી પોકારી, ના મોહી જનત હે નેધારી. ટેક.
દુર્યોધને દુઃખ પડાયે, કલપત રાજકુમારી;
કેશ પકડકે લાયે સભામેં, જેસે નિર્થળ કોઇ નારી. નાથ૦ ૧

૯ સાર લેજો—ખચર રાખજો. લીલ ૪૦—લોકમાં તારી લીલ (પ્રવાહ-
ભક્તવત્સલતારૂપ પ્રવાહ) લોપાશે. ૧૦ આધરણ—ઉતું પાણી—આધણ.

૧ મોરી—મારી. તોરી—તારી. સતી ૪૦—હે સ્થામ ! સભામાં સતી
(દ્રૌપદી) તમને સંભારે છે, કેમકે હે ત્રિકમ ! એ સતી તોરે (તારે) રંગે
રાચી રહી છે ! ૪ પ્રજવાસી—હે પ્રજવાસી (કૃષ્ણ) ! પિયાસી—ખાસા—તરસ્યા.

૧ પાંચાલી—દ્રૌપદી. નોંધારી—નિરાધાર. દુઃખ પડાયે—દુઃખાસનને મોકલ
૧૦૯

ભીષ્મને દ્રોણ કરણ સખ બેઠે, કૌરવ અંધકચેરી;
 સખકી મતિ હરી એસા મિલે, કેણે ન વાત વિચારી. નાથ૦ ૨
 ઉઠે ભૂપ રૂપ પર આચે, અંબર લેત ઉતારી;
 ખેંચત ચીર વીર સખે દેખત, તવ સતી શ્યામ સંભારી. નાથ૦ ૩
 અર્જુન ભીમ નકુળ ને સહદેવ, રહ્યા છે હિંમત હારી;
 વિશ્વનાથ વિલંબ ન કીજે, અખ મોય લિયોની ઉગારી. નાથ૦ ૪
 વનિતાનાં વચન વજ્ર સમ લાગે, ગરૂડે ચઢ્યા ગિરધારી;
 ધ્રાચે નાથ અનાથકી વહારે, ભોજલ ભવદુઃખ ટારી. નાથ૦ ૫

કીર્તન.

પદ ૧ લું.

જગતમાં જીવના હે થોરા, બગારો કો ન સાથે ખ્યારા,
 સમજીને થાએા ચોરાશી બા'રા, ચેતીલિયો અવસર કાં ચૂકો;
 સાધુને સેવો માઈ' રે તાઈ' મૂકો, ચેતીલિયો અવસર કાં ચૂકો. ૧
 આવો સમો ફરી નહિ આવે, પ્રભુજીનું ભજન કરો ભાવે;
 જેના જશ વેદ પુરાંન ગાવે, ચેતી૦ ૨
 આમાં તો રે કોઇએ નથી તેરા, ફિરેગા બહુ રે તું તો ફેરા;
 જાહેર હોયગા જંગલમાં ડેરા, ચેતી૦ ૩
 જૂડી છે જગતની બાજી, પ્રભુજીનું ભજન કરો પાજી !
 જોની માથે મોત રહ્યું ગાજી. ચેતી૦ ૪

લીને. કલપત—કલપાંત કરે છે. પકડકે—પકડીને. જેસે—જેમ.

૨ સખ—સહુ. અંધકચેરી—આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રની કચેરીમાં. સખકી ઈ૦—સહુની મતિ હરી (હરણ થયેલી છે) એસા (એવા) મિલે (મળ્યા) છે.

૩ અંબર—વસ્ત્ર શ્યામ સંભારી—શ્યામને સંભાર્યા. ૪ મોય—મને. ૫ ધ્રાચે—હોડ્યા. ભવદુઃખ ટારી—સંસારના દુઃખને ટાળનારા.

૧ જીવના—જીવવું. થોરા—થોડું. કોન સાથે કોની સાથે—બા'રા—બાહાર. ૨ પુરાંન—પુરાણ. ૩ આમાં—આ સંસારમાં. જંગલમે' ડેરા—સ્મશાનમાં વાસ.

હંસા રાજ એકલડા હાલે, સંગે તો રે કોઈ નહિ ચાલે;
 કામી કામી કુટુમ્બ પોખ્યું કાલે, ચેતી૦ ૫
 કાયા માયા કારમી જશો, પછે તુંને ઝોરતો થાશે;
 તુંને તારાં બાળીને ના'સે, ચેતી૦ ૬
 પછે તું'ચે વિચારીશ વળતાં, કાંક હવે કાઢી લેજો બળતાં;
 બાકી નહીં રહે બુકી લેજો દળતાં, ચેતી૦ ૭
 કહીને આવ્યા કોલ પડ્યા જૂઠા, હારી ગયો હૈયાના કૂટ્યા;
 રોતલ તને રામજી કાં રૂઠ્યા, ચેતી૦ ૮
 રૂપ દેખી રાચી રહ્યા અંધા, માયા તો રે મોહકેરા કુંદા;
 જેમ બાજીગરે બાજી રચી ળંદા, ચેતી૦ ૯
 કાયા તો કોટ બન્યા ખાસા, પડી જશો પાયા હે કાયા;
 રાખે વશ દંદ્રી અને વાચા, ચેતી૦ ૧૦
 ભોજલ કહે છે ભજન કરો બ્રાણી, આવો રૂડો ઉત્તમ દહજાણી;
 જોની એમ વેદ કે' છે વાણી. ચેતી૦ ૧૧

૫૬ ૨ જી.

એક તું સમરી લેતી રે સદ્ગુરને,
 આવો અવસર વહ્યા જાય રે લોલ;
 કાળ નહિ છોડે રે કોઈને,
 ગળે કીટથી અજ્ઞાય રે લોલ. સમરી૦ ૧

૫ હંસા રાજ—જીવરૂપી રાજ. કામી કામી—કમાઈ કમાઈને. કાલે—વખતે, અથવા કાળના વખતમાં.

૬ ઝોરતો—અભિલાષ. ૮ કહીને આવ્યો—ગર્ભવાસમાં હરિ ભજવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને આવ્યો હતો. રોતલ—રોતો. ૯ કુંદા—કુંદો. ૧૦ કાયા ધ૦—કાયારૂપી કોટ તો ખાસો બન્યો છે.

૧ ગળે ધ૦—કાળ કીટથી તે અજ્ઞાસુધી સર્વને ગળે છે. તે કોઈને છોડશે નહિ.

જોણે માફી કરાવ્યું તું મોત,
 એવી શિર પર દીધી તી છાપ રે લોલ;
 હિરણ્યાક્ષ જેવા હાલી ગયા,
 તેનો જરને નહિ કાંઈ જળાપ રે લોલ. સમરી૦ ૨
 અગસ્ત્ય જેવા ઉન્નગરા,
 સાત સાગરની કરી એક ઘૂંટ રે લોલ;
 તે ક્યાં રહ્યા તું તપાસની,
 હરિને ભણ લે હૈયા કૂટરે લોલ. સમરી ૩
 આણાસુર જેવા બળાત્કારી,
 જેને હતા હાથ હજાર રે લોલ;
 એવા ચોદા તો ઉડી ગયા,
 તેને મરતાં ન લાગી વાર રે લોલ. સમરી૦ ૪
 દધિમાં રિદ્ધિ રહી રાજ નંદની,
 માન્ધાતાની મહી નવ થઈ રે લોલ;
 ત્યારે પામર કોણ ગુંજશમાં,
 પૃથ્વીપતિ તે ગયા વહી રે લોલ. સમરી૦ ૫
 દશકંધરના દરબારના જેના,
 ઉંચા હતા આવાસ રે લોલ;

૨ જોણે ઇન્-હિરણ્યાક્ષ જેવાએ તપ કરીને મોત ન આવે તેવો ઉપાય ક્યો હતો, તે પણ હાલી ગયા (ચાલી ગયા) અને તેનો કાંઈ જર કે જવાબ મળ્યો નહિ, એ અર્થ છે.

૩ ઉન્નગરા-પ્રકાશમાન. ૪ બળાત્કારી-હઠથી યુદ્ધ કરનાર. ૫ નંદરા-નન્યે અનેક ધન એકઠું કરીને સમુદ્રમાં સંચ્યું હતું તે ત્યાં ને ત્યાં રહ્યું તે વિષે કહે છે: દધિ ઇન્-સ્પષ્ટ છે. માન્ધાતા-એ નામનો રાજા જે પૃથ્વીને પરણ્યો હતો, તેની પણ મહી (પૃથ્વી) થઈ નહિ-તેની સાથે પણ ન ગઈ ! ગુંજશ-વિશાત.

દખીને કંપતા સર્વે દેવતા,
તેના કરી દીધો કાળે નાશ રે લોલ. સમરી૦ ૬
ઠહીને ઠેકું દેતા આભને,
ફરતી નવખંડમાં જેની ઝાળ રે લોલ;
જેની ફુંકે પર્યંત ફાટતા,
એવાને લઇ ગયો કાળ રે લોલ. સમરી૦ ૭
ઉપન્યું તે જાશે આલવાઇને,
તેમાં કરી લિયો સાચી કમાઇ રે લોલ;
ભોળે ભગત કહે ભણલિયો રામને રે,
એક રહેશે ભલાની ભલાઈ રે લોલ. સમરી૦ ૮

પદ ૩ જી.

શબ્દ પાળો સદ્ગુરના તમે, સેવક ધર્મ સંભાળો રે લોલ;
પ્રેમને પ્રભુછ છે ઢુંકડા તેમ, ગુરૂવચને મન ગાળો રે લોલ. શબ્દ૦ ૧
શબ્દ વિચારી જે કોય એતિયા રે, એ તો એત્યા નર સચિયાર રે લોલ;
શીશ વાઢી ચાળે ધર્મી જેના, મનવા ભયા એક તાર રે લોલ. શબ્દ૦ ૨
માઈશૂરા તે સન્મુખ આલશે, જેણે સોંપ્યાં તન મન ને ધન રે લોલ;
તનમાં ત્રેવડયું એ શું કરે જેનાં, મરવાનાં થયાં મન રે લોલ. શબ્દ૦ ૩

૬ દશકંધર-રાવળુ. અવાસ (આવાસ)—મેહેલ. ૭ ઠેકું-દેતા-થેકડા
મારતા. ૮ આલવાઇ-ખળીને શાંત થઈને. કમાઈ-હરિભજનરૂપી.

૧ ગુરૂવચને ઈન્-ગુરના વચનથી મનને ગાળો-પિગાળો. ૨ શબ્દ વિ-
ચારિ-ગુરના શબ્દ વિચારીને. સચિયાર-સાચા. શીશ છન્-જેના મનવા(મન)
એક તાર (હરિ સાથે એક તાન) થયા તેને મરણુનો ડર નથી.

૩ સોંપ્યાં-(ગુરૂજને). તનમાં ઈન્-જેનાં મરવાનાં મન થયાં છે-જે
મરણુથી ડરતા નથી તે પોતાના તનમાં શી ત્રેવડ્યો કરે-શરીરની શી સાચ-
વણી કરે ?

પાંડવ ગદા જો સાચવે, એ તો ભાગે ચૈદ્ર ભુવન રે લોલ;
 દુર્યોધન મહોલુમાં મહાલતો, એ તો પાંડવે વેડયાંતાં વન રે લોલ. શબ્દ૦ ૪
 છતે હુતે સહુ કોઈ વાવરે, એ તો અણહુતુ ના'પે કોય રે લોલ;
 અણહુતું આપે ઓઢ્યાં ઓળગુ, જેને મા'રૂં ને તારૂં નો'ય રે લોલ. શબ્દ૦ ૫
 બોજે ભગત એમ બેલિયા, જેણે સાહેબ દખ્યા એક રે લોલ;
 સત્યવાદી સત્ય કેમ છાંડશે, મરની ! અવગુણ હોય અનેક રે લોલ. શબ્દ૦ ૬

તિથિઓ.

પડવે પળ વીતી નાવે પાસી, આ કાયાકી કોટડિ હે કાશી;
 તેહ અર્જ કૃષ્ણ અવિનાશી, તમે જાણો છો જુઓની વિચારી રે.
 અમ ઘેર હરિ વે'લા આવજો, તમને કહું છું કરુણાનિધિ જો;
 ઉદ્ધવજી એટલું કા'વજો. તમે૦ ૧
 બીજે બહુનામીતણો, મારા અંગમાં ઉમંગ અતિ ઘણો;
 એવી વિઠલ વિનિતિ શ્રવણે સુણો. તમે૦ ૩
 ત્રીજે તુજને સંભારૂં, એક રાત દિવસ રટન તારૂં;
 તું મોહન હરિ ગયો મન મારૂં. તમે૦ ૩
 ચોથે સતી દ્રૌપદી સારૂં, તમે વેગે થયા'તા વનિતાના વારૂં;
 એવું મિશ્રય અવિચળ નામ તારૂં. તમે૦ ૪

૪ પાંડવ ઇ૦-પાંડવ પોતાની ગદાને સાચવે છે તે તું જો. ન સાચવે તો શું થાય ? એ તો ઇ૦-સ્પષ્ટ છે. દુર્યોધન ઇ૦-પણ દુર્યોધન જે મોહોલોમાં મહાલતો હતો અને પાંડવે વન વેડયાં હતાં, તે માત્ર સત્યનાજ કારણથી.

૫ છતે હુતે ઇ૦-જો પાસે હોય તો તો સહુ કોઈ વાવરે, પણ અણહુતું ન હોય તે કોઈ ના'પે-ન આપે. ઓળગુ-ઓળગો કરનાર-ભક્તજન.

૧ પાસી-પાછી. કાશી-કાશીપુરી. ૪ તમે ઇ૦-તમે (કૃષ્ણ) વેગે-વેગથી વનિતાના વારૂં-દ્રૌપદીના સારી રીતે (મદદગાર) થયા હતા.

પાંચમે પ્રભુશુ પ્રીતિ પાળો, કાંઈ અધર છે આ ઉચાળો;		
એક ગુરૂને વચન મન ગાળો.	તમે૦	૫
છઠે ચરાચર ચૈતન્ય તારું, પણ પ્રગટ વિના નવ લાગે ખ્યારું;		
કૂળ ચાખ્યા વિના કેમ લાગે સારું.	તમે૦	૬
સાત દિવસ શિર પર લીનો, એવો ગુરૂકો વચન તમે સત્ય કીનો;		
કાંઈ અસુર મારીને અભેદાન દીનો.	તમે૦	૭
આડમે ઇંદ્રના હતા દાવા, માથે મેઘ માંડ્યો વરસાવા;		
તે દી છખીલા આવ્યો'તો તું ચારું સા'વા.	તમે૦	૮
નામે નાગ નાથ્યા કાળી, ત્યારે વનમાં ગાયું કેણું વાળી;		
તે દી ગોવિંદા કરતો ભેળી ગોવાળી.	તમે૦	૯
દશમે દેવ દધિના દાણી, એવી શારંગધર ચિંતા આણી;		
મુને મળો પૂર્વની પ્રીતિ જાણી.	તમે૦	૧૦
અગિયાર વર્ષ દિન બાવન ધરી, એવી ગોકુળમાં તમે લીલા કરી;		
ખટ માસની રજની ખેલ્યા હરિ.	તમે૦	૧૧
બારશે મારી બુદ્ધિ જગી, એક લાલનસે લગની લાગી;		
હવે વા'લા વિન્નગે થયાં પૈરાગી.	તમે૦	૧૨
તેરશની ગતિ તમ પાસે, પીધો સખીપણે કોઈ નિજદાસે;		
લીધો શિવ સનકાદિક મુનિ વ્યાસે.	તમે૦	૧૩

૫ ઉચાળો ૪૦-ઉચાળો-વાસ દેહરૂપી ધરખટસો અધર છે—અધર તાળ છે. ૬ ચરાચર-જંગમ અને સ્થાવરમાં.

૭ લીનો-લીધો (ગોવર્ધનપર્વત). ગુરૂકો નંદાદિકનો. ૮ ગાયું-ગાયો. ૧૦ શારંગધર-શારંગ નામના ધનુષ્યને ધરનાર.

૧૧ અગિયાર ૪૦-અગિયાર વર્ષ અને બાવન દિવસ. ૧૨ લાલનસે-લાલથી. લગની-પ્રીતિ.

૧૩ તેરશની ૪૦-તે રસ (પ્રેમરૂપી રસ) ની ગતિ તમ પાસે છે. (તિથિ વાચક તેરશ શબ્દ એમાં શિલ્પ છે).

ચોદશે મારું મન સાચું, એક જીવન ધન તુજને જાયું;
હવે પ્રભુ પગલું નહિ ભરું પાછું. તમે ૧૪
પુનઃ પૂરણ સુખ પામી, અમ ઘેર આવ્યા અંતરજામી;
એમ મળ્યા ભક્ત ભોજને સ્વામી. તમે ૧૫

ભજન.

પદ ૧ છં.

ધડકશે મા ધણી રાખશે, લક્ષ્મીનો વર લાજ રે;
વિશ્વાસ આવ્યો'તો વાણિયાને, તે દી જળમાંથી તારેલ જાઝ રે. ૧
એક સમયે તો આવી બની'તી, ને ઉગયો ચંદ્રરાજ રે;
સતીતાણાં ચીર તાણિયાં, તે દી શામળે પુરેલ સાચ રે. ૨
પળમાં તે પાંડવ ઉગારિયા, તેને વાલમે ન કીધી વેળ રે;
સુધન્વા સમયો રે સાચવ્યો, તે દી ટાઢાં કીધાં તેલ રે. ૩
અસુરને માથે ઉતર્યો રે, જે દી કોપ્યો'તો કો યમરાય રે;
અથે ચઢીને હરિ, આવિધા રે, તે દી જેમલના જુદ્ધમાંય રે. ૪
માનવી કેમ કરી મારશે રે, જેને માથે ધણી છે મોરાર રે;
ભવાનની રે પત રાખી ભડી, જે દી ત્રિકમ જોઈ તરવાર રે. ૫
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપતાપે, તમે દઢ રાખો વિશ્વાસ રે;
અવગણ એકે નથી આણતો રે, એ તો જાણી પોતાનો દાસ રે. ૬

૧ વિશ્વાસ છં—સાધુ નામના વણિકને જ્યારે વિશ્વાસ આવ્યો ત્યારે હ-
રિએ તેનું જૂડતું જાઝ તારેલ—તારું હતું.

૨ ચંદ્રરાજ—ચંદ્રલાસ. ૪ અસુર છં—જે દિવસે કોઈક યમરાય જેવો
(હિરણ્યકશિપુ) કોપ્યો હતો ત્યારે હરિ અસુરને માથે—અસુર (પ્રહ્લાદ)ને
માથે (રક્ષણ કરવાને) ઉતર્યો (ત્રિસિંહરૂપ).

૫ ભવાન છં—હયાન કરવી પડે માટે રાજના સરદાર ભવાન ભક્ત લોકા-
ની તરવાર રાખતા હતા. તે વાતની રાજને ખબર પડવાથી રાજએ તેને મારી
નાખવાનો હરાવ કર્યો, પરંતુ ઇશ્વર કૃપાથી લોકાની તરવાર તપાસતાં સભા
જયે ખરા પાણીવાળી થઈ ગઈ હતી.

પદ ૨ જી.

હાં રે સંતો સદ્ગુરજીને ચરણે જઘએ રે,
જઘને તન ધન અરપણ કરિચે રે;
હે સંતો મનસા મો'ર ને શીશ શ્રીફળ,
એ તો ધડથી ઉતારીને ધરિચે રે. સદ્ગુરુ ૧
સંતો રે'ણી કરણીનાં ગુરજી કાંકણ બાંધે,
એ તો મુક્તિની માળા આપે;
એ સંતો જન્મ મરણના જોખો નહિ તેને,
એ તો અમર કરીને થાપે. સં ૨
સંતો પરમ ગુરજીએ ઘટપાટજ માંડ્યો,
એ તો અલખ ધણીને આરાધે;
હે સંતો પ્રેમ જોત્યું ત્યાં પરગટ કરિયું,
વિષે વાયુથકી નવ બાધે. સં ૩
હે સંતો નારાયણ સત્ય ચિત્તનજ ચોખા,
ને સુમતિ સોપારી રે લઘને નાથની નમણું કીજે;

૧ હે સંતો ઈન્-હે બકતો મનસારૂપી મો'ર (સોનાની) અને શીશરૂપી શ્રીફળ (નારિયેળ) એ તો ધડ-શરીરથી ઉતારીને હરિની આગળ ધરીએ તાત્પર્ય કે મનસારૂપી મોહોર અને શીશરૂપ શ્રીફળ સમર્પણ કરી હરિની સેવા કરવી.

૨ સંતો ઇન્-રેણી કરણીનાં ગુર કાંકણ (કાંકણદોરા) બાંધે અને પછી મુક્તિનીમાળા ફેરવવા આપે છે. અર્થાત્ સારી રેણી કરણી રાખવી એ સદ્ગુ-૩ કંડી બાંધશે અને મુક્તિનીમાળા ફેરવવા આપશે. જોખો-જોખમ.

૩ ઘટપાટ-ન ડગે એવું આસન. પ્રેમ જોત્યું-પ્રેમરૂપી દીવા. વિષે ઇન્-જે પ્રેમની જ્યોત્સું (જ્યોતિઓ) પ્રકટ કરી છે તે વિષે-વિષયરૂપ વાયુથી નવ બાધે-નાશ થાય એવી નથી.

હે સંતો કામના રહિત ને સ્થિર મન થઇને,

આપણુ પ્રીતેશુ પંડો લીજે.

સં ૪

હે સંતો કૃષ્ણનામનો કળશ થપાવો,

ત્યાં કૃષ્ણ નામની કોલી;

હે સંતો ભક્ત ભાવમારે ગુરુજીએ આપ્યો,

એ તો જ્ઞાન ધૃતમાં ચોલી.

સં ૫

હે સંતો પડદા ટાળીને સાધુને સેવો,

તમે દિલની દુગધાને ગાળો;

હે સંતો ચર્ણુ ધોઇ ચરણામૃત લઇને,

તમે એક પ્રલ્લને ભાળો.

સં ૬

હે સંતો એહે વૈરાગેને જન જાગ્યા,

તેણે કામ ક્રોધને વામ્યા;

હે સંતો ભોળે ભગત કહે પ્રલ્લને ભજતાં,

એ તો અઠલ અભેપદ પામ્યા.

સં ૭

પદ ૩ જી.

હે સંતો સદ્ગુરુ ચરણનું માહાત્મ્ય મોહું,

તેને કોઇ વિરલા જાણે;

હે સંતો હરિ ગુરુ સંતની સેવા કરતાં,

એ તો મુક્તિ પદારથ માણે.

સં ૧

૪ સત્ય ચિત્તના-શુભ ચિત્તરૂપી ચોખા-ભાત. સુમતિ ધૃ-સારી ખુદ્ધિરૂપી સોપારી લઇને નાથને નમણું-નમન કીજે-કરીએ. પંડો-હાથો-કૃપા.

૫ કોલી-કેલી-કેળ? ૭ એહે-એ. અટલ-ન ટળે એવું. આ પદમાં શરીરના અવયવો તથા મનોવિકારોને પુષ્પ ફળરૂપે વર્ણી શ્રીહરિની પૂજનો વિધિ દર્શાવેલો છે.

હાં રે જેની ધારણુ ધરતી ને મતિ સમુદ્ર સરખી,
કે દી છલકી ચાલ્યો નવ જાવે;
હે સંતો નવસેંનવાણું નિધારૂં નદિયું,
એ તો સરવે માહી સમાવે. સં ૨
જેને એવી રે દશા તો અંતરમાં આવે,
તે જીવનમુકતા જોગી;
હે સો આશા રહિત અચલ અનુરાગી,
એક પ્રહરસના જોગી. સં ૩
હાં રે સંતો શૂરા સતીની રેણી રાખો,
તેનું મન ન ડરે મરણું;
હે સંતો દહાકાર જગતમાં દીસે,
એક મુરતી સાહિબને ચરણે. સં ૪
હરિ જેને પ્રેમ પયોધિ અંતરમાં ઉમંગિયો,
માંહી નિરંજન નામની લે'રી;
હે સંતો શબ્દ સતતર ઘટમાં ધૂંરે,
એનો આનંદ આઠ પે'રી. સં ૫
જેને જ્ઞાન વૈરાગને ભક્તિ આવે રે,
એ તો પરમપદને પાવે;

૨ ધારણુ ધ૦—ધારણુ ધરતી જેવી ગંભીર અને મતિ સમુદ્ર જેવી વિ-
સ્તીર્ણ છે એવો ગુરૂ. નવસેં નવાણું ધ૦—જ્યારે સદ્ગુરૂને સમુદ્ર જેવા વિસ્તીર્ણ
મતિવાળા કહ્યા ત્યારે તેમાં નવસેંનવાણું નદીઓનો સમાગમ બતાવવો જોઈએ
તે બતાવતાં કહે છે કે, ગુરૂની નિધા—નજરૂંપી નવસેંનવાણું નદીઓ છે તે
સર્વ મતિસમુદ્રમાં મળી માંહીની માંહી સમાઈ રહે છે. અર્થાત્ છલકાઈ જતી
નથી. અચલ—દૃઢ. અનુરાગી—પ્રીતિવાળા.

૪ હારે ધ૦—હે સંતો જો શૂરા અને સતીની રેણુ—રીતભાત (સંત) રાખે તો તેનું મન મરણથી કદાપિ ડરે નહિ.

૫ પયોધિ—સમુદ્ર. ઉમંગિયો—ઉમટયો કે ઉમંગવાળો થયો. સતતર—

હે સંતો ભોજો ભડત કહે ભક્તિકેરા રે,

એ તો વેદ વિમળ જશ ગાવે રે.

સઠ ૬

૫૬ ૪ જી.

ચેતો કળિયુગના માનવી પોરો આવ્યો છે પૂર રે;

કયી કૃત્ય આગળ આવશે, લેખું ધાણીની હજુર રે. ચેતો ૧

માનવી જાણે માયા આપણી, એ છે પાપનો પાચો રે;

અંતે ભતાં એ તો છેતરે, ભૂતવે ડરશે મા ભાચો રે. ચેતો ૨

અમર નથી કોઈ આંહાંકને, મનમાં જીવ્યાને વિચારી રે;

સિધ્ધને સાધક કાંઈ ચાલી ગયા, કોણ યુનિયાત તારી રે. ચેતો ૩

કૌરવના વંશમાં કોઈ નથી, રાજ રાવણ ગયો હડી રે;

હાથે કરીને ભવ હારિયા, માંહોથી ન ભરી મૂડી રે. ચેતો ૪

હરિશ્ચંદ્ર વેચાણો રખી ઘરે, ભર્તૃહરિ ભયા ફકીરા રે;

પૂરણ દશા જેને પ્રગટી, શરણે પોહોત્યા સનૂરા રે. ચેતો ૫

ગુરને પ્રતાપે તમે ચેતજો, કાયા ઘડી છે કાચી રે;

ભોજો ભગત એમ જોલિયા, આ પળ નાવે પાછી રે. ચેતો ૬

સંતત-એકતાર૩૫. ધુરે-ગડગડે. આઠે પે'રી-આઠે પોહોર-આખો દિવસ. ૬
વિમળ-નિર્મળ.

૧ પોરો-સમય. પૂર-ભરપૂર-પૂરેપૂરો (મનુષ્યાવતારરૂપી) આવ્યો છે.
ડરશે મા-છેતરાશે નહિ કે એના ડરથી ડરી જશે મા. ભાચો-ભાઈઓ.

૩ આંહાંકને-અહિયાં. કોણ ઈ-તો તારી કોણ યુનિયાત (કુલીનતા)
છે કે તું બચી શકે !

૫ રખી ઇ-હરિશ્ચંદ્ર પ્રથમ બ્રાહ્મણનો વેચાણ થયો હતો. ભયા-થયા.
ફકીરા-ફકીર. સનૂરા-સારા નૂર (તેજ)વાળા.

પદ ૫ થું.

જગત ભૂલી રે જનનમાં, ચારે ખાણે રખડશે રે. ટેક.

અંડજ ઉદ્ભવજ ન સ્વેદજ તેમાં, મલેછ થઇને પડશે રે;

વગર વિચાર્યું કારજ જે કરે, તે લક્ષ્મીરાશી ફેરા ફરે. જગત ૧

તેની ભલવાઇ ભાગી ગયો ભરથરી, મેલી ગામ ગરાસા રે,

સુખને સ્વાદ સર્વે છોડિયા, સેવ્યા સદ્ગુરુ સાચા રે;

મહાદશા પ્રગટી મહેશની, જેને કૃપા થઈ જુગદીશની રે. જગત ૨

સાન હિમાજે ગોપીચંદ ગળ્યા, ગૌડ બંગાળાનો રાજ રે,

શિર બે લખનો ચમર ઢળે, વાજે છત્રીસ વાજાં રે;

શુદ્ધ વિચારે સેવ્યા જતિ, જેને હુઈ ગોરખની પ્રાપ્તિ રે. જગત ૩

ચેત્યો સુલતાનશા બાદશાહ, બલખખુખારે કો સુખા રે,

દાસીનાં વચન શિર ધરી, મેલ્યાં રાજ્યપાટ ઉભાં રે;

કરી ચાલ્યા નિવેડો નીર ખીર છ, જનક સદ્ગુરુ મીલ્યા કબીર છ. જ ૪

૧ અંડજ ઈં—પાપકર્મ કરવાવડે પ્રાણી મ્લેછ જાતિમાં ઉપજીને પછી
અંડજ વગેરે જાતિઓમાં પડશે.

૨ તેની ઈં—ભરતુદરિ રાજ ગામ આસ મૂકીને ભાગી ગયો—ત્યાગી થયો
તે તેની ભલવાઇ—ભલાઇ છે.

૩ સાન ઈં—ગોપીચંદ રાજ સાન (સમજણ—બોધ) રૂપી હિમાજે
ગળ્યા. શિર બે લખનો ચમર—માથાપર બે લખનો ચમર ઢળે—ઢળતો હતો.

૪ ચેત્યો ઈં—બલખખુખારાનો સુલતાનશા બાદશાહ જે મોટો સુખો હતો
તે ચેત્યો—અને દાસીએ કહેલાં વચન માથે ચઢાવી રાજ્યપાટ ઉભાં મેલ્યાં—જે-
ની તે સ્થિતિમાં મૂકી ચાલ્યો ગયો. નીર ખીર ઈં—પ્રાણી અને હૃદયનો નીવેડો-
નિર્ણય કરીને ચાલ્યો—નિત્ય અનિત્યનો વિવેક કરી ત્યાગી થયો.

બીક તો લાગી'તી બાજ'દને, મુઆ દખીને ઉઠા રે,
 શુદ્ધ રે આવી ને અરજ કરી, ભવમાં બૂલ્યા'તા વખૂટા રે;
 અલલા હે અલલા હુદે ધરે, ફૂલ ફકીરી પાછા ફદો નહિ ફરો રે. જગત ૫
 પલંગ હિંડોલા પરહરી, જઘ અમરવર વરિયા રે,
 સુખ રે છોડીને દુઃખ ભોગવ્યાં, ધન્ય ધન્ય તેની કરિયા રે;
 ભાન્તે ભગત એમ બોલિયા, લાગ્યો વિરહ ને આ ભવમાં અમર થયા રે. જ ૬

પદ ૫ મું.

માથે મોઝવજને આવી બની, જાયવા આવ્યા રધુવીર રે,
 ના સત્ય કહું તો મારો ધણી લાજે, સન્મુખ સોંપ્યાં શરીર રે;
 એવી રીતે ભક્તિ આદરે, જ રે સંતો તરો. ૧

કૌરવ સતીને નગ્ન કરે, એથી વસમું નહિ કાંઈ રે;
 લાજ લીધી સર્વે દખતાં, પાંડવ ચાલ્યા વન માંહી રે. એવી ૨
 રાજા હરિશ્ચંદ્ર તારાલોચના, દખો કુંવર રોહિદાસ રે;
 કર્યાની નહોતી એણે જઘ કરી, સંતો ચરાણુંની આશ રે. એવી ૩
 દિલથી કોખ્યો દિલ્લિનો પાદશાહ, ધોમ ધખિયો અપાર રે;
 સાલો શૂરો સમરે શામને, જાલે નબળા લગાર રે. એવી ૪
 માથું છેદે રે પુત્રતાણું તેને, કોય પુત્રી પરણાવે રે;
 હરખ શોકની નાવે હેડકી, ઉરમાં આનંદ લેઈ આવે રે. એવી ૫
 ચોર સ્ત્રીને લઈ ગયા, કેમ જીવશે જાણે રે;
 તેને છેડે સોના મોઝં બાંધવા, દિલમ દયા કોય આણે રે. એવી ૬

૫ બાજ'દ ઇ—એ નામનો પ્રખ્યાત ભક્ત કવિ હતો. ફૂલ ફકીરી—
 સાચી (પૂર્ણ) ફકીરી. ૬ પરહરી—તજીને.

૧ ના સત્ય—અસત્ય. ૩ તારાલોચના—હરિશ્ચંદ્રની રાણી. કર્યાની ઇ—
 ન કરવા જેવું હતું તે (દાસત્વ) તેણે કર્યું; હે સંતો ! તે ઇશ્વરના ચરણો—
 ની આશાથીજ કર્યું છે.

૪ ધોમ ધખિયો—અતિ ગુસ્સે થયો. સાજો ઇ— ?

માથામાં મારે કોઇ લાકડી, પાય પડી કુઃખ સહેવું રે;
કાળ ઉતાર્યા અમને એ ભયે, અળગું થઇ એમ કહેવું રે. એવી. ૭
સાજો કહે તેનું સાંખવું, બોલાવીને આપ કહેવો રે;
અભ્યાગતની ઓળગે, વનો જઈ વેરીના વેહેવો રે. એવી. ૮
ભોજને ભગત એમ બોલિયા, જો જો જરણા એની રે;
અવગુણ ઉપર ગુણ કરે, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે. એવી. ૯

પદ ૭ મું.

આવીને જમી ઉપર અવતર્યા, જોવાને જુગત;
અનુભવી સંત એને ઓળખે, એવી અકળ સંતની ગત;
માનવી શું જાણે એના મર્મને, જી રે સંતો મર્મને. ૧
જેમ આવી સીદરી અગનમાં, કે'વા ન રહ્યું કાંઈ;
કુનિયાં દષ્ટે એને દશમાં, તન મન રહ્યું છે ત્યાંઈ. માં ૨
આસન સર્વે ઓળખ્યાં, એને ભોમ્યનો શોભાર રે;
છઠ્ઠી જમી છોડી ગયા, જોઈ સાતમી સાર રે. માં ૩
કર્મ ધર્મ ન રે'ણી રહી, પડ્યું રહ્યું ત્યાં પુણ્ય રે;
ઈંડાથી અળગા થયા, ચૈતન્ય ચાલ્યું શૂન્ય રે. માં ૪

૭ કાળ ઉતાર્યા—કાળે ઉતાર્યા. વનો—વિનય. ૮ જરણા—ધીરજ.

૨ સીદરી—બિલાડી. બિલાડીનાં બચ્ચાંને નીમામાંથી ઉગાર્યા હતાં તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.

૩ આસન ઇન્—જે યોગીએ સર્વે પ્રકારનાં આસન ઓળખ્યાં છે તેને ભોમ્યનો શો ભાર છે?—અને યોગ શાસ્ત્રોક્ત સાત ભૂમિઓ ઓળખવી શી ભારે છે? તે સાત ભૂમિનાં નામ યોગશાસ્ત્રમાં આ રીતે કહ્યાં છે: ૧ શુભેચ્છા, ૨ વિચારણા, ૩ તનુમાનસા, ૪ સત્વાપતિ, ૫ અસંસક્રિતકા, ૬ પદાર્થો ભાવિની, ૭ તુર્યગા. છઠ્ઠી ઇન્—પદાર્થોભાવિની નામે ભૂમિકા મૂકીને તેથી ઉપરની તુર્યગા નામે મુક્ત દશાને પામ્યા, એટલે કર્મ, ધર્મ, રેહેણી, પુણ્ય વગેરે પડ્યું રહે છે—એની મેળે તજ્જી જાય છે.

૪ ઈંડાથી—અઘાંડથી. અઘાંડના આવરણની બાહાર ગયો. ચૈતન્ય ઇન્—

આગળ વૃક્ષ એક આવિયું, અતિકૃળ ત્યાં અપાર રે;
 આખે તો ડગ કેમ ચાતરે, એવું માયા રૂપ રસાળ રે. માં ૫
 રૂપને રસમાં રહ્યા નહિ, જેણે છોડી સુખની તીર રે;
 નામ નિશાને પરવર્યા, કરી નિવેડો નીર ખીર રે. માં ૬
 દર્શન નહિ ત્યાં દેહીનાં, અપ નહિ આકાર રે;
 આલ જમી તો અળગાં રહ્યાં, એવો નૃત્ય ખેલ નિરધાર રે. માં ૭
 ભાવે સદ્ગુરૂ ભેટતાં, શૂન્ય વલોટયાં ચાર રે;
 ભોજલ ભ્રમ ભાગી ગયો, પોત્યા પરાને પાર રે. માં ૮

૫૬૮ મું.

નક્ષત્ર મોટે નીપન્યા, જગમાં પોહોમ્યા જાણુ,
 વાસના ગદ્ય વૈકુંઠમાં, ભવમાં ઉડ્યા ભાણુ;
 અકળ કળા એવી સંતની, જી રે મારા સાધનો. ટેક. ૧
 ચરણ ગ્રહેતાં સાધના, કાપી નાખ્યાં કર્મ;

ચેતન શૂન્ય ધામમાં ચાલ્યું. (દૃઢ, દૃષ્ટા અને દૃશ્યનો લય થઈ ગયો).

૫ વૃક્ષ-યોગધર્મ આચરતાં સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે તે રૂપી વૃક્ષ. અતિ
 કૃળ-અતિ મોટાં કૃળ (સિદ્ધિઓરૂપી). ચાતરે-ભરે-ખસે.

૬ છોડી ઈન્-જેણે સુખની તીર (કાંઠો) છોડી. તે રૂપ અને રસમાં
 રહ્યા નહિ-લોભાયાં નહિ. નામ નિશાને-નામરૂપી નિશાની રાખીને. કરી ઇન્-
 નીર અને ખીર (ક્ષીર-દૂધ)નો નીવેડો-નિર્ણય કરીને. અર્થાત્ નિલાનિલનો
 વિવેક કરીને

૭ દેહી-દેહ. નૃત્યખેલ-વ્રજાનંદરૂપી નૃત્યખેલ. ૮ વલોટયાં-ઓળંગ્યાં
 ચારશૂન્ય-ધનસ્થામ, ખેરીન, ખેરવી અને મહાશૂન્ય. પોત્યા-પોહોમ્યા. પારાને
 પાર-પરા વાણીની પાર.

૧ નક્ષત્ર ઈન્-સાધુ પુરૂષો મોટા (શુભ) નક્ષત્રમાં નીપન્યા હોય છે,
 તેઓ જગમાં જાણુપણુને પોહોમ્યા-જાણીતા થયા, તેમની વાસના વૈકું-
 ઠમાં ગઈ અને ભવમાં ભાણુ સરખા ઉડ્યા પામ્યા.

- રોમે રોમે હરિ રમી રહ્યા, ભાશ્યા પૂરાણ પ્રસન્ન. અકળ ૨
 સંસારથી છૂટી ગયા, મટયાં સુખને દુઃખ;
 માંહીથી મન માની રહ્યું, ભવની ભાખી ભૂખ. અકળ ૩
 ઈંદ્ર સરખા નવ ઝોળખે, મરની પંડિત વાંચે વેદ;
 તાપિયા કંઈતપ કરી વહી ગયા, ભાઈડે લીધો ભેદ. અકળ ૪
 ખટપટ સર્વે ખટી ગઈ, મટી મહિલાની તાણુ;
 નરભે પાયા નાખિયા, છવન જપતાં જાણુ. અકળ ૫
 પ્રેમના પિયાલા પી રહ્યા, બીજી લાલચ નહિ લગાર;
 અનલ ગતિઓ સાધની, હુઆ ઘોડે અસ્વાર. અકળ ૬
 ભોજ ભગત એમ ઝોલિયા, મધ્યે ગ્રહ્યું મૂળ;
 અલખ ધાણીને ઝોળખ્યા, તેને શું કરે દીશશૂલ. અકળ ૭

પદ ૮ મું.

નારીને નર પરણે રે બીજી કદી વારકી રે,
 હાં રે કદી કેસરી ખડ ન ખાય રે;
 જોડો ને ગોકીરો મરની સાંભળે રે,
 હાં રે તોય શૂરવીરનાં શિર જાય રે;
 જ રે વિચારો વાતને,
 એવી વાતુંને વિચારે રે, ભગવાન ભેટશે રે.

૧

- ૨ ચરણુ ઈ—સાધ (સાધુ)ના ચરણુ ગ્રંથતાં તેમણે કર્મ કાપી નાખ્યાં.
 ૩ માંહીથી—અંતરથી. ૪ તાપિયા—તપસ્વી. ભાઈડે—ગુરૂ શરણે
 જનારા પુરૂષે ભેદ લીધો—ભેદ જાણ્યો. ૫ મહિલા—સ્ત્રી. નરભે—નિર્ભય.
 ૬ અનલ ગતિઓ ઇ—સાધુની ગતિઓ અનલ (અગ્નિ) જેવી છે
 કે જે કર્મને બાળીતાખીને ઉચ્ચે ગતિ કરે છે. ઘોડે—જ્ઞાનરૂપી ઘોડે.
 ૭ મધ્યે ઈ—મૂળને મધ્યેથી ગ્રાહ્યું એટલે અલખ ધાણીને ઝોળખ્યા
 તો તેને દિશાશૂળ શું કરવાનું છે?

૧ વૈરાગ્યશૂર પુરૂષને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે બતાવવાને વૈરાગ્ય-
 શૂરનું વર્ણન કરે છે. નારી ઇ—સ્ત્રી છે. ગોકીરો—રણુહાક-ભુમિયું. કદાચ
 ૧૯

ગંગા ને જમનાં રે જેને હોય ઝીલવાં રે,
હાં રે કદી છીલ્લર નીર ન ના'ય રે;
ભક્તિ ને અપિચળ રે ઘિર્દ ધા'નાતાણું રે,
હાં રે એ તો જીવનનું કેમ જાય રે. જી રે૦ ૨

અવગુણ ને ઉપજે મરની મેરૂ જેવડો રે,
તોય કદી ચૂકે નહિ ચલાણું રે;
સત્ય ને વાદી રે સત્ય કેમ છોડશે રે,
હાં રે તે દી નભમાં નહિ ઉગે ભાણું રે. જી રે૦ ૩

દળ ને કોપે રે, દૈત્યનાં દુરથી રે,
હાં રે મરની ! જડામૂળથી જાય રે;
તોયે શંકા ને ન ધરે સંત શરીરમાં રે,
હાં રે મરની ! થાનાઈ હોય તે થાય રે. જી રે૦ ૪

આગળથી અવગુણ રે દાસના ન દેખીએ રે,
હાં રે તમે દિલ કાં આણો દાંત રે;
ભક્તિ વિના ભવદુઃખ ભોગવે રે,
ભોજલ કહે ભાગી દે મનની પ્રાંત રે. જી રે૦ ૫

ખોટી રણહાક સાંભળે તોય શૂરવીરનું તો શિર પડેજ ! અર્થાત્ તે માથું જ-
વાની દરકાર કર્યા વિના રણમાં અંપલાવી પડેજ. તેજ પ્રમાણે હરિભજનમાં
પ્રેમી ભક્તો સંસારની દરકાર કર્યા વિના અંપલાવે છે.

૨ છિલ્લર—ખાખોચિયું. જીવન—હરિ. ૩ અવગુણું ધ૦—કદાચ કષ્ટમાં
પ્રાર્થના હરિએ સહાય ન કરવાથી મેરૂ જેવડો મોટો અવગુણ ઉપજે તથાપિ
સત્યવાદી ભક્ત ચલાણું (આચરણ) કેમ ચૂકે ? તે દી-જ્યારે સત્યવાદી સત્ય
છોડશે ત્યારે. ૫ દાસના—હરિદાસના. દાંત—દેખ.

પદ ૯ મું.

જી રે ભક્તાને ભાગ્ય છે એવી,
 ભક્તા, તે ભક્તાઈયે ભક્તિ આદરે. ટેક.
 સગાળ ને શેઠે રે કુંવર વધેરિયો,
 હાં રે ભાઈ ભોજન કરવા ભગવાન રે;
 એવી ને વૃત્તિયે રે વા'લો મારો વશ થયા રે,
 હાં રે તે દી મોહને દીધાં'તાં માન રે. જી રે૦ ૧
 રાવળ ને રૂપાંદ ને હળ તોળી જાણુજે રે,
 હાં રે એ તો ભેટયાં'તાં અધોઆધી ભોમ રે;
 ભવન ને ભૂલ્યાં રે અર્ક ઊગતે રે,
 હાં રે જેને રામઈયા પ્રગટયા'તા રોમ રે. જી રે૦ ૨
 રાજનિયું રીત્યું રે મનથી મેલિયું રે,
 હાં રે જેણે મેલ્યાં મંદિર ને મોહોલ રે;
 રાણી ને રોહિદાસ રે, હરિશ્ચંદ્ર ને દી હાલિયો રે,
 જેણે આત્મા કર્યો તરણા તોલ રે. જી રે૦ ૩
 હાં રે પોરા ને પરમાણે એવું તું ને ઉપન્યું રે,
 ભાઇડા તે ભલું કીધું કામ રે;
 ભોજ ને ભગત રે એણીપેરે બોલિયા રે;
 જાની હવે છેલ્લી વેળાના રામ રામ રે. જી રે૦ ૪

૧ જી રે ૪૦—જે ભક્તા ભાગ્યમાં છે એવી ભક્તિ ભક્તા પુરૂષો પોતાની ભક્તાઈથી આદરે છે.

૨ રામઈયા—રામ. જેને રૂપે રૂપે રામ વ્યાપ્યા હતા.

૩ રાણી—તારા. રાજનિયું—રાજની. રીત્યું—રીત્યો. ૪ પોરા ૪૦—તને આ પોરા પ્રમાણે (કાળ પ્રમાણે) એવું (ભક્તિરૂપી સુકૃત્ય) ઉપન્યું છે.

પદ ૧૦ મું.

પળ-તો પલટાણી રે બોલી બદલાણી રે,
 સૂઝ્યા તો સદ્ગુર નહિ મળે. ટેક.
 સતયુગમાં શામ સન્મુખ,
 વેણે વાતું જઈ કરે રે;
 ભાવ ભરેસો હૃદયે રાખીને,
 સુરનર મુનિવર જેનું ધ્યાન ધરે રે. પળ● ૧
 ત્રેતાયુગમાં તેજ વાતું,
 તેમાં પાખંડ કેમ કરી પરવરે રે;
 આય ને અંતુની જેને ઓળખાણું,
 તે અસત્ય વાતું કાને કેમ ધરે રે. પળ● ૨
 કળિયુગ છાયા પરવરી,
 દ્વાપરના દિન પાલટયા રે;
 પ્રગટ્યું પાપ ને યોગે દિશે આલ્યું,
 તેમાં હરિજન હશે તે પાછા નહિ ફરે રે. પળ● ૩
 નિશ્ચે મન જેને નહિ નિરમે,
 સદ્ગુર ચરણે જઈ લટે;
 કળિયુગ પોરા તેને કેમ લોપે,
 મરની ! દ્વાપર ના દિન પાલટે રે. પળ● ૪

૧ સત્યયુગ વગેરે યુગ વીતી ગયા અને કળિયુગ આવ્યો તે જોઈને બોલેને કહે છે: પળ ૪૦—સ્પષ્ટ છે. વેણે—વચને. સુર—દેવ.

૨ આય ને અંતુની—આદિ અને અંતની. અર્થાત્ ત્રેતાયુગમાં સર્વ પ્ર-
 ક્રમો હતા, તે અસત્ય વાતો કેમ સાંભળે ? ૩ યોગે દિશે—ચારે દિશાએ.
 ૪ પોરા—વખત.

આશા છૂટી જેને આપણી,
જે કોય નર જીવતા મરે રે;
ભાજે ભગત કહે ગુરૂમતાપે,
કળિયુગ આવ્યો તેને શું કરે રે.

પળ૦ ૫

પદ ૧૧ મું.

હરિજન હૈયેથી વિચારો, ગુરૂમુખી જ્ઞાન વિચારો;
મનુષ્યાવન્મ ફરી નહિ મળે. ટેક.
નિજનો ધર્મ જે કોય આદરે,
કરી કમાઈ ફળ પરહરે;
ખોટય ને વધ્ય લઈને હાજર કરે. હરિજન૦ ૧
માથું છેદીને પાયે પડવું,
કહાણુ વચન સાંખી રહે;
અવગુણુ ઉપર લઈને ગુણુ કરે તો,
અવળાનું સવળું લહે. હરિજન૦ ૨
હું ને મારૂં રે તમે હર જન્મ કરો,
વાદ વિખવાદ તમે કયાં કરો;

૫ આપણી-પોતાની. અર્થાત્ જેનો અહંભાવ ટળી ગયો. જીવતા મરે
—જીવન્મુક્ત થાય.

૧ કરી ઇ૦—કર્મ કરીને તેના ફળની આશા રાખે નહિ. અર્થાત્ ‘કર્મ
કરવું એજ મારો અધિકાર છે, તેનું ભણું ભૂડું ફળ મેળવવું મારા અધિકાર
માં નથી’ એમ જે કોઈ સમજે છે, અને ખોટ અને વધ-લાભ કે લાભ જે
મળે તે હાજર કરે—ઇશ્વરાર્પણુ કરે છે, તેને ફરી દેહ ધરવો પડતો નથી.

૨ માથું ઇ૦—માથું છેદીને ગુરૂના ચરણમાં ધરવું એ ભાવ છે. અવ-
ળાનું ઇ૦—એમ કરોતો અવળાનું સવળું થાય-પાપ કર્મ ટળીને મુક્તિ મળે.

ગુણ અવગુણ મેલી ગુરુજને સેવો તો, પાખંડ સર્વે પરહરો.	હરિજનનં	૩
ગુરુમુખી જે કોઇ જ્ઞાન પાળે, શબ્દ વિચારી જે મન પાળે; સંત હોય તેને સાહિબ કરી લેખે, તો પ્રીતે પ્રભુજને જઈ મળે.	હરિજનનં	૪
સાધુને ચાહે સર્વે સમરપે, જરણાનાં ફળ છરવે; મન ગળ્યાં જેનાં સદ્ગુરુ ચાહે, ફરીને ફરો નર નહિ ફરે.	હરિજનનં	૫
સંત આવે સદા સન્મુખ ચાલે, તત મન ધન ચાહે ધરે; હરિજન સાથે કેલું હેત રાખે, જેમ પતિવ્રતા પિયુને પરે.	હરિજનનં	૬
હરિભક્તની રીત એવી, ચાહતળાં જઈ આટશે; નિજ ધર્મના તેને લાલ આવ્યો, જે કો વ્રાંત્યું રે ભાગીને સંતુને ભેટશે.	હરિજનનં	૭
રંગ લાગ્યો જેને રામનામના, કેસર ભીન્યા તે કહ્યા;		

૩ હું ઇન્-તમે હરેક જન્મમાં 'હું' ને 'મારું' છોડતા નથી. માટે તેને છોડી દો, અને વાદ અને વિખવાદ પણ ન કરો, એમ કહેવાનો ભાવ છે.

૪ ગુરુમુખી-ગુરુના મુખથી મળેલું. ૫ જરણા—ધીરજ.

ભેદ જડયો જેને ભક્તિકેરો,
 પછે જ્ઞાન હિમાળે ગળી ગયા. હરિજન૦ ૮
 મહાદશા રે જેને મન પ્રગટી,
 અન્નર પિયાલા જઈ જરવે;
 હૃદ ને બેહદના સંસાર છુટા તો,
 અનુભવીની વાતું આપા કરે. હરિજન૦ ૯
 આદ્ય ને અંતનિયું જેને આજખાણું,
 તે મન દઈ સુનિવર મળ્યા;
 ભોજને ભગત કહે સુરપ્રતાપે,
 પરશ્વત્તને જઈ મળ્યા. હરિજન૦ ૧૦

હોરી.

પદ ૧ હું.

મતિયા મત કાયસેં કરોરી, કરોરી મતિયા મત. ટેક.
 ગુરુગમ બિના ગાત્ર બજાવે, હું તું બિલે હોરી,
 ઉપર રંગ ગુલાલ ભયો રે, ભીતર ખાખ ભરોરી;
 કેસે મિલે નંદકિશોરી, મતિયા૦ ૧

૮ કેસર ઈ૦—તેમને કેસરથી ભીનલા કહ્યા છે—કેસરીઆં કરીને નીકળેલા કહ્યા છે. ૯ મહાદશા—જીવન્મુક્તપણું. અન્નરપિયાલા—ન પચે એવો પ્યાલો—પ્રેમનો પ્યાલો. હૃદ—વિરાટની અંદરના લોક. બેહદ—વિરાટની બહારના લોક. ૧૦ અંતનિયું—અંતની.

૧. મતિયા ઈ૦—હે મતિયા (મત બેચનારા) પુરૂષો ! તમે કાયસેં (શાની સાથે) મત કરો છો ? ગાત્ર બજાવે—(શંકરભક્તિ કરતાં). હું ઈ૦—‘ હું ’ અને ‘ તું ’ એવો દ્વૈતભાવ મનમાં રાખીને તમે (સંસારરૂપી) હોરી બેસો છો. તેમાં ઉપરથી તો (ભક્તિરૂપી) ગુલાલ ભયો (અર્થાત્ નાખ્યું) છે, પણ ભીતર (અંતરમાં) તે (કપટરૂપી) ખાખ ભરેલી છે. એમ કરવાથી નંદકિશોરી (નંદકિશોર—કૃષ્ણ ભગવાન) કેસે મિલે (કેમ મળશે) ?

ઘર ઘર ગાવે તાન યજ્ઞવે, મનમેં મોહુ ભરોરી,
 મતકો દીપક કરમે લેકે, ભિન્ન ભિન્નમેં ભટકોરી;
 સાંયાં સખ ઘટમે સમોરી, મતિયા૦ ૨
 લીખ લીખકે સખ જુગ લિખ્યોરી, પડકે પંડિત ભયોરી,
 આત્મારામકો મર્મ ન જાન્યો, મતકો માન વધ્યોરી;
 અંતે તેરે કો ન સગોરી, મતિયા૦ ૩
 રમતાં રામ પરખ લે પધારા, સખ ઘટ સમતા દોરી,
 ભોજલરામ દિવાના દેખે, અખંડ રાસ રચ્યોરી;
 રાધે ને માધવની જોરી, મતિયા૦ ૪

પદ ૨ જુ.

લાલનમેં લગની લાગી, લાગી રે લાલનમેં લગની લાગી. ટેક.
 ફાગ કો રાગ સુની સખ ગ્વાલન, અનહદ થઇ અનુરાગી,
 એક એકની સાન સમજકે, જાહેર હોડર જાગી;
 ગઈ સખ તન ધન ત્યાગી, લાલનમેં ૧

૨ મન ધ૦—જૂદા જૂદા મતરૂપી દીપક હાથમાં લેઈને ભિન્ન ભિન્ન પં-
 થમાં તમે ભટકા છો. સાંયાં ધ૦—પણુ સાંયાં (ઈશ્વર કે સતો) તો સહુ
 ઘટમાં સમપણે વર્તે છે.

૩ લિખ ધ૦—લખી લખીને તમે આખો જુગ વહી જાય ત્યાં સુધી
 લખ્યું અને ભણી ભણીને પંડિત થયા.

૪ સખ ધ૦—જેની સઘળા ઘટ (દેહ) ઉપર સમતારૂપી દોરી છે.
 ભોજલ ધ૦—દિવાના થયેલા ભોજલરામ અખંડરાસ રચ્યો છે તેને દેખે છે.
 જોરી—જોડી.

૧ લાલનમેં—લાલ (ફળ) સાથે. ગ્વાલન—ગોપીઓ. અર્થ એ છે કે
 પુરના શબ્દરૂપી ફાગનો રાગ સાંભળીને અંતર્વૃત્તિઓરૂપી ગોવાળણો હરિ
 ઉપર અનુરાગી (પ્રીતિવાળી) થઈ, અને પછી એક એકની સાન (એક
 પ્રીતિનો ઉપદેશ) સમજીને જાહેર થઈને જાગી (પ્રસિદ્ધ રીતે જીવન્મુક્તતા
 સંપાદન કરી).

શ્યામ સલૂણા શુદ્ધ બુદ્ધ બૂલી, અંતર મગટી આગી,
રિતુ વસંત ને રમવા ચાલી, જેને વચન ગલોલી વાગી;
કામણગારે કોઇ પેર દાગી. લાલનસેં ૦ ૨

પ્રેમ ગુલાલકી ઝોરી ભરકે, ગોઠ ગોવિંદજીકે માગી,
મનમથ પૂર્ણ કરો હે મોરારિ, નારી નાચત ફૂદત નાગી;
અનભે થઈ ભય ગયો ભાગી. લાલનસેં ૦ ૩

બાંધ પકરકે રાધે બોલી, કંઠાં જ્યો કાન કહોરી,
ભોજલનો સ્વામી સદા નિઃકામી, પામી પ્રીતે શામ સુવાગી;
જેણે ઓઢી અવિચળ ધાગી. લાલનસેં ૦ ૪

પદ ૩ જી.

કોઇ હરદમ હોરી મચાવે, મચાવે કોઇ હરદમ હોરી. ટેક
નાભિકમળથી સુર ચલત હે, શબ્દમેં સુરતી મિલાવે,
પસર્યું હોય તેને પાછું સંકેલે, રોમ રોમ રંગ લાવે;
ઓળીપેરે પિયુકું રીઝાવે. કોય હરદમ ૦ ૧

૨ સલૂણા—મીઠા—રમ્ય. હે શ્યામ ! તમને જોઇને શુદ્ધ તથા બુદ્ધ હું
બૂલી છું—બ્રહ્મને વિષે એકતાનતા થવાથી બહિર્વૃત્તિ નાશ પામી છે. (એ
રીતે બધે અધ્યાત્મ પરત્વે અર્થ બેસાડવો). રિતુ—ઋતુ. વચન ગલોલી—
(ગુરુ ઉપદેશરૂપી). દાગી—ઝાંઝ કચો—નિશાની કરી.

૩ ઝોરી—ઝોળી. ગોવિંદજીકે—ગોવિંદની પાસે. મનમથ—કામ—બ્રહ્મા-
નંદરૂપી કામના. નારી—(બુદ્ધિરૂપી). નાગી—વાસનારૂપી વસ્ત્ર વિનાની.
અનભે—નિર્ભય. સુવાગી—સુહાગી.

૧ હરદમ—હમેશા. નાભિકમળમાંથી સુર ચલત હે—ચાલે છે—નિકળે
છે. તે શબ્દમેં—તે સુરમાં સુરતી અંતર્વૃત્તિ મિલાવે—મેળવે છે. પસર્યું
ઈ—પસર્યું હોય તેને પાછું સંકેલે—સંકેલી લઈ રોમે રોમે—રોમે રામ રંગ
લાવે—લગાડે છે. તાત્પર્ય કે નાભિકમળમાંથી (જે ગુરુનો શબ્દ નીકળે) તેમાં
અંતર્વૃત્તિ મેળવી (મન આદિક) જે પસરી ગયું હોય (ફેલાઈ ગયું હોય)

તખત ભયે જોણે દેખ્યા તમાસા, ત્રિકુટીમે તાન મિલાવે,
 ગગન ગદ્દામાં ગૌન કરાવે, તાકું અવિગતિ નજરે આવે;
 પો'એ વાકુ કાળ ન ખાવે. કોઇ હરદમ ૦ ૨

નેન દેખ્યા તાકું વેન નહિ હે, કો કહી શુ સમજાવે,
 શિખર ચડ્યાકી સાન ખતાવે, જાકુ નિગમ નેતિ નેતિ ગાવે;
 સોયે ધર સે'જે પાવે. કોઇ હરદમ ૦ ૩

રમનારાને રમત ફાવે, જેને મે'ર કરી હોય માવે,
 બોજલનો સ્વામી સદા બહુનામી, ભક્તતાણે મન ભાવે;
 સ્નેહ વિના સ્વપ્નામાં ના'વે. કોઈ હરદમ ૦ ૪

પદ ૪ થું.

હરિ હરસેં હોરી ખેલાવે, ખેલાવે હરિ હરસેં. ટેક
 શ્યામ કૃષ્ણ શંકર તન ગોરે, બોજો ભસ્મ લગાવે,

તે જો પાછું સંકેલી લે તો રોમે રોમ આનંદનો રંગ લગાડે. અને એવી રીતે
 પિયુ-બ્રહ્મને રીઝવે.

૨ તખત ધ૦—એવી રીતે રાજ્ય થયાના (બ્રહ્મરાજ્ય થયાના) જોણે
 તમાસા દેખ્યા-જોયા તે ત્રિકુટી-એ ભવાં વચેના મધ્ય ભાગમાં (નિરંતર)
 તાન મિલાવે-એકતા મેળવે એટલુંજ નહિ પણ તે પોતાની મનોવૃત્તિઓને
 ગગન ગુદામાં—શૂન્યશિખરમાં ગૌન-ગમન કરાવે. તેને અવિગત-ન સમ-
 જાય એવી ગતિ પણ નજરે આવે-દૃષ્ટિએ પડે. વળી જે ત્રિકુટીમાં ધ્યાન
 લગવે તેને કાળ પણ ખાઈ શકે નહિ. અર્થાત્ તેને મરણનો પણ ભય રહે
 નહિ.

૩ નેન ધ૦—એવો જે નેન-નયને દેખ્યો-જોયો તેને વેન-વેણુ-વાણી
 નથી. તેને કો (કોઈ) કહીને શું સમજાવે-સમજાવી શકે. શિખર ચઢ્યાની
 સાન-સમજાવે એવો કોઈ નથી કારણ કે એ સમજાવે તો નિગમને પણ
 પડતી નથી, તેથી તે પણ જાકુ-જોને 'નેતિ નેતિ' કરી ગાય છે. પરંતુ જે ત્યાં
 સુધી પહોંચી જાય સોયે-તે તો-સહેજમાં પાવે-પામે છે.

હશી ગજે બાંહી ગ્રહે હરિ હરકી, અંગો અંગસે અંગ લગાવે;
દેખી કોટિ કામ લખવે. હરિ ૧

શિવજી સખા પીચકારી ચલાવે, મોહનકે મન ભાવે,
કૃષ્ણ ગુલાલકી ઝોરી ભરકે, શંકરપે ચલી આવે;
પરસપર ધૂમ મચાવે. હરિ ૨

શારદ નારદ પાર ન પાવે, નૌત્તમ ખેલ રચાવે,
ગગન વિમાન દેવ સખ આવે, જય જય શબ્દ સુણાવે;
પુનિ પુનિ પુષ્પે વધાવે, હરિ ૩

હરિ હરકી જે હોરી ગાવે, શંકર ઉરમે સમાવે,
ભોજલ રામ ભવોભવ ભક્તિ, ફીરીને ચોરાસીમે નાવે;
ભુગો ભુગ દાસ કહાવે. હરિ ૪

ધર્માર્થ.

મહા દશા મુનિવર જનનિચે હો રે, કૃપા ગુરજીની હોય. ટેક.

આશે અંતરના અળગા થયા, ખુચે સર્વે ખેદ બલજાઈ;
કીડી ને કુંજર તેવડાં, ભાગી ગયા મનના ભેદ. મહાદશા ૧

વૃત્તિ અનહદ વાપરી, સુરતી ચલી આકાશ બલજાઈ;
સેજ સમાવી જઈ શ્યામની, પ્રીતે પિયુજીની પાસ. મહાદશા ૨

ભીતરકું હરિને ભાળિયા રે, ગુરૂતણે ફરમાન બલજાઈ;
બાવનમાં તો ધૂજે નહિ, વેદની ઉપર છે વાણ. મહાદશા ૩

૧ બાંહી—બાંધ—હાથ. ૨ ઝોરી—ઝોળી. શંકરપે—શંકરઉપર. ચલી આ-
વે—ચાલી આવે. ૩ પુનિપુનિ—ફરીફરીને. ૪ હરિ ઇં-જે હરિ અને હરની હોરી
ગાય તેના ઉરમે—અંતરમાં શંકર સમાવે—સમાધ રહે. તાત્પર્ય કે તેના હૃદયમાં
શંકર વાસ કરે. ૪ શીરીને—ફરીને.

૧ આશે—આશય. ખુચે—ખોયા. બલજાઈ—વારીજાઈ. તેવડાં—સરખાં.
૩ બાવનમાં—બાવન અક્ષરમાં. વેદની ઇં—પરબ્રહ્મ મળવાની વાણુ—વાણી
એ વેદની ઉપરે—ઉપર છે. અર્થાત્ પરાની પણ પાર છે.

હૃદ ને બેહૃદ છૂટી ગઈ, અનહૃદ ઉડી લે'ર બલનર્હ;
ગુણ ને અવગુણ સે'ને ગળ્યા, નહિ પ્રીતિ ને વેર. મહાદશા૦ ૪
એવાં સુખ કોઈ સંજોગિયા માણશે, સોળ સજી શાણુગાર બલનર્હ;
બોલે ભગત કહે એવી ભક્તિ કરતા તે, પો'ચ્યા છે પરા ને પાર. માં ૫

કવિત ૧ બું.

- ભાવ રાખ માથે ભારે બે, ભક્તિતણા તું છેડો ત્રે';
નિહતો નો સાંધ સાચો છે, ને ચાલ્ય તો અમર રે'. ૧
જો ચેત તો મુખે પાળ, જમકિંકરને પાછા વાળ્ય;
જો સૂઝ રે' નહિ આતમરામ, બેલાઈ જશે તારૂં ગામ. ૨
આ કળિયુગમાં લાગે બીક, તેમાં રહેવું ઠીકોઠીક;
જમકિંકરની ભારે વાત, બેળી શો'ર ઉપજવે ઘાત. ૩
જો કોઈ નર પગથિયે ચઢે, હૃદશેલે તો પાછા પડે;
એ દૈત્યોનું બળ છે બહુ, ભવસાગરમાં રહ્યા છે સહુ. ૪
કોઈ કોઈ આવીને આફળ્યા, થયું ધિંગાણું ધરાર;
દૈત્ય લાગ્યા ડોલવા, તેને અરછિયું ના માર. ૫
બાંધવા હતા તે તલરિયા, શત્રુ ભાગ્યા ચાર;
બોલે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, પછે વરતાણા જેનેકાર. ૬

૫ સંજોગિયા-સારા સંજોગ (સંસ્કાર)વાળા.

૧ નિહતો ઈ-તું ભક્તિ કરતાં પાછો હઠતો નો (નહિ), કેમકે સાંધ
(પરમેશ્વર) સાચો છે. ચાલ્યા-(ભક્તિને માર્ગે).

૨ જો ઈ-જો તું સૂઝ રહે તો આતમરામ-આત્મારામને જાણે નહિ
અને ન જાણે તો તારૂં શરીરરૂપી ગામ બેલાઈ જશે-શરીરનો નાશ થઈ જશે.
તેને-જો ચેત્યા નથી તેને.

૪ દૈત્ય-કામાદિક. ૬ બાંધવા ઈ-બોલે ભગત કહે છે કે, ગુરૂપ્રતાપે જેને
બાંધવા હતા તે તલરિયા-તળે? રહી ગયા કે તણાઈ ગયા(?)અને ચાર શત્રુ-કામ,
ક્રોધ, લોભ, મોહ એ પણુ ભાગી ગયા પછી જેનેકાર વરતાણા-વરતાઈ રહ્યા.

કવિત ૨ જી.

- આ કળિયુગમાં એવું થયું, માન મોટાનું ઘટી ગયું;
સુરિનર મુનિયર બેઠા ખાય, કાયર હડી રણમાં જાય. ૧
- કીડી બેડી કટકાયું કરે, બાણ લઈને જીજ્ઞા કરે;
બાણના બળિયા હીસે બહુ, તેની વાત કરે તે માને સહુ. ૨
- કામ ક્રોધ મદ મોહ ને દામ, જેસે ઠાઉકું કીધું કામ;
હાથ ન રહે ને હડી કરે, મરતાશુ ભેલા મરે. ૩
- ચાર યુગમાં પોતે કરે, ચકવે રાજ સંસારમાં કરે;
લોંઠા રાજ ન ગાંજે કોય, પલમાં નગરી ભેલી જાય. ૪
- દશ દરવાજા હાથે દઈ, ગઢકોટમાં સૂતા જઈ;
ભારે શેર બૂલવાણી માંહી, સર્વે સંસાર તો રહ્યા ધુંચાઈ. ૫
- અંધા નર આક્રુષ્ટ, જ્યાં જાય ત્યાં આડો કોટ;
ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, નર નીકળ્યા કોડયુંમાં કોક. ૬

કવિત ૩ જી.

- હેત વિના ન હાલિયે જેમ, ગોકિર ચઢિયું ગામ;
પડતો પૂરાનો પૂગશે સન્મુખ લડવાને શ્યામ. ૧

૧ મોટાનું—બ્રાહ્મણાદિકનું. કાયર—શૂદ્રાદિક. ૨ કટકાયું—કરડાખીએ. કીડી—માયારૂપી. બાણ—પંચ વિષયરૂપી. જીજ્ઞા—કામાદિક. તેની—વિષયની.

૩ કામ ઇ—કામાદિક જેવાએ ઠાઉકું (વ્યવહારમાં ઠરેલ) કામ કીધું. હાથ ઇ—કામાદિક હાથમાં રહેતા નથી તે (પણ) હડી કરે છે—ધસે છે અને મરનારની સાથે મરે છે—અર્થાત્ ફરી જન્મતાની સાથે જન્મે છે. અથવા મરનારની સાથે (જીવન્મુક્ત થનારની સાથે) મરે છે—નાશપામે છે.

૪ લોંઠા—જોરાવર-ઠગ. રાજ—કામાદિક. ગાંજે—જીતે (કામાદિકને). નગરી—દેહરૂપી. ભેલી—ઉજડ કરી. ૫ દશ દરવાજા—દેહનાં દશ દ્વાર. ગઢકોટ—અંતઃકરણરૂપી. શેહેર—દેહ રૂપી.

૧ હેત ઇ—જેમ ગોકિરમાં (બ્રહ્મિયામાં) હેત હોય તો ગામ ચઢે

કાઠી ને રણમાં કોપિયા, નહિ રહ્યાનું કામ;	
મદ્દલ હોય તો મૂક, નહિ કાયરનું કામ.	૨
શત્રુ હતા તે સંહારિયા, ભય ભાગી જાય;	
ચોકી કાપી શામની, જઈ અમરાપુર વાતું વંચાય.	૩
રમનારા રમશે ખરી, નિત્યના ખેલ માંય;	
ભાવ હશે તો સૌ ભાળશે, સાચાની સાખ્ય પુરાય.	૪
જેણે બાંધી નાથશું, એ જગો જગ જાણ;	
જે નર ખેડા પાટિયે, ઉડયાં જાય વા'ણ.	૫
રામ આગળ રતિ જેટલો, વાંતરિયે વતરાય;	
ટેભો નાવે ત્રિકમા, દેમ કરી સામે થાય.	૬
શરીર જેનું સાજું નહિ, પૂર્ણ લાગ્યા ઘાય;	
એને માથે આવી બની, રહ્યો રણ મોઝાર.	૭

છે-જાય છે તેમ ભક્તિરૂપી રણક્ષેત્રમાં પણ હેત (પ્રેમ) વિના ન હાલીએ-જવાતું નથી. એ લઢાઇમાં જે કોઈ પૂરો (સંપૂર્ણ પ્રેમી) હશે તેનો પડતો (પડછો) પૂગશે, કેમકે શ્યામની સાથે તે લઢાઇ લઢવાની છે.

૨ મૂક-રણમાં આગળ પગલું મૂક. ૩ શત્રુ-કામાદિક. ચોકી-માયારૂપી. ૪ રમનારા ઈ-જે યુદ્ધમાં રમનારા હશે તે ખરી (ખરેખરી રીતે) રમશે-ખેલશે. નિત્યના-અખંડના. સાચો-બ્રહ્મ.

૫ પાટિયે-ભક્તિરૂપી વાહાણને પાટિયે. ૬ રામ ઇ-રામ આગળ (રામની ભક્તિથી) જે પુરૂષ રતિ જેટલો વાંતરિય પણ વતરાયો હોય (કપાયો હોય) તેને ટેભો લાગે નહિ-તે પાછો સંધાય નહિ. મતલબ કે રામ ભક્તિથી ધાયલ થયેલો પુરૂષ પાછો સંસારમાં સંધાતો નથી.

૭ એને ઈ-હરિભક્તને માથે યુદ્ધમાં મરવાની વેળા આવી બની તેથી તે રણમાંજ રહ્યો. મતલબ કે ભક્તિમાંથી નીકળીને પાછો સંસારમાં ન ગયો.

કર કાઢી કટકા કર્યા, અર્ણુ વિના કેમ ચલાય;
બોબે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, તે નર વિમાનમાં ઢુંકા જાય. ૮

કવિત ૪ થું.

- હૃતે ન પ્રીતે હાલવું, નર રહેવું હુશિયાર;
ખુલિયુંતાણા ખેલ કરવાને, ઝુંઝવું વણ હુશિયાર. ૧
- ઘેન ધારણુ ને ત્યાગવું, રહેવું એકલું ચાર;
માંડતાં પગને મોરશે, ચીર કરશે ચાર. ૨
- એવિયું વાટું વસમિયું, ખેલ ખાંડાંની ધાર;
ત્યાં નરતે ને મુરતે ચાલવું, ઘડી ન લગાડવી વાર. ૩
- મોટો માર્ગ સહી કર્યો, તલખે તલખે તૈયાર;
પંથેથી પૃથ્વી આવી રહ્યા, આગળ પિયારનો ખાડ. ૪
- પ્રાણુ એના નહિ પાતલા, જગો જગ જડો;
ત્યાં મહામતિ મુઝાઇ રહ્યા, એવો અઘાટ ઘાટ આડો. ૫
- ત્યાં જીવતા કેમ જઇ શકે, મુવેલ ઉડયા જાય;
ઝીણી રેતીમાં ગડા નહિ ભજે, રજમાં રજ સમાય. ૬

૮ કર ૬૦—કર્મદ્રિયરૂપી કર તથા ચરણના કટકા કર્યા અર્થાત્ કર્મ ધર્મ તજ દીધાં અને એક બ્રહ્મમાં વૃત્તિ લીન કરી તે પુરૂષો વિમાનમાં ઢુંકા જાય છે—મુક્તિ પામે છે.

૨ ઘેન ધારણુ—(મોહરૂપી). મોરશે—ભાગશે. ચીર—ચીરા. અર્થાત્ ભક્તિ કરવાના આરંભમાંજ મુમુક્ષુને પાડશે.

૪ તલખે તલખે—તલપે તલપે—તકે તકે. પંથેથી—લક્ષ્યચોરાશીરૂપી પંથમાંથી પૃથ્વીમાં (મનુષ્ય જન્મમાં) આવી રહ્યા, તો ત્યાં પણ આગળ પિયારનો (સ્નેહનો) ખાડ છે.

૫ એના—એના. ૬ જીવતા—સંસારી. મુવેલ—મુક્ત. ગડા—ગાંગડા.

વાણુ સ્થળે નર ઉડયા જાય, એને નહિ આભનું એધાણુ;
 ઘણે થોડે દહાડે નર ઘરે ગયા, આળખી પોતાનું પ્રાણુ. ૭
 ચૌદમું ધામ જઈ સહી કર્યું, જીવને મહાસુખ થાય;
 ગ્રહી ટેક ને આસન રચ્યાં, સત્યમાં તમ સમાય. ૮
 હોંસેથી જેનર હાલિયા, એના મનની વૃત્તિ જાય;
 ભોજને ભગત કહે ગુરૂપતાપે, હવે કળિયુગમાં લાખે કોય. ૯

કવિત પ મું.

નેજે આવ્યો જેને નામનો, હાલશે ધણી હજુર રે;
 અભાગી સામા જઈ આફળ્યા, તનમાં વાગ્યાં તૂર રે. ૧
 નર આકાર તિયાં નહિ, નહિ રૂપ ને રંગ;
 નહિ પુરૂષનો પ્રવેશ, નહિ નારીનો સંગ. ૨
 અટકળમાં આવે નહિ, લેખું નહિ લગાર;
 વાણીએ કેમ કરી વર્ણવું, વાતું પરા ને પાર. ૩
 પરા ને પારથી પ્રીછિયે, જે સદ્ગુરૂ ભેદ બતાવે;
 સોહં જપો તમે મુમણા, તો અગમતાણી ગમ આવે. ૪

૭ વણુ સ્થળે—અલ્પમાં (અલ્પ સર્વત્ર છે મારે એતું અમુક સ્થળ છે નહિ). ઘણે થોડે દહાડે—કેટલેક જન્મે. ઘરે—અલ્પધામમાં. પ્રાણુ—મૂળસ્વરૂપ.

૮ ચૌદમું ધામ—ચૌદલોકને સહી કર્યાં—જીત્યા. આસન—પદ્મ, સ્થસ્તિક વગેરે. સત્ય ઈ—સત્ય અલ્પમાં માયારૂપી તમ સમાઈ જાય છે.

૯ જોય ધ—જે પુરૂષો મુક્ત થઈ ગયા છે તેમના મનની વૃત્તિઓ ભેળી—તેને અનુસરવું.

૧ નેજે—નિશાન. અભાગી ધ—જે અભાગી હતા તે પ્રેમ યુદ્ધમાં સામા જઈને આફળ્યા અને તેના શરીરમાં તૂર (રણુસીંગાં) વાગ્યાં (તોય તેઓ ચેત્યા નહિ—મુક્ત થયા નહિ).

૨ તિયાં (ત્યાં)—અલ્પધામમાં. ૪ મુમણા—મુમુક્ષુ.

- ચારો કરતાં તે થડે મુઝાં, સદા હોય રહી સાલ;
રવિ પ્રગટયો રેણીતણો, કેમ કરી લોપશે કાળ. ૫
- રેણી ને કરણી પૂઝે નહિ, નહિ ધર્મ ને નેમ;
પો'ચી ગયા પરબ્રહ્મને, હોય રહ્યા કુશળ ખેમ. ૬
- નવતેરી નગરી વસે, ત્યાં તરવેણી તીર;
અમર ધણીને આશરે, જઈ નાહ્યા નિર્મળ નીર. ૭
- મંડ્યા રહો મેદાનમાં, લે' લગન લઈ આવો;
રણુદાર રંગ મોહોલમાં, જઈ પિયુકી સેજ બિઠાવો. ૮
- એ તો સંત નિર્મળ નીરખશે. શૂન્યશિખર પર સ્થામ;
અદ્ભુત અવિનાશી આજંડ્યા પછે, રોમે પ્રગટયા રામ. ૯
- સ્થિરતા પાળે યડયડે, બન ન આવે ભેર;
તન તુરિતન તાર્ક પર, પોતંગા કો શૂર. ૧૦
- માહાત્મ્ય તો મરજવા માણુશે, ખેલ છે અપરંપાર;
નુરતે ચઢી નિશાન બાજવે, નિરખેગા નિરખાણુહાર. ૧૧
- વણ વાદળે વીજ ચમકે, ઘન ધારે ઘન આવો;
આપે પ્રગટયો આપમાં, નયણે વર વરસાવો. ૧૨
- ડયા રે કૃતાર્થ અડ્યા નક્ષત્રમે આવો;
બરછીથી બી'ન્યો નહિ, જઈછોટ આણીકી ખાયા. ૧૩

૫ ચારો ઈન્-જે ચારો કરતાં (વિષય ભોગનો) તે ઈંદ્રિયો થડે (થ-
ડમાંથીજ) મુઝાં (વશ કર્યા) અને સદા અંતઃકરણીની વૃત્તિઓ સાળ(ડાંગ-
રના છોડ) પેડે નમ્ર થઈ રહી.

૭ નવતેરી-વ્રતન. ૮ સેહ લગન લઈ આવો-તદ્વપ થઈ જાઓ.

૧૦-થડયડે-થરથરે. ૧૧ નુરતે-અંતઃવૃત્તિમાં. ૧૨ વણ ઈન્-
ભૂકુટિમાં ધ્યાન કરવાથી તેજનો આકાર દેખાય છે તે. ઘન ધારે ઈન્-તાણ
મુળમાંથી અમૃતધારા વરસે છે તે.

નાદ ધુની વાગી રહિ, પૂરાણ પરચા પાયા;
 ઉલટા ગુરુ ગમસે ખેલી, જઈ શૂન્યમેં ડંક બજાયા. ૧૪
 વળગ્યા નહિ કોઈ વાતને, રામસેં રાજ રહ્યા;
 ભોળે ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે, એ નર આગુભે થયા. ૧૫

કવિત ૬ કું.

અખંડાનંદની કથા વાણીએ, વર્ણવી ન જાય;
 સમજવું પ્રપંચને પાર, જીવથી કેમ જાણાય. ૧
 અક્ષરાતીતમાં એક, નિરંતર નામ ન્યાઈ;
 આવે નહિ અટકળ માંય, ત્રિકમ નામ તમાઈ. ૨
 ભાસે અલ્પજ્ઞાન ચિત્તમાં, શુદ્ધ વિચાર;
 તો કટે કોટિ અપરાધ, કૃષ્ણ કર્મ અમાઈ. ૩
 વિષયોશુ કરી વેર, મમતાને મારે;
 હેતો જપે હરિનામ, હુંપદને હારે. ૪
 જપે અજપાજપ, સ્થામ સંભારે;
 તો રીઝે રઘુપતિ રામ, કામ સુધારે. ૫
 તજીએ કૂડાં કર્મ, ભક્તિને કામિયે;
 તો પુરૂષોત્તમ પૂર્ણ દયાળ, પ્રીતેશુ પામિયે. ૬

૧૪ પરચો—પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ. ઉલટા ઈ—ગુરુગમવડે ખેલીને ઉલટયો.

૧ અખંડાનંદ—અગિત નહિ એવો અલ્પાનંદ. પ્રપંચ—સંસાર. ૨ અક્ષરાતીતમાં ઇ—અક્ષરાતીત શબ્દમાંજ એક નિરંતર ન્યાઈ નામ રહેલું છે.

૩ ભાસે ઇ—જે ચિત્તમાં શુદ્ધ વિચાર (વિચારો) અને અલ્પજ્ઞાન ભાસે તો અમાઈ કૃષ્ણ (કાળું) કર્મ અને કોટિ અપરાધ કટે—કપાઈ જાય. “જ્ઞાનામિદગ્ધકર્માર્ણવમાતુઃપંચિત્તેષુધાઃ” “જ્ઞાનરૂપી અગ્નિવડે જેનાં કર્મ બળી ગયેલાં છે તેને જ્ઞાનીઓ પંડિત કહેછે.”—ગીતા.

૪ વિષયો—(ઇદ્રિયોના) શબ્દ સ્પર્શાદિ. ૫ અજપાજપ—‘સોહ’ પદનો. ૬ કામિયે—ઈચ્છીએ.

- રણુખેતરમાં રીડ ગોડારો, ગામ થયા;
સંત ચઢ્યા શૂરવીર, પ્રેમેશુ પૂગી ગયા. ૭
- ઔંકાર શબ્દને ઓળખી, વીર હાકજ વાઈ;
અનહદ વાજાં વાગ્યાં, શૂન્યશિખર માંહી. ૮
- દદામાં વાગ્યાં દેવનાં, નાથતાણાં નિશાન;
પૂર્વના પાછા નહિ ફરે, નર પો'ત્યા નિર્વાણુ. ૯
- રે'તા ન દેખ્યા રાજ્યમાં, જ્યાં માયાકા પરકાશ;
આઘપુરૂષ ઊડી ચાલ્યા, ગયા અવિનાશીકી પાસ. ૧૦
- ત્યાં સુખ સંપત્તિ ને દુઃખ નહિ, નહિ ત્રિવિધના તીપ;
પ્રાણુજીવનની પાછળે, નહિ માયાનું માપ. ૧૧
- જ્યાં ઝગમગ જ્યોત્યું જળદળે, લેખતાણા અંબાર;
ખલ્લરૂપને બેઠતાં, નહિ નર આધાર. ૧૨
- સુરતી હતી તે શૂન્ય રહી, વરતિ વારંવાર;
ગુણને અવગુણુ આળસ્યે જઈ, સમાને સરજનહાર. ૧૩

૬ ઔંકાર ઇ૦—ઔંકાર શબ્દને ઓળખીને વીર (મુમુક્ષુ)પુરૂષે હાક વાઈ (વગાડી)—‘ ઓમ ’ શબ્દનો ઉચ્ચાર કર્યો. તે વખતે શૂન્યશિખર (અક્ષરંધ્ર ની આગળના પ્રદેશ)માં અનહદ વાજાં વાગ્યાં—અક્ષનાદ સાંભળાવા લાગ્યો. (યોગીઓ વગર કરેલો નાદ સાંભળે છે તેને અક્ષનાદ કહે છે). •

૯ દદામાં ઇ૦—નાથના નિશાનરૂપ દદામાં વાગ્યાં. (અનહદ નાદરૂપી). પૂર્વના ઇ૦—એવી રીતે પૂર્વના (પૂર્વના સંસ્કારવ્યવસ્થા) ને નર નિર્વાણુ (મોક્ષ)માં પોહોચ્યા છે તે પાછા નહિ ફરે—ખરેખરા જીવનમુક્ત ફરીને વિષય વાસનામાં નહિ પડે.

૧૦ આઘપુરૂષ—આત્મા. આત્મા અવિનાશી (પરમાત્મા)ની પાસે બીડી ચાલ્યો—તેમાં લીન થઈ ગયો.

૧૩ નિર્વિકલ્પ સમાધિનું રૂપ કહે છે: સુરતી ઇ૦—સુરતી (અંતર્વૃત્તિ) પણ અક્ષને વિષે વારંવાર વરતીને (વર્તન કરીને) શૂન્ય રહી (નિષ્ક્રિય થઈ

આશા અમોને અતિ ઘણી, દેજે ભકિત દયાળ;
ભોજે ભગત એમ બોલિયા, તો મટી જયમર્ણુ અવતાર. ૧૪

સેલયાઆખ્યાન.

કડવું ૧ લું.

હરિ ગુરુ સંતને સમરિયે ને વળી, ચોથા તે ગણપતિ દેવ રે;
રિદ્ધિ સિદ્ધિ ને લક્ષ લાભ આપે, તેની સહુ પેંલી કરીએ સેવરે. ૧
ગાવા તે ગુણ હરિભક્તના, જેને સત્યે થંભ્યો આસમાન રે;
સત્ય પિના કદી સાહેબ ન રીઝે, મરને પઢે વેદપુરાણ રે. ૨
સગાળ શૈઠ ને સંધ્યાવતી, જો જો નેમવંતી નર નાર રે;
એક સાધુ જમાડી પછી પોતાને જમવું, એવો અહોનિશ ધર્મ ઉદાર રે. ૩
એક સમયે એને અટક પડીને, મેઘ મંડાણે મુસળ ધાર રે;
પર્જન્ય રૂઝો દિન આઠ સુધી, તોયે સંત ન છોડે શાહુકાર રે. ૪
વરસી ને રહ્યો ત્યારે વકીલ તેડાવ્યા, તમે દેખોને દાદશ ધાઇ રે;
અલ્યાગત પિના મારે અન્ન ન ખપે, તેનો કરોને કોઠ ઉપાઇ રે. ૫
વાણોતર આલ્યા ગોતવા, જોયું નગર ને હરિદાર રે;
તળાવની પાળે એક તપસ્વી દીડો, તેનો આવીને કહ્યો સમાચાર રે. ૬

રહી). ગુણ ઈ૦—સમાન એવા સરજનહારમાં ગુણ અને અવગુણ બન્ને આળસ્યા—પોહોચી શક્યા નહિ. અર્થાત્ નિર્ગુણ, નિરાકાર બ્રહ્મરૂપ પ્રાપ્ત થયું.

૪ અટક—અડચણ. પર્જન્ય ઇ૦—આઠ દિવસ સુધી —પર્જન્ય—વર-સાદ રૂઝો—હેત્રી કરી વરસ્યો. તોયે—તોપણ શાહુકાર—સગાળશા શેઠ સત ન છોડે—સંતને જમાડવાનો નિયમ હતો તે તેણે છોડ્યો નહિ. મતલબ કે વરસાદની હેલીમાં જ્યારે સાધુ જમાડવામાટે ન મળ્યો ત્યારે તે પણ જમ્યો નહિ.

૫ વકીલ—ગુમાસ્તા, આડતીઆ. ૬ હરિદાર—દેવમંદિર.

સગાળ શેઠને સત્ય મૂકાવાને કોઢી થયા કરતાર રે;
 આવી દવળમાં ઉતર્યા, જોણે શરીર કર્યું છે બેળર રે. ૭
 'શેઠ તે કાને સાંભળી પ્રોડયા, આણવાણા ઉબઘરે;
 પરિક્રમા દધને પાય લાગ્યો, એને હૈડે હરખ ન માય રે. ૮
 દુર્ગંધ આવે ને ભૂત નાસે, વળી મળે તેમાં ખાય નેક રે;
 તોયે ન ડગે મન શેઠનું ભાઈ, એવી ઓઠાની ટેક રે. ૯
 તેનાં ચરણ ધોઈ ચરણામૃત લીધાં, મારાં સિધ્યાં તે સર્વે કાળ રે;
 કરન્નેડીને પછે કહેવાને લાગ્યો, મારે મંદિર પધારો મહારાજ રે. ૧૦
 સત્યવાદીએ સાહેબને આજખ્યા, એના માનવી શું જાણે મર્મ રે;
 ભોજનલતા સ્વામી મારે ભુવન પધારો, મારી રાખોને લાજ ને શર્મ રે. ૧૧

કડવું ૨ બું.

અતિત વાણી ઉચરે તમે સુણો, શ્રીમંત મારી વાત રે;
 મારી કાયા મારે હાથ નથી, મુને પીડા કરે છે ઉત્પાત રે. ૧
 રથે રેવંત જોતરું માંહી, ગાદી નખાવું ગોપાળ રે;
 તેડીને બેસારું તમને ત્રિકમા, તમે દયા કરો દીનદયાળ રે. ૨
 સાધુ કહે છે શેઠને ઘોડા, વેહેલનું નહિ મારે કામ રે;
 અભ્યાગતને રહેવું એકલું, તમો મા લેજો મારું નામ રે. ૩

૭ કોઢી-કોઢીઆ. બેળર-માંદગીવાળું. ૮ અણવાણા-ઉઘાડે પગે.
 ઉબઘર-ધાઈ-દોડી કે ઉજમાઈને. માઈ-માયા.

૯ દુર્ગંધ ઈન્-તે સાધુનું શરીર એવું દુર્ગંધવાળું હતું કે, તેને જોઈ
 ભૂત પણ નાસે-નાસી જાય. એવું શરીર છતાં વળી તે એવા ટેકીલા હતા કે
 જે મળે તે નેક-નિયમ કરીનેજ ખાય. તાત્પર્ય કે તેમને કોઈ જમવાનું કહે તો
 તે તેની પાસે હજારો ખાંધણીઓ કરાવે.

૧ ઉત્પાત—આધિવ્યાધિના ઉત્પાત. ૨ રેવંત-ઘોડા. ૨ ગોપાળ-કૃષ્ણ
 જેવા.

પ્રભુજી મંગાવું પાંજર આંહી, ઝાઝી કરાવું જાતન રે;
 પવન નલાગે એવા પડદા બંધાવું, રાખે રાંક જેમ હાથ રતન રે. ૪
 અભ્યાગત એણીપેરે બોલિયા હું તો, તો આવું નગર મોઝાર રે;
 તારી નારી આવે તેડવા નિકર, બેઠો છું હું તો મારે બાર રે. ૫
 મન ગમતું ખાવું અમે માગીને લેશું, તેમાં જશે તમારો ભર્મ રે;
 સર્ભંગી સાધુને સોલ્ય નહિ ઝાઝી, ભાઈ કડાણ અમારું ખટકમર રે. ૬
 હરખેથી હરિજન આલિયા, ને આવ્યો પોતાને ઘેર રે;
 પત્નીને લાગ્યો પૂછવા આપણે, શી કરવી એની પેર રે. ૭
 સતી કહે છે સ્વામી મારા, તમે ઠાલ ન કરજો લગાર રે;
 તત્ક્ષણ જઈએ આપણુ તેડવા, એ તો માનવી નહિ છે મોરાર રે. ૮
 સામૈયું લઈને સન્મુખ આલ્યાં, ગયાં પૂર્વ જન્મનાં પાપ રે;
 ભોજનના સ્વામીને ભેટતાં, એના દળી ગયા ત્રિવિધિ(ના)તાપ રે. ૯

કરતું ૩ જુ.

કનક હિંડોળી ને કરંડિયો માંદી, જુગતે બેસાર્યા જહુવીર રે;
 સંધ્યાવતીએ જ્યારે શીરપર લીધા, ત્યારે ભીજાણું સતીનાં ચીર રે. ૧
 નગરના લોક ટોળે મળ્યા, વગી જોવાને વારું અઢાર રે;
 અન્યો અન્ય વાણી ઉચરે, માંદી હાંસી કરેછે હજાર રે. ૨

૪ જાતન—તજવીજ. ૬, સર્ભંગી ઈ—અધોરી જેવા સાધુને સોલ્ય—
 છોલ્ય—છીટ ઝાઝી હોતી નથી, એટલુંજ નહિ અને અમારું ખટકમર—પૂજા-
 દિકની ક્રિયા પણ ધણી કડાણ છે.

૯ સામૈયું ઈ—સાધુને વધાવી લેવા મંગળ દ્રવ્ય આદિક લઈ તેને તેડવા
 આલ્યાં દળી ગયા—દળાઈ ગયા. —ચૂરે ચૂરો થઈ ગયા.

૧ કનક ઈ—સોનાની હિંડોળી—હિંડોળાખાટ કરી તેમાં કરંડિયો—કં-
 ડીઓ મૂકી તેમાં જુગતે—જુગત પૂર્વક જહુવીર—સાધુને કૃષ્ણ જેવા ગણી
 માંદી બેસાર્યા.

- ઉનાં જળ મેલીને સ્નાન કરાવ્યાં, વળી પોદાડયા પલંગ બિછાઈ રે;
ચંદન ચરચે હરિનાં ચરણ તળાંસે; વળી વિંજણે ઢોળે છે વાઘ રે. ૩
- પ્રેમે કરીને પ્રસાદ નિપાયા, મીઠા મેવાને પકવાન રે;
હાથ જોડીને આગળ હરિજન ઊભા, તમે આરોગો મારા સ્થામરે. ૪
- અન્ને કરી દહુ મારો અગ્નિ કરે છે, મારે છે માટીકરો હાર રે;
ઉત્તમ વરણ તમે એ કેમ કરશો, મારે એજ મોઠો છે વિચાર રે. ૫
- કસાઈવાડેથી તરત મંગાવ્યું, જોણું મેલી લોકની લાજ રે;
ભાગ્ય મોટાં હરિ ભુવન પધાર્યા, ધન્ય ધન્ય દહાડો મારે આજ રે. ૬
- અનેક રૂપ અમે અહોનિશ કરીએ, ને વળી રહીએ વનમાંહી રે;
અધારપંથીને એક હાર માણસના, વિના બીજું ન ખપે મારે કાંઈ રે. ૭
- તરને નારી મળી એકડાં, હવે શો તે કરવો ઉપાય રે;
પ્રભુજી જોવાને આવ્યા પારખાં, જો ના કહીએ તો સત્ય જાય રે. ૮
- પુત્રને ચાલી પૂછવા ગયો, નિશાળે શેઠ સગાળ રે;
તને કહે છે એક સાધુ આવ્યો છે, કરવા તમારો દેહકાળરે. ૯
- સેલેયો કહે સત્ય કેમ મેલિયે રે, મરની જડાંમૂળથી જાય રે;
ભોજલ કહે સત્યવાદી ભાઇડા રે, એ તો અટક પડે આજખાય રે. ૧૦

કડવું ૪ થું.

પિતાજી કાયા તો રે અંતે પડવાની,
ખોલ્યા યુદ્ધિ ઉજગર બાળ રે;
સાધુને હાથે માફ મૃત્યું સુધરશે,
ટળશે જન્મ મરાણુનો જંજાળ રે.

૧

૩ વાઘ-વાયુ. ૪ નિપાયા-નિપજવ્યા-બનાવ્યા. ૬ કસાઈ ઈ-
‘માંસ’નો અધ્યાહાર. ૯ તમારો દેહકાળ-તમારા દેહનો કાળ. ૧૦ સેલેયો
કહે છે કે મરની-છોની આપણું સર્વસ્વ જડામૂળથી જાય પણ સત્ય કેમ મે-
લિયે-મૂકીએ. ભાઇડા-મરદ.

૧ યુદ્ધિ ઉજગર-તીવ્ર યુદ્ધિશાલી.

આગે મોર્ધ્વજે પિતા ! અંગને વે'રાવ્યું,
 કર્યું કીધું કાયાનું દાન રે;
 શિળિ રાજની માઠી છાએ તોલાણી,
 ત્યારે રીઝ્યા'તા ભગવાન રે. ૨
 હરિશ્ચંદ્રને માથે પિતા ! હેલ પાણીની,
 એવો દૈવે દીધો'તો દંડ રે;
 સત્યવાદી બંદા કદી સત્ય ન છોડે,
 મરની ભાગી પડે ખ્ર્વાંડ રે. ૩
 હીમત રાખો પિતા હાર મ પામો,
 તમે જીઓ મોઠાના મર્મ રે;
 પરમાર્થસાઈ આગળ પ્રાણ હોમ્યાતા,
 તોય છોડ્યા નો'તા સત્યધર્મ રે. ૪
 દધિચિ ઋષિને જામ્યા દેવતા,
 જેના વાંસાનું કરવા વજર રે;
 કુ'વાડે અંગને માંડ્યું કાપવા,
 તોય બોલ્યા નહિ બુદ્ધિના સાગર રે. ૫
 શિર (તો) મળશે પણ આવો સમય નહિ મળે,
 ઘરે મોહન થયા છે મેમાન રે;
 અવસર આવ્યે પાછાં પગલાં ન ભરિયે,

૨ આગે ઇ:—હે પિતા આગે—આગળ મોર્ધ્વજે—પોતાના અંગને વહેરાવ્યું હતું અને કર્યું કાયાનું દાન કીધું—કર્યું હતું—કર્યું કવચ અને કુંડળ સહિત જન્મ્યો હતો. એ કવચ અને કુંડળ તેના શરીરપર જ્યાંસુધી હોય ત્યાંસુધી તેનું મરણ થાય નહિ એ વાત ઈંદ્રના જાણુ-વામાં હતી તેથી તેણે આજ્ઞાનુવેશ લઈ કર્યું પાસેથી તે અને વાનાં માગી લીધાં હતાં. તે વખત કર્ણને સૂર્યે કહ્યું હતું કે એ આપવાથી તારું મોત થશે તોપણ તેણે કવચ અને કુંડળનું દાન કર્યું. તો પછી હું કેમ ડરું, એવી મતલબ છે. માત્રી—માંસ. ૩ હેલ—બેડું. ૪ વજર—વજ્ર.

- કરિયે તન મન ને ધન કુરળાન રે. ૬
- એવો પડકારો જ્યારે પિતાને કીધો,
ત્યારે હરિજન થયા છે હુંશિયાર રે;
પુત્રનાં વચન કાને સાંભળીને,
એની છાતીમાં પડી ગયા શાર રે. ૭
- ચાકેથી પિંડો જેમ સર્પી ઉતારે,
એમ સેલૈયે કાપ્યું શીશ રે;
આગળ લઈને અર્પણ કર્યું,
ત્યારે જોઈ રહ્યા જગદીશ રે. ૮
- બહુનામી કહે છે બાધને રે,
તમે સોળ કરો શણગાર રે;
ગાતાં (ને) વાતાં હસ્તાં શબ્દને સુધારે,
તમે રખે (કોઈ) રેતાં નહિ લગાર રે. ૯
- કળપિત દાન હું તો કે. ધનું નથી લેતો,
મારે આગુની છે એવી ટેવ રે;
ભોજનલેના સ્વામી કહે છે ભાવે કરીને,
હવે તૈયાર કરોની તતખેવ રે. ૧૦

કડવું ૫ મું.

- સતીએ તે કાજલ સારિયાં ને રે,
ખાંડવા બેઠાં તેણીવાર રે;
હાલરડાં ગાતાં બાઈ હરખેથી,
(કીધું) તમે ભોજન કરો નંદકુમાર રે. ૧

૭ પડકારો-ધસારો-ચાંપીને કહેવું. ૮ સર્પી-કુંભાર(?) ૯ બહુનામી-
બહુનામવાળો-ધશ્વર. ૧૦ કળપિત-કલ્પાંતવાળું. આગુની-આગળની.

સાર હતું તે તમે શીકે ચઢાવ્યું,
આ કાયા આણું છો મારે કામ રે;
ભૂખે મુઆની ભાળી ભક્તિ તમારી,
મને મેલી આવો મારે કામ રે.

૨

ખાંડણિયામાં માથું વા'લે ફરી ખાંડાવ્યું,
કે'વા લાગ્યા વચન કડણ રે;
સુરપતિ તાપ તેના સહી ન શક્યો,
ભાગ્યો ઈંદ્ર મેલીને ઈંદ્રાસન રે.

૩

જમવાને ટાણે જોગેશ્વર બોલ્યા,
"તમે સાંભળો મોરી માઈ રે;
વાંઝિયાતું અન્ન ખાવું વરજીત છે,
એમ શ્રુતિ કહે છે સમજઈ રે.

૪

દૈવને કહે છે એક રમત દેખાડું,
હવે માટી થાજે મેહરબાન રે;
તુંને આવી ટેવ મૂકાવું ને,
કૃષ્ણ જલાવું કાન રે.

૫

૨ સાર ઇ—સેઘૈયાની માતાએ પોતાના છોકરાનું ઘડ તો ખાંડયું પર-
તુ તેનું માથું ખાંડતાં જીવ ના ચાલ્યો તેથી તે શીકે મૂક્યું. તે પરથી સાધુ
કહેછે કે, તારા છોકરાના શરીરમાં જે સાર-તત્ત્વરૂપ માથું હતું તે તો શીકે
ચઢાવ્યું-મૂક્યું અને તેની ખીજ તત્ત્વ વગરની કાયા મારે કામ-મારા (ખાવા-
ના) કામમાટે આણું છો તેથી તમે જે નિયમ ધરીને ભૂખે મુઆ તે અમે ભ-
ક્તિ ભાળી—જોઈ; માટે મને ઇ—સ્પષ્ટ છે.

૪ મોરી—મારી. શ્રુતિ-વેદ. સમજઈ—સમજવીને. ૫ દૈવને ઈ—
દૈવને (પ્રભુને) બાધ કહે છે કે તને એક રમત દેખાડું છું હવે તું માટી—
પ્રભુ (રામધણી, ગામધણી ને ઘરધણી એવા ત્રણ ધણી કહેવાય છે) મેહર-
બાન-કૃપાળું થજે. અથવા દૈવને તે બાઈ કહે છે કે હું તને રમત દેખાડું છું
તેથી તું મારા માટી—ધણીપર મેહરબાન થજે.

પંચમાસનો ગર્ભ અમારે,
અમે વાંઝિયાં નથી મોરા નાથ રે;
સતીએ ઉદર જ્યારે ચીરવા માંડ્યું,
ત્યારે હરિએ તે પકડ્યા હાથ રે. ૬

ધન્ય ધન્ય સત્યવાદી તમે ધર્મ રાખ્યો,
જોયું મરજીયું તમારું મન રે;
સુતને વેધીને મારું સન્માન કીધું,
એમ શ્રીમુખ જોડ્યા વચન રે. ૭

માગ્ય માગ્ય સત્યવાદી તને શુંજ આપું,
એમ કહે છે કર્ણાનિધાન રે;
આવી કસણી ન દેજો રે કોઈને,
સ્વામી એ માગું વરદાન રે. ૮

પરબ્રહ્મ પોતે પ્રગટ થયા,
જેનો વેદ ન પામે પાર રે;
સેલૈયાને સજીવન કીધો,
ત્યારે વરતાણો જોજોકાર રે. ૯

સેલૈયા આખ્યાન તમે સાંભળો,
એવી રીતે રીઝ્યા'તા રામ રે;
ભોળે ભગત એમ જોલિયા,
જેનું નવખંડમાં રાખ્યું નામ રે. ૧૦

૭ મરજીયું-જીવનમુક્તપણું. શ્રીમુખ—પોતાને મોઢે. ૮ આવી ધ૦—
આવી કસણી-કસોટી ખીન કોઈને ન દેજો-ન આપશો એજ હું વરદાન મા-
ગું છું.

અલ્લખોધ.

કડવું ૧ લું.

સદ્ગુરુ નામ પ્રતાપથી, સમજ્યા સૂધી સાન;	
સમજ્યા સૂધી સાન, મારી માન અભિમાન.	૧
ક્રિયા હે ઉત્તમ કામ રામનામ, ગુરુગમ જ્ઞાન વિચારા;	
ભરિયા હે ભરપૂર નાથ નિરગુણ ન્યારા.	૨
કુંવારી કરે શું વાત જીવનની શું જાણે;	
પરણી પ્રિયા સાથમે રમતે માણે.	૩
સુખ દુઃખનું અંત, સાર જનકે જોયું;	
પમાડ્યો લઈ પાર સરવે ખોયું.	૪
પ્રગટ પાંડવ રૂપ ધર્મુંતું ધર્મે;	
ચિંતવ્યું જેનું સ્વરૂપ મળ્યા જઈ મર્મે.	૫
કળીર ભડત કરતાર વાણતો વાણો;	
ભડિત કરી ભવ માંહી, ક્રિયાએ સાહિબ કે'વાણો.	૬
ખડુનામી ખુદ્દિ ધાર ઉભાંતા આવી;	
ગોવિંદા ગજરાજ ગુણવંત ગેડ છોડાવી.	૭

૧ સમજ્યા ઇ—માન અને અભિમાનને મારીને સૂધી સાન સમજ્યા.

૩ કુંવારી ઇ—પરણી પ્રિયા—પરણેલી પ્રિયા જે (સ્વામીના) સાથમે—સાથમાં રમતથી (ભોગ) માણે—ભોગવે તેની કુંવારી વાત પણ શું કરે કે જીવનની (મોજ મઝા) શું જાણે. તેમ જેને અલ્લજ્ઞાન પ્રાપ્ત નથી થયું એવા કુંવારી કન્યા જેવા જીવન—અલ્લની વાત શું જાણે, એ તો જેને લગની લાગી હોય તેજ જાણે.

૪ સુખ દુઃખ ઇ—સુખ દુઃખનું અંત અને તેનું સાર (તત્વ) જનક—વિદેહીએ જોયું અને તેથી તેને (પરબ્રહ્મે) પાર પમાડ્યો—મુક્ત કર્યો. તથા માર્ગ તાર્ગ આદિ સર્વે તેણે ખોયું—ખોઈ નાખ્યું.

૭ ગોવિંદા ઇ—હે ગુણવંત ગોવિંદા તેને ગજરાજને આહે .ભરવેલી ગેડ—ગડી (ચૂડ) છોડાવી હતી.

રાવણ કરતો રાજ્ય ઈંદર ઉથાપી;	
તેને મળ્યા જઈ મહારાજ કોટિ કર્મને કાપી.	૮
નિર્ભય મંદોદરી નાર વિભીષણ ભામ્યો;	
ચાલું નામ્યું શીશ પરબ્રહ્મને પામ્યો.	૯
આવી અઠોતેર અવતાર રામ નામ ધરાયો;	
લક્ષ્મણ સીતા નાર તેજમાં તેજ મિલાયો.	૧૦
સોળ સહસ્રનો સાથ શ્રીકૃષ્ણ કીધો;	
નિશ્ચે પો'ત્યો નિજધામ એક વચ્ચે સિધો.	૧૧
જેમ દીપક હોય જગતમે જતગે;	
ધણા અળસાવી ઘાટ જ્યાંકા ત્યાં જઈ લાગે.	૧૨
અનેક ધરી અવતાર પરમેશ્વર કા'વે;	
ઓંકાર સ્વરૂપ કે સંગ ઉઆંથી આવે.	૧૩
એમ ભોજલ ગુરૂપ્રતાપ, જે ગત અવિગત બૂઝે;	
તો પિંડ પ્રહાંડને પાર સર્વે સૂઝે.	૧૪

૯ ભામ્યો-ભામિની રૂપે પામ્યો. ૧૦ અઠોતર (અષ્ટોતર)-એકસે આઠ. ૧૨ જેમ ૪૦—જેમ દીપકે દીપક થાય તેમ (સુસુક્ષ્મ) જગતમાં (એક ખીજના યોગથી) જતગે (બોધ પામે છે). તે ધણા ઘાટ-ખટપટાને અળસાવી-શાંત કરી જ્યાંકા ત્યાં-જ્યાંના ત્યાં જઈ લાગે છે-પાછા જ્યાંથી આવ્યા હોય છે ત્યાં ચાલ્યા જાય છે-બ્રહ્મમાં લીન થઈ જાય છે.

૧૩ ઓમકાર ૪૦—તે અવતાર ઓમકારના ત્રિગુણાત્મક સ્વરૂપની સાથે ઉઆંથી (ત્યાંથી-ઓંકારમાંથી) આવે છે. (સત્વ, રજસ, અને તમસ, એ ત્રણ ગુણ સૂચક અક્ષરો અ, ઉ અને મ, મળીને ઓંકાર બ્રહ્મ થયું છે તે સર્વે અવતારનું મૂળ છે, એમ પુરાણ ગ્રંથોમાં છે).

૧૪ એમ ૪૦—ભોજલ-ભોજે ભક્ત કહે છે કે, જે ગુરૂના પ્રતાપથી ગતિ અને અવિગતિ-ન કળી શકાય એવી ગતિને બૂઝે (જાણે) તો પિંડ અને પ્રહાંડને પાર-પેલીપાર શું છે તે પણ તેને સૂઝે.

કડવું ૨ જી.

સંતો મૂળ ચક્કા મૂળ પાંખડી પરમાણુ;	
ત્યાં રાતા રંગ અનુપ અમૂલક નાણું.	૧
સંતો નાભિકમળકી વાત પ્રવેશા પીળા;	
ત્યાં ઉગે રવિ અપાર લાલમ લીલા.	૨
સંતો હૃદય ચક્ર હરિમાંહી કાંતિ કાળી;	
ખોલે બહુનામી ઘટમાંહી વિવેક વિચારી.	૩
ચક્ર કંઠ નીલું કરતાર નિર્ગુણ ન્યારા;	
સંતો ચોથા પદકી વાત પામે કોઇ ખ્યારા.	૪
મુખ કમળ મુખ માંહી સાચા શબ્દ ઉચારા;	
કરે અગમ નિગમકી વાત નહિ કોઇ ભેદ ન્યારા.	૫
ચઢી ખડું ચક્ર ક્ષણ માંહી પ્રભને ભાળે;	
જે પો'ચ્યા સાંનિધ્ય વસ્તુ નિહાળે.	૬
જેસી રીત દરિયાઉકી લેહેરી સમુદ્ર સોતી આવે;	
સંતો એક શબ્દકા રૂપ એસા પળમાં દર્શન પાવે.	૭
સદ્ગુરૂના પ્રતાપથી ભોજલ ભેદ બતાવે;	
તો ગુપ્તગુપ્ત જ્ઞાન પરગટે શરીર સન્મુખ જાઈ સમાવે. ૮	

૧ ભોજોભક્ત પર ચક્ર વણું છે. મૂળ ચક્ર—ગુદસ્થાનનું. (કોઇ ગુદસ્થાનમાં આધીર ચક્ર અને લિંગસ્થાનમાં મૂળચક્ર છે એમ કહે છે; પણ ભોજોએ બને એકજ ગણીને કંઠ ચક્ર ચોથું ગણેલું જણાય છે. એ છ ચક્ર વિષે પાછળ કહી ગયા છીએ).

૨ નાભિકમળ—અગ્નિ ચક્ર. ૩ હૃદય ચક્ર—અનાહત ચક્ર. કાંતિ કાળી—(ચક્રમાં ચિરાજેલા હરિની).

૫ મુખકમળ—તાલુ ચક્ર. ૬ ખડું (છડું) ચક્ર—લલાટ ચક્ર. સાન્નિધ્ય—પાસે. ૭ જેસી ઇન્—જેમ દરિયાની લેહેર આવે છે તે કાંઈ દરિયાને છોડીને આવતી નથી પણ સમુદ્ર સોતી આવે છે તેમ એક શબ્દના રૂપનું ઓળખાણ પડવાથી પળમાં પ્રભનું દર્શન થાય છે.

૮ ગુપ્તગુપ્ત-ગુપ્તગુપ્ત. શરીર ઇન્—હરિની સન્મુખ શરીર જાળને સમાય—પુનર્જન્મ થવાનો મટી જાય.

કંઠુ ૩ જી.

તખત ચઢ્યો તનમાં બહુનામી ખોલે;	
આભ જમી અશમાનકે પડદા ખોલે.	૧
ત્યાં તરવેણી તત્વ સાર કે જગમગ જ્યોતિ;	
ત્યાં હંસા યુગત હે હીરકે મોતી.	૨
પછે રોમે રોમે રામ કાણુ નહિ ખામી;	
નખશિખ પ્રગટ્યાં તૂર પિયુને પામી.	૩
ત્યાં અખંડ સ્વરૂપ અપિનાશી અકથ અપરંપાર;	
ત્યાં કોટિ રવિકી કાંતિ અનેક ઉજ્યાર.	૪
ભરિયા હે ભરપૂર દેવ દ્વાદશ પર દર્શો;	
ત્યાં વિનુ ચંદા વિનુ સૂર તૂર નિરંતર વરસે.	૫
ત્યાં નિજધામ નિજનામ રામ રંગ અનુપમ રાતાં;	
દેખ્યા પુરૂષ દિદાર સાર અમર અકળ અજ્ઞતા.	૬
ત્યાં નિર્ભય નર ને નાર વરસે શીળ સ્વાંત્યું;	
સંતો સુખમ વેદકો વાત નહિ કોઈ દીલ દ્વાંત્યું.	૭
ગલી વસમી ગુણવંત ભ્રમ કોટ આડો ભાર્ગ;	
વસમો મારગ મુમણા વસમી આડી ખાઇ.	૮
સખી ચલી પિયુ પાસ પિયુકું વરવા;	
તજ ખલકકી આશ સજીવતી મરવા.	૯

૨ તરવેણી-ધડા, પિંગળા, સુષુમ્ણાના મેળાપનું સ્થાન-ભૃકુટિ. હંસા-જીવ. યુગત હે-ખાય છે. હીરકે મોતી-અમૃતચિંદુ.

૪ ઉજ્યાર-પ્રકાશ. ૫ દ્વાદશપર-હૃદય ચક્રની બાર પાંખડીઓ ઉપર (ભોજને મતે). અથવા નાસિકાના અગ્રથી બાર આંગળ દૂર ધ્યાનમાં જો-યેલા ભગવાન. વિનુ ચંદા વિનુ સૂર-ચંદ્ર સૂર્ય વિના.

૭ સ્વાંત્યું-શાંતિ. સુખમ-શ્રદ્ધાવાન સંબંધી એક પાંચમો સુખમ કે સુદ્ધ મેદ માનેલો છે. ૯ સજીવતી-જીવતાં.

- શેષનાગ જમી તોળી રહ્યા જેમ સાગર ન મેલે માણુ;
 એ વચન ગુરૂનાં પાળવાં મર! છાંડી જાય પ્રાણુ. , ૧૦
- લોક સત્યવાદી હુધ રહ્યા સત્યની વરતે આણુ;
 સત્ય વા'લું મારા શ્યામને સત્યે ઉગે ભાણુ. ૧૧
- ત્યાં નવતેરી નગરી વસે મનવા ભયા એકતાર;
 મેરી તેરી મીટ ગઇ વરતે વરણુ અદાર. ૧૨
- રે'ણી કરણી વહી ગઈ નરને નહિ કોઇ નાત;
 અખંડ સ્વરૂપી આત્મા આવી મળ્યો અજ્ઞત. ૧૩
- નીર ગંગાનાં નાહિ રહ્યા અમર ધામમાં વાસ;
 અમર પટો ને અમર ધાણી નહિ મનવા ઉદાસ. ૧૪
- નારી સુખમના સેજે સૂવા, બેઠા શીજ સંતોષ;
 વિવેક વીર ત્યાં વસે નર નિર્ભય નિર્દોષ. ૧૫
- ચાકર હજુરી હરિને મળ્યા, તનમાં વાગ્યાં તૂર;
 અલાઇ પુરૂષ અર્ધાંગી ક્રિયા, પછે નયને વરસે નૂર. ૧૬
- દેવ નગારાં દુંદભિ, દિયા નગારે ઘાય;
 છત્યા છત્યા સહુ કોઇ કે', એમ તેજમેં તેજ સમાય. ૧૭
- સદ્ગુરૂના પ્રતાપથી પોહોત્યા તે પરમાણુ;
 અમરગઢ ઉપર ચઢીને નિર્ભે ક્રિયા નિશાન. ૧૮
- સુરતી પોહોતી ને સન્મુખ થયા, દેખ્યા દેવ દિદાર;
 પટા લખાયા પ્રેમકા અવિગત પુરૂષ અપાર. ૧૯

૧૦ માણુ—મર્યાદા. ૧૨ વરતે—(એકરૂપે). ૧૩ અજ્ઞત—જ્ઞત વિનાનો, ૧૪ નારી ઇન્—સુખમના—સુખમણા નાડીએજ ત્યાં નારી છે. શીજ, સંતોષ, વિવેક, એ વીર ત્યાં નર છે.

૧૬ અલાઇપુરૂષ ઈન્—અલાઇપુરૂષે (પરમાત્માએ). અર્ધાંગી ક્રિયા (અર્ધાંગના કરી). ૧૯ અવિગત—જેની ગતિ કોઇ જાણી શકે નહિ એવા.

પરં અમરેલી પાછળે કૃતેપર એવું નામ;
 સદ્ગુરુ નામ પ્રતાપથી, ક્રિયા હે ઉત્તમ કામ. ૨૦
 સાન સમજ્યા સદ્ગુરુતાણી, મટી ગઇ મનની તાણુ;
 ભોજને ભગત એમ ખોલિયા, નિર્ભય ક્રિયા નિશાન. ૨૧

ગોડીનાં પદ.

પદ ૧ છં.

સંતો ભાઇ વૃત્તિ ઠીક ઠેરાણી;
 નાભિકમળથી નૃત્ય કરે વાઇ વિધિ વિધિની વાણી. ટેક.
 જળ તળ તળ ગઇ ભઇ રહી,
 જ્યું દિયા લૂણુમાં પાણી;
 અગમતાણી ગમ આવી અગોચર,
 સંતને ચરણે છવરાણી. સંતો ૦ ૧
 હરખ ને શોક જ્યારે હૈયેથી હરાણા,
 અંગથી અગ્નિ આલાણી;
 જીવનમુક્ત થયા સદા લગી,
 પુરત સાક્ષી પુરાણી. સંતો ૦ ૨
 જેમ છે તેમ સમજવું સંતો,
 તહીં અંતરકી ગતિ આજખાણી;
 શૂન્યશિખરપર અઢોરે સનૂરા,
 જઇ તીર્થ નાહ્યા ત્રિવેણી. સંતો ૦ ૩

૧ નાભિ ધ્રુવ—નાભિકમળથી શ્વાસ ઉઠે છે તે વિધિ વિધિ વાણી ઉત્પન્ન કરીને નૃત્ય કરે છે તથા તે લલાટને વિષે જઇને સ્થિર થાય છે ત્યારે મનની વૃત્તિઓ સ્થિર થાય છે. જળ તળ ધ્રુવ—વૃત્તિ સ્થિર થાય છે ત્યારે જળ (જે કાળ) અને તળ (તે કાળ) એમ કાળ પરિચ્છેદ મટી જાય છે અને જેમ લૂણુમાં પાણી રેડવાથી તે એકરૂપ થઇ જાય છે તેમ તે પણ સદાકાળ બ્રહ્મમાં એક સરખી રીતે લીન થઇ રહે છે. છવરાણી—(વૃત્તિ).

બાંહી ગ્રહીને મારી બુદ્ધિ જગાડી,
એ વાત સદ્ગુરુએ જાણી;
ભોજો ભક્ત કહે ભજતાં ભગવંતને,
મટી ગઈ હર્ષ ને હાણી.

સંતો ૦ ૪

પદ ૨ જી.

સંતો ભાઈ ભુવન જીત્યા ભવ સારા.

ટેક.

અનંત લોચન અંતર ઉઘડિયાં;

નિરખ્યા નાટ નિરાળા.

સંતો ૦ ૧

મનમંદિર દિપક દરશાના,

ઉઘડી ગયા તનતાળા;

રંગ લાગ્યો ને રવિ પ્રગટિયો,

અનેક દિશે અજવાળા.

સંતો ૦ ૨

કરણ વર્ણુ જેણે મરણ મિટાયા,

ચરણ ગ્રહ્યાં છોગાળા;

છૂટી ગયાં ચેન ઘેન, ઘનઘોરા,

ભાશ્યા પ્રહ્લ રસાળા.

સંતો ૦ ૩

૧ સંતો ૪૦-જેણે પોતાનો ભવ સારા-સાર્યો (કૃતાર્થ કર્યો) તેજ ભુવન-માં જીત્યો. અનંત ૪૦-મારા અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી અનંત લોચન ઉઘડ્યાં અને, તેથી મેં નિરાળો નાટ (નાટક) નિરખ્યું, મતલબ કે જ્ઞાનદૃષ્ટિએ મેં આ સં-સારને એક અદ્ભૂત નાટકરૂપ જોયું.

૨ તન ૪૦-તનરૂપી તાણું ઉઘડી ગયું એટલે મનરૂપી મંદિરમાં જ્ઞાનરૂપી દિવાનો પ્રકાશ કર્યો, રંગ-(વૈરાગ્યનો કે પ્રેમનો). રવિ-(જ્ઞાનરૂપી).

૩ કરણ ૪૦-જેણે કરણ (કર્મરૂપી) વર્ણુ (આત્મણુ ક્ષત્રિયાદિ), અને મરણ મટાડ્યાં. ચેન (ચિન્હ)-માયાના ચાળા. ઘેન-મોહરૂપી. ઘનઘોરા-મેઘશ્યામ.

ગગન ગાળે ત્યાં અનહદ વાળે,
સદ્ગુરૂકી સાન શીખાયા;
ભોળે ભગત કહે પ્રેમ પિયાલો,
પીતાં નયને નીર ઝલકાયા.

સંતો ૪

૫૬ ૩ જી.

સંતો ભાઈ અમર ઝોઢયા અખી ધાગા.
પ્રકટી પીડ ને ઘટ ગભરાણું;
વિરહ બાણ અંગ વાઝ્યાં.
સંશય છૂટયા મોહ મદ ખટયા,
ધન્ય જીવન જન જાગ્યા;
હૃદ બેહદ છોડી ચાલ્યા મન મેરા,
જ્યાંકા ત્યાં જઈ લાગ્યા.
મન ગગન લિયા ગમ ગોતી,
ગતિ મુક્તિ મેં ન માગ્યા;
માણુક મોતી જતન કરી જોતી,
ત્રિવિધિ તાપ તન ત્યાગ્યા.

ટુકે

સંતો ૧

સંતો ૨

સંતો ૩

૪ નીર ઝલકાયા—અજ્ઞાનંદથી ઉપજેલાં હૃદયશ્રુ.

૧ સંતો ૪૦—હે ભાઈ સંતો ! અમે તો અખી(હવે)અમર ધાગા ઝોઢયા છે—અર્થાત્ જીવનમુક્ત થયા છીએ. પ્રકટી ૪૦—અમારા મનમાં પ્રેમની પીડા પ્રકટી છે અને તેથી આ ઘટ (દેહ) ગભરાણું (ગભરાઈ ગયો છે).

૨ ધન્ય ૪૦—જે જન જાગ્યા છે (જ્ઞાની થયા છે) તેના જીવનને (જીવિ-તને) ધન્ય છે. હૃદ-વિરાટની અંદરનો પ્રદેશ. બેહદ વિરાટની બાહ્યારને પ્રદેશ. ૩ મન ૪૦—મનરૂપી ગગનમાંથી ગમ (જ્ઞાન) ગોતી (શોધીને) લીધું

સદ્ગુરુ ચરણે વરતું નહિ વરણે,
જીવનમુક્ત જન જાગ્યા;
ભોજને ભગત કહે ભજતાં ભગવંતને,
અભય ભયા ને ભવ ભાગ્યા.

સંતો. ૪

પદ ૪ થું.

સંતો ભાઈ સંત સદા અતિ સારા.

ટેક.

કામ ક્રોધ લોભની લેહેર ન લાગે;

આવે નહિ અવતારા.

સંતો. ૧

છૂટી ગયાં સુખ તવ દુઃખ નવ દેખે,

નાખી દીધું સૌ નર ન્યારા;

ગતિ અવગત મતિ સુરતી ચૂકે નહિ,

છટી ગયા સંસારા.

સંતો. ૨

સંત સનૂરા અમ ઘર આવ્યા,

મટી ગયા જમ મારા;

પૂર્વની પ્રીતે ને ગુરુપ્રતાપે,

૪ વરતું ઈં-હું વરણાશ્રમના ધર્મને વળગી નહિ રહું. ભવ ભાગ્યા—
સંસાર મટી ગયો-જન્મમરણ ટળી ગયાં.

૧ આવે ઇં—તેમને ફરીને અવતાર આવે નહિ. ૨ છૂટી ઇં—
ન્યારે તેમનાં સુખ છૂટી ગયાં ત્યારે તેમને દુઃખ પણ આવે નહિ-સુખ દુઃખ
ખન્ને વાનાં તેમણે તબ્યાં છે. નાખી દીધું ઈં—જેમણે સધળું તણ દીધું છે
એ પુરૂષો તે કોઈ ન્યારાજ (જૂદાજ) છે. અર્થાત્ સંતોએ સર્વ તણ દીધું
છે માટે તેમને ધન્ય છે. ગતિ ઇં—જેમને પોતાની ગતિ અવગત (જાણવામાં)
છે, તથા જે પોતાની મતિવડે હરિમાંથી સુરતી (ધ્યાન) ચૂકતા નથી, એવા
સાધુઓનો સંસાર છૂટી ગયેલો છે.

ઉતરી ગયા ભવપારા. સંતો ૦ ૩
કોટિ કર્મ કાપી ને ફૂંચી કર આપી,
ખૂબ ખબર લીધી મારી;
ભોજ ભક્ત કહે સદ્ગુર ઉપર,
બહુ પ્રીતે જાઉં બલિહારી. સંતો ૦ ૪

પદ ૫ મું.

સંતો ભાઈ રામ રત્ન મુને લાધ્યું. ટેક
રત્ન જતન કરી જીતે જાળવજે;
સ્નેહ રે થયો ને ચિત્ત બાંધ્યું. સંતો ૦ ૧
અશાન અજાણ હતો ઓલ્યા જીગનો,
કારજ સર્વે સીધ્યું;
મહા મલિન હતું મન મારું,
પ્રેમેશું પવિત્ર કીધું. સંતો ૦ ૨
કોટિ ઉપાય કરી પ્રપંચ પરહરી,
પ્રેમેશું અમૃત પીધું;
ધન્ય ધન્ય ચાણું સદ્ગુરુજીકેરાં,
ભક્તિ અભયપદ દીધું. સંતો ૦ ૩
રામને નામે અનેક નર ઉધર્યા,
સંતસંગત કરી સાધું;
ભોજ ભગત કહે ગુરુપ્રતાપે,
અલખ ધાણીને આરાધું. સંતો ૦ ૪

૩ સનૂરા-તેજસ્વી. ૪ ફૂંચી-ગુરુગમરૂપી ફૂંચી.

૧ લાધ્યું-જડ્યું. બાંધ્યું-બંધાયું કે બાઝ્યું. ૨ અશાન-સાન વગરનો. ઓલ્યા જીગનો-પેલા-પૂર્વના જન્મનો. ૪ સતસંગત ઇ-સાધુ-ઓની સતસંગતિ કરી.

ધ્રુવ્ય.

પદ ૧ હ્રું.

જય જય સીતા રામ ધનુષ ધારી રે.	ટેક.	
સુંદર મુકટ મકરાકૃતિ કુંડળ;		
વદન કમળકી હ્રું બલિહારી રે.	જયં	૧
ભાલ તિલક ઉર હાર મોતનકો;		
સચ્ચિદાનંદકી બલિહારી રે.	જયં	૨
માતા કૌશલ્યા આરતિ ઉતારે;		
દશરથ મુત શોભિત ચ્યારી.	જયં	૩
અખિલ ભુવનપતિ અયોધ્યાએ પ્રગટે;		
નિરખી મગન ભયે નર નારી.	જયં	૪
ભૂમિકો ભાર હરણ હરી આપે;		
ધર્મસ્થાપન નરતનધારી.	જયં	૫
ઢીમરકો કુળ નિજ ધામ પકાચે;		
ચરણકી રજે અહલ્યા તારી.	જયં	૬

૧ મકરાકૃતિ-મગરના આકારનાં. ૨ ભાલ-કપાળ ઉપર. ઉર-છાતી ઉપર. મોતનકો-મોતીનો. સચ્ચિદાનંદ-સત્ત્વ, ચિત્ત્ત્વ અને આનંદસ્વ એવા રામ.

૩ ચ્યારી-ચારે. ૪ અખિલ ભુવનપતિ-તમામ જગત્તો ધણી. ૫ આપે-પોતે. નરતનધારી-મનુષ્ય દેહધારી.

૬ ઢીમરકો કુળ ઇં—માછીનું કુળ પોતાના ધામમાં (વૈકુંઠમાં) મોકલ્યું. ગુલ્લક નામે માછીએ રામને ગંગાપાર ઉતાર્યા હતા માટે. અહલ્યા ઇં—ગૌતમની સ્ત્રી શાપ પામી શિલા થઇ પડી હતી તેને રામના ચરણનો સ્પર્શ થતાં તેનો શાપ મુક્ત થયો.

શવરીકા કૃળ હિત કરી ખાચે;	
આશ કરત રહે આચારી.	જય૦ ૭
અસુર નિશાચર અનેક સંધારે;	
સુરનર મુનિ ભયે મુખકારી.	જય૦ ૮
રાવણનાં દશ મુસ્તક છેધાં;	
વીશ ભુજ ભૂપર ડારી.	જય૦ ૯
વિભીષણકું લંકાપતિ કીના;	
ભક્ત વત્સલ તેરો બિદ ભારી.	જય૦ ૧૦
ભોળે ભક્ત કહે ગુરૂપ્રતાપે;	
આયો ચરણ લિયો ઉગારી.	જય૦ ૧૧

પદ ૨ જી.

જય જય જગન્નાથ ભજે પ્રાણી;	
એવો જન્મ મરણનો ભય જાણી.	ટક.
પ્રાચી પાટણથી શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા;	
જગન્નાથ પુરીમાં આવ્યા જાણી.	જય૦ ૧
ત્રિકમ માધવ રણછોડ એ છે;	
માણી શકો તે લેજે માણી.	જય૦ ૨
જે કોય ભજે તેને પાર ઉતારે;	
ઉર અંતર આનંદ આણી.	જય૦ ૩

૭ શવરી ૬૦—બીલડી. એણે આપેલાં એકાં બેર રામે ખાધાં હતાં. આશ ૬૦—બીજા આચારી (આચાર વિચાર પાળનારા) મુક્તિની આશા કરતા સ્ત્રી, અને શવરીને મુક્તિ આપી.

૮ અસુર—દૈત્ય. નિશાચર—રાક્ષસ. સુર—દેવ. ૯ ભૂપર ડારી—પૃથ્વીપર નાખ્યાં.

૧ પ્રાચી પાટણ—સોમનાથ પાટણ—(પાટણથી કેટલેક અંતરે પ્રાચી છે તે ઉપરથી). ૨ માણી—અનુભવી.

બુદ્ધ અવતાર ધરીને બેઠા;	
ઝોળખી લિયો નહિ એધાણી.	જય૦ ૪
વિપ્ર વદન કોચે નિરખે;	
તું મારે કોટિ જન્મ પંડિત જ્ઞાની.	જય૦ ૫
ભોજો ભગત કહે ભક્તિ દેજો;	
નિર્ભય રાખો ને નામ નિશાની.	જય૦ ૬

ગરબી.

કાળંગણી દેવીની.

પ્રથમ સમરું કાળંગણી માયને રે લોલ;	
તેના ગુણુ તો સંભળાણું હું તો ગઈને રે લોલ.	૧
હવે દાસને તે કૃપા માત કીજીયે રે લોલ;	
માત મૂર્ખને બુદ્ધિ હવે દીજીયે રે લોલ.	૨
દેવી દીન ઉપર દયા કરો રે લોલ;	
મારાં દુઃખ ને દાગિદ્ર તમે હરો રે લોલ.	૩
સર્પ ભૂતમાં વ્યાપક તું વિશ્વેશ્વરી રે લોલ;	
તારા મુખમાંથી વાણી પરવરી રે લોલ.	૪
દેવી બડથી ચાલીને આવિયાં રે લોલ;	
સાથે ગણપતિ ને હનૂમાન લાવિયાં રે લોલ.	૫
બેઠાં બાગમાં આવીને અંબા મુંદરી રે લોલ;	
પાસે સખડી તે વાવ નાહાવા કરી રે લોલ.	૬

૪ નહિ એધાણી-ખીજ એધાણી નથી.

૧ કાળંગણી-એ નામની દેવી. ૪ પરવરી-સધજે વિસ્તરી. ૫ બડેથી
-એ નામના પર્વતથી. ૬ સખડી-એ નામની વાવ.

નાહી ધોધને શણગાર સજ્યા શોભતા રે લોલ;	
પેહેર્યાં મણિયું ના હાર અતિ આપતા રે લોલ.	૭
પેહેર્યું હુલર હેમનું શોભતું રે લોલ;	
ગમેં ઝુમણું ઝળકે છે અતિ આપતું રે લોલ.	૮
ચીડમાળા નકર સોંચ કંકણી રે લોલ;	
કોટે ઉતરી ને ચૂડી સોનાતણી રે લોલ.	૯
કાને ત્રોટિયું ને કંઠે કટશરી રે લોલ;	
બાંધ બેરખા ને નથ તો નાકે ધરી રે લોલ.	૧૦
કાંખી કડલાં ને આણવટ સાજતાં રે લોલ;	
ઝાંઝર ધૂધરા ને વિંછિયા વાગતા રે લોલ.	૧૧
સેંથો ટીલડી ને કાજળ સારતી રે લોલ;	
કઠિમેખળાને અંગે પેહેરતી રે લોલ.	૧૨
આઢણ ઘાટડી ને ચારે છેડે ધૂધરી રે લોલ;	
છત્ર હેમનું ને ગોફણી હીરે જડીરે લોલ.	૧૩
આડ કેસરની બ્રૂકટી ચઢાવતી રે લોલ;	
લલ્લ દર્પણને મુખકું નિહાવતી રે લોલ.	૧૪
ત્રિશૂળ ખપ્પર ને ખર્જા હાથે કાઢિયું રે લોલ;	
તેણે મહિષાસુરનું મુસ્તક વાઢિયું રે લોલ.	૧૫
ભુજ ચાર ને ચક્ર હાથે ફેરવ્યું રે લોલ;	
તેણે અસુરનું દળ પાછું હેલવ્યું રે લોલ.	૧૬
જે કોય ચણે આવીને તારે લાગશે રે લોલ;	
તેનાં સંકટ સર્વે લાગશે રે લોલ.	૧૭

૭ મણિયું ના—મણિઆના. ૮ હુલર—એ નામનું ધરણું.

૧૦ કટશરી—એ નામનું ધરણું. ખાંઈ—હાથે.

૧૬ હેલવ્યું—હલાવ્યું.

તું ને સેવે તે સુખ ઘણું પામશે રે લોલ;	
તેનાં જન્મ મરણ દુઃખ વામશે રે લોલ.	૧૮
સંવત અદાર ને પંચાશિચે રે લોલ;	
માસ ભાદ્રવે ને પક્ષ અન્વાણિચે રે લોલ.	૧૯
અમરેલી પાસે ફૂતે'પર ગામ છે રે લોલ;	
ત્યાં ભક્તતણા વિશ્રામ છે રે લોલ.	૨૦
ભોજલ પ્રતાપે જીવણદાસ ખોલિયા રે લોલ;	
મારા અંતરના પડદા ખોલિયા રે લોલ.	૨૧

ભક્તમાળ.

કડવું ૧ લું.

સત રેણીસે સમરે હરિ, સંત સમજ્યા સુજાણ;	
મહાદેવી પત રાખવા, પળમાં પુઝ્યા જાણ.	૧
ધ્રુવને અવિચળ કરી થાપિયો, નર નિપન્યો નિર્વાણ;	
નર થાય એવા લગન સાચે, અચળ ધ્રુવ ગુણખાણ.	૨
પક્ષી પારધી મૃગલો, તેની કીધી સાર;	
અમીને રાખી આળસ, તમે શવરી લીની સાર.	૩
હતી ખેડ પાણ ખેડું નહિ, તેમાં રામ તમે રહ્યા;	
રખાકેશં રૂપ ધારી, સંભાળવા જાતે ગયા.	૪

૨૧—આ કવિતા ભોજના શિષ્ય કોઈ જીવણદાસે કરેલી જણાય છે પરંતુ તે ભોજભક્તના પુસ્તકમાં હોવાથી દાખલ કરી છે.

૧ ભક્તમાળ—પૂર્વે થઈ ગયેલા ભક્તોના વૃત્તાંતનું પુસ્તક. હિંદીમાં તથા મરાઠીમાં એના મોટા ગ્રંથો છે તેમાં જૂદા જૂદા ભક્તોની વિસ્તારથી હકીકત આપી છે. આ જગોએ દરેક ભક્તની હકીકત આપતાં ઘણું લખાણ થઈ જાય તથા તે બીજા ગ્રંથોમાંથી મળી શકે એવી છે એમ જાણી અમે વિસ્તાર કર્યો નથી. સત ઈ—સમજેલા સુજાણ સંતો. સત્ય રેણીથી હરિને સમરે છે.

- બારમાસ સેવા કરી, ત્રિલોચનની ત્રિકમે;
 પ્રભુપાણું હરિ મને ન આણ્યું, સંભાળ્યો સરવે સમે. ૫
- દેખીતી દાસી હતી, જગ સઘળામાં જાણી;
 ભાવે કરીને ભેટિયા, થઈ રાયની રાણી. ૬
- આવ્યો કાળ કુબુદ્ધિ ઉપની, એ મરાણ નિશાની;
 સાત દિવસમાં પરીક્ષિત પામિયા, મુણી વેદની વાણી. ૭
- પાંચ તો પાંડવોતણી, તમે વડી કીધી વા'ર;
 એક અંબરીષને કારણે, તમે ધરિયા દશ અવતાર. ૮
- કાશીપુરી જે શે'રમાં, માધવદાસ ન માગે;
 જાણ્યું જગન્નાથ સ્વામીએ, કંચન થાળ ધર્યો મુખ આગે. ૯
- એક સમય હરિ આવિયા, વિદુર ભક્તને ઘેર;
 ભાજનાં ભોજન જમ્યા, એવી પ્રભુજીની પેરે. ૧૦
- ભજે તેને ભેટિયા એવું, નરહરિ તારૂં નામ;
 વ્યાસે પોતે વર્ણવ્યા, જો રતિ હતી રામ. ૧૧
- આગે તો ઈંડું હતું, પક્ષીએ ન કરી સેવ;
 અમર મંત્ર સાંભળ્યું, ત્યાં પુરૂષ થયા શુકદેવ. ૧૨
- ગજે રૂંઢમાળ મુસ્તકની ધંરી, શિવ તો નારાયણ સરખા;
 સતીકા જન્મમાર્ણી ભય મીટ ગયા, જવ નામ નરહરિ નરખ્યા. ૧૩
- તોલ તારદ ને સંધ્યાવતી, જેહળ જપિયો જેહ;
 એતા તો તમે ઉદ્ધરિયા, રાવળ ને રૂપાંદ. ૧૪
- મેહેતાજીને મામેરૂં, સંતોષને સાડી;
 તુળસીદાસને ત્રિકમા, તમે પોઠો પુગાડી. ૧૫
- પીપોજી પાટ પધારિયા, સામું જોયું શામ;
 રોહિદાસના હૃદમાં પ્રગટયા, તમે રૂડી પેરે રામ. ૧૬

સગાળ શેડને ત્યાં ઉતર્યા, સુતનો શીશ છેદાવ્યો;	
ન્યાં બેઠું ત્યાં તેટલો, કરણને ક્રેધ પેરે તાવ્યો.	૧૭
રાજ રહેવા ન દીધું રામજી, તમે છોડાવ્યું શે'ર;	
ગુણિકાને ત્યાં તારાદે ને, હરિશ્ચંદ્ર રખિ ઘેર.	૧૮
જળમાં જઈને જોર કર્યું, ગજને ઉગાર્યો;	
અખાની વારે ઉતાવળો, તું રઘુનાથ ધાવો.	૧૯
‘સુદામાને દીન દુઃખના દીધા;	
કર વધારીને કુરિયા લીધા.	૨૦
વામન રૂપ ધર્યું મોરાર;	
બળિને લઈ ચાંપ્યો પાતાળ.	૨૧
ચાંપતાં સરિયાં એનાં કાજ;	
લઈ સોંપ્યું પાતાળનું રાજ.	૨૨
નામદેવની ગા જીવતી થિયે;	
પરમેશ્વર પોતે દૂધજ પિયે.	૨૩
ધને ભગતે ધુડ્ય વાવી ઘડું નીપાયા;	
ખીચડો કરમાબાઈનો ખાવો, મીરાંબાઈને અમૃત પાયા.	૨૪
દાસી પ્રેમ ઉદાર, ચિત્તમે રયામ સંભારે;	
શિલપટ્યા શિર ભાર, હરિ આપો આપ ઉતા રે.	૨૫
મંડણ સમરે માવને, હરિ અરક પડ્યે આવે;	
ચૌદ ભુવનનો નાથ, શિરપર પાઘ બાંધાવે.	૨૬

૧૭ ક્રેધ પેરે—કેવી રીતે—કવચ કુંડળ માગી લેઈને. ૧૮ ગુણિકા ઈ—હરિશ્ચંદ્રની સ્ત્રી તારાને બ્રાહ્મણને ઘેર વેચી હતી એમ જાણવામાં છે; ગુણિકાને ત્યાં વેચી હતી એમ તો અહીં જ જોયું. રખિ—ઋષિ.

૨૦ કુરિયા—તાંદળા. ૨૩ ગા—ગાય. ૨૪ ધુડ્ય—તુંબડી (?) ધને ભક્તે સંતે આવેલાં તુંબડીનાં બી વાવવાથી તેમાં ઘડું પાડ્યા હતા. (ભક્તમાળ)

કબીરકોલવો ઉધાર્યા ઉગમને ભૂટો;	
રામડી રૂક્મિંગદ નરહર ને ખૂટો.	૨૭
ભક્ત ભાવ જોવા અર્જુન પોતે ઉતર્યા;	
આણહુતુ આણી દીધું, સમજી શૂળિયે ચડયા.	૨૮
મતિહીણાં નહિ મુનીવરા, ફરવિયા કેમ ફરે;	
નજરમાં જોની નાય છે, અવરથું નહિ વરે.	૨૯
રંકા વંકાને ઘરે રામજી, પોતે પરાણા થાય;	
દીધું ન લિયે દેવનું, એવા અજ્ઞચક કહેવાય.	૩૦
હોલા હોલીને મારવા, સીંચાણો સરજનહાર;	
આંધ્રાણમાંથી ઉગારિયા, આવી કાચબાને કરતાર.	૩૧
કંઈ કંઈ પારધી ઉગારિયા, તારા સંતુના માર;	
ભક્ત ઉધારણ રામજી પાણ, અધમ ઉદ્ધારણહાર.	૩૨

ઢાળી.

સાગરમાં પ્રભુ બાંધી પાજ, વિભિષણને આપ્યું રાજ;	
સતી સીતાની વા'રજ કરી, તેત્રીસ કોટિ છોડયા હરિ.	૩૩
પાંચાળીને પ્રભુ પૂંચી ચીર, લીલડીને દ્રમે કીધી ભીર;	
એવા પ્રભુ તમે પરબ્રહ્મ, ગુણિકાનાં છોડાવ્યાં કર્મ.	૩૪
કાણુ ભક્તને કૃપા કરી, અજ્ઞમીલ ઉદ્ધાર્યો હરિ;	
ત્રિકમ તાર્યા ઘોળી ધજે, અહલ્યાને ઉદ્ધારી રજે.	૩૫
ખૂણું પ્રીતિ કૌસલ્યાએ કપરી, જેને મંદિર પધાર્યા હરિ;	
પ્રિતા દશરથને દીધું માન, તેડી ચાલ્યા તમે લઇ વિમાન.	૩૬

૩૦ રંકા-એ નામનો પુરૂષ. વંકા-એ નામની સ્ત્રી. ૩૧ સીંચાણો-ખાજ. (આવ્યો હતો તેથી તમે હોલો હોલી ઉગાર્યાં !) આંધ્રણ-આધણ-ગરમ પાણી. ૩૨ માર-મારનારા.

જતિ ગોરખ તો જોગી પૂરા, જનક મળિયા શામ સદરા;
 રાજ ભર્તૃહરિ ગોપીચંદ રાય, ગુરુને ચરણે અમર થાય. ૩૭
 સજ્જા હસના દાનું દાસ, જનકું દિયા હરિ પૈકુંડ વાસ;
 કેવળજૂઆ ને નનુંકદાસા, જનકી હરિયે પૂરી આશા. ૩૮
 ગુરુ દત્તાત્રય પરશુરામ, જનકા મન હે મેરુ સમાન;
 પ્રહાનન ને ગણેશ દેવા, હનમે કીધી હરિકી સેવા. ૩૯
 સનકાદિક તો તારૂં તન, મોરુધ્વજનું પ્રભુ જોયું મન;
 મોંચું શરીર તે ગરજ્યું ખાય, જનકી વાત પૈકુંડમે વંચાય. ૪૦
 લગી પ્રીત રેણીકા પૂરા, એસા દાસ સર્વ હે શૂરા;
 અગરદાસ તો ભક્ત હે ભાઈ, એક સમય તો રહ્યા ઉરઝાઈ. ૪૧
 જપે હરિને જેવા છે, અંતરની વાત તો નાભો કે;
 સુરની પ્રભુ લીધી સાર, ધરી સાંધી દેવતાણુદાર. ૪૨
 મેકો મન ઘણું જપે મોરાર, સંકટ પડે હરિ લેજો સાર;
 દાસ દેકર દીન દયાળ, પ્રભુ અબજાના પ્રતિપાળ. ૪૩
 નાપા નાથશું પ્રીતિ સાચી, કહે કર્મ ને કાળની ક્રાંતી;
 રાજ રઘુને ઋષિ સહસ્ર અઠચાશી, નવ નાથ ને સિદ્ધ ચોરાશી. ૪૪
 જપે જપ અજપા જેવા, જનક ગયા હરિ દર્શન દેવા;
 બ્રહ્મા ઇંદ્ર ને શિવ કૈલાસા, જનકું હરિએ પૂરી આશા. ૪૫
 વૃન્દા વનમાં લીલા કરી, સર્વ ગોપિયુંનાં મન લીધાં હરિ;
 કીલદાસ ને કરણો ખતરી, ધાય ધણીને ધન્ય ધન્ય કરી. ૪૬
 જેદેવ ત્રિકમ તારૂં તન, સબળ ઉગાર્યો સનરાસન;
 સેન ભક્તને શ્રવણ સહી, ભાગીરથી પ્રતાપે ગંગાબાઈ. ૪૭

૩૭ સદરા-તેજસ્વી. ૩૮ હનમે-હનુમાને. ૪૦ ગરજ્યું-ગરજણો.
 ૪૧ ઉરઝાઈ-અમુઝાઈ. ૪૨ નાભો-ભક્તમાળનો કર્તા. ૪૩ દાસ-દાસને.
 ૪૫ અજપા—"સોહંસ" એવો શ્વાસોચ્છ્વાસની સાથનો જપ.

હાંગો વણુ વીર ને સાજો સૂર, કુંભો ભક્તને પારાસૂર;
હામો હર્ષે હરિગુણ ગાય, સેવકને સાધ દે સુખ થાય. ૪૮
પ્રીતમ પ્રેમે ચરાણું લાગ્ય, ત્રિકમ તાયો તિમિર નાગ;
કાકભુશુંડી કીરત કરે, બકદાહલ્ય તો ધ્યાનજ ધરે. ૪૯
વાલ્મિકે વરણુવ્યા હરિ, જોણે શત કોટિ રામાયણુ કરી;
રામાનંદ ગુરુ રાઘવાનંદ, ચાર જુગમાં છૂટ્યા પ્રસન્ન. ૫૦
કાહાન મોહન ને કૃષ્ણદાસ, જોણે પંચાધ્યાય કીધો રાસ;
ખીમડિયો મહામોટે મન, ધર્મું ધ્યાન જઈ વૃંદાવન. ૫૧
જયદેવ સ્વામી રામો પીર, સોઢો ડાકર સોડસ ધીર;
જેમલ જપિયો માળા જે, દેવાઈતિ પંડિત ને દેવજદ. ૫૨
કંઠરા મલ્લ કમળાદે નાર, વીરો રાજા તો નર સચ્ચિયાર;
સમનશેષ ને કતીબસા, જેને કળિનો ન વાયો વા. ૫૩
ભક્ત સાંસતિયો ભવમાં થયો, દાન સ્ત્રી સર્વ દેખતાં દિયો;
શામજો ભાદરવો જેડીરામ, કળિમાં કિધાં ઉત્તમ કામ. ૫૪
ભીમ ભક્તનાં પ્રાયશ્ચિત હરે, જીનકે મંદિર શામ સંચરે;
જીવેવેળુ તો ધર્મને ધાય, શામ ચર્ણે તન મન લે જાય. ૫૫
ભજનાનંદ ભજે હરિનું નામ, કારજ સંધાર્યો ઘેલારામ;
દાદુ દલમાં દેખ્યા દેવ, જઈ કરી સદ્ગુરુની સેવ. ૫૬
ભાણુ સાહેબ ને રવિરામ, અર્થાં હતા તો પામ્યા નામ;
મોરાર સેજ સમાધિ ચઢી, ગંગારામને ગુરુગમ જડી. ૫૭
બલિહારી બહુનામીતાણી, મૂળ ભક્ત ચાલ્યા મોહન ભાણી;
કાલો ઘેસો તોય ભક્તને દાન, જોણે મુદ્ધસજીવન કરી મેદાન. ૫૮

- હરિ ધશારો જોડે હાથ, નનામી તમે વાળી નાથ;
 નાથા ભક્તની જોજો નિત્ય, ચોરી કરતો સાચી પ્રીત. ૫૯
- ઘડીઆં ખે ધરી ઉભો ધ્યાન, ખેલતાણાં બદલાણાં વાન;
 લખે કર્યું ગોપીવર જ્ઞાન, કૃષ્ણ ધણી તમે ધરજો કાન. ૬૦
- રૂપશી રંગ લાગ્યો અપાર, શામળિયા તું લેજો સાર;
 સંધ્યા નયણે વરસે નૂર, રામ હૃદે ભરિયા ભરપૂર. ૬૧
- જસો વોળદાન ને દેવીદાસ, અમર બાઇની પૂરી આશ;
 પરખેંશા દૂલો પ્રગટ પીર, કોઢ ટાળે ગંગાનું નીર. ૬૨
- રામૈભક્ત ને મંગળબાઈ, દિયા ધર્મ સહિત કરી કમાઈ;
 જીવીબાઈ તો જીવણ પ્રાણ, મનથકી ન મેલે માણ. ૬૩
- દેવ દૂધ રે કીધાં કાજ, જે પોકારે કરસનદાસ;
 અમરેલીમાં મોટો મૂળદાસ, જેને પ્રભુ આવતા પાસ. ૬૪
- એ તો સમજ્યા મોહન મર્મ, તો શામળિયે રાખી શર્મ;
 અમર અઠલ ને રઘુરામ, નિર્ગુણદાવે જપિયાં નામ. ૬૫
- ધનુર્પિંધા નહિ કારણ રામ, ભીષ્મ પણ જાણે પરશુરામ;
 સંતો સાચું ચરણદાસનું મન, જેને આગાળે આવ્યાં અન્ન. ૬૬
- નથુરામ નર દૈવત દેવ, જેણે સંતુની કીધી સેવ;
 ધર્મશી ભક્ત ચોરિયાળીએ ધિયા, સાલુ હતા લઈ સંતકુ દિયા. ૬૭
- એને કયા કરે કુટુમ્બ પરિવાર, જેને સહાય થયા પોતે સિરદાર;
 એક સમય તો વાતજ અડી, ધારસી ભક્તને નિષ્ઠા જડી. ૬૮
- શેષામે પ્રભુ લીધી સાર, ઢળવા તાર્યા તોણીવાર;
 આણદા મન ભયો આનંદ, લક્ષ ચોરાશી છૂટ્યો ફંદ. ૬૯
- નગરમેં ઋષિ કીધો ના'લ, ત્રિકમ ટળી કે'વાણો લાલ;

- ખરી ખળયું તુંને પડી ખુશાલ, માથા વડિયે લીધો માલ. ૭૦
અપાલીગનો જો અવતાર, સાચી નિત્ય એક નર સચિયાર;
ધણી ન થયો ને ધાર્યું ધર્મ, કામાતાણું હરિ કાપ્યાં કર્મ. ૭૧
બદરો જ્ઞાનને ચણે જાય, રતા રામ હૃદમાં રિયા સમાય;
ગોરખા ગુણ ઘણો છે ભાય, ધણીને નામે રહ્યા છે ધાય. ૭૨
* * પરિચો વારંવાર, સંત શિશિમણિ પ્રેમ ઉદાર;
જોઈતો ભક્ત જહદાણુ થયો, સાસ સમાચ્યે પ્રગટી રહ્યો. ૭૩
સુરા નામ નિરમે કિચો, માવજી લાભ સવાચો લિચો;
સવા નામ ધર્યું તે સહી, શ્યામ સંભાર્યા જન્મ લઈ. ૭૪
દાનો દેવજી પરમ દયાળ, એત્તા સંતુના પ્રતિપાળ;
પૂજા પૂર્વે રહદાજીએ કરી, સાચું જોયું શ્રીહરિ. ૭૫
જ્યારે મળો અવતરો રહી, પત પરમેશ્વર સાથે રહી;
જોમલ જડિયું જુરજ્ઞાન, શરતનમાં ધરિયું ધ્યાન. ૭૬
સંત સેવ્યા તે રહ્યાં જાઈ, દિન દિન ભાવ ઘટ્યો નહિ ભાઈ;
ભાવદાસ પ્રીત પ્રરવની થઈ, વૃત્તિ ચરણે લાગી રહી. ૭૭
રામ ધર્મ ગંગાનું નીર, જેમાં રાજી થયા પોતે રહુધીર;
ધના પ્રાપ્તિ પ્રીતજ હતી, કરી કુરુણા તમે કમળાપતિ. ૭૮
ગોકળ ગુણ ગોવિંદના ગાય, સ્મરણ કરતો ચરણે જાય;
રામ સ્નેહીને આવી લે'ર, પિસાજીને કીધી મે'ર. ૭૯
જાંઠી છૂટી અંતરતાણી, ધિંગડમલ્લને ધાયો ધણી;
રાજ અમરસિંઘ બાગુનો વૂરી, પ્રેમે ભડિત કીધી પૂરી. ૮૦
રાણી રૂડી ને વીરો ભાય, પ્રેમભડિત જેણે પૂરાણુ થાય;
કળિમાં ધ્યાન ધણીનું ધરે, વેણે ન કલંકી વાતું કરે. ૮૧

૭૧ અપાલિગ— (?) નિત્ય-નીતિ. ૭૨ રતા ૫૦—રતાના હૃદયમાં રા-
મ સમાઈ રહ્યા છે.

- સાંધો ધાંધો કલ્યાણુ જી, કછરો વસતો વખિયા વારી જી;
 મેઘો મૂળો દુદો ને મન જી, નર લલાની ઝારી જી. ૮૨
- ખીમજી રાજ ખરા અવતર્યા. હાજે પ્રેમજી હેતે વર્ધા;
 દેહો દાહો ને દાદો દેવ, સાચે મન કીધી સેવ. ૮૩
- સજ્જણબાઈ રંગ રૂડી રીત, સદ્ગુરુ સાથે સાચી પ્રીત;
 ભીમદાસ ભગત ને રતનભાઈ, જીતકી હરિએ ભલી બનાઈ. ૮૪
- કૃષ્ણ ભગત ને રવાંબાઈ, ભવમે ભડિત ભલી કમાઈ;
 લાલો રામ ને આણંદીબાઈ, સાધુ સેવ્યા કરી સવાઈ. ૮૫
- સુંદર મહારાજ તો શિહોરમાં થયા, મહાદશા શુ' મળાને રહ્યા;
 કલ્યાણુભક્ત ને કમીબાઈ, ધૂનાં ધર્મને રહ્યાં છે ધાઈ. ૮૬
- વાલા વાલી બે શુદ્ધ વિચાર, જોણે પાળ્યો ધર્મ નિરધાર;
 રૂડી મિયાજીને ઉપની રત્ય, શિર ઓઢીને ચાલ્યાં સત્ય. ૮૭
- જીવે ગ્રહિયાં જોર હથિયાર, વડા ધણી તમે કરજો વા'ર;
 અનભયા સો રહ્યા હહરાય, મનના સંશય જેને મટી ગયા ભાય. ૮૮
- ચાણું આવ્યા ઉદ્ધાર્યા શ્યામ, જે કોઈ જપિયા રામનું નામ;
 સર્પ સંતુની લીની સાર, કુડા કળિયુગમાં પ્રભુ અમારી વા'ર. ૮૯
- 'સોહ' નામ જપો રે ભાઈ, હરિ ભડતકું હે સુખદાઈ. ૯૦
- ભોજલ ભયો પ્રતાપ, ગુરૂકે જ્ઞાને;
 અનભે કિયો લઈ આપ, સમજવ્યો સાને. ૯૧

કડવું ૨ જી.

- અનંતાનંદ અબળન શ્રીહરિ વાહાર કીની;
 રતનાવંળી લયલીન કર્મથી છેટે કીની. ૯૨

૮૮ અનભયા-અનુભવ્યા. હહરાય-હરીને. ભાય-ભાઈ.

૮૯ વા'ર-મદદ(કરી). ૯૧ અનભે-નિર્ભય. ૯૨ લયલીન-ધ્યાનમાં મગ્ન

કરમેતી કરતાર મર્મને માની;	
બ્રમ યજ્ઞો ભવમાંહી ચરમને ચીની.	૯૩
નરહર નરરૂપ પિયાલો પાચો;	
બૂટા બની બહુ વિદ્ય શરન સેં સાહ્યો.	૯૪
આયનખતરઅલ્યાય જન્મ લઇ જાયો;	
હૈ આપે હરિરૂપ નર નિત્ય ખરીસે ના'યો.	૯૫
કરી કીર્તન કરતાર સંસારકું સુનાયો;	
પોતે પુરાણ અઢાર વ્યાસ વિદુરે ગાયો.	૯૬
નેક રચન નરરૂપ હરિકું હાથ લુંટાયો;	
ધરિયો ભગવત ભેખ સતીકું શણગાર સજાયો.	૯૭
કીકી કેતકી કમળાવતી કૃતગઢી કરતાર;	
કલ્યાણી મનમતિ સુતી હીરાં હરખ અપાર.	૯૮
અલર ભક્તકું આપ રાજ હૃદયે છૂટયો;	
તામ્રધ્વજ તનમાંહી તાપ ત્રિવિધિનો તૂટયો.	૯૯
શિરપર દિની છાપ ચરણે લૈ સુધાર્યો;	
ભક્ત બોબલકું ભગવાન તેં કુળ કણબી તાર્યો.	૧૦૦

કડવું ૩ જી.

મંડાલસા મન (ધારી)મા'વ ભાવ ભજનમાં વુઠી;	
વાયુ પંચાણી વાય આગ અંતરમાં ઉઠી.	૧૦૧
ધ્યુ રઘુવીર ધ્યાન અંતરમાં આશા;	
ત્રાટી તૂટી ગઈ તનમાંહી પરપ્રક્ત ભાશ્યા.	૧૦૨

૯૩ ચરમને—છેવટના પદને. ચીની—જાણીને. ૯૫ આપ ઇ—(?) ૯૬ સુનાયો—મિથ્યા કહી સંભળાવ્યો. ૯૭ નેક ઇ—નેક રચનાવાળા હરિએ નરરૂપ હરિ (અર્જુન)ને હાથે કરી લુંટાવ્યો (કાળા પાસે). ૧૦૧ મંડાલસા—મદાલસા (?).

લક્ષ્મી ભરોસો મોય સત્યવાદી સાચા;	
દિયા પરમાર્થે પુત્ર ફકીર ફરે નહિ પાછા.	૧૦૩
રોમે રોમે રામ ક્ષાણુ નહિ ખામી;	
નુરાંપદ નિર્વાણ પિયુને પામી.	૧૦૪
રામબાઇ રંગરૂપ મેમે પિયુ સંગ પો'તી;	
લઇ કરની માંહી નાથ નયન ભરી જોતી.	૧૦૫
સિદ્ધગુરૂ કીધી મેહેર, લેહે લાલશુ લાધી;	
માની રહી મનમાંહી સખળ સંજોગે સાધી.	૧૦૬
ડાંવલદે દલમાંહી સંગ રામને રાચી;	
છવે નહિ જગમાંહી સમાધ ગણાવો સાચી.	૧૦૭
પાય સતીને શીશ રણુશી રોજે;	
પમાડે લઈ પાર ગજે બહુ થોડે.	૧૦૮
કટી એધાણાં કરમાંહી દીન ઉગ્યાપે દેતી;	
ભયો લકુ ભક્ત પ્રતાપ ભાર ભવાની વે'તી.	૧૦૯
જન્મ જન્મનાં પાપ નાથ કર્મ નિવારે;	
ભક્ત ભોજકું ભગવન તે કુળ કણુભીકે તાયો.	૧૧૦

કરુણું ૪ થું.

પોલાકું હરિ ડીક અંતર આપ છોડાવે;	
ભાગી જન્મની બહીક જ્ઞાન હરિગુણ ગાવે.	૧૧૧
ખોજ જંગી જે જરણાનાં ફળ ખાય;	
લાયકુહરિલેવેરીટીલાંપાય.	૧૧૨
ભવાન ભવમાંહી વિગતે વાત વંચાણી;	
જન કાલો ભીજે પ્રણ પ્રીત બંધાણી.	૧૧૩

૧૦૭ ગણાવો—ગણવો—ખોદાવો. ૧૦૯ એધણાં—લાકડાં. ૧૧૨ જરણા—ધીરજ. લાય ઈ—(?)

ભાવદાસકું હરિ ભેટ લક્ષ સ્વરૂપે લાવે;	
પ્રેમદાસકી પાસ અરસ પરસ હરિ આવે.	૧૧૪
અનુભવાનંદ અપાર સખળ વાત સમજાણી;	
હરખે ક્ષેત લડાઇ ચાલ્યા ચાલ શૂરાની.	૧૧૫
ભક્ત શૂન્ય ભવમાંહી હેતે શોચ હરાની;	
મહાનકી મનમાંહી જાની વાત પરાની.	૧૧૬
નિરંજન નિર્વાણ મનવા જાય પ્રેમાવે;	
નિરાકાર નિર્દર્શન હુધ ઓઘ દેખાવે.	૧૧૭
નિરાલુભ અનિર્દેશ સેજ પલંગપર સૂતા;	
જેણે દીડા સંશય દૂર, નર એ નહિ વગૂતા.	૧૧૮
લાલદાસકું દેખ હે ભીતર પાણુ બા'ર બોલાવે;	
અરણ્યજીવી સાથ હરિ તો હાથ હલાવે.	૧૧૯
માન તાન અભિમાન મન ભિતરથી મારો;	
ભક્ત બોજકું ભગવન તેં કુળ કણબીકે તાર્યો.	૧૨૦

કરુણું પ મું.

પ્રથમ ગુરૂપ્રતાપ આદ્ય અંત ઊગ્મરો;	
સમજી સમશ્યા ભેદ નિગમ નામ પોકારો.	૧૨૧
માની મોટો મર્મ સમજી સત્ય સમાચો;	
જેર્ય પુરાણી ઘટમાંહી ચાણુ અતુરજીવ આચો.	૧૨૨
વાલે ધરિયો વેષ ભાવે હોત ભવાચો;	
ગમઢી કે હરિગામ શ્યામ સખળ સવાચો.	૧૨૩

૧૧૬ મહાનકી-મોટાની. પરાની-પરાવાણીની. ૧૧૭ નિરાકાર ધૃ-સદ્ગુરૂ પોતે નિરાકાર અને નિર્દર્શન રૂપ થઈને શિષ્યને દેખાડે છે-તેનો અનુભવ કરાવે છે.

૧૧૮ નિરાલુભ-નિરાલંબ, અનિર્દેશ-અનિર્દેશ્ય. વગૂતા-વળગી રહેતા.

ગોકુલ વિઠલ ગામ ચઢે નામ નિશાની;	
* * * *	૧૨૪
રાધા વલ્લભીરૂપ પ્રેમે હોત પ્રકાશા;	
સર્વે તારૂં સ્વરૂપ પ્રલ્લ સતંતર ભાશા.	૧૨૫
અંતર જ્ઞાન ઉદે પ્રેહે પૈરાગે વાચો;	
આ હૃદ ઈંડ અપાર વેહૃદ વાત વંચાચો.	૧૨૬
પ્રીતે હોત પ્રકાશ કર્મભ્રમણા ભાગી;	
લક્ષિ કરી ભવમાંહી ત્રિગુણસે ત્યાગી.	૧૨૭
સર્તો ચોળ મજ્જા વહીરૂપ વસાના;	
પૂરણ લાગ્યા પાશ રોમે રોમે રંગાના.	૧૨૮
ખરી નિત્યના ખેલ ખીસ ખરાસે ખુતા;	
પરમાનંદની પાસ પરપ્રલને પો'ત્યા.	૧૨૯
મુજ પર કીધી મે'ર વિદ્ય સહુ નિવારો;	
લક્ષ્મી બોલને ભગવાન તેં કુળ કણુખીકે તાર્યો.	૧૩૦

કડવું ૬ કું.

નાભો થયા કલ્પવૃક્ષ અનુપ;	
કણુખી છે કેરડાણું રૂપ.	૧૩૧
નાભે લક્ષ્મીમાળ ગાઈ છે મોટી;	
ને બોલે લક્ષ્મીમાળ ગાઈ છે છોટી.	૧૩૨
સંવત અઢાર છાસડ સંવત્સરે;	
લક્ષ્મી કથા બોલલ આદરે.	૧૩૩
માસ માગસર ને પુનમ વરતાય;	
શુકરવારે પુરણ થાય.	૧૩૪

૧૨૪ આ કડીનું ઉત્તરાર્ધ મૂળમાં નથી, તેમ મોઢે બોલનાર તરફથી પશુ મળી શકતું નથી. ૧૨૬ ઈંડ-અલ્લાહ.

૧૨૮ વહી-એ. વસાના-વસાણું. ૧૨૯ ખીસ ખરાસે-(?).

પિતા કૃષ્ણ ને ગંગાબાઈ માય;	
પ્રેમે કરીને લાગું પાય.	૧૩૫
ફળ કણબી સાવલિયો છે;	
સર્વ સંતુનો દાસજ હે.	૧૩૬
સર્વ સંતુને રંગ લાગી રહ્યો;	
ભોળલને ભક્તિનું દાનજ દિયો.	૧૩૭
ભોળલ પુખ્ત બેળાં કરે;	
ગુરુ ગોવિંદને પૂજા ચડે.	૧૩૮
ગુરુ પ્રતાપ વડો હે ભાઈ;	
જેણે નરહરિ નામ દિયો બતાઈ	૧૩૯
જતાં જતાં કંઈ જુગ વહી ગયા;	
હવે હરિ નામથી નિર્ભય થયા.	૧૪૦
હવે માંડ જડયું, નિત્ય પ્રતિ લેજો નામ;	
પત રાખી પાર પુગાડશે, એમ બોલ્યા ભોળલરામ.	૧૪૧

ચાપખા.

ચાપખો ૧ લો.

ભક્તિ શૂરવીરની સાચી રે, લીધા પછે નહિ મેલે પીછી રે. ટેક.
 મનતણે જેણે મોરચો કરીને, વઢિયા વિશ્વાસી રે;
 કામ ક્રોધ મદ લોભતણે, જેણે ગળે દીધી ફાંસી રે. ભ૦ ૧
 શબ્દના ગોળા જ્યારે છૂટવા લાગ્યા, મામલો ગઢ માચી રે;
 કાયરે હતા તે કંપવા લાગ્યા, એ તો નિશ્ચય ગયા નાસી રે. ભ૦ ૨

૧૩૬ સાવલિયો-સાવલીનો.

૧ વિશ્વાસી—વિશ્વાસવાળા. ગળે ફાંસી દીધી—અર્થાત્ તજ્યા. ૨ શબ્દ
 ઇ/૦—ગુરુ ઉપદેશના શબ્દરૂપી ગોળા જ્યારે છૂટવા લાગ્યા ત્યારે દેહરૂપી ગઢમાં
 મામલો માચી (મચ્યો). કાયર-વૈરાગ્યહીન.

સાચા હતા તે ચૂરા ચૂરા, હરિ રંગે રહ્યા રાશી રે;
 પંચ પચીશથી પરા થયા, એક બ્રહ્મ રહ્યા ભાશી રે. ભ૦ ૩
 કર્મના પાસલા કાપી નાખ્યા, ભાઈ ઝોળખ્યા અવિનાશી રે;
 અષ્ટ સિદ્ધિને ઇચ્છે નહિ ભાઈ, મુક્તિ તેની દાસી રે. ભ૦ ૪
 તન મન ધન જોણે તુચ્છ કરી જાણ્યાં, અહોનિશ ઉદાસી રે;
 બ્રહ્મ ભગત કહે ભાઈડા, એતો પૈકુંડના વાસી રે. ભ૦ ૫

ચાબખો ૨ જો.

મોજું ક્ષેપ મરજવા માણે રે, શીશ સાટે સોંધા હરિ જાણે રે. ટેક
 રણ ક્ષેત્રમાં રીડયું થયું, તન વેધ્યું વ્રેહને બાણે રે;
 સત્યને માર્ગે ચાલ્યા તેને, વેરી વખાણે રે. મોજું ૦ ૧
 પોતાની દેહનું પેળ્યું રોળ્યું, કેની મનમાં ભય નાણે રે;

૩ રાશી-રાચી. (ભોળના લખાણમાં સકાર ચકાર ભેળ સેળ માલમ પડે છે). પંચ-પાંચ મહાભૂત. પચીશ-પચીશ તત્વ. પર-વેગળા. જડ તત્વોથી જ્યારે ચૈતન્ય આત્માને જુદો સમજવામાં આવે છે ત્યારે સધળે એક બ્રહ્મ જોવામાં આવે છે.

૪ પાસલા-પાસ (ફાંસો). અષ્ટ ઇં-એવા વૈરાગ્યશીલ પુરુષો અષ્ટ (આઠ) સિદ્ધિઓ (અણિમા, મહિમા, વગેરેને) ઇચ્છતા નથી. મુક્તિ ઇં-મુક્તિને પણ તે ઇચ્છતા નથી. ૫ ઉદાસી-તટસ્થ.

૧ મોજું-મોજો-આનંદ. મરજવા-જીવનમુક્ત (મરણ એજ જેનું જીવન છે. અથવા જીવન એ જેનું મરણ છે). શીશ ઇં-માથું આખીને હરિને મેળવવા એ તો જાણે સોંધા મળ્યા એમ જે જાણે છે—અર્થાત્ હરિ ઉપર એવા પ્રેમવાળા જેઓ છે તે બ્રહ્માનંદની મોજો માણે છે. રણક્ષેત્ર-વિપ્વલા-લસા અને વૈરાગ્યવૃત્તિ વચ્ચેની લડાઈનું મેદાન. રીડયું-હોદારા, ખૂમ તન ઇં-હરિના વ્રેહ (વિરહ) રૂપી આણુથી તન (શરીર) વેધ્યું—વેધાયું છે.

ધર્મ ધોંગાણે ભળી ગયા, તન તૂટ્યા લગણુ તાણે રે. મોજીં ૦ ૨
 પ્રેલુના દેશમાં પાખંડ નહિ ચાલે, તમે ચેતી લેજો ટાણે રે;
 કુડિયા હશે તેને કાંઈ યમરાજ, ઘાલશે લઈ ઘાણે રે. મોજીં ૦ ૩
 સદ્ગુણના શબ્દ સુણી, રાજ્ય છોડી દીધું રાણે રે;
 ભોજો ભક્ત કહે ભજન કરી, નર નિપન્યા નિર્ધાણે રે. મોજીં ૦ ૪

ચાખખો ૩ જો.

મન ચડ્યું મોટમને પેટે રે, તેણુકરી સાહેબ છે છેટે રે. ટેક
 અંતરની કાલપ અજ્ઞાની, જીવની કેમ મેટે રે;
 દખવા માત્ર દીસે રૂપાળો, જેમ રંગ કાઢ્યો ટેટે રે. મન ૦ ૧
 માયાના મદમાં ફરે મસ્તાનો, જેમ ડીલ ઘાડ્યું છેટે રે;
 હક ન ચાલ્યો ને ખાધું હરામનું, ખોળ્યું ખાપનું કૂળ ખેટે રે. મન ૦ ૨
 જોખનમાં તું ને જીવતી વા'લી, કુર્યો રાતડિયે રેટે રે;

૨ પેજીયું—નિશાન. કેની—(ભય—ખીક). નાણું—ન ચાણું. ધર્મધોંગાણું—
 ધર્મરૂપી લઢાઈમાં. તન ઇન્—જ્યાંસુધી શરીર તૂટી જાય ત્યાં લગણુ તાણું—ખેં-
 ચે અર્થાત્ લહે. મતલબ કે શરીરની દરકાર ન કરતાં ઇશ્વરભક્તિરૂપ ધર્મ
 આચરે.

૩ પ્રેલુના દેશમાં—ઇશ્વર ભક્તિની વાતમાં. ટાણું—સમ્યે. કુડિયા—
 કપડી. ઘાણું—ઘાણીમાં.

૪ રાણું—ગોપીચંદ રાજાએ. નિર્ધાણું (મોક્ષે) નીપજ્યા (ઉપજ્યા)—
 અર્થાત્ મોક્ષ પામ્યા.

૧ જેટે—પેટામાં—ખાતે. મોટમ રાખવાથી હરિ મળતા નથી, એ ભાવ
 છે. અંતરની કાલપ—મનમાં રહેલી વિષયની વાસનાઓ. અજ્ઞાની—દેહાત્મજ્ઞા-
 ની. ટેટે ઇન્—જેમ ટેટા ઉપર રંગ કાઢ્યો હોય છે પણ તે અંદર કાળો હોય
 છે તેમ.

૨ ડીલ—શરીર. ડીલ ઘાડ્યું—શરીર વધાર્યું. હક ન ચાલ્યો—ન્યાયની
 રીતે ન વર્ત્યો.

ભોજી ભગત કહે ભાવ વિનાના, બૂધર કેમ ભેટે રે. મન ૩

ચાખખો ૪ થો.

એવી માયા કઠણ બહુ કા'વે રે, સંતો કેના સમજ્યામાં નાવે રે. ટક.

પોતે બાંધી બેઠી પાસલા, જેમ મંડલ રોક્યું રાવે રે;

કંઈકંઈજીવ માંહી મુઝાઈ રહ્યા, પછે ઘણાં ગોથાં ખાવે રે. એ ૧

હાથ ફેર ને હેત દેખાડે, ભુરકી ભરમાવે રે;

તેમ તેમ જીવમાંહી જાડો થાય, પછે પામર બુદ્ધિ પાવે રે. એ ૨

હરિ ગુરુ સંત સાથે હેત ત્રોડાવે, ને પોતા ઉપર લાવે રે;

વાણ દોયે: જીવ વાંસે ફેરે તેને, ભક્તિ કેમ ભાવે રે. એ ૩

ભોગ દેખાડે ને મન ભમાવે, વા'લામાં વિખ વાવે રે;

કામ ક્રોધનો કરે વધારો, પછે નરકે લઇ જાવે રે. એ ૪

૩ રાતડીયે રેટે-રાતો રેટો ('રે'ટો) બાંધીને. બૂધર-હરિ.

૧ પાસલા-પાશ-ફાંદો. માયા પાશ બાંધીને બેઠી છે તેનું દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ ઇં-જેમ કોઈ રાવે-રાજાએ મંડળ રોક્યું હોય-શિકારનું જંગલ આંતર્યું હોય તેમ. રાજાએ રોકેલા મંડળમાં જેમ ઘણા જીવો મુઝાઈ રહ્યા હોય છે તેમ માયાએ બાંધેલા પાશમાં પણ જીવો મુઝાઈ રહે છે. અથવા રાવે-રાવતે મંડળ (ઘોડાઓનું) રોક્યું હોય-રાખ્યું હોય તેમ.

૨ રાવત શું કરે છે ? હાથ ઇં-પાળેલા ઘોડા ઉપર હાથ ફેરવે છે અને હેત દેખાડે છે અને એવી રીતે તેને ભુરકી નાખીને ભરમાવે છે. માંહી જાડો થાય-મનમાં હર્ષ પામે.

૩ હેત ત્રોડાવે-(રાવત-માયા). ને ઇં-અને પોતાના ઉપર તેનું હેત આણે. વળુ ઇં-જેમ જીવ (ઘોડો-પશુ) વગર દોયે પોતાના પાળકની વાંસે ફેરે છે તેમ જીવ (મનુષ્ય) પણ વગર ગ્રેરણા ક્યે માયાની પાછળ ફેરે છે.

૪ વા'લામાં-હરિ, ગુરુ, સંતમાં. વિખ વાવે-ઝેર ઉત્પન્ન કરે.

તેમાં કોઇ કોઇ શૂરવીર ચેતી ગયા, જેને મેં કરી માવે રે;
ભોળે ભગત કે' ભજન કરીને, કોઇ ઉગયા નિદાવે રે. એ૦ ૫

આખખો ૫ મો.

મન જે કરતા મોટાયું રે, તેની ઉપડી ગયું પાયું રે. ટેક
જે દી બાળકનો જન્મ થયો, તે દી વાગીયું વધાયું રે;
અંતે જમરા લઈ ગયા પછે, વાંસે રૂએ બાયું રે. મન૦ ૧
નાખત નિશાન ને ચમર ઢળાતાં, ફાળું ચો દિશે છાયું રે;
ઉડી ગયા ને ઉજડ થયાં, ઘડ કોઠા ને ખાયું રે. મન૦ ૨
ચાકર આવીને સલામું ભણતા, કરતા ઠકરાયું રે;
આકનાં તૂર જેમ ઉડી ગયાં, જેમ વંટોળિયે વાયું રે. મન૦ ૩
સદ્ગુરુ સંતને જોણે સેવ્યા, તેની ધન્ય ધન્ય કમાયું રે;
ભોળે ભગત કહે પૈંકુડ પુગ્યા, દઈ નગારે ઘાયું રે. મન૦ ૪

આખખો ૬ ઠો.

મૂરખા જનમ ગયો તારો રે, બાંધ્યો પાપતણો ભારો રે. ટેક.
નામ સાંભળતાં નિદ્રા આવે, લાગે હરિજનશ ખારો રે;

૫ માવે—હરિએ. નિદાવે—સંસાર ઉપરથી દાવો છોડીને અથવા
નિષ્કામ ભક્તિ કરીને.

૧ મન ઇ૦—જે મનમાં મોટાયું (મોટાઇઓ) કરતા હતા તેની
પાયું (પાઈઓ અર્થાત્ પાયા) ઉપડી ગયું (ઉપડી ગઈ). મતલબ કે
મોટાઇઓ મૂળમાંથી નાશ પામી. દી—દિવસ. વાગિયું—વાગી. વધાયું—
વધાઈઓ. બાયું—બાઈઓ.

૨ છાયું—છવાઇ રહી. ઘડ—ગઢ. કોઠા—ભંડાર. ખાયું—ખાઈઓ. ૩
સલામું—સલામો. ઠકરાયું—ઠકરાઈઓ. આકનાં—આકડાનાં.

૪ કમાયું—કમાઈઓ. ઘાયું—ઘા. નગારા ઉપર ગેડીનો ધાવ મારીને
—(વાગતે ઢોલે).

અમૃત રસને મેલી કર્યો, તેં વિષના વે'પારો રે. મૂરખો ૧
 મોહને પેટે માયા ખરચે, તેમ સગા કહે સારો રે;
 સાધુ દખીન મોહું સાત્યું, તેં ઘોચા ગારે ગારો રે. " ૨
 હમાણા તો તારો હુકમ ચાલે છે, દશો સહુને ડારો રે;
 ધર્મના દૂત જ્યારે ધક્કા દશે, ત્યારે કોયે નથી આરો રે. " ૩
 હરિ તિલતિલનો હિસાબ લેશે, ને મોકમ દશે મારો રે;
 ભ્રૂજે ભગત કહે સદ્ગુરુ વિના, કોણ છોડાવાણહારો રે. " ૪

ચાખખો ૭ મો.

મન'વા રે'ની ભજનમાં બળી, આ તો વેળા જાય છે વળી. ટેક.
 જ્ઞેખનના દહાડા જતા રહેશે, ભાઈ જેમ કરમાશે કળી; •
 જરા પોત્યે કોય જર નહિ ચાલે, પછે પિંખાસે પળી. મન ૧
 સંઘરામાં કાંઈ સાથે ના'વે, સંધુએ જશે સળી;
 હેતે કરી વાવરજે હાથે, બાકી જશે બળી. મન ૨
 માનવી ઝાડ છે મૂળ વિના, ધર્મ વિનાનું જશે ઢળી;

૧ નામ-હરિનામ. આરો-અપ્રિય. વે'પારો-વેહેપાર. ૨ મોહ ઇ-
 તું મોહ (માયાના પ્રપંચનો મોહ) ન્મ પેટામાં (તેને અર્થે) માયા (દ્રવ્ય)
 ખરચે તેમ સગા તને સારો સારો કહે છે. સાત્યું-સંતાડ્યું. તેં ઇ-મોહને
 અર્થે તું દ્રવ્ય ખરચે છે અને સાધુને અર્થે ખરચતો નથી તેથી તારું પાપ
 ઘોવાવાનું નથી. કેમકે એ તો ગારવડે ગારો (ગાર) ઘોવા જેવું છે. કાદવથી
 ખરડાયેલા હાથને કાદવવડે ઘોવાથી તે જેમ સાફ થાય નહિ તેમ માન મોટા-
 ઇને અર્થે માયા ખરચવાથી માન મોટાઇથી કાદવ દૂર થવાનો નથી.

૩ કોયે નથી આરો-એકે હિપાય નથી. ૪ તિલતિલનો-તલ્લિતલનો-
 તલ જેટલા કાર્યનો-રજે રજનો પણ. મોકમ-સજ્જડ-દદ.

૧ વળી જાય છે-જતી રહે છે. જરા પોત્યે-જરા (જુદાવસ્થા) પોત્યે
 (આવી પોહોચવા પછી). કોય-કાંઈ. પળી-પળિયાં.

૨ સંઘરામાં ઇ-તું ધનમાત્રનો સંગ્રહ કરે છે પણ તેમાંથી કાંઈ તારી

આગળ ખાવાને અભાગિયા ! કાંક મૂડી લેની મળી. મન ૦ ૩

કાળનું દળ તો કારમું આવશે, દહીને નાખશે દળી;

ભોજને ભગત કહે ધર્મ રહેશે, બીજું સર્વે જશે ટળી. મન ૦ ૪

આખખો ૮ મો.

મૂરખો કાલ્યની વાતું કરે, માથે કાળનું ચક્ર ફરે. ટેક.

કેને કહેવા તું કહી સંભળાવે, પોતે કરતો નવ ડરે;

વિષયવિકારમાં ફરે વલખતો, પારકા ઘરમાં ગરે. મૂરખો ૦ ૧

સ્વારથમાં જીવ ચાલે ચોધારો, અસત્ય ઘણું આચરે;

છળ છેતર ને દગાબાજી, પારકા ધનને હરે. " ૨

ધર્મને માર્ગે ઢુંકડો નાવે, પાપમાં પગલાં ભરે;

સમની માયા સોંતી રહેશે, કાં વેશ્યા નારિયુંમાં વરે. " ૩

તેણે ચોરાશી સહી કરી, જીવ અલ્પ થઇને અવતરે;

ભોજને ભગત કહે ભજન કર્યા વિના બૂંડે હાલે મરે. " ૪

સાથે આવશે નહિ; પણ તે સઘળું સળી જશે—બગડી જશે. અર્થાત્ અહીંનું અહીં પડયું રહેશે.

૩ મૂળ વિના ઇન્—મનુષ્યરૂપી ઝાંડને આધાર આપનાર ધર્મ વિના બીજું કોઈ મૂળ નથી; માટે જો ધર્મરૂપી ટેકો નહિ હોય તો તે ઢગી જશે—પડી જશે. આગળ—મરણ પછી—પરલોકમાં. મુડી—ધર્મરૂપી. મળી—સાથે અથવા મેળવી. ૪ કાળનું દળ—મોતનું લશ્કર. દેહી—દેહ.

૧ વાતું—વાતો. કેને ઇન્—તું પોતે પાપકર્મ કરતાં ડરતો નથી તો બીજા કેને કહેવાને કહી સંભળાવે છે ? વલખતો—વલખાં મારતો. ગરે—જાય.

૨ ચોધારો—ચારે પાસથી—સર્વથા. છેતર—છેતરપિંડી. દગાબાજી—(કરીને). ૩ સમ—કંજુસ. સોંતી રહેશે—સંચેલી તેમને તેમ રહેશે. કાં—અથવા.

૪ તેણે—એવા કર્મવડે કરીને. સહી—કળૂલ. અલ્પ—અધમ—પામર.

ચાપખો ૯ મો.

પ્રાણીઆ ભજી લેની કરતાર, આ તો સ્વપ્નું છે સંસાર. ટેક.
 ધન દોલત ને માલ ખજના, પુત્ર ને પરિવાર;
 એમાંથી જ્ઞશ તું એકલો, પછે ખાશ જમના માર રે. પ્રાં ૧
 ઉંચી મેડીને અજળ ઝરખા, ગોખનો નહીં પાર;
 કોડીધ્વજ ને લક્ષપતિ, તેનાં બાંધ્યાં રહ્યાં [ધર]બાર રે. પ્રાં ૨
 હ્રસ્વ-ક્રૂરેરાં ક્રૂરહરે, ને હેઠે શ્રીકૃષ્ણ ચાર;
 ઠીક કરીને ઠાઠીમાં ઘાલ્યો, પછે વાંસે પડે પોકાર રે. પ્રાં ૩
 સેનજાણાયું વિના સૂતો નહિ, જીવ હુત્તર કરતો હજાર;
 ખોરીખોરીને ખૂળ જળાયો, જેમ લોહું ગાળે લુવાર રે. પ્રાં ૪
 સ્મશાન જઈને ચેહે ખડકી, ને માથે છે કાઠનો ભાર;
 અગ્નિ મેલીને ઊભાં રહ્યાં, અને નિશ્ચય ઝરે અંગાર રે. પ્રાં ૫
 સનાં કરીને ચાલી નીકળ્યાં, નર ને વળી નાર;
 બોલે ભગત કે' દશ દી રોધને, પછે મેલ્યો વિસાર રે. પ્રાં ૬

ચાપખો ૧૦ મો.

લોભ રહ્યો હૃદયમાં ખેશી રે, મૂરખને શીખામાણુ કેશી. ટેક
 સંતનો નિંદા સારી લાગે, જીવ ત્યાં રહે ખેશી;
 પરમારથથી પાછો ભાગે, જીવ ત્યાંથી ઊઠે ખેશી. લોં ૧
 ધર્મનું કામ કોઈ કહેવા આવે, તેને સામે ઊઠે ભેશી;
 રામનું નામ મેલી બીજું લવે, જીભ કાપી જોઈએ ઘેશી. લોં ૨

૧ જ્ઞશ-જ્ઞર્ણશ. ખાશ-ખર્ણશ. ૨ અજળ-અજળ તરેહના. કોડી-
 ધ્વજ-કોટિ ધન મેળવીને જેણે ધન બાંધી હોય તેવા, અથવા કોટિપતિમાં
 ધ્વજરૂપ.

૩ ક્રૂરેરાં-ક્રુમતાં. ૪ સેનજાણાયું-શય્યા અને તળાઈઓ. જલાયો-
 ખાળ્યો. ૬ વિસાર મેલ્યો-વિસારી મેલ્યો.

૧ કેશી-કેવી. ત્યાંથી-ત્યાંથી. ૨ ભેશી ઉઠે-વઢવા ધાય. કાપી જોઈ-
 એ ઘેશી-ઘેશીને કાપી નાખવી જોઈએ.

પોતાનાં વખાણ વા'લાં લાગે, જીવ તેજી ઓલે હરીશી;
કેનુંકે રૂકું કાને સાંભળતાં, મોઢે ઢાળે મરી. લો० ૩
માયા સાઈં જીવ મૂડી કમાયો, પછે કાળે લીધો ધરીશી;
બોલો ભગત કહે જૂત થઈને, જીવ ભમ્યો મુઆ પછી. લો० ૪

આખખો. ૧૧ મો.

ખુટલ ખરખરો થારો રે, બાજી તારા હાથમાંથી જાશે રે. ટેક.
કોઇ કહ્યું નથી માનતા પાણુ, દેહી દુઃખ બહુ સે'શે રે;
ભલા ભલાયું કરી લેજો, આ રંગ જાતો રહેશે રે. ખુટલ૦ ૧
હક નથી હાલતો, હરિ ભજ્યા વિના, કાળ ગળી જાશે રે;
સોયે દસ્તું નાસે ઉપર પછે, વાહોલિયાં વાહાશે રે. ખુટલ૦ ૨
વિચાર કરીને વાવ્યા વિનાનાં, ફળ કયાંથી ખાશે રે;
ભોલો ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, નીર ખારે નાહાશે રે. ખુટલ૦ ૩

આખખો. ૧૨ મો.

મૂરખા ! મોહી રહ્યો મારું રે, આમાં કાંચે નથી તારું રે. ટેક.
સાત સાગર જેની ચોકી કરતા, ને ફરતું નીર ખાઈ રે;

૩ કેનુંકે-બીજા કોઈનું. મરી-મેશ-કાળો રંગ. બીજાનું બહુ સાંભળ-
તાં મોહું કાણું મેશ થઈ જાય.

૧ ખુટલ-ખૂટેલો-વિશ્વાસઘાતી. દેહી-દેહ-ખરખરો પસ્તાવો. ભલાયું
-ભલાઈઓ. ૨ હક ઈ૦-તું હકથી (ન્યાયથી) નથી હાલતો (નથી ચાલતો)
તો હરિને ભજ્યા વિના કાળ (રૂપી અજગર) તને ગળી જશે. સોયે ઈ૦—
સોઈસ એટલે હજાર મેળવીને વળી તેથી ઉપરાંત મેળવવાને નાસે, પણ તે ન
મળે ત્યારે વાહોલિયાં વાહશે—વલખાં મારશે (?)

૩ વિચાર ઇ૦—વિચાર કરીને જો વાવ્યું નહિ હોય-ખાર ભૂમિમાં
વાવ્યું હશે-તો ફળ કયાંથી ખાશે ? નીર ઇ૦—ભજન કર્યા વિના ખારે નીરે
(પાણીએ) નાહાશે-અર્થાત્ સંસારરૂપી દરીઆમાં ડૂબી જશે.

ચૌદ ચોકડીનું ચાલી ગયું, જોતી રાજ રાવણ વાળું રે. મૂં ૧
 દુઃખને કોય નથી દખતું, ને સુખ લાગે સાડું રે;
 ઘોર વેળાની છાંયડી, હમણા વળી જશે વાડું રે. મૂં ૨
 પૂરણ પદવી પામ્યો નથી, ને આ તન ઉધારું રે;
 ભોજો ભગત કે' રાખે હૃદમાં, પ્રભુ ભજન પ્યારું રે. મૂં ૩

આખખો. ૧૩ મો.

મનથી ફેરવો માળા રે, મેલી દિયો જગતના ચાળા રે. ટેક.
 અનુક જન્મ થયાં અડવડતાં, ને કર્મ લાગ્યાં કાળાં રે;
 જમ હૃદ જશે જીવને, ઓલ્યા ટોળિયું વાળા રે. મનથી ૦ ૧
 ભલિયું વાળાને ભેટશે, ત્યાં નહિ પૂજો પાળા રે;
 માલ વાળ્યો ઓલે મરણવે, તીખી તરવારું વાળા રે. મનથી ૦ ૨

૨ ઘોર વેળાની—ઢોરોનું ઘોર છૂટતી વખતની અથવા મરણ સમયની
 છાંયડી તે હમણા વળીજશે—જતી રહેશે, તેજ પ્રમાણે તારું સુખ પણ ક્ષણ-
 ભંગુર છે એમ તું સમજ.

૩ પૂરણ ધૃ—તું હજી જીવન્મુક્તની પૂર્ણ પદવી તો પામ્યો નથી
 અને આ તન તો ઉધારું (ઉધારું-ઉધીનું) આણેલું છે. અર્થાત્ તે અધ-
 વચ પાછું માગી લેશે, અને તારો સાધવાનો અર્થ એમને એમ પડ્યો રહેશે
 માટે ભોજો ઈ—રપટ છે.

૧ મનથી ઈ—મનથી માળા ફેરવો—મનવડે હરિનું ચિંતન કરો, અ-
 ને જગતના ચાળા મેલી દિયો—મિથ્યા આડંબર તજો. અડવડતાં—રખડતાં
 (જન્મધારણ કરતાં) . કાળાં—પાપવાળાં. ટોળિયું વાળા—ટોળી કરીને રહેતા-
 રા, જમ.

૨ ભલિયું—ભલાઈવાળા જીવોને તે ભેટશે—હૃદ જતાવશે. માલ ધૃ—
 ઓલે (પેલે) મરણવે (જીવન્મુક્તે) માલ વાળ્યો (લુટાઈ ગયેલો માલ પા-
 છે આણ્યો), કેમકે તે મરણવા તીખી (તીક્ષ્ણ) તરવારો (રેહેણીરૂપી)
 વાળા છે.

ઈંદ્ર સરીખા ઉડી ગયા, ભાઈ તેના દોઢ ટાળા રે;
ભોજને ભગત કહે થીર ઠેરાવો, અધર ઉચાળા રે. મનથી ૦ ૩

આમખો ૧૪ મો.

મનનિયુ મોટાયું મેલો રે, આ તો અવસર છે છેલો રે. ઠેક.

નહિ રહ્યાનું નિશ્ચય કરી જાણુજો, કુટુંબ કપીલો રે;

સિદ્ધ સાધક કંઈ આલ્યા ગયા, તેનો વાધ્યો નહિ વેલો રે. મન. ૧

દુઃખથી ભોમ્ય દેવતાએ મેલી, તમે સુખથી ઉપર ચાલો રે;

ઓસે વાસ નહિ ઉગરિયે, તમે ડેકાણે ઠેલો રે. મન. ૨

ધારણુ ધરતી અખંડ વૃત્તિ, હરખ કરી હાલો રે;

ભોજને ભગત કે' ગુરુપરતાપે, ખરી નીતરો ખેલો રે. મન. ૩

૩ ટાળા-ટાળનાર અગર ટાળા-દાખલા દૃષ્ટાંત. હાંડી જતાં અચાવનાર કોઈ છે? અર્થાત્ નથી. ભોજને ઈં-ભોજને ભગત કહે છે કે તમારી ઉચાળા ને અધર છે તેને થીર ઠેરાવો-સ્થિર કરો. અર્થાત્ આ દેહ ક્ષણભંગુર છે પણુ તેવડે હરિભજન કરીને જીવનમુક્ત થાઓ.

૧ મનનિયુ-મનની મોટાયું-મોટાઈઓ. આ ઈં-આ મનુષ્યદેહ મળવાનો અવસર મળ્યો છે તે છેલ્લો છે. કેમકે ચોરાશી લક્ષ પ્રકારના દેહ ધરતાં ધરતાં એકવાર મનુષ્યદેહ આવે છે. તે દેહમાં આવીને ને સત્કર્મ ન કરતાં બૂલે છે તે પાછો જીન જાતાની જાતિમાં જન્મ ધરે છે; અને જ્યારે તમામ જાતિઓ(ને કે ચોરાશી લક્ષ છે)માં જન્મ ધરી રહે છે ત્યારે છેલ્લો જન્મ મનુષ્યનો મળે છે. માટે તે મળતાં જન્મ મરણનો ફેરો મરી જાય તેમ કરવું. વેલો-વિસ્તાર.

૧ દુઃખથી ઈં-ભૂમિ ઉપર દુઃખ દેખીને તેને દેવતાઓએ મેલી દીધી છે, માટે તમે પણુ સુખથી (સુખની પ્રમુખથી) ઉપર ચાલો (પરલોકમાં જાઓ). અથવા તમે તો તે ઉપર સુખ ચેતથી માલો છો (તે અચર્યનથી). ઓસે (ઓઢે-અર્થાત્ અધમ) આ મૃત્યુ દોષમાં અધમ વાસમાં રહેવાથી આપણે ઉગરીશું નહિ, માટે તમે ડેકાણે (મૂળ સ્થાનમાં મુક્તિનાં ધરમાં) ઠેલો-મુક્તિનાં દ્વાર ઉઘાડવા યત્ન કરો. અથવા ઠેલો-હરેલો કરો.

૩ ધારણુ-મુક્તિની ધરતી અખંડવૃત્તિવાળી છે માટે તેને ધારણુ કરીને ૨૭

ચાખખો ૧૫ મો.

મૂરખા મતિ ફરી તારી રે, મેઢ્યા વિઠલ વીસારી રે. ટેક
જન્મ થયા મોર જઠરામાં, તું કે'તો પોકારી રે;
ખા'ર આવ્યા પછી બુદ્ધિહીણ ! હરિ હીરો ગયો હારી રે. મૂં ૧
દોલત ભાળી ન જીવ થયો દિવાનો, બોલે અવળું અહંકારી રે;
પુણ્ય કર્યા વિના પછે તો થાશ, ભવોભવ ભીખારી રે. " ૨
ભીતં ભાતનાં ભોજન તજીને, થયો અખજનો યારી રે;
ચોરી છીનાળી ને સુરાપાને, ગયાં નરકે નર નારી રે. " ૩
સાચો થઈને જશ ગુરૂચરણે, લેશે ઉગારી રે;
ભોજી ભગત કહે ગુરૂમતાપે, માન શીખામણ સારી રે. " ૪

ચાખખો ૧૬ મો.

દેખો દેહુ ધરી દેવા રે, કરી લિચો સંતુની સેવા રે. ટેક
સજના હસના પાર પો'ચાડ્યા પરાધીન જેવા રે;
કર્મનાં બંધન કાપી નાખે, ભાઈ અણખ ધણી એવા રે. દ૦ ૧
જૂપનું નોતરું ભાવ વિનાનું, મૂકીને મેવા રે;
ખરી ખમર આવ્યા વિદુરને ત્યાં, લક્ષ્મીવર લેવા રે. દ૦ ૨

ત્યાં તમે હરખ કરીને હાલો (જાઓ). નીતમે—નીતિથી.

૧ મેરિ—પેહેલાં. જઠરામાં—ગર્ભસ્થાનમાં. ૨ થાશ—થઈશ. ૩ અખજ (અખાધ) ન ખાવા જેવું. અખાધ પદાર્થનો યારી થયો. મતજખ કે કરવા જેવાં સત્કર્મ તજીને તે દુષ્કર્મ કર્યાં. સુરાપાને—મદ્યપાન કરવાથી.

૧ દેવા—દેવને. સજના ઈં—સજનો કસાઈ અને હસનો તેનો ભાઈ બન્ને મક્તને બાદશાહના ખાણાની વારી ચૂકવવી પડતી હતી માટે તે પરાધીન જેવા હતા તેમને તમે પાર પોહોચાડ્યા—ઉદ્ધાર્યા. અણખ ધણી—(અણધ્ય) જેવામાં ન આવે એવા ધણી—પરમેશ્વર.

૨ જૂપનું—દુયોધનનું. કૃષ્ણ હસ્તિનાપુર ગયા સારે દુયોધને તેમને ભોજનનું નિમંત્રણ કર્યું હતું. પણ તેને કૃષ્ણ ઉપર પ્રીતિ નહોતી તેથી ત્યાં

નરણા કરીને જાળવજો, ભાઈ પ્રેમરસ પીવા રે;
બોજો ભગત કે' ભાવે ભજજો, રામચરણે રે'વા રે. ૬૦ ૩

ચાખખો ૧૭ મો.

એવિયું વસમિયું વાટયું રે, ભક્તિ શીશતાણું સાટું રે. ૬૧

એક સમય તો આવી બની'તી, મોરધ્વજને માથે રે;
કાંધે ચઢાવી કરવત મેલ્યાં, હરિજનને હાથે રે. એવિં ૧

સંતને કારણ શિર ઉડાવ્યું, તારાદે રાણી રે;
રૂપિને ઘરે રાજ વેચાણો, ભરવાને પાણી રે. એવિં ૨

સગાળશેડ ને સંધ્યાવતી, જોણે એવું વૃત લીધું રે;
સેલૈયાનું શીશ કાપીને, સાધુને દીધું રે. એવિં ૩

પેહેરો કટારાં પ્રેમનાં તમે, શૂરવીર થઇ ચાલો રે;
બોજો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, અમરાપુરમાં મા'લો રે. એવિં ૪

ન જતાં વિદુરને ત્યાં જઈને ભાજી ખાધી હતી, એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. મેવા—
દુર્યોધનના ઘરના.

૩ નરણા કરીને—પચાવીને અથવા ધીરજથી હે ભાઈ! એ તો પ્રેમરસ પીવાના છે માટે તેને ધીરજ રાખીને જાળવજો કુમકે પ્રેમરસ પચવો કહણ છે.

૧ એવિયું—એવી. વસમિયું—વસમી. વાટયું—વાટયો—રસ્તા. ભક્તિ-
ના માર્ગ વસમા છે. આવી બની'તી—વિપત્તિ આવી પડી હતી. મોરધ્વજ
મયૂરધ્વજ નામનો રાજા. કાંધે—ખભે. પાંડવાશ્રમેષ વખતે કૃષ્ણે મોરધ્વજના
સત્યની પરીક્ષા અર્જુનને દેખાડવામાટે તેનું અર્ધ શરીર માગ્યું હતું જે
તેણે પેહેરો આપવા માંડ્યું હતું. અને તે જોઈને અર્જુન વિસ્મિત થયો હતો.

૨ શિર ઉડાવ્યું—તારા રાણીનું માથું હરિશ્ચંદ્ર કાપવા તૈયાર થયો
હતો તે પ્રસિદ્ધ છે. રૂપિને ઘરે—વિશ્વામિત્રને ત્યાં. રાજ હરિશ્ચંદ્ર.

૪ પેહેરો ૬૦—પ્રેમનાં કટારાં (કટારીઓ) તમે પેહેરો—પ્રેમરૂપી
કટાર પોતાની છાતીમાં મારો—અર્થાત્ પ્રેમ કરવો તે કટાર મારવા બરો-
બંર છે. 'પટોળાં' એમ હોય તો સ્પષ્ટ છે. અમરાપુરમાં—મોક્ષધામમાં.

ચાપખો ૧૮ મો.

એણે તો અમર ફળ વેડયું રે, પાકિયું પૂર્વની ખેડયું રે. ટેક
 પાખરિયા તો પૂગી ગયા, થઇયું રણખેતર રીડયું રે;
 ઘટમાં ઘા જેને વાગિયા તેને, પૂરણ થઇયું પિણ્યું રે. એં ૧
 ભક્ષા ધીંગાણે જઠને ભજ્યા, ઉડે રક્તની છોડ્યું રે;
 સંસાર સાગર મથી કરીને, ખૂબ રામ રતન ખોડ્યું રે. એં ૨
 સદ્ગુરુ વચને જઠને પૂગાડયું, ભાળિયે પડ ભેળું રે;
 ભોજે ભગત કહે શરીરને, પડે નિશ્ચે નિવેડયું રે. એં ૩

ચાપખો ૧૯ મો.

આ છે પંખીઆના મેજો રે, ભાઇયો કોય ભવ નહિ ભેજો રે. ટેક.

૧ એણે ઇં—આ ચાપખામાં કહેલા પુરૂષે અમરફળ (મુક્તિરૂપી)
 વેડયું (ઉતારી લીધું—પ્રાપ્ત કર્યું). ક્યાંથી વેડયું ? પાકિયું ઇં—તેની પૂર્વ-
 ની ખેડયું—તેણે પૂર્વ જન્મે જે સત્કર્મ કરેલાં તે ખેડે પાકિયું—પરિપકવ થઇ,
 તેમાંથી વેડયું. તે પુરૂષ કોણ જેણે અમરફળ વેડયું છે ? તે કહે છે: પાખરિ-
 યા ઇં—રણખેતર(રણક્ષેત્ર)માં રીડયું (રાઢો) થઈયું (થઈ), અને તે
 સાંમળીને પાખરિયા (પાખરેલીના ઘોડા) ત્યાં પૂગી ગયા (ખોદ્યાંથી ગયા).
 અર્થાત્ સંસારના અસારપણા વિષે ગુરૂના બોધરૂપી રાઢો પડી ત્યાં વૈરાગ્યશૂર
 પુરૂષો ખોદ્યાંથી ગયા. અને તેમને ગુરૂઉપદેશરૂપી ઘા ઘટમાં (અંતરમાં) વાગ્યા,
 તેથી પૂરણ થીડયું (પીડા—અત્યાર સુધી કરેલાં અસત્કર્મોના પસ્તાવો) થઈ-
 યું—થઈ.

૨ ભક્ષા—સત્પુરૂષો. ધીંગાણે—લઢાઇમાં (વૈરાગ્ય અને મોહની લઢાઇમાં).
 રક્ત—(ઉપદેશ કે જ્ઞાનરૂપી).

૩ ભાળિયે ઇં—માયા અને જ્ઞાનરૂપી પડ (એ દળ)ને ભેળું. (એક-
 રૂપ) ભાળીએ. બ્રહ્મજ્ઞાન થવાથી સવળું એક બ્રહ્મરૂપ દેખીએ છીએ. નીવે-
 ડયું—નિર્ણય કરી આત આણ્યો—મુક્ત કર્યું.

ચારે દિશેથી ચાલી મળ્યાં ને, ખૂળ બન્યા ખેલો રે;
 જૂજવાં જૂજવાં ઊડી જશે, પછે દઇને દુમેલો રે. આ છે૦ ૧
 નર જાણે હવે નિર્ભય થયા ને, અવસર [છે] અધુરો રે;
 હરિ ભજ્યા વિના હાણુ ઘણી છે, ડાહ્યાપણુ શું ડો'જો રે. આ છે૦ ૨
 જન્મ ધર્યો હરિ જાણ્યા વિના ને, આખર ઉભેજો રે;
 ભોજને ભગત કહે ઉવટી જશે, પતંગ રંગ પીજો રે. આ છે૦ ૩

આખખો. ૨૦ મો.

નર તમે શું રે રહ્યા નાચી, આગળ સરવાળે સાચી રે. ટેક.
 નરે નારાયણની દેહ ધરી ને, ગળામાં ફાંશી રે;
 ગુરુગમ વિના ઘણાં ગોથાં, પછે ખુટલ જીવ ખાશી'રે. નર૦ ૧

૧ ભવ-જન્મ. કાષ્ઠ જન્મમાં તે ભેજો થયેલો નથી-પ્રત્યેક જન્મે જૂદા જૂદા સંબંધ અંધાય છે. દુમેલો-દુર્મર્તિપણું. ઉડી ગયા પછી તે મળવાં કંઠણ છે.

૨ નર ૪૦—નર એમ જાણે છે કે આખણે હવે મનુષ્યદેહમાં નિર્ભય થયા છીએ કેમકે હજી અવસર (આયુષ્યનો કાળ) અધુરો છે-હજી ધણું જીવવાનું છે, માટે ત્યારે ભક્તિ કરીશું અને તરીશું.

૩ જન્મ ૪૦—જન્મ ધર્યો અને હરિને જાણ્યા વિના જૂદા તો આખું દોરડું વણાઈ રહ્યા પછી ઉભેજવાનું થશે અથવા આખું વાઢેતર'થઈ રહ્યા પછી ઉભેજવાનું થશે. અર્થાત્ જન્મ મિથ્યા જશે અને ફરી નવો જન્મ આવશે ત્યારે તક મળશે. મનુષ્યદેહનું અસ્થાયીપણું બતાવે છે: ઉવટી ૪૦—મનુષ્યદેહ એ પતંગના પીળા રંગ સરખો છે કે જે થોડા દહાડામાં ઉવટી જશે-ઉડી જશે.

૧ નર ૪૦—હે નર! તમે સંસારની ખટખટમાં શું નાચી રહ્યા છો? આગળ સરવાળે (પરિણામે) સાચી (સાચી વાત હશે તે જણાશે). નર ૪૦—નર એજ નારાયણ છે; એમ છતાં અજ્ઞાનથી પોતાના ગળામાં કાળની ફાંશી રાખી રહ્યો છે. ગુરુગમ—ગુરૂથી મળતી સમજણ. ખાશી—ખાશે.

સ્વપ્નાંતરના સુખમાં, બધી જગત રહી રાચી રે;
મન ગમતાં મર મંદિર બનાવો, ફેરવણી પાછી રે. નર૦ ૨
અત્યાર પછી તો ઊડી જવું, આ દહ ધરી કાચી રે;
બોલો ભગત કે' અમર કરી લિયો, જીવનને જાડી રે. નર૦ ૩

ચાપખો ૨૧ મો.

રહે છે જગતમાં મા'લી રે, ભરાણી પાપતાણી પાલી રે. ટેક.
ભામની મળી જાણે ભગવાન મળ્યા, એવી અંતરમાં વા'લી રે;
કામની કોઈ તારે કામ નહિ આવે, સુખ જશે ચાલી રે. રહો૦ ૧
અલખ ધણીનાં ઓલગુડાં, એની ખેપ નહિ જાય ખાલી રે;
ભરમેથકા જીવ ભૂલી ગયા, તેને જમ જશે ઝાલી રે. રહો૦ ૨
પેટ જોઈને શૂળ નિપાયું ને, જીવને ઘાત ઘાલી રે;
બોલો ભગત કહે ભજન કર્યા વિના કકરાઇ છે ઠાલી રે. રહો૦ ૩

૨ મર—ભલે! ફેરવણી પાછી—તે સરવે પાછાં ફરવાનાં છે—નાશ થવાનાં છે. ૩ ઊડી જવું—ગરી જવું. અમર કરી લિયો—(મોક્ષ પ્રાપ્ત કરીને). જીવન—હરિ અથવા મોક્ષ.

૧ પાલી—એ નામનું મેળ. ૨ અલખ ધણી—પરમેશ્વર. ઓલગુડાં—ઓળગો. પરમેશ્વરની ઓળગો કરી હશે તો તેની ખેપ ખાલી નહિ જાય—એ મેહેનત નકામી નહિ જાય. ભરમે ધ૦—સંસારના સુખમાં ભરમાઈને જે જીવ ધર્મવરને ભૂલી ગયા છે તેને જમ ઝાલી જશે.

૩ પેટ ધ૦—જીવ પોતે પોતાની મેળે બ્રમણમાં પડીને મારું નથી તેને મારું માને છે અને સત્ય નથી તેને સત્ય માને છે, અને એ રીતે દુઃખી થાય છે, માટે તે પેટ ઓળીને શૂળ ઉત્પન્ન કર્યા બરાબર છે. વળી તેનું પોતાના અજ્ઞાનથી જ જન્મમરણરૂપી ઘાત તેને લાગુ પડી છે; વસ્તુતઃ તે મરતો કે અવતરતો નથી, માટે તેણે પોતે જ જીવને ઘાત ઘાલી છે. બોલો ભગત કહે છે કે એમ જે થયું છે તો હવે ભજન કર્યા વિના બીજી બધી આખતોની પ્રવીણતા એ ઠાલી કકરાઇપ છે.

આખખો ૨૨ મો.

રહેજે નહતાણે નાતે રે, વા'લો મારો નહિ [આવે વાતે રે]. ટેક.
 રિદ્ધિ ઘણી હતી રાવણને, કેણે જાણી નહિ જાતે રે;
 જીજ્ઞાસુ કરો સામટો તોય, ઘણું નહિ ધ્યાય ધાતે રે. રહે૦ ૧
 આવો તે અવસર જય છે, જો દીધા પિના દાતે રે;
 ઉગ્યો તે હમણાં આથમશે, પછે રડવડશે રાતે રે. રહે૦ ૨
 પ્રીત પ્રગટ થઇ પૂર્વ જન્મની, ભૂલશ મા બ્રાંતે રે;
 ભોજો ભગત કે' નયને હરિ નિષ્પ્યા, શામળિયા સ્વાંતે રે. રહે૦ ૩

૧ રહેજે ઇ૦—મારો વાહાલો વાતે (વાતો કરવા માત્રથી) નહિ આવે (તેનું દર્શન તમને નહિ થાય) માટે તેની સાથે નેહના નાતાથી રહેજો—તેના ઉપર પ્રેમ કરજો. રિદ્ધિ—રાવણને ઘણી રિદ્ધિ હતી પણ તે રિદ્ધિને જાતે (જતાં) કેણે જાણી પણ નહિ, કે ક્યાં ગઇ? જીજ્ઞાસુ ઇ૦—તમે સામટો જીજ્ઞાસુ કે જેતર (જેતરપિંડી) કરો તોય ધાતે (ધાવાથી) ઘણું ધ્યાય નહિ, (પણ હરિને આપવું હોય તેટલું જ આપે છે). અથવા 'ધાતે' હોય તો ધાત કરવાથી ઘણું થનાર નથી.

૨ દાલે—દાતાએ. દાતાએ દાન દીધા વિજ્ઞાનો આવો મનુષ્યદેહપ્રાપ્તિ રૂપી અવસર જય છે તે તું જો. અર્થાત્ મનુષ્યજન્મ પામીને તેના સાર્થક રૂપ દાન ધર્મ તું કર. તું કહેશે કે શી ઉતાવળ છે? તો: ઉગ્યો ઇ૦—મનુષ્ય દેહરૂપી સૂર્ય ઉગ્યો છે તે હમણાં (યોગક કાળમાં) આથમશે—અર્થાત્ મૃત્યુ પામશે, અને પછી રાતે—પસ્વાદિ જન્મરૂપ અધારામાં રડવડશે.

૩ પ્રીત ઇ૦—જો હરિ સાથે પૂર્વજન્મની પ્રીત પ્રગટ થઇ છે—તારા પોતાનું મૂળ આત્મસ્વરૂપ જાણીને તને આત્મા ઉપર પ્રેમ ઉપજે છે તો હવે બ્રાંતે ભૂલીશ નહિ—હું પરમાત્માયકી મૂલો છું એવી બ્રાંતિ રાખીને બીજા જગોએ હરિને શોધીશ નહિ અથવા ત્રિપલ્લાલસામાં લપટાઇશ નહિ. તે હરિ ક્યાં છે? તો: ભોજો ભગત કહે છે કે શામળિયા હરિને સ્વાંતે—પોતાના અંતરમાં નયને—પ્રલક્ષ નિરખ્યા છે—જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોયા છે.

ચાખખો ૨૩ મો.

દુનીઆ ડોલવા લાગી રે, જીવ તમે જીવોની જાગી રે. ટેક
 ચળી ગયેલ તો સમજે નહિ, એને લત કોઇક લાગી રે;
 ઓછા કુળમાં અવતરી, પછે મરી જશે માગી રે. કું ૧
 ગડે નગારાં મારા નાથનાં, નોખત પણ વાગી રે;
 અલખ ધણી જ્યારે આંકશે, ત્યારે નહિ ઉગરે ભાગી રે. કું ૨
 રૈણી વિના રામજી સીઝે નહિ, આ તો અમથી લેહે લાગી રે;
 ભાજે ભગત કે' ગુરૂપ્રતાપે, રહે વૃષણાને ત્યાગી રે. કું ૩

ચાખખો ૨૪ મો.

સેજે સૂતા જન જાગો રે, સુકિત હરિ કને માગો રે. ટેક.
 પ્રદ્ધનાદેશમાં ભાવ બીજો નહિ, સંત ચરણે લાગો રે;
 અનુભવે રામને ઓખખો, તમે વૃષણાને ત્યાગો રે. સેજે ૧

૧ દુનીઆ ઇ—હે જીવ! તમે જીવોને (અગાન દૂર કરીને) જીવો
 કે દુનીઆ (મદથી) ડોલવા લાગી છે. જે (મદથી) ચળી ગયેલ છે તે સ-
 મજે નહિ, કેમકે એને કોઇક (માયાની) લત લાગી છે એથી શું પરિણામ
 થશે તે કહે છે: ઓછા ઇ—દેવી કનથી ઓછા (નીચા) કુળમાં અવતરી-
 ને પછી માગો-માગીને (બીજા માગીને અથવા સુખની વાંછા કરી કરીને)
 મરી જશે.

૨ ગડે ઇ—મારા નાથ (હરિ)નાં નગારાં ગડે છે (ગરગડે છે)
 અને તેની નોખત પણ વાગી છે અર્થાત્ વૃદ્ધાવસ્થા તને આવી છે અને સંત
 પુરૂષો પોકારી પોકારીને તને ઉપદેશ કરેછે. એમ છતાં તું નહિ ચેતે તો, અ-
 લખ ઇ—જ્યારે અલખ ધણી (પરમેશ્વર) તને આંકશે (નિશાનમાં લેશે)-મ-
 તલજ કે તારૂં મોત નક્કી કરશે) ત્યારે તેનાથી ભાગીને તમે ઉગરવાના નથી.

૧ સેજે-શય્યામાં-મોહરૂપી પથારીમાં. ભાવ બીજો નહિ-બીજો ભાવ-
 ના નથી જ્યાં પ્રદ્ધ છે ત્યાં પ્રદ્ધ વિના બીજું કંઈ છે નહિ.

આખખડો સદ્ગુરુતણા, જેને ત્રેહે ઘણા લાગ્યા રે;
શુદ્ધ વિચારી સંસારિયાની, ભ્રમણાને ભાગો રે. સેજે ૦ ૨
સેજતળાયું છોડી દિયો, ભાઇ ધર ના'તો ધાગો રે;
ભોજ ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, નર જશે નાગો રે. સેજે ૦ ૩

આખખો. ૨૫ મો.

હરિજન હરખ કરી હાલો રે, આ તો હરો છે હાલો રે. ટેક.
ગોપીચંદને ગુરુએ જ્ઞાન બતાવ્યું, સેજતળાઈ છોડી રે;
માન મેલી દિયો માનવીઓ, ભાઇ! આવરદા થોડી રે. હ૦ ૧
સોળસેં નગર જેને ગામ ગરાસા, ફકીરી ફરવા રે;
ઓળગ લીધી અવખ ધણીની, આપ ઉગરવા રે. હ ૨
દહની ઉપર ડાંગ ફરે છે, મરણુતાણી માથે રે;
ભોજ ભગત કહે જોર નહિ ચાલે, આ જનમથી જાતે રે. હ૦ ૩

૨ આખખડો—આખખો (ઉપદેશરૂપી). ત્રેહે—અત્યંત પ્રેમાસક્તિથી.
શુદ્ધ ઇ૦—જેને ગુરુઉપદેશ દ્વારા થયો હોય, એવા પુરુષો ! તમે સંસારિયાની
(સંસારી જીવની) શુદ્ધ (શુદ્ધિ)નો વિચાર કરીને તેની જન્મમરણરૂપી
ભ્રમણાને ભાગો.

૩ તળાયું—તળાઇઓ. ધર—મૂળમાં—પ્રથમ. ધાગો—દોરો (પણ).
નાગો—સમૃદ્ધિ, છોડીને—કશું સાથે લીધા વિના. ભજન કર્યા વિના જેનો નાગો
અવતર્યો તેવો નાગો જવાનો.

૧ આ ઇ૦—આ (સંસાર) તો હાલો (મિથ્યા) હરો (હરો—
આડંબર) છે. માન મેલી દિયો—(ગોપીચંદની પેડે).

૨ સોળસેં ઇ૦—જેને ફકીરી લેખને ફરવાને માટે સોળસેં (અર્થાત્
અનેક) નગરનો ગામ ગરાસ છે, તે પુરુષે આપ (પોતે) ઉગરવાને—મોક્ષ
પામવાને અવખ ધણીની ઓળગ લીધી—તેને ચરણે નમસ્કાર કર્યો મતલબ કે
જેને મોક્ષની જરૂર હોય તેણે એમ કરવું. અથવા જેને એટલાં ગામ ગરાસ
હતાં તોપણ તેણે ફરવાને ફકીરી લીધી.

૩ આ ઇ૦—આ જનમથી જાતે—આ જન્મ પીતી ગયા પછી જોર
૨૮

ચાપખો. ૨૬ મો.

મન તો રહ્યું માયામાં મોહ્ય, જીવ તું જાગી જગતમાં જોય. ટેક.
 ભ્રમણા નથી લાગી લેહે નથી લાગી, તો નહિ રીઝે ઝોય;
 વાત અગોચર રહી તે. માંહી, ભૂલી ગયા સહુ કોય. મન૦ ૧
 રત્ન અમૂલ્ય તું ને. માંડ મળ્યું છે, તે ખુટલ નાંખ્યું ઝોય;
 આ જનમ તો ઝેળે ગયો, તે સમરણ ન કર્યું સોય. મન૦ ૨
 બીજ વાવ્યું જેણે બીડમાં, નર નિપજમાં કેદી નાંય;
 ભોજન ભગત કે' ભજન કર્યા વિના, કામી ન ગયા કોય. મન૦ ૩

ચાપખો. ૨૭ મો.

મૂરખને કંઈ પેરે સમજાવું, ભાઈ ! એને નિશ્ચે નરકમાં જાવું ! ટેક.
 સવળું કહેતાં અવળું લાગે, કે'ને મદદ થાવું;
 વાદ કરે ને વઢતા દ્રોડે, એને અમૃત તજીને વિષ ખાવું ! મૂ૦ ૧
 ખાટકી વાંસે ઘેટો ચાલ્યો જાય, મા'જન જાણે રૂકાવું;
 ઈંદ્રિય સ્વાદે અવજો હાલે, તેને ઉંઘે મુસ્તક ટીંગાવું ! " ૨
 સનેપાતનો ચાજો થયો, એને ઝાડું ઝોસડ શું પાવું;
 ભોજન ભગત કહે પ્રગટ પારખું, પીતળમાં શું તાવું ! " ૩

ચાત્રશે નહિ-મુક્તિ પામવાનો યત્ન કરાશે નહિ. અથવા મરણની ડાંગ દૂરે છે.
 માટે આ જન્મથી જતાં-નાશ પામતાં જોર ચાલનાર નથી.

૧ મોહ્ય-મોહીને. ભ્રમણા-(અસત્ને વિષે સદ્બુદ્ધિરૂપ) લેહે—
 (હરિ સાથે). ઝોય-એ હરિ. અગોચર (ઈંદ્રિયોને અગમ્ય).

૨ યત્ન-(દેહરૂપી) માંડ-સંદેહમાં. ખુટલ-વિશ્વાસઘાતી-મૂર્ખ. ઝે-
 જો-વૃથા. સોય-તે (તેનું). ૩ બીજ-(કર્મરૂપી). બીડ-(દેહરૂપી). નિ-
 પજમાં-દેહ ધરીને જે કર્મરૂપી બીજ વાવ્યું છે તે, હે નર ! ક્યારે નીપજમાં
 નથી આવવાનું ? અર્થાત્ તે નીપજશેજ. ગયા-તરી ગયા.

૧ કે'ને ઈં-કહીને મદદ(મદદાળા-દુશમન)થાવું. દ્રોડે-દોડે. ૨ ઈંદ્રિય

ચાખખો ૨૮ મો.

ઉત્તમ જન્મ આવ્યો છે, છવ તું વેળા વરતી લે. ટક.
 વેળ્યે વળ્યો' તો કાચખો, સાયર છાંડીને;
 •આંધ્રણમાંથી ઉગારિયો, એને માથડે વુઠો મે'. ઉત્તમ ૦ ૧
 ભવની ભાગી મટયું અંધારું, દિનકર ઉગ્યો દિને;
 ગોકુળિયું ધન્ય ગોવર્દન, ધન્ય ગોપિયું ના ને'. ઉત્તમ ૦ ૨
 તન મન ધન સદ્ગુરને , ચરાણ દયા કરી દે;
 બોબો ભગત કહે ભાગી જશે, ભવસાગરને ભે. ઉત્તમ ૦ ૩

ચાખખો ૨૯ મો.

મન તું હજી શીખામણ માન, એક દી ચલવું છે સમશાન. ટક
 લખ ચોરાશીમાં અવતર્યા ને, ખરી તેં ભોગવી ખાણું;
 એ તો અવગુણ અતિઘણો, એક હરિ ભજ્યા વિના હાણ. મ ૦ ૧
 ભજન કરો તો ભય મટે, સંત શબ્દ ધરજો કાન;
 અમરદેવને આરાધી લેજો, સમજ સદ્ગુરની સાન. મ ૦ ૨

ઈ૦--પણ ઘેટો તો ઈંદ્રિયોના સ્વાદમાં લોભાઈને મહાજનની ઇચ્છાથી અવળો (ખાટકી પાછળ) હાલે (ચાલે છે), કેમકે તેનું તો જીવે મુસ્તક ટીંગાવું છે.

૧ ઉત્તમ જન્મ-(મનુષ્યદેહરૂપી). ૨ ભવની ઇ૦-હરિ ઉપર પ્રેમ થવાથી ભવની—આખા જન્મની (ભાવટ) ભાગી, અને અજ્ઞાનરૂપી અંધારું મટયું. કેમકે હરિ ઉપરના પ્રેમથી દિને (દિવસે-અજ્ઞાનરાત્રીના અભાવ સમયે) જ્ઞાનરૂપી દિનકર (સૂર્ય) ઉગ્યો છે. હરિ ઉપર જેણે પ્રીતિ કરી તેને વખાણુ છે: ગોકુળિયું ઇ૦-ગોકુળગામને અને ગોવર્દન પર્વતને ધન્ય છે તથા ગોપિયું(ગોપીઓ)ના ને'(નેહ-રનેહ અથવા વાસ)ને ધન્ય છે.

૧ ખાણુ-ગર્ભાશયરૂપી. ૨ સંત શબ્દ-સંત પુરૂષે આપેલો ઉપદેશ સાન-ઈશ્વારત. સદ્ગુરનો ઉપદેશ એ ઇશ્વારત જેવો હોય છે, તેને તું સમજ.

શુદ્ધ વિચારીને ચાલજ્ઞે ભઈ, રહેવું પડશે રાત; મૂઝા પછી નથી માણવું, વાંસે સગાં કરે સ્નાન. મં ૩૦
રાજ પરિક્ષિત પામિયો, ભુવનપતિ ભગવાન;
સાત દિવસ સાંભળ્યું એવું, ગોવિંદકેશ જ્ઞાન. મૂ ૪
પ્રેમ પદને પામવા, તું મેલી દે મનની તાણ; મોજે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, ભક્તિ છે નિર્વાણ. મં ૫

ચાપખો ૩૦ મો.

ભવમાં ભજન કરી લે મન ભાઈ, અંતરમાં ક્યાં રે રહ્યા ઉઝાઈ. ટેક
સગાં કુટુંબને પરિવાર, એ કૂડી છે સગાઈ;
મૂઝા પછી માનવીએ વાંસે, કર્મની છડશે કાઈ. ભવમાં ૧
કામ ક્રોધ કાયાને ખાશે, ભોયંગ ભિતર ભાઈ;
સુરાપાનની અંદર મળતાં, ઉઠે અચાનક લાઈ. ભવમાં ૨
નિભે નાર મંદોદરી મીરાં, ચાલી કર્મખાઈ;
પીપા પ્રહલાદ ધ્રુવ અમરીખા, નરહર સેના નાઈ. ભવમાં ૩

૩ શુદ્ધ વિચારીને—શુદ્ધિ રાખીને—સાવધ થઈને. રાત—માયા વિનાના ઉજડ પ્રદેશમાં. અર્થાત્ માયાના વિષય ભોગ તજવા પડશે. માણવું—ભોગવતું.

૪ ભુવનપતિ ઇ—ભુવનપતિ એવા ભગવાનને પામ્યો. જ્ઞાન—શ્રીમદ્ ભાગવતરૂપી. પં તાણ—વિષય તરફનું ખેંચાણ. ભક્તિ ઇ—ભક્તિ એજ નિર્વાણ (મોક્ષ) છે—અથવા મોક્ષરૂપ ભક્તિ છે.

૧ ભવમાં—સંસારમાં. મન—મનથી. ઉઝાઈ—ઉજમાઈ (માયા સુખ-માં). કર્મની ઇ—કર્મજ દેહને છડશે—જૂંદી નાખશે. કાઈ (કાયા—દેહ).

૨ ભોયંગ—સર્પ (કામ ક્રોધરૂપી). સુરાપાન ઇ—સુરાપાનની અંદર મળતાં—અર્થાત્ સુરાપાન કરવાથી અચાનક લાઈ—લાઈ ઉઠે છે; મતલબ કે કામ અને ક્રોધરૂપી સર્પ તે અંદર રહેલા છે તેમાં માયારૂપી સુરાપાન મળતાં તત્કાળ લાઈ ઉઠે છે.

૩ માટે હરિભક્ત એજ નિર્ભય છે. તે હરિભક્તોમાંથી કેટલાકનાં નામ

અતિ સુખ આવે શામ સમરતાં, મેલી દ મમતા માઈ;
 પળ ઘડીમાં પાછું વળવું, જેમ વંટાળિયો વાઈ. ભવમાં ૪
 અવસ્થા પહોચી ને ઊડી ચાલ્યા, સુરનર ગયા સમાઈ;
 બોજાલગત કહે ગુરૂપતાપે, શામળિયો સુખદાઈ. ભવમાં ૫

ચાખખો ૩૧ મો.

જીવનું જતન કરી જાણો રે, આત્મા કુંઝેથી કુભાણો રે. ટેક.
 વિલીખણને હરિ બેઠિયા, જ્ઞે સાચવિયો ટાણો રે;
 હું પદ કરીને હારિ ગયો, રાવણ ત્યાં રાણો રે. જીવ. ૧
 માંડયું હશે તે નહિ મટે, શ્યામ ધણી શાણો રે;
 સર્વે સગાં મળી પે'રી ગયાં, વડસાસુને પાણો રે. જીવ. ૨
 ચંચળ મનવો ચો દશે ચાલે, તેને એક ઘેર આણું રે;
 બોજાલગત કહે ગુરૂપતાપે, એ ડરવા ઠેકાણો રે. જીવ. ૩

ગણાવે છે: નિર્ભે ૬૦—મદોદરી, મીરાં અને કર્મીઆઇ, એ નારીઓ હરિભજન-
 વડે નિર્ભય થઇને ચાલી ગઇઓ છે. પુરૂષભક્તો:-પીપો, પ્રહ્લાદ, ધ્રુવ, અમ-
 રીઆ (અંબરીય), નરહર (એ નામનો ભેક્ત) અને સેના નાઇ (સેના હજમ)

૪ મમતા માઈ—મમતા (મારાપણું) રૂપી માતાને પળ ધડીમાં—પળ-
 માં કે ધડીમાં. પાછું વળવું—મૃત્યું પામવું. વાઈ—વાયુ. જેમ વંટાળિયો વાયુ
 (અથવા વંટાળિયો વાઈને) પળમાં કે ધડીમાં પાછો ફરે છે તેમ.

૫ અવસ્થા પોહોચી—વૃદ્ધાવસ્થા આવી પોહોચી. ઊડી ચાલ્યા—મરણ
 પામ્યા.

૧ ટાણો—સમય. ૨ માંડયું હશે—પ્રારબ્ધમાં લેખું માંડયું હશે તે.
 તેના ઉદાહરણ માટે નરસિંહ મેડેતાની દીકરીના મોસાળાનું ઉદાહરણ આપે
 છે: સર્વે ૬૦—૨૫૯ છે.

૩ એક ઘેર—એક હામે. ઠેકાણો—ઠેકાણું.

આખખો ૩૨ મો.

સુરતી શામશુ સાંધો રે, રક્ષા રામની આંધો રે. ટેક.
 નામ સ્વરૂપી નાવ બન્યું છે, ઉતરવા કાંધો રે;
 બહુનામીશુ બાળપણાની, બેલ્ય લઈ આંધો રે. સુરતી ૦ ૧
 મનખા પદારથ માંડ મળ્યું છે, હવે નથી વાંધો રે;
 આપ્રસર છે અભે થયાનો, નાંગલ નુરતનાં નોંધો રે. સુરતી ૦ ૨
 પરીક્ષિત કથા કાને સાંભળતાં, કાળે ન આંધો રે;
 બોર્જો ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, લક્ષ્મીવર લાધ્યો રે. સુરતી ૦ ૩

આખખો ૩૩ મો.

રેણી હૃદયમાં રાખો રે, નાગળ નિશ્ચયતણા નાખો રે. ટેક.
 આંધી હોંય તે લક્ષ લિયે, ભાઈ ઉઘાડી કાં નાખો રે;
 ખોલિયે એટલું બાહાર પડે છે, દલની મત દાખો રે. રેણી ૦ ૧

૧ સુરતી-અંતર્વૃત્તિ. કાંધો-કીચડ. બહુનામી-ધણાં નામવાળા હરિ. હરિ સાથે બાળપણાની બેલ્ય (મિત્રાઈ) આંધો. (બાળપણની મિત્રાઈને રનેહ અધિક હોય છે).

૨ મનખા ઈ—મનર્થા (મનુષ્યપણ) રૂપી પદારથ માંડ (સેહેજ) મળ્યું છે. અપ્રે—અભય—ભયરહિત. નાંગલ ઈ—નુરતનાં (અંતર્વૃત્તિનાં) નાંગલ (લંગર) નોંધો—અંતર્વૃત્તિ હરિમાં ઠરાવીને સ્થિર થાઓ.

૩ પરીક્ષિત ઈ—હરિની કથા કાને સાંભળવાથી પરીક્ષિતને કાળે ખાધો નહિ—મુક્તિ પામ્યો. લાધ્યો—મળ્યો.

૧ રેણી-વર્તન. નાગળ—લંગર. ‘આંધી મૂડી લાખની’ એ કહેવતનો અનુવાદ કરે છે: આંધી ઈ—મૂડી બંધ કરેલી હોય ત્યાં સુધી તેની કીમત લક્ષ રૂપિયાની થાય છે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાનની વાત ગુપ્ત હોય ત્યાં સુધી તેનો ભાર રહે છે. મૂર્ખ જીવોને બ્રહ્મજ્ઞાન ખુલ્લું કરી બતાવતાં તેની કીમત તેઓ સમજતા નથી, માટેજ અનધિકારીને બોધ ન કરવા વિષે કથન કરેલું છે. બાહાર પડે છે—ઉઘાડું થાય છે—નકામું બન્યું છે. માટે દલની—(દિલની—મનની)

અવળું ખોલે અપરાધ પડેછે, અસત્ય કાં ભાખો રે;
પૂરણ હરિને પામવા, તમે પ્રેમરસ ચાખો રે. રાણી૦ ૨
પેટ ચોળીને શૂળ ઉપાયું, જીવને કરે જોખો રે;
ભોળું ભગત કહે ભૂલી ગયા તેના, ધરિયે નહિ ધોખો રે. રાણી૦ ૩

ચાખખો ૩૪ મો.

પિયાલો પીને થયા ચકચૂર, ત્યારે તનમાં વાગ્યાં તૂર. ટેક.
મનથી ન હરે મુઆથકી, મર ઘોડે દીધાં ખૂર;
અચાનક ના ઉતર્યા, પછે દળ કીધું લઘ દૂર. પિયાલો૦ ૧
દળ કોપે મર દહીતુંતાણાં, તોય પ્રેમ તરવાને પૂર;
પાછાં પગલાં નહિ કરે, એ તો હાલશે ધણી હજૂર. પિયાલો૦ ૨

વાત મત દાખો (ન કહો).

૨ અપરાધ પડે છે—અપરાધ થાય છે. ૩ પેટ ધ૦—(પાછળ થઈ ગઈ છે). જોખો—જોખમ. ભોળો ધ૦—ભોળો ભગત કહે છે કે, મનુષ્ય જન્મ ધરીને મુક્તિ પામવાનો ઉપાય કરવાનું ભૂલી ગયા તેનો ખેખો (કાળજી) મનમાં ધરિયે નહિ ! અર્થાત્ જો કાળજી ધરિયે નહિ તો તેથી અહિત છે.

૧ પિયાલો ધ૦—પ્રેમરૂપી પ્યાલો પીવે જ્યારે ચકચૂર (તક્લીન) થયા ત્યારે તનમાં તૂર વાગ્યાં—તુરીઓ વાગવા લાગી—આનંદ થયો. મનથી ધ૦—મર (ભક્તને !) ઘોડે ખૂર (ખરીઓ) દીધાં હોય—ઘોડેસ્વારોએ આવીને દબાવ્યો હોય—કામ ક્રોધાદિક શત્રુઓએ જેર કર્યો હોય તથાપિ તેમની સાથે લઘતાં જે મનમાં મરવાથી ડરતો નથી. અચાનક ધ૦—જે કામાદિ શત્રુઓના દળમાં અચાનક ઉતરતા નથી તેમના કબજામાં એકાએક આવતા નથી. પશ્ચુ વિચર કરીને પછે તેમના દળને લઘને દૂર કરે છે—વિચાર અને વિવેકથી કામાદિને જીતે છે.

૨ દહીતું—દૈત્યો (ક્રોધ, લોભાદિક). પૂર—વિષય વાસનારૂપી પૂર. ક્રોધાદિક દૈત્યોનાં દળ મર (જીતે) કોપે, તોય જોણે પ્રેમનો પ્યાલો પીધો છે તેને તે વિષયવાસનારૂપી પૂર તરી જવાનો પ્રેમ (ઉત્સાહ) છે. હાલશે—ચાલશે—જશે.

અગ્નિમાં ઓર્ધા ઉગરે, એને શું કરે કળિયુગનું પૂર;
બોલે ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, નયણે વરસે નૂર. પિયાલો ૦. ૪

આખખો ૩૫ મો.

મૂરખો મોહને ઘોડે ચઢે રે, માથે કાળ નગારાં ગાડે. ટેક.
હરિજન હોય તેની હાંશી કરે, જીવ અવળું ખોલી લડે;
જીલ્લો હોય તોય અભાગિયો, નવ ગ્રહની ગોડે નડે. મૂં ૧
પરતરિયાશું પ્રીતિ કરું, એવા ઘાટ ખોટા ઘડે;
ભોગ દુખીને જીવ થાય ભૂરાયો, જેમ પતંગ દીપકમાં પડે. „ ૨
ત્રણે અવસ્થા ગદ્ય તૃણામાં, પછે કાળે કીધો કડે;
બોલે ભગત કહે ભજન કર્યા વિના, જમના જોડા જડે. „ ૩

આખખો ૩૬ મો.

જગમાં મે'તાણી માયા રે, જેણે નવખંડ નિપાયા. ટેક.
પૃથ્વી ઉપર પરજન્મ મોટો, જેયકી કાયા રે;
સગાં કુટુંબી કોય કેના નથી, ખેલેન ને ભાયા રે. જગમાં ૦ ૧
કર્યું ન થાય કોઇનું, પૂણું દુર્ભતિ ડા'યા રે;
ધરાનું ધોંસરું કાંધે ધર્યું, ધન્ય ગૌતાણા જાયા રે. જગમાં ૦ ૨

૩ અગ્નિમાં ઈ-ને પુરૂષોને કામરૂપી અગ્નિમાં ઓર્ધા છતાં ઉચરે છે
(બળી જતાં નથી), તેને કળિયુગનું પૂર (કળિકાળના દુષ્ટ ભાવો) શું ક-
રે ? નૂર-તેજ-કૃપારૂપી તેજ.

૨ ભૂરાયો-અતિ આસક્ત. ૩ ત્રણે અવસ્થા-આળાપણું, જીવાન્મી
અને વૃદ્ધાપણું. કડે-કડે બાંધ્યો-કબજે કર્યો.

૧ પરજન્મ-મેહ. ભાયા-ભારી. ૨ દુર્ભતિ-દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા. ડા'યા-ડાહ્યા
થાય છે કે અમેજ કરીએ છીએ. ધરા-પૃથ્વી. ધો સરું-ઝુંસરું. કાંધે-બાંધે. ગૌ-
જણા જાયા-ગાયના પુત્ર-બળદ.

સર્વે ભીખારી શામળિયાનાં, રંક ને રાયા ;

બોબે ભગત કહે ભેદ સમજ્યા તે, ધરે ને ધાયા રે. જગમાં ૩

આખખો ૩૭ મો.

હવે હું તો માન ગયો મેલી રે, વા'લા મારી વા'ર કરો વે'લી. ટેક

તમે મળ્યા વિના મરી ગયા, કરો આનંદની હેલી રે;

કર્મેનાં બંધન કાપી નાખો, થાય દયાતાણી ડેલી રે. જુવે ૧

તમે તમારું બિદં સંભાળો, હું ખરું નથી ખેલી રે;

ખાનાતાણી પત રાખજો, કાંઈ પ્રીતિ નથી પે'લી રે. જુવે ૨

સાચાતાણી પત રાખો શામળિયા, થાજે ખુડથલના ખેલી રે;

બોબે ભગત કહે આવો અંતકાળે, હવે સનંદ છે છેલ્લી રે. જુવે ૩

૩ ભેદ-સર્વે પ્રાણીઓ હરિતું આપ્યું ખાયછે અને તેની આશા કરે છે. તે મેઘના દદાંતથી ખતાવીને બોબે બોધ કરે છે કે, એટલામાટે બીજી બધી તૃણા તજીને તેનીજ ભક્તિ કરવા ૩૫ ધર્મ આચરવો.

૧ માન ઇ-હવે મેં માન છોડી દીધું છે. વા'ર-સહાય. તમે ઈ-હ હરિ ! તમે અમને મળ્યા નહિ તો અમારું જીવનું તે મરવા બરોબર છે. ડેલી-હવેલી (ખડકી).

૨ ખુદ્ધિમાં તદ્રૂપ થયેલો જીવ પોતાને ખુદ્ધિરૂપે માની કહેછે: ખરું ઇ-મેં જે સંસારમાં ખેલ કર્યો છે તે ખરો નથી કર્યો — અર્થાત્ ખોટા સંસારને સાચો માનીને મેં ભોગ ભોગવ્યા છે તે વ્યર્થ છે. કાંઈ ઇ-તમારી સાથેની મારી આ પ્રીતિ કાંઈ પેહેલવેલેલી (નવી) નથી, પણ જૂની છે-જીવ એજ મૂળ પરમાત્મારૂપ હોવાથી તેની સાથેનો તેનો સંબંધ પ્રાચીન છે, એ ભાવ છે.

૩ ખુડથલ-મૂર્ખ. સનંદ ઇ-આ મનુષ્યાદેહ એ છેલ્લી સનંદ (મુક્ત થવાનો પટ્ટો) છે-અર્થાત્ છેલ્લો જન્મ છે-એ જન્મે જો ન તૃપ્તિ તો પછી ચો-રાશી લક્ષ કરા કરવા પડશે.

ચાખખો ૩૮ મો.

૩૬૧ હૃદ બિરાજે રામ, તેનું નેમે જપિયે નામ. ટેક.
 ભીતરથી જીવ બેઠા નહિ ને, કેમ કરી છૂટશો કામ;
 ભોગ ન પામે નિર્ધના, જેની ગાંઠે નહિ એક દામ. ૩૬૧ ૧
 પ્રથમ પડદા પરા કરોને, ધરો અંતરમાં ધ્યાન;
 નયણે નિરખો નરહરિ, તમે મેલોની મનનું માન. ૩૬૧ ૨
 પ્રથમ આવ્યા પત રાખવા, ગુરૂતણે જ્ઞાન;
 બોલો ભગત કહે ચાલી આવ્યા, છાપું દેવા શામ. ૩૬૧ ૩

ચાખખો ૩૯ મો.

શિરપર શિખર લઘ ધાર્યો રે, ઈંદ્રમાન ઉતાર્યો રે. ટેક.
 બ્રહ્મા બૂલ્યો બ્રમેથી, હું પદ કરી હાર્યો રે;
 મથુરા નગરમાં મા'વજી લઘ, મામાને માર્યો રે. શિર૦ ૧
 અંબરીષ કારણ અવતરી ને, ત્રિલોચન તાર્યો રે;
 અહલ્યા શીલા આગળી, એના શાપ નિવાર્યો રે. શિર૦ ૨

૧ નેમે—નિયમ પૂર્વક. ભીતર ઈં—હે જીવ તમે અંતરથી બેઠાયા નથી—
 પલખ્યા નથી—સમજ્યા નથી. ૨ પડદા—આવરણ (માયાનાં).

૩ પ્રથમ ઇ—શામ (હરિ) પ્રથમ ગુરૂના જ્ઞાનરૂપે પત રાખવાને
 આવ્યા અને પછી પોતાનો કરીને છાપાં દેવાને આવ્યા.

૧ શિર ઇં—કૃષ્ણે ઈંદ્રનો મદ હરવામાટે સાત દિવસ સુધી ગોવર્ધન
 પર્વતને ઉંચકી રાખ્યો હતો અને ઈંદ્રનું માન હર્થું હતું, તે વિષે કહેછે: શિર ઈં—
 સ્પષ્ટ છે. શિખર—ગિરિરાજનું શિખર—ગોવર્ધન પર્વત. ઈંદ્રમાન—ઈંદ્રનો
 માન. (માન શબ્દ મૂળ પુલ્લિંગે છે.) બ્રહ્મા ઇં—(વાહરડાં હર્થો ત્યારે).
 એ બંને કથાઓ ભાગવતના દશમસ્કંધમાં છે. મા'વજી—કૃષ્ણ. લઘ—આવીને.
 મામાને—કંસને.

૨ ત્રિલોચન—એ નામના ભકતને. (ભકતવિનય જીઓ). અહલ્યા
 ઈં—ગૌતમના શાપથી અહલ્યા શીલારૂપ થઈ હતી તેને રામાવતાર વખતે
 ધગનો સ્પર્શ કરીને તેનો શાપ દૂર કર્યો. આગળી—મટી ગઈ.

ભવસાગર તો મોહજળ ભરિયો, નીર છે ખારો રે;
જોખે ભગત કહે ગુરપતાપે, હવે ઊતરિયે આરો રે. શિર૦ ૩

ચાપખો ૪૦ મો.

શું રે સ્વાર્થ કરો સામટો, ધન તો ધણીનું કહેવાય રે. ટેક.

કોટિ જતન કરી જાળવો, જનારું હોય ત્યાં જાય રે;

લખ્યું વિદાતાનું લોઢવું, માંડ્યું મિથ્યા નહિ થાય રે. શું રે૦ ૧

એક પોઢ્યો જાય પાલખીમાં, એક ઈંધણમાં અથડાય રે;

પોઢ્યાનો પ્રભુ કાંઈ નથી ઓશિયાળો, એ તો ખેડ્યું પ્રમાણે ખાય રે. શું રે. ૨

સારી મંગાવો સુખડી, લઈ પ્રેમેશુ પીરસાયરે;

કર્મના હીણા જીવ ક્યાંથી ખારો, ભૂખ્યો નહિ ધરાય રે. શું રે૦ ૩

સાધુને શુકને ને ગુરજને વચને, ચરાણ હરિના સાંચ રે;

બોજે ભગત કહે ગુરપતાપે તો, અમરપટો લખાય રે. શું રે૦ ૪

૩ આરો—મનુષ્ય દેહરૂપી આરો (કાંઠો) જોઈને મોહજળથી ભરેલ ભવસાગરને ઊતરીએ.

૧ લોઢવું ઇ—વિદાતાએ જે લોઢવું—પીલાવું લખ્યું હશે, તે માંડેલું મિથ્યા થનાર નથી.

૨ ઈંધણ—લાકડાં. પોઢ્યાનો—જે પાલખીમાં પોઢીને જાય છે તેને, કાંઈ પ્રભુ ઓશિયાળો નથી કે જેથી તેને એવો વૈભવ આવ્યો છે, અને જે લોકડાંમાં અથડાય છે તેનો કાંઈ પ્રભુ દુશ્મન નથી કે તેને દુઃખ આપ્યું છે. પણ એ તો ખેડ્યું પ્રમાણે ખાય છે—જે પ્રમાણે ખેડ્યો કરી છે તે પ્રમાણે લણે છે—જેવાં કર્મપૂર્વે કર્યા છે તે પ્રમાણે ભોગવે છે.

૩ કર્મના હીણા—હીનભાગ્ય. ભૂખ્યો ઇ—જે તેના પ્રારબ્ધમાં નહિ હોય તો તે ભૂખ્યોજ રહેશે—ધરાશે નહિ.

૪ શુકને ઇ—સાધુના શુકન જોઈને—તેમનો સમાગમ કરીને. અથવા શુકને—સપ્તને—વચનથી. અમરપટો—મુક્તિરૂપી લેખ.

ચાપખો ૪૧ મો.

દુનિયા ભરમાવા બોળી, ચાલ્યો આવો ભભૂતિ ચોળી રે. ટેક.
 દારા ધાગા ને ચીઠી કરે આવો, આપે ગુણકારી ગોળી રે;
 અનેક જાતના એવા બને છે, કોઇ કણખી કોઇ કોળી રે. કુ. ૧
 નિત્ય નિત્ય દર્શન નિયમ ધરીને, આવે તરિયાતણી ટોળી રે;
 માઈ માઈ કહી માન દિયે પણ, હૈયે કામનાની હોળી રે. કુ. ૨
 ચેલા ચેટીને બેળા કરી આવો, ખાય ખીર ખાંડને પોળી રે;
 બોળે ભગત કહે ભવસાગરમાં, આવે માર્યાં બોળી રે. કુ. ૩

ચાપખો ૪૨ મો.

જોઇ લ્યો જગદના આવા, ધર્યાં બેખ ધૂતિને ખાવા. ટેક.
 પ્રેમદાઓ ઘણી પાણી ભરે ત્યાં, નિત્ય નિત્ય આવો જાય ના'વા રે;
 રાંડી છાંડી ધર તુર ના હોય તો, આવોજ ખેસે ગાવા રે. જો. ૧
 લોકોનાં છોકરાં તેડી રમાડે, આવો પરાણે પ્રીતડી થાવા રે;
 ગૃહસ્થની સ્ત્રી જ્યારે રીસાય છે, ત્યારે આવોજ જાય છે મનાવા રે. જો. ૨
 સિદ્ધાઇ દેખાડી શાણાં સમજવે, પણ હવાલ છે હાવા રે;
 રાખો ચોળી પણ રાંડોના રસિયા; ખેળે હરામનું ખાવા રે. જો. ૩
 ધૂપ કરીને ધ્યાન ધરે આવો, બોળાંને ભરમાવા રે;
 બોળે ભગત કહે ભાવે સેવા એને, જમપુરીમાં જાવા રે. જો. ૪

ચાપખો ૪૩ મો.

૩ મેં દુઃખ દુનિયાનાં ભાળી, પરણી નારી પિયેર મેલી વાળી રે. ટેક.
 એકજ માગે ભમઇડોને, બીજે તે માગે જાળી રે;
 ત્રીજે રેકહે મને ડગલી શીવડાવો, ન ચોથો લેછે પેટપાળી રે. મે. ૧

૧ દંભી બાવાઓના દંભ વણું છે: દુનિયા ઈં—સ્પષ્ટ છે. એવા—એવા
 બાવા. ૨ તરિયા—સ્ત્રીઓ.

૧ સંસારી મુખમાં વૈરાગ્ય ઉપજવવાને કુભાર્યાને વણું છે: રેઈં—
 સ્પષ્ટ છે.

કડલાં ઘડાણું ત્યારે કાંઠીઓ રે માગે, ને વીંટી ઘડાણું ત્યારે વાળી રે;
 આઠજ પોહોર મને જાપવા ન દે, એનાં પાંજરિયાં મેલ પરજાળી રે. રે મેં. ૨
 વઢતી રે સૂવે ને વઢતી રે ઊઠે, કજીયામાં છે કારી રે;
 ઊજળાં મુખ એનાં કદિયે ન દીડાં, એ તો આઠ પોહોર આશિયાળી રે. રે મેં. ૩
 બારણે રે આંઘ્યા પાંચ પરણા ને, ધધને તે ઘરમાં પેડી રે;
 છોકરાંને તો ધમચી મચાવે ત્યારે, ચંડલા લે છે તાણી તાણી રે. રે મેં. ૪
 પટોળાં લધને મેં તો પિયર વળાવી, ને દુઃખડાં મેલ્યાં ટાંજી રે;
 ભોજને ભગત કહે ગુરૂપ્રતાપે, કદીએ ન પરણું આવી નારી રે. રે મેં. ૫

૨ પાંજરિયાં—પાંજરાં—છેયાં છોકરાં. ૩ કારી—ખરેખરી. ઉજળાં—હસતાં
 -અભિમંદમય.

૪ ધમચી—ધમાચકડી. (આ પદ માયારૂપી સ્ત્રીને પણ લાગુ કરવામાં
 આવે છે.)

